

ปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างไทยกับมหาอำนาจทางการเงิน : กรณีศึกษาวิกฤตเศรษฐกิจปี 2540

นางสาว ฉันทชนก ศิวบุญวงศ์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมือง

คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2551

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

THE POWER RELATION BETWEEN THAIAND AND GLOBAL FINANCAIL POWER
: A CASE STUDY OF THAILAND CRISIS 1997

Miss Thanchanok Sivaboonyawong

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts Program in Political Economy

Faculty of Economics

Chulalongkorn University

Academic Year 2008

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

ปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างไทยกับมหาอำนาจทางการเงิน

กรณีศึกษา วิกฤตเศรษฐกิจ 2540

โดย

นางสาว ธันย์ชนก ศิวบุญยวงศ์

สาขาวิชา

เศรษฐศาสตร์การเมือง

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธวัชชัย จิตรภาษนันท์

คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้นักศึกษานิพนธ์ฉบับนี้เป็น
ส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบริหารธุรกิจ

.....คณบดีคณะเศรษฐศาสตร์

(ศาสตราจารย์ ดร.ตีรณ พงศ์มฆพัฒน์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ)

.....อาจารย์ที่ปรึกษา

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธวัชชัย จิตรภาษนันท์)

.....กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สมชาย รัตนโกมุท)

.....กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย

(รองศาสตราจารย์ วิทยากร เชียงกุล)

ธัญชนก คิวบุญวงศ์ : ปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างไทยกับมหาอำนาจทางการเงิน :
กรณีศึกษาวิกฤตเศรษฐกิจปี 2540. (THE POWER RELATION BETWEEN THAILAND
AND GLOBAL FINANCIAL POWER : A CASE STUDY OF THAILAND CRISIS
1997) อ. ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก : ผศ.ดร.ธวัชชัย จิตรภาชน์นันท์, 122 หน้า

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มุ่งศึกษาปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างไทยกับมหาอำนาจทางการเงิน
โดยใช้วิกฤตเศรษฐกิจปี 2540 เป็นกรณีศึกษา

ผลการศึกษาพบว่าปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในประเทศไทยนั้น มีสาเหตุมาจากการร่วมมือและ
แข่งขันของมหาอำนาจในระบบเศรษฐกิจการเงินโลก โดยเริ่มจากการยกเลิกระบบมาตรฐาน
ทองคำของสหรัฐอเมริกาในปี 2514 ซึ่งได้นำไปสู่ความผันผวนของระบบเศรษฐกิจการเงินโลก
จนในที่สุดได้เกิดข้อตกลง Plaza Accord ในปี 2528 ที่บีบบังคับให้ญี่ปุ่นต้องปรับลดอัตราดอกเบี้ย
โดยย้ายฐานการผลิตส่วนหนึ่งมายังประเทศไทย ขณะเดียวกัน ภายหลังจากสงครามเย็นสิ้นสุดลงในปี
2532 สหรัฐอเมริกาได้เริ่มต้นผลักดันนโยบายเปิดเสรีทางการเงินต่อประเทศกำลังพัฒนาอย่าง
เต็มที่ จนได้นำไปสู่การจัดตั้งกิจการวิเทศธนกิจไทยในปี 2536 ซึ่งทำให้เงินกู้จากต่างประเทศไหล
เข้าสู่ประเทศอย่างรวดเร็ว อันเป็นสาเหตุหนึ่งที่น่าไปสู่วิกฤตเศรษฐกิจในปี 2540

อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยได้แสวงหาผลประโยชน์จากปฏิสัมพันธ์ระหว่างมหาอำนาจ
ทางการเงินทั้งหลาย โดยเฉพาะจากการย้ายฐานการผลิตของญี่ปุ่น ขณะที่การเปิดเสรีทาง
การเงินนั้น ส่วนหนึ่งเกิดจากความต้องการของประเทศไทยที่จะนำเงินทุนมาพัฒนาเศรษฐกิจที่
กำลังเติบโตอย่างรวดเร็ว

วิกฤตเศรษฐกิจในปี 2540 ย่อมเป็นเรื่องปกติของวัฏจักรการเติบโตและตกต่ำของระบบ
ทุนนิยม สิ่งสำคัญ คือ การเรียนรู้และปรับปรุงตนเอง โดยรัฐบาลประชาธิปไตยได้ยอมรับความ
ผิดพลาดในการดำเนินนโยบายตามแบบ IMF ขณะที่ญี่ปุ่นได้ถือโอกาสเข้ามาสร้างอิทธิพลผ่าน
โครงการมิยาซาวา ยิ่งกว่านั้น รัฐบาลไทยรักไทย ยังได้สร้างนโยบายกระตุ้นเศรษฐกิจ
ภายในประเทศ จนนำไปสู่การฟื้นตัวของเศรษฐกิจไทย

ผลกระทบของวิกฤตในปี 2540 ได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจ การเมือง
และสังคมไทยอย่างถึงรากฐาน เพื่อรับมือกับปฏิสัมพันธ์ของมหาอำนาจการเงินที่รุนแรงและ
รวดเร็วยิ่งขึ้น

สาขาวิชา.....เศรษฐศาสตร์การเมือง.....ลายมือชื่อนิสิต.....ธัญชนก คิวบุญวงศ์.....
ปีการศึกษา.....2551.....ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก.....

4885682929 : MAJOR POLITICAL ECONOMY

KEYWORDS : POWER / RELATION / FINANCIAL / CRISIS

THANCHANOK SIVABOONYAWONG : THE POWER RELATION BETWEEN THAI
AND GLOBAL FINANCIAL POWER : A CASE STUDY OF THAILAND CRISIS 1997.
THESIS ADVISOR : ASSOC. PROF. THAWATCHAI JITTRAPANUN, Ph.D., 122 pp.

This thesis intended to study the power relation between Thailand and global financial power while Thailand crisis 1997 is the case study.

On the result found that, the power relation in Thailand was from cooperation and competition of global financial system since cancellation of gold standard system in 1971 that led to variation of global financial economy and finally brought it into Plaza Accord in 1985 that enforced Japan to improve its strategy moving a part of production to Thailand. Contemporarily, after the end of cold war in 1989, the United States of America has begun pushing fully financial free policy into those developing countries until establishment of Thai monetary business information in 1993 whereas causing flow of loan into county rapidly that led the countries into economic crisis in 1997.

Thailand, however, has been searching for benefit form power relation between those global financial power countries especially Japan production relocation contemporary financial free policy on one of the reason that Thailand requirement was to bring up some loan to develop rapid growth of economy.

Economic crisis in 1997 was quite normal circulation of growth and lower capitalism system. Importantly, learning and adaptation themselves whereas the Democratic Party Government accepted their error in following their policy under IMF while Japan took their opportunity to establish their own influence through Miyazawa project. Furthermore, the Thai Rak Thai Government has also implanted domestic economic encouragement policy until it brought Thailand into economic recovered finally.

Impact of economic crisis in 1997 has brought into the changes of economic structure, politics and Thai society deeply into foundation to deal with serious and rapid impact of power relation of global financial power.

Field of Study : Political Economy

Student's Signature

อินย์ชนก ศิวบุญยวงค์.

Academic Year : 2008

Advisor's Signature

T. J.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ได้เกิดจากความตั้งใจของข้าพเจ้าที่ต้องการศึกษาวิธีการเขียนวิทยานิพนธ์ เพื่อต้องการจะรู้จักวิธีคิดในการนำเสนอประเด็นที่สนใจออกมาเป็นข้อเขียนจากวิธีค้นคว้าให้เป็นประโยชน์ในการให้ข้อมูล โดยเฉพาะเรื่อง ปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างไทยกับมหาอำนาจทางการเงิน : กรณีศึกษา วิกฤตเศรษฐกิจปี 2540

ขอขอบคุณอาจารย์ ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ ที่รับเป็นประธานกรรมการวิทยานิพนธ์ และคอยช่วยเหลือในการแนะนำอาจารย์ที่ปรึกษา ตลอดจนกรรมการต่าง ๆ อีกทั้งให้คำแนะนำในการทำวิทยานิพนธ์ และถามถึงความคืบหน้าในการทำวิทยานิพนธ์เสมอ ขอขอบคุณอาจารย์ รัชชชัย จิตรภาชน์นนท์ ที่ยินดีมาเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และคอยช่วยชี้แนะตลอดเวลาในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ขอขอบพระคุณอาจารย์สมชาย รัตนโกมุทและอาจารย์วิทยากร เชียงกุล ที่เข้าร่วมเป็นกรรมการวิทยานิพนธ์

นอกจากนี้ขอขอบคุณทุกท่านที่ได้ให้คำแนะนำในการทำวิจัยครั้งนี้

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ณ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	4
1.3 ขอบเขตการศึกษา.....	4
1.3.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา.....	4
1.3.2 ขอบเขตด้านระยะเวลา.....	4
1.4 วิธีการศึกษา.....	5
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	5
บทที่ 2 วรรณกรรมปริทัศน์.....	6
2.1 แนวคิดและทฤษฎี.....	6
2.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	8
2.2.1 การสนับสนุนแนวคิดเสรีนิยม.....	8
2.2.2 Washington Consensus.....	9
2.2.3 การสนับสนุนโลกาภิวัตน์ของไอเอ็มเอฟ.....	16
2.2.4 พลังขับเคลื่อน และแรงต้านของกระบวนโลกาภิวัตน์.....	17
2.2.5 บทบาทของมหาอำนาจการเงินในช่วงหลังวิกฤต 1997.....	19
2.3 บทสรุปเชิงทฤษฎีและการวิเคราะห์.....	23
บทที่ 3 อิทธิพลของมหาอำนาจการเงินที่มีต่อประเทศไทย ในช่วงปี 1990-1997.....	27
3.1 บริบทความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกาในช่วงปี 1950-1989.....	27
3.2 บริบทการเงินโลกภายหลังปี 1971.....	31
3.3 การร่วมมือแข่งขันของมหาอำนาจทางการเงิน : ปฏิสัมพันธ์ที่สลับซับซ้อน.....	35
3.4 โลกาภิวัตน์และการเปิดเสรีทางการเงิน.....	40
3.5 การปรับตัวของประเทศไทย.....	47
3.5.1 กิจการวิเทศธนกิจไทย (BIBF) : ความต้องการจากภายในประเทศไทย.....	49

3.5.2 ความสลับซับซ้อนในการประเมินผลประโยชน์และความเสี่ยงของการจัดตั้ง กิจการวิเทศธนกิจไทย(BIBF).....	50
3.5.3 ความเป็นไปได้ในการรับมือความเสี่ยงจากการจัดตั้งกิจการ วิเทศธนกิจไทย (BIBF).....	53
3.5.4 การแสวงหาประโยชน์และรับมือความเสี่ยงจากการเปิดเสรีทางการเงิน : มุมมองเชิงยุทธศาสตร์.....	57
บทที่ 4 อิทธิพลของมหาอำนาจการเงินที่มีต่อประเทศไทย ในช่วงปี 1998-2001.....	63
4.1 บทบาทของมหาอำนาจการเงินที่มีต่อการแก้ไขวิกฤตเศรษฐกิจไทยในปี1997.....	64
4.2 มาตรการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของ IMF : มุมมองที่แตกต่าง.....	68
4.3 การปรับตัวของประเทศไทยในระดับมหภาค.....	74
4.4 การปรับตัวของประเทศไทยในระดับจุลภาค.....	78
4.4.1 การแสวงหาพันธมิตรจากต่างประเทศ.....	79
4.4.2 การปฏิรูปองค์กรเพื่อรองรับการเปิดเสรีทางการเงิน.....	83
บทที่ 5 ผลกระทบเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ การเมืองและสังคม.....	87
5.1 ผลกระทบเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ.....	87
5.2 ผลกระทบเชิงโครงสร้างทางการเมือง.....	93
5.3 ผลกระทบเชิงโครงสร้างทางสังคม.....	100
5.4 ผลกระทบต่อคนชั้นล่าง : ต้นทุนการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ.....	103
บทที่ 6 บทสรุปและข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย.....	106
6.1 บทสรุป.....	106
6.2 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย.....	113
6.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต.....	114
รายการอ้างอิง.....	115
ภาคผนวก.....	119
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	122

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 3.1 สินทรัพย์ของนักลงทุนสถาบัน	34
ตารางที่ 3.2 อัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศไทย.....	61
ตารางที่ 4.1 สรุปผลการจัดการสินทรัพย์ของสถาบันการเงินที่ถูกควบคุม 56 แห่ง.....	82
ตารางที่ 5.1 จำนวนสถานประกอบการและจำนวนลูกจ้างที่ถูกเลิกจ้างระหว่างปี 2540-2542.104	

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้เกิดการสถาปนาระบบเบรตตันวูด (Bretton Wood) เพื่อจัดระเบียบเศรษฐกิจโลกใหม่ โดยรัฐต้องอยู่ในกรอบขององค์กรเศรษฐกิจระหว่างประเทศ เช่น องค์กรการเงินระหว่างประเทศ (IMF) ธนาคารโลก(World bank) และข้อตกลงว่าด้วยภาษีศุลกากรและการค้าระหว่างประเทศ(GATT) ในเรื่องเกี่ยวกับการเปิดการค้าเสรี เสถียรภาพของอัตราแลกเปลี่ยน จากแรงกดดันนี้ทำให้ประเทศไทยต้องเดินตามกฎ กติกาและถูกบีบบังคับต้องพัฒนาประเทศตาม การชี้แนะของเศรษฐกิจโลกมากขึ้น โดยเฉพาะในประเด็นสำคัญที่เกี่ยวกับโลกาภิวัตน์ (Globalization) การพึ่งพาซึ่งกันและกัน (Interdependence) และการแข่งขันระดับโลก

ในเวลาต่อมา เมื่อระบบ Bretton Wood ล่มสลายลงในปี 1971 ประธานาธิบดีนิกสันของ สหรัฐอเมริกาประกาศเลิกผูกค่าเงินดอลลาร์สหรัฐกับมาตรฐานทองคำ ทุนนิยมการเงินของ สหรัฐอเมริกาได้หลุดพ้นจากพันธนาการที่เคยจำกัดการเคลื่อนไหวของเงินตราต่างประเทศธุรกิจทางการเงินเป็นสิ่ง Wall Street ของสหรัฐอเมริกาอยู่ในฐานะได้เปรียบทุนของประเทศอื่น เนื่องจาก ฐานะพิเศษของเงินดอลลาร์และอิทธิพลของรัฐบาลสหรัฐอเมริกาในการกำหนดอัตราแลกเปลี่ยน และอัตราดอกเบี้ยที่เป็นเอกเทศ

ยิ่งกว่านั้น ในต้นทศวรรษที่ 1990 เป็นต้นมา การสิ้นสุดของสงครามเย็นทำให้สหรัฐอเมริกา ดำเนินนโยบายผลักดันให้เกิดการยอมรับในลัทธิเสรีนิยมใหม่ขยายตัวมากขึ้น โดยผลักดันให้รัฐบาล ของประเทศต่าง ๆ ดำเนินการเปิดเสรีทางการเงินอย่างเป็นระบบ ซึ่งผลประโยชน์ของทุนที่ สหรัฐอเมริกาพยายามผลักดันมากที่สุดคือ ทุนนิยมการเงิน (Wade, 2001)

นอกจากนี้ สหรัฐอเมริกายังได้ดำเนินนโยบายระเบียบโลกใหม่ โดยแผ่อิทธิพลสหรัฐไปอย่างรวดเร็ว แนวคิดเสรีนิยมได้ค่อย ๆ แข็งแกร่งขึ้นจนกลายเป็นนโยบายที่เรียกว่าฉันทามติวอชิงตัน (Washington Consensus) เริ่มมีการใช้คำนี้ใน ค.ศ.1990 ซึ่งมีสาระสำคัญคือ

1. Liberalization การเปิดเสรีทางเศรษฐกิจ
2. Stabilization การรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ
3. Privatization การถ่ายโอนการผลิตไปสู่ภาคเอกชน
4. Deregulation การลดการกำกับ การลดการควบคุม

ฉันทามติแห่งวอชิงตัน (Washington Consensus) ถูกใช้ครั้งแรกในบทความของจอห์น วิลเลียมสัน (John Williamson) เรื่อง "What Washington Means by Policy Reform" ตีพิมพ์ในปี 1990 บทความดังกล่าวเป็น Background Paper เสนอต่อที่ประชุมสัมมนาในหัวข้อการปฏิรูปเศรษฐกิจภูมิภาคละตินอเมริกา

ในบทความนี้ วิลเลียมสันเสนอชุดนโยบาย 10 ประการ ที่อ้างว่าเป็นชุดนโยบายที่ผู้คนในองค์กรแห่งนครวอชิงตัน สหรัฐอเมริกา แสดงฉันทามติเห็นพ้องต้องกันว่าผลของนโยบายจักก่อประโยชน์เพื่อการปฏิรูปเศรษฐกิจภูมิภาคละตินอเมริกาและแก้ปัญหาหนี้สาธารณะของภูมิภาคละตินอเมริกาในช่วงเวลาดังกล่าว

ชุดนโยบายทั้ง 10 ประการ ประกอบด้วย 1.การเสริมสร้างวินัยการคลัง 2.การจัดเรียงลำดับความสำคัญของรายจ่ายภาครัฐบาลใหม่ 3.การปฏิรูปภาษี 4.การอำนวยความสะดวกเปลี่ยนแปลงโดยเสรี 5.การดำเนินนโยบายอัตราแลกเปลี่ยนที่ส่งเสริมการแข่งขัน 6.การเปิดเสรีการค้าระหว่างประเทศ 7.การส่งเสริมการลงทุนโดยตรงระหว่างประเทศ 8.การถ่ายโอนการผลิตจากภาครัฐบาลสู่ภาคเอกชน 9.การลดการควบคุมกำกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจของภาครัฐบาลและ 10.การส่งเสริมการกำหนดกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินให้ชัดเจน

กล่าวกันว่าชุดนโยบายดังกล่าวเจือปนด้วยอุดมการณ์ทางการเมืองและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของเหล่าประเทศมหาอำนาจ โดยมีองค์กรพหุภาคีอย่างไอเอ็มเอฟเป็นสถาบันที่ผลักดันกลไกในการนำฉันทามติวอชิงตันไปใช้กับประเทศกำลังพัฒนาทั่วโลก

ภายใต้แรงผลักดันของไอเอ็มเอฟและพลวัตความเปลี่ยนแปลงภายในประเทศ ทำให้ไทยต้องประกาศรับพันธะข้อ 8 ของกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (International Monetary Fund) เพื่อยกเลิกการควบคุมเงินตราต่างประเทศทำให้การโอนเงินและธุรกรรมทางด้านเงินตราต่างประเทศเป็นไปอย่างเสรี อันเป็นจุดเริ่มต้นของมาตรการเปิดเสรีทางการเงิน

การเงินเสรีตามพันธะข้อ 8 ของIMF กดดันให้ประเทศสมาชิกเปิดโอกาสให้การเคลื่อนไหวเข้าออกของเงินเป็นไปอย่างไม่มีข้อจำกัด นั่นก็หมายความว่า ต้องยอมให้มีการค้าเงินเกินกำไรค่าเงินตั้งสถาบันการเงินได้อย่างเสรีและนี่คือที่มาของการเปิดโอกาสให้สกุลเงินเอเชียถูกโจมตี โดยกลุ่มนักค้าเงินอเมริกันที่มีกองทุนเงินตรามูลค่ามหาศาลมากกว่าเงินสำรองของกลุ่มอาเซียนรวมกันยิ่งกว่านั้นเงินเสรีเป็นที่ยอมรับที่มาของการกู้ยืมอย่างเสรีที่น่าตกใจ ซึ่งเอกชนไทยก็เข้ามาถึงประมาณ 72,000 ล้านดอลลาร์ ขณะที่เงินที่ไหลเข้ามาเกิดจากการกู้แต่เงินไหลเข้าจากการลงทุนลดลง เมื่อนักเก็งกำไรจากการค้าเงินรู้ว่าเงินกู้ส่วนใหญ่เป็นเงินกู้ระยะสั้นจากต่างประเทศชำระเงินตราอย่างไม่มั่นคง เพราะจะต้องไหลออกนอกประเทศอย่างรวดเร็วด้วยการที่ต้องไปชำระหนี้ระยะสั้นและนั่นคือแรงกดดันที่จะทำให้ค่าเงินตกหรืออ่อนแอ จนเกิดวิกฤตเศรษฐกิจในปี 1997 ซึ่งในที่สุดประเทศไทยต้องขอเงินจาก IMF และยอมให้ IMF ใช้กฎควบคุมนโยบายการเงินและนโยบายเศรษฐกิจทั้งหมด เป็นการพ่ายแพ้เบ็ดเสร็จและยอมถูกให้ควบคุม

ปัญหาของการเงินเสรี คือ หากไม่มีเครื่องมือและมาตรการรองรับที่เหมาะสม ประเทศที่เปิดรับระบบนี้ อาจจะประสบปัญหาหนี้สินล้นพ้นตัวและเงินไหลออก โดยไม่อาจควบคุมได้ ดังนั้นความเป็นเสรีจึงต้องมียุทธศาสตร์และยุทธวิธีแห่งชาติ คือ กำหนดว่าจะเสรีอย่างไร เมื่อไร ประเทศชาติจะเสียอะไรและได้อะไร อย่างไรก็ตาม ขบวนการโลกาภิวัตน์พร้อม ๆ กับการแข่งขันระดับโลกเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่ทำอย่างไรที่เราจะสามารถอยู่ในบริบทนี้ได้อย่างภาคภูมิและสามารถดำเนินนโยบายที่เหมาะสมและเป็นตัวของตัวเอง

วิกฤตเศรษฐกิจไทยเมื่อปี 1997 เป็นวิกฤตการณ์ครั้งร้ายแรงที่สุดครั้งหนึ่งในประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของประเทศไทย ซึ่งต่อมาขยายตัวเป็นวิกฤตในระดับภูมิภาคและกลายเป็นเหตุการณ์ที่สำคัญที่จารึกไว้ในหน้าประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของโลก จึงน่าสนใจที่จะมีการทบทวนหาสาเหตุที่แท้จริงหรือความเป็นไปว่าแนวทางแก้ไขอันไหนเหมาะสมและรอดหน้าไปได้มากน้อยเพียงใด

ที่น่าสนใจยิ่งกว่าก็คือ เอเชียและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กลับมาอยู่บนเส้นทางของการเติบโตอีกครั้งไม่เพียงแต่อัตราการเจริญเติบโต จะขยายตัวอย่างต่อเนื่องในระดับที่น่าพึงพอใจ และระดับของเม็ดเงินลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศ (FDI) ในภูมิภาคจะเพิ่มปริมาณขึ้นเทียบเท่าหรือสูงกว่าระดับที่เคยมีการลงทุนก่อนหน้าเกิดวิกฤตแล้ว ยิ่งกว่านั้นการขยายตัวทางเศรษฐกิจดังกล่าว ยังเกิดขึ้นในยามที่เศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกาและสหภาพยุโรปชาติที่เป็นมหาอำนาจที่เป็นหัวรถจักรอุตสาหกรรมของโลกเกิดปัญหาเศรษฐกิจชะลอตัว

ที่กล่าวมาทั้งหมดชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ระบบเศรษฐกิจการเงินไทยตั้งแต่ปี 1990 เป็นต้นมานั้นได้ถูกพัฒนาภายใต้กรอบของ Washington Consensus และ IMF ซึ่งเป็นสถาบันที่ดำเนินการภายใต้อำนาจของมหาอำนาจทางการเงิน ดังนั้น การศึกษาวิจัยในเรื่องนี้จึงไม่อาจละเลยบทบาทของมหาอำนาจและโลกาภิวัตน์ ซึ่งมีตัวแสดงหลัก คือ สหรัฐอเมริกาและประเทศอุตสาหกรรมชั้นนำทั้งหลาย

ดังนั้น ภายใต้ระบบเปิดของโครงสร้างอำนาจโลกที่เข้ามากดดันและเผยแพร่แนวคิดเสรีนิยมผ่านกลไกต่าง ๆ จึงทำให้ประเทศไทยต้องปรับตัวตามกับโลกาภิวัตน์แบบเสรีนิยมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้น หากได้มีการศึกษาเรียนรู้อย่างถ่องแท้แล้วย่อมได้รับประโยชน์ในการนำมาปรับใช้เพื่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองต่อประเทศไทยในอนาคตข้างหน้า

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. ศึกษาปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างไทยกับมหาอำนาจทางการเงินก่อนและหลังวิกฤตเศรษฐกิจ
2. ศึกษาผลกระทบเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ การเมืองและสังคมต่อประเทศไทยจากความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับมหาอำนาจทางการเงิน

1.3 ขอบเขตการศึกษา

วิทยานิพนธ์นี้เป็นการศึกษาถึงปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจโดยใช้แนวคิดของเศรษฐศาสตร์การเมืองระหว่างประเทศ และแนวทฤษฎีวิเคราะห์ของเศรษฐศาสตร์การเมืองที่มีต่อระบบทุนนิยม

1.3.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาประเด็นหลัก คือ ศึกษาปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างไทยกับมหาอำนาจทางการเงินช่วงก่อนและหลังวิกฤตเศรษฐกิจ 1997 ศึกษาผลกระทบเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองต่อประเทศไทยจากการมีปฏิสัมพันธ์ดังกล่าว

1.3.2 ขอบเขตด้านระยะเวลา

ระยะเวลาการศึกษา ในช่วงระหว่างปี 1990-2001 ซึ่งเป็นช่วงการเปิดเสรีทางการเงินในปี 1990 ช่วงวิกฤตเศรษฐกิจ ปี 1997 จนถึงช่วงที่เศรษฐกิจเริ่มฟื้นตัวในปี 2001

1.4 วิธีการศึกษา

ลักษณะการศึกษาเป็นการวิจัยในเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษาจากบทเรียนทางประวัติศาสตร์ในเชิงเศรษฐศาสตร์การเมือง ความเชื่อมโยงด้านปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างประเทศไทยกับประเทศมหาอำนาจทางการเงินในอดีตที่ผ่านมา โดยใช้วิธีเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัย หนังสือพิมพ์ บทความ และสิ่งพิมพ์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

จากผลการศึกษาในครั้งนี้ คาดว่าจะทำให้ทราบถึงปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างไทยกับมหาอำนาจทางการเงินก่อนและหลังวิกฤตเศรษฐกิจ รวมทั้งผลกระทบเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจการเมืองและสังคมต่อประเทศไทยจากความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับมหาอำนาจทางการเงิน

ความรู้ที่ได้จากการศึกษานี้ ย่อมนำไปสู่การกำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์ที่เหมาะสมในการแข่งขันและร่วมมือกับมหาอำนาจทางการเงิน เพื่อให้ประเทศไทยได้รับผลประโยชน์สูงสุด

บทที่ 2

วรรณกรรมปริทัศน์

2.1 แนวคิดและทฤษฎี

ในทางเศรษฐศาสตร์การเมืองระหว่างประเทศนั้น ศักยภาพของประเทศทุนนิยมในการสร้างปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจกับประเทศอื่น ๆ ขึ้นอยู่กับโครงสร้าง 6 เสาหลัก ได้แก่

1. การค้า และการผลิต Production
2. การเงิน Financial
3. ความรู้และเทคโนโลยี Technology
4. วัฒนธรรม และการศึกษา Cultural and Education
5. การสื่อสาร Communication
6. กองทัพ Military power

หากรัฐใดมี 6 เสาหลักที่เข้มแข็ง แน่นหนา หยั่งลึก ก็จะได้เปรียบ ความเข้มแข็งของ 6 เสาหลักนี้ จะเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดอำนาจในการต่อรอง การใช้โครงสร้าง 6 เสาหลัก เพื่อสร้างอำนาจเชิงความสัมพันธ์ (Relational power) และ อำนาจเชิงโครงสร้าง (Structural power)

อำนาจเชิงความสัมพันธ์ (Relational power) เป็นอำนาจหรือความได้เปรียบที่ทำให้ฝ่ายหนึ่งใช้ในการเจรจาต่อรองเพื่อบีบบังคับให้อีกฝ่ายหนึ่งเปลี่ยนแปลงในประเด็นใดประเด็นหนึ่งตามที่ต้องการ

อำนาจเชิงโครงสร้าง (Structural power) เป็นอำนาจที่สามารถเปลี่ยนแปลงหรือกำหนดโครงสร้างทั้งระบบ ไม่ว่าจะเป็นระดับรัฐหรือระดับโลก โดยอธิบายว่าการที่ประเทศหนึ่งจะมีอำนาจเหนืออีกประเทศหนึ่ง สามารถใช้อำนาจเชิงโครงสร้างเป็นเครื่องมือที่กำหนดกรอบและวิธีในการปฏิสัมพันธ์กับระดับปัจเจกบุคคลหรือหน่วยธุรกิจ ระดับรัฐ และระดับระหว่างประเทศ อำนาจเชิงโครงสร้างจึงมีอิทธิพลต่อการออกนโยบาย ระบบ หรือสถาบันของประเทศต่าง ๆ ให้ต้องปฏิบัติตามความต้องการและตามเงื่อนไขที่ประเทศที่มีอำนาจเชิงโครงสร้างเหนือกว่า โดยปฏิสัมพันธ์ผ่านโครงสร้างอำนาจทั้ง 4 ตามที่ Balaam (2005:18-21) ได้กล่าวไว้ ดังนี้

1. โครงสร้างทางความมั่นคง

ความมั่นคงปลอดภัยจากพลังของธรรมชาติหรือที่สำคัญมากไปกว่านั้น คือ ความมั่นคงปลอดภัยจากศัตรูผู้คุกคามหรือการกระทำของผู้อื่น บางทีอาจถือเป็นความจำเป็นพื้นฐานที่สำคัญที่สุดของมนุษย์ก็เป็นได้ และเมื่อคนหนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งจัดหาความมั่นคงให้กับคนหรือกลุ่มอื่น ๆ โครงสร้างทางความมั่นคงก็จะถือได้ว่าถูกสร้างขึ้นมาแล้วธรรมชาติของโครงสร้างทางความมั่นคงขึ้นอยู่กับชนิดของการต่อรองที่ซึ่งถูกใช้ในการต่อสู้กันระหว่างผู้เข้าร่วมต่อรองนั้น

2. โครงสร้างทางการผลิต

โครงสร้างทางการผลิตเป็นปริมาณของแผนการทั้งหมดที่กำหนดว่าจะผลิตอะไร ผลิตโดยใคร ผลิตด้วยวิธีไหนและในกำหนดเวลาเท่าใด การผลิตคือ การกระทำที่สร้างมูลค่าและความมั่งคั่งและความมั่งคั่งก็มักถูกเชื่อมโยงให้เป็นเรื่องใกล้ชิดกับเรื่องของอำนาจอยู่เสมอ

3. โครงสร้างทางการเงิน

โครงสร้างทางการเงิน เป็นรูปแบบของการหมุนเวียนของเงินระหว่างประเทศต่าง ๆ ซึ่งจะบอกว่าใครได้เข้าถึงเงินบ้าง เข้าถึงได้อย่างไรและด้วยระยะเวลาอันนานเท่าใด โดยครอบคลุม 2 ประเด็นที่สำคัญคือ ประการแรก พวกเราไม่ได้รู้สึกสนใจในตัวเงินจริง ๆ แต่สนใจในสิ่งที่เงินนั้นสามารถซื้อได้มากกว่า (ทรัพยากรหายาก) ดังนั้น โครงสร้างทางการเงินจึงเป็นการอธิบายว่าทรัพยากรถูกจัดสรรและแบ่งกระจายกันระหว่างรัฐต่าง ๆ ได้อย่างไรหรือกล่าวได้ว่า เงินเป็นเพียงวิถีทางไม่ใช่จุดหมายปลายทาง

4. โครงสร้างทางความรู้

ความรู้คืออำนาจ ความรู้คือความมั่งคั่ง ดังนั้น คนที่มีความรู้และรู้ว่าจะใช้มันอย่างไร จึงถือเป็นปัจจัยสำคัญทั้งในรูปของเทคโนโลยีทางอุตสาหกรรม การค้นพบทางวิทยาศาสตร์ กระบวนการแพทย์หรือโทรคมนาคม

ในอนาคต โครงสร้างทางความรู้ จะกลายเป็นโครงสร้างที่สำคัญยิ่ง โลกจะเต็มไปด้วยคนงานความรู้ (Knowledge Worker) ซึ่งควบคุมเศรษฐกิจและการเมืองโลกไว้

ปัจจุบัน ประเทศมหาอำนาจ โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกาได้ตระหนักถึงความสำคัญของโครงสร้างทางการเงินและโครงสร้างความรู้เพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะภายหลังสงครามเย็นได้สิ้นสุดลงทำให้โครงสร้างทางความมั่นคงได้ลดบทบาทลง ขณะที่โครงสร้างด้านการผลิตนั้น สหรัฐอเมริกาได้เผชิญการแข่งขันที่รุนแรงจากทั้งญี่ปุ่นและประเทศเกิดใหม่ในเอเชีย

วิกฤติปี 1997 ได้สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของโครงสร้างทางการเงินและความรู้ โดยเฉพาะเมื่อประเทศไทยมีโครงสร้างการเงินที่อ่อนแอประกอบกับการขาดความรู้ในการบริหารจัดการสุดท้ายจึงต้องเปิดโอกาสให้ IMF และมหาอำนาจทางการเงินทั้งหลายเข้ามากำหนดแนวทางและนโยบายของประเทศ

ดังนั้น ในการศึกษาครั้งนี้จึงได้ให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ถึงบทบาทของมหาอำนาจในการเข้ามาสร้างอิทธิพลครอบงำทั้งด้านการเงินและความรู้ โดยมีปัจจัยด้านโครงสร้างการผลิตและความมั่นคงเป็นบทบาทสนับสนุน

2.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ประเทศไทยได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับระบบโลกาภิวัตน์มาเป็นเวลานาน พลังที่อยู่เบื้องหลังโลกาภิวัตน์ คือ พลังทุนนิยม การอธิบายสาเหตุการเปลี่ยนแปลงในประเทศไทย จึงไม่ควรละเลยบทบาทของระบบทุนนิยม หากมีความเข้าใจการทำงานของระบบทุนนิยมโลกแล้ว ย่อมสามารถเข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในประเทศไทยได้

ในปัจจุบันโครงสร้างระเบียบโลกนั้นมีสหรัฐอเมริกาเป็นศูนย์กลางทุนนิยมโลก โครงสร้างระเบียบโลกเป็นพลังในการขับเคลื่อนบริเวณต่าง ๆ ให้เปิดรับระบบทุนนิยมโลก โดยมีองค์ระดับโลกเป็นกลไกของโครงสร้างอำนาจนี้ไม่ว่าจะเป็นไอเอ็มเอฟ ธนาคารโลก WTO เป็นต้น ความสัมพันธ์ระหว่างศูนย์กลางของระบบทุนนิยมโลกกับบริเวณต่าง ๆ นั้นเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจ นั่นคือศูนย์กลางมีบทบาทในการกำหนดให้บริเวณต่าง ๆ ทำหน้าที่บางประการเพื่อตอบสนองผลประโยชน์ของศูนย์กลาง

อย่างไรก็ตาม แนวทางการกำหนดให้ประเทศอื่นต้องตอบสนองผลประโยชน์ของตนนั้น ได้มีวิธีการและมุมมองที่แตกต่างกันออกไปตามช่วงเวลา

2.2.1 การสนับสนุนแนวคิดเสรีนิยม

ทศวรรษที่ 1960 บริษัทในสหรัฐได้เริ่มเปลี่ยนวิธีแสวงหากำไรในเศรษฐกิจระหว่างประเทศจากการผลิตสินค้าในประเทศเพื่อการส่งออก เป็นการย้ายไปผลิตในต่างแดน เพื่อส่งไปขายยังสหรัฐและประเทศอื่น ๆ แทนมากขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งเป็นการสนับสนุนแนวคิดเสรีนิยมที่ต้องการให้มีการเคลื่อนย้ายทุนอย่างเสรี (โปรดดู The Dollars & Sense Collective, 2000)

แนวคิดเสรีนิยมใหม่ อาจสรุปได้ดังนี้ 1. การแข่งขันเป็นธรรมชาติและคุณธรรม การแข่งขันระหว่างบุคคล องค์กรธุรกิจ ประเทศชาติ และภูมิภาคจะก่อผลดีแก่ทุกคนที่เกี่ยวข้อง 2. การแปรให้เป็นธุรกิจเอกชน (Privatization) รัฐควรจะลดขนาดลงให้เล็กที่สุด เพราะรัฐวิสาหกิจ ซึ่งเป็นองค์กรผูกขาดโดยธรรมชาติจะกีดขวางการแข่งขัน กระแสแปรรูปรัฐวิสาหกิจที่เริ่มต้นใน อังกฤษ เมื่อราว 20 ปี ได้แผ่ไปทั่วโลก รวมทั้งในประเทศไทย 3. การปรับทางโครงสร้างเพื่อให้เกิด การค้าเสรีทั้งสินค้าและบริการ การบริหารอย่างเสรีของเงินทุนและการลงทุนอย่างเสรีในประเด็น ที่สามนี้สถาบันการเงินพหุภาคี ได้แก่ ไอเอ็มเอฟ กลุ่มธนาคารโลกและท้ายสุดคือองค์การ การค้าโลกได้นำมาซึ่งชนและสร้างเงื่อนไขกดดันให้ประเทศกำลังพัฒนาทั่วโลกปฏิบัติตาม

อย่างไรก็ตาม แนวคิดเสรีนิยมใหม่นี้ จะเกิดขึ้นไม่ได้เลยถ้าไม่มีกระบวนการ โลกาภิวัตน์ ซึ่งการติดต่อสื่อสารรอบโลกเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วมีความสะดวกสบายทำให้เอื้ออำนวย ในการเคลื่อนย้ายเงินทุนได้อย่างเสรี

หลังสงครามโลกครั้งที่สอง ย่อมเห็นได้ชัดว่าศูนย์กลางโลกย้ายไปอยู่สหรัฐฯ ข้อตกลง ที่เบรตตันวูดส์และการสถาปนาธนาคารโลกและไอเอ็มเอฟ เหล่านี้ล้วนสะท้อนเจตนารมณ์ ของสหรัฐฯ ซึ่งต่อมาได้คลี่คลายเป็นกระบวนการโลกาภิวัตน์ที่มีสหรัฐฯเป็นผู้นำ อย่างไรก็ตาม โลกาภิวัตน์ ในปัจจุบันนี้หาใช่สิ่งที่เลี่ยงไม่ได้หรือต้องดำรงไปตลอดกาลและอันที่จริงก็ได้เกิดการ รวนเรขึ้นในกระบวนการนี้แล้ว จึงควรพิจารณาว่าโลกาภิวัตน์เป็นอย่างไร

โลกาภิวัตน์มีแนวคิดเสรีนิยมใหม่ (Neo-liberalism) เป็นรากฐานทางทฤษฎีและ รากฐานทางนโยบาย ได้แก่ ฉันทามติวอชิงตัน (Washington Consensus)

2.2.2 Washington Consensus

Washington Consensus:นโยบายเพื่อการพัฒนา ถูกใช้ครั้งแรกในบทความ ของจอห์น วิลเลียมสัน (John Williamson) เรื่อง "What Washington Means by Policy Reform" ตีพิมพ์ในปี 1990 บทความดังกล่าวเป็น Background Paper เสนอต่อที่ประชุมสัมมนาในหัวข้อ การปฏิรูปเศรษฐกิจภูมิภาคละตินอเมริกา

John Williamson กล่าวว่า Washington Consensus ที่บัญญัตินั้นมีไว้เพียง นโยบาย เพื่อการพัฒนาแต่เป็นชุดนโยบายที่ผู้คนในองค์กรแห่งนครวอชิงตัน สหรัฐอเมริกาแสดง ฉันทามติเห็นพ้องต้องกันว่าผลของนโยบายจักก่อประโยชน์ เพื่อการปฏิรูปเศรษฐกิจภูมิภาคละติน

อเมริกาและแก้ปัญหาหนี้สาธารณะของภูมิภาคละตินอเมริกาในช่วงเวลาดังกล่าว แต่ถูกมองว่าเป็นการพยายามกำหนดโลกาภิวัตน์จากการนำไปใช้

จอห์น วิลเลียมสัน นำเสนอแผนนโยบายอันประกอบด้วย 10 ชุดสำหรับการปฏิรูประบบเศรษฐกิจในละตินอเมริกา ดังต่อไปนี้

นโยบายชุดที่หนึ่ง ว่าด้วยวินัยทางการคลัง (Fiscal Discipline) วิลเลียมสันใช้คำว่า "วินัยทางการคลัง" ในความหมายอย่างกว้าง โดยเน้นการลดการขาดดุลทางการคลัง (Fiscal Deficit) มิได้ใช้ในความหมายอย่างแคบ ซึ่งเจาะจงให้หมายถึงการใช้งบประมาณสมดุล (Balanced Budget) อันเป็นแนวนโยบายงบประมาณที่กองทุนการเงินระหว่างประเทศพยายามกดดันให้ประเทศในโลกที่สามดำเนินการประเทศในละตินอเมริกาและประเทศอื่น ๆ ในโลกที่สามมักจะมีการใช้จ่ายเกินตัวการใช้งบประมาณขาดดุล นอกจากจะสร้างแรงกดดันของเงินเฟ้อ และบั่นทอนฐานะความมั่นคงทางการคลังแล้วยังทำให้ดุลบัญชีเดินสะพัด (Current Account) ขาดดุลอีกด้วยด้วยการลดการขาดดุลทางการคลัง จะก่อให้เกิดผลในทางตรงกันข้ามนอกจากฐานะการคลังมีความมั่นคงมากขึ้นและแรงกดดันเงินเฟ้อลดลงแล้ว ดุลบัญชีเดินสะพัดยังขาดดุลน้อยลงอีกด้วย

นโยบายชุดที่สอง ว่าด้วยการจัดลำดับความสำคัญของ ใช้จ่ายรัฐบาลเสนอให้กำหนดแนวนโยบายงบประมาณที่สำคัญ 2 ประการ กล่าวคือ

ประการแรก รัฐบาลควรยกเลิกหรือลดการให้เงินอุดหนุน (Subsidy) เพราะการให้เงินอุดหนุนเกื้อกูลให้ความได้เปรียบที่แท้จริงอยู่ นอกจากนี้การให้เงินอุดหนุนยังบิดเบือนความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบ (Comparative Advantage) อีกด้วย

ประการที่สอง รัฐบาลควรให้ความสำคัญในการจัดสรรงบประมาณด้านการศึกษาและการสาธารณสุข รวมถึงลดการลงทุนด้านโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ (Infrastructure) การใช้จ่ายด้านการศึกษาและการสาธารณสุขมีผลต่อการสะสมทุนมนุษย์ (Human Capital) ส่วนการลงทุนด้านโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจจะมีผลเกื้อกูลการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

นโยบายชุดที่สาม ว่าด้วยการปฏิรูปภาษีอากร (Tax Re-form) เสนอแนวทางการปฏิรูปภาษีอากร 2 ประการ กล่าวคือ

ประการแรก การปฏิรูประบบภาษีอากรควรเน้นการขยายฐานภาษี (Tax Base) มากกว่าการปรับอัตราภาษี (Tax Rate) การขยายฐานภาษีจะช่วยให้รัฐบาลมีรายได้เพิ่มขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากบุคคลธรรมดา นิติบุคคลและกิจกรรมทางเศรษฐกิจจำนวนมากมิได้อยู่ในความครอบคลุมของฐานภาษีการปรับอัตราภาษีมีผลกระทบต่อโครงสร้างสิ่งจูงใจทางเศรษฐกิจ โดยที่การขึ้นภาษีในอัตราสูงอาจเป็นสิ่งจูงใจให้มีการหลบเลี่ยงภาษี (Tax Evasion)

ประการที่สอง อัตราภาษีส่วนเปลี่ยนแปลง (Marginal Tax Rate) ควรกำหนดให้อยู่ในอัตราต่ำการเก็บอัตราภาษีส่วนเปลี่ยนแปลงในอัตราสูงมีผลลดแรงจูงใจทางเศรษฐกิจ

นโยบายชุดที่สี่ ว่าด้วยอัตราดอกเบี้ย ฉันทามติแห่งวอชิงตันฉบับจอห์น วิลเลียมสัน เสนอแนวนโยบายอัตราดอกเบี้ย 2 ประการ กล่าวคือ

ประการแรก อัตราดอกเบี้ยควรปล่อยให้เป็นเรื่องของกลไกตลาดการเงินภายในประเทศ รัฐบาลมิควรควบคุมอัตราดอกเบี้ย

ประการที่สอง หากจะมีการกำหนดนโยบายอัตราดอกเบี้ย รัฐบาลควรดำเนินการให้อัตราดอกเบี้ยที่แท้จริง (Real Interest Rate) มีค่าเป็นบวก ทั้งนี้อัตราดอกเบี้ยที่แท้จริง หมายถึงอัตราดอกเบี้ยในนาม (Nominal Interest Rate) หักด้วยอัตราเงินเฟ้อ หากอัตราดอกเบี้ยที่แท้จริงมีค่าติดลบ นอกจากจะบั่นทอนสิ่งจูงใจในการออมแล้วยังอาจเป็นเหตุให้เงินทุนเคลื่อนย้ายออกนอกประเทศอีกด้วยในกรณีตรงกันข้ามการที่อัตราดอกเบี้ยที่แท้จริงมีค่าเป็นบวกย่อมมีผลในการให้สิ่งจูงใจในการออมและยับยั้งการเคลื่อนย้ายเงินทุนออกนอกประเทศ

นโยบายชุดที่ห้า ว่าด้วยอัตราแลกเปลี่ยน เสนอให้ดำเนินนโยบายอัตราแลกเปลี่ยนที่เกื้อกูลการแข่งขัน (Competitive Exchange Rate) ซึ่งวิลเลียมสันหมายถึงอัตราแลกเปลี่ยนที่เกื้อกูลการส่งออก

นโยบายชุดที่หก ว่าด้วยการเปิดเสรีด้านการค้าระหว่างประเทศ (Trade Liberalization) เสนอแนวนโยบายการค้าเสรี 2 ประการ กล่าวคือ

ประการแรก การทำลายกำแพงภาษีศุลกากร (Tariff Barriers) ด้วยการลดอากรขาเข้าให้อยู่ในระดับที่ต่ำที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ทั้งนี้ เพื่อให้การค้าระหว่างประเทศเผชิญกับอุปสรรค ด้านภาษีศุลกากรน้อยที่สุด โดยที่การขยายตัวของการค้าระหว่างประเทศจะชักนำให้เกิดการเติบโตทางเศรษฐกิจ

ประการที่สอง รัฐบาลไม่ควรเก็บอากรขาเข้าจากสินค้า ชั้นกลาง (Intermediate Goods) ที่ใช้ไปในการผลิตเพื่อการส่งออก การเก็บอากรขาเข้าจากสินค้าชั้นกลางกระทบต่อต้นทุนการผลิตการที่ต้นทุนการผลิตอยู่ในระดับสูงย่อมบั่นทอน ฐานะการแข่งขันในตลาดโลก การเลิกเก็บอากรขาเข้าจากสินค้าชั้นกลางจะช่วยเสริมฐานะการแข่งขันดังกล่าวนี้

นโยบายชุดที่เจ็ด ว่าด้วยการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศ (Foreign Direct Investment) เสนอให้รัฐบาลกำหนดนโยบายส่งเสริมการลงทุนจากต่างประเทศ โดยหวังผลประโยชน์สำคัญอย่างน้อย 2 ด้าน ด้านหนึ่งได้แก่ การไหลเข้าของเงินทุนจากต่างประเทศ (Capital Inflow) อีกด้านหนึ่ง ได้แก่ การถ่ายโอนเทคโนโลยีและทักษะระหว่างประเทศ

นโยบายชุดที่แปด ว่าด้วยการถ่ายโอนการผลิตจากภาครัฐบาลไปสู่ภาคเอกชน (Privatization) เสนอให้ลดบทบาทของรัฐบาลในด้านการผลิตสินค้าและบริการต่าง ๆ โดยตรง โดยการถ่ายโอนหน้าที่การผลิตไปให้ภาคเอกชน ผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการดำเนินนโยบายดังกล่าวนี้ นอกจากจะช่วยลดขนาดและบทบาทของรัฐบาลแล้วยังอาจช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการประกอบการอีกด้วย เหตุผลที่วิเลียมสันมองสถานการณ์ในด้านนี้จากนโยบายการถ่ายโอนการผลิตไปสู่ภาคเอกชน ก็คือ วิสาหกิจเอกชนมีความเป็นเจ้าของ (Ownership) และความรับผิดชอบ (Accountability) ชัดเจนมากกว่ารัฐวิสาหกิจ ผู้บริหารรัฐวิสาหกิจ แม้โดยนิตินัยมีส่วนเป็นเจ้าของรัฐวิสาหกิจ แต่โดยพฤตินัยมิได้สำนึกถึงความเป็นเจ้าของดังกล่าวการบริหารจัดการจึงมิได้ทุ่มเทและรับผิดชอบเท่าผู้เป็นเจ้าของในวิสาหกิจเอกชน

นโยบายชุดที่เก้า ว่าด้วยการลดการควบคุมและการกำกับ (Deregulation) เสนอให้รัฐบาลลดการควบคุมและการกำกับระบบเศรษฐกิจและกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ทั้งนี้โดยให้เหตุผลว่าการควบคุมและการกำกับมากเกินไปนอกจากจะต้องเสียต้นทุนสูง โดยที่อาจไม่คุ้มกับประโยชน์ที่คาดว่าจะได้แล้วยังเกื้อกูลการฉ้อราษฎร์บังหลวงและเปิดช่องให้ผู้มีอำนาจใช้อำนาจในทางฉ้อฉล เพื่อผลประโยชน์ส่วนบุคคลอีกด้วยในประการสำคัญผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดเล็ก ซึ่งเป็นจักรกลสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจในโลกที่สามโดยทั่วไปแล้วไม่สามารถเข้าถึงผู้มีอำนาจ ในขณะที่กลุ่มทุนขนาดใหญ่สามารถหลุดพ้นจากระบบการควบคุมและกำกับของรัฐบาลได้ ทั้งนี้โดยอาศัยประโยชน์จากความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์

นโยบายชุดที่สิบ ว่าด้วยกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน (Property Rights) เสนอให้กำหนดกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินให้ชัดเจน (Property Rights Assignment) ความไม่ชัดเจนในกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน นอกจากจะก่อให้เกิดความไม่ชัดเจนในความเป็นเจ้าของแล้วยังสร้างความไม่ชัดเจนในความรับผิดชอบอีกด้วย ความไม่ชัดเจนในกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน ความหย่อนยานในการบังคับใช้

กฎหมายและความไร้ประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรมทำลายสิ่งจูงใจในการออมและในการสะสมทรัพย์สิน ซึ่งไม่เป็นผลดีต่อการเติบโตของระบบทุนนิยม

ชุดนโยบาย 10 ประการ จากบทความปี 1990 สร้างอิทธิพลต่อมนุษยชาติด้านต่าง ๆ ความสมเหตุสมผลทางวิชาการและประสิทธิภาพของชุดนโยบาย ไม่เพียงแต่สร้างข้อถกเถียงและบทสนทนาระหว่างนักเศรษฐศาสตร์ภายในองค์กรนครวอชิงตันกับนักเศรษฐศาสตร์ค่ายอื่นยิ่งไปกว่านั้นอิทธิพลทางความคิดของบทความไม่เพียงถูกใช้เป็นแนวทางการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจของภูมิภาคละตินอเมริกาหลังปี 2533 แต่มีสถานะเป็นแนวทางการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนากระแสหลักของโลก ในช่วง 2 ทศวรรษที่ผ่านมา (อนุวัฒน์ ชลไพศาล, 2547 : 6)

นักเศรษฐศาสตร์ที่คัดค้านความสมเหตุสมผลทางวิชาการของชุดนโยบายจากฉันทามติแห่งวอชิงตัน เสนอประเด็นถกเถียงหลัก 2 ประการ คือ

หนึ่ง ชุดนโยบายจากฉันทามติแห่งวอชิงตัน ไม่ได้มีเป้าหมายปฏิรูปเศรษฐกิจเพื่อให้เกิดความมีประสิทธิภาพในการจัดสรรทรัพยากรของกลุ่มประเทศกำลังพัฒนาเพียงด้านเดียวแต่ชุดนโยบายดังกล่าวเจือปนด้วยอุดมการณ์ทางการเมืองและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของเหล่าประเทศมหาอำนาจ

ยิ่งไปกว่านั้น ข้อเสนอจากชุดนโยบายแห่งวอชิงตัน มีความไม่คงเส้นคงวาเมื่อพิจารณาจากบริบททางประวัติศาสตร์ (historical inconsistency) กล่าวคือ ชุดนโยบายที่ดีตามทฤษฎีของฉันทามติแห่งวอชิงตันไม่ว่าจะเป็นเรื่องนโยบายเศรษฐกิจมหภาคแบบเข้มงวด การเปิดเสรีการค้าการลงทุนระหว่างประเทศและการถ่ายโอนการผลิตจากภาครัฐบาลสู่เอกชน กลับไม่ใช่ในนโยบายที่ดีและไม่เคยถูกนำมาใช้ในช่วงที่ประเทศพัฒนาแล้วในปัจจุบัน ยังคงเป็นประเทศกำลังพัฒนาในอดีต (โปรดดู Chang, 2002)

สอง ชุดนโยบายจากฉันทามติแห่งวอชิงตันมีความไม่สมบูรณ์ (incomplete) และชี้ทางผิด (misguide) ในการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจแก่ประเทศกำลังพัฒนาชุดนโยบายที่สมบูรณ์ควรประกอบด้วยเครื่องมือนโยบาย ที่มากกว่าคำแนะนำในฉบับฉันทามติแห่งวอชิงตัน (more instruments) เช่น การเสริมสร้างการทำงานร่วมกัน ระหว่างภาครัฐบาลกับตลาด, การสร้างความโปร่งใสและลดต้นทุนในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่น่าเชื่อถือของเอกชน, การสร้างกลไกการควบคุมภาคการเงิน ฯลฯ ขณะเดียวกัน ประเทศกำลังพัฒนาควรมีเป้าหมายในยุทธศาสตร์การพัฒนาที่กว้างขึ้นกว่าการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (broader goals) เช่น การรักษาเสถียรภาพทางการเงินและเศรษฐกิจ, การกระจายรายได้, และสังคมประชาธิปไตย

ยิ่งไปกว่านั้น ชุดนโยบายที่เสนอไม่ควรมีลักษณะทั่วไปจนสามารถใช้ได้กับทุกประเทศ (one size fit all) แต่นโยบายที่เหมาะสมควรมีลักษณะแตกต่างกันตาม ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ การเมือง และวัฒนธรรมของแต่ละประเทศ (โปรดดู Stiglitz, 1998)

อีกด้านหนึ่ง วิลเลียมสัน เสนอคำโต้แย้งประเด็นถกเถียงข้างต้น โดยคำโต้แย้งปรากฏในบทความสำคัญ 2 ชิ้นคือ บทความชื่อ "What should the World Bank think about the Washington Consensus ?" ตีพิมพ์ในวารสาร The World Bank Reserve Observer ปี 2000 และบทความชื่อ "From Reform Agenda to Damaged Brand Name" ตีพิมพ์ในนิตยสาร Finance & Development ปี 2003 โดยทั้งสองบทความมีคำโต้แย้งร่วมกัน 2 ประการคือ

หนึ่ง ชุดนโยบายจากฉันทามติแห่งวอชิงตันมีมิติทางด้านเวลาและสถานที่ กล่าวคือ ชุดนโยบายจากบทความปี 1990 เสนอแนวนโยบายที่เหมาะสมในการปฏิรูปเศรษฐกิจ แก่เฉพาะภูมิภาคละตินอเมริกาในช่วงเวลาดังกล่าวเท่านั้น

สอง วิลเลียมสันเห็นว่า นักวิชาการจำนวนไม่น้อยตีความชุดนโยบายจากฉันทามติแห่งวอชิงตันในความหมายที่ผิดพลาดและเกินเลยไปกว่าสารที่บทความปี 1990 ต้องการเสนอ อาทิ การใช้คำว่า ฉันทามติแห่งวอชิงตัน (Washington Consensus) กับคำว่า ลัทธิเสรีนิยมใหม่ (Neoliberalism) สับกันไปในความหมายเดียวกัน ทั้งที่แท้จริงวิลเลียมสันไม่ได้ต้องการเสนอสารดังกล่าว

อย่างไรก็ตาม ผู้อ่านที่ติดตามพัฒนาการงานเขียนของวิลเลียมสัน จะพบว่างานของวิลเลียมสันช่วงหลังนำเสนอชุดนโยบายที่แตกต่างกับงานเขียนปี 1990 หลายประการและในบทความปี 2003 วิลเลียมสันเองก็ยอมรับว่าแม้จะเคยมีฉันทามติในชุดนโยบายของผู้คนในองค์กรแห่งนครวอชิงตันเมื่อปี 1990 แต่ปัจจุบันนักวิชาการมีความเห็นที่แตกต่างในความสมเหตุสมผลของนโยบายต่าง ๆ จนเราสามารถกล่าวได้ว่า แม้ฉันทามติแห่งวอชิงตันจะเคยดำรงอยู่ (exist) แต่ก็ดำรงอยู่เฉพาะช่วงปี 1990 เท่านั้น ปัจจุบันไม่มีฉันทามติแห่งวอชิงตันในวงวิชาการและมนุษยชาติ กำลังก้าวพ้นไปจากฉันทามติแห่งวอชิงตัน (Patrick Bond, 2000)

ยิ่งกว่านั้น ยังได้เกิดแนวคิดใหม่ขึ้นมา คือ แนวคิด “หลังฉันทามติวอชิงตัน” โดยบุคคลสำคัญที่เป็นตัวแทนแนวทางหลังฉันทามติวอชิงตัน คือ อดีตหัวหน้านักเศรษฐศาสตร์ของธนาคารโลก โจเซฟ สติกลิตซ์ (Joseph Stiglitz) แนวทางนี้มีพื้นฐานทางความคิดว่าระบบทุนนิยมมีกลไกตลาดที่ยังไม่สมบูรณ์ ยังไม่สามารถแก้ไขความบกพร่องในตัวมันเองได้ข้อมูลที่

บกพร่องของธุรกรรมทางการเงินในตลาดและพฤติกรรมของบริษัทที่ซอบจับมือผูกขาดมากกว่า การแข่งขัน เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ระบบเศรษฐกิจโลกขาดความมั่นคง

คนสำคัญคนต่อมาของแนวทางนี้ก็คือ ยอร์จ โซรอส ที่วิจารณ์ว่าตลาดการเงินที่ แปรปรวนเกิดจากสัญญาตัญญาณี่ที่ขึ้นและทำอะไรทำตามกันของนักลงทุนและนายธนาคาร แนวทาง นี้เสนอให้แต่ละประเทศมีการออกกระเปียบเพื่อกำกับดูแลตลาดให้มากขึ้น เช่น ออกกฎหมายต่อต้าน การผูกขาดหรือการใช้อัตราแลกเปลี่ยนสองระบบ เพื่อชะลอความร้อนแรงของการเก็งกำไรรวมทั้งให้ ความสนใจการพัฒนาสังคมและการจ้างงานมากขึ้นแต่ทั้งสติกลิทซ์และโซรอสก็ไม่ต้องการ เปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสถาบันธุรกรรมการเงินและเศรษฐกิจโลกที่เป็นอยู่

นักวิชาการอีกคนหนึ่ง ที่มีภูมิหลังทางเศรษฐศาสตร์สายเสรีนิยมใหม่แต่หนีจาก ฉันทามติวอชิงตันมาอยู่ในแนวทางนี้ คือ พอล ครุกแมน จากสถาบัน MIT ที่เสนอให้มีการควบคุม ทุนการเงินและอยู่เบื้องหลังนโยบายของนายกรัฐมนตริมหาเธร์แห่งมาเลเซียที่ออกข้อบังคับ ควบคุมการซื้อขายเงินริงกิตและเจฟฟรีย์ ซาคส์ (Jeffrey Sachs) จากฮาร์วาร์ดที่วิพากษ์วิจารณ์ IMF อย่างรุนแรงราวกับล้มไปว่าตัวเองเคยเป็นคนที่สนับสนุนการลดข้อบังคับของภาคการเงิน ในลาตินอเมริกาและยุโรปตะวันออกมาก่อน

นอกจากนักลัทธิเสรีนิยมใหม่สายปฏิรูปข้างต้นแนวทางหลังฉันทามติวอชิงตันยัง รวมไปถึงสถาบันต่าง ๆ ที่สนใจเรื่องความอยู่ดีกินดีของมนุษย์ เช่น หน่วยงานต่าง ๆ ขององค์การ สหประชาชาติ พรรคการเมืองสายสังคมนิยมประชาธิปไตยในเยอรมัน ฝรั่งเศส อิตาลีและญี่ปุ่น นักการเมืองที่เป็นตัวแทนของแนวทางนี้คือ ออกสการ์ ลาฟอนเตน อดีตรัฐมนตรีการคลังของเยอรมันที่ เสนอให้ขึ้นภาษีบรรษัทข้ามชาติและลดภาษีให้ครอบครัวผู้มีรายได้น้อย มียาซาว่าและรัฐบาลญี่ปุ่น ที่เสนอให้ตั้งกองทุนการเงินเอเชียแต่ความพยายามของทั้งสองต้องประสบความล้มเหลว

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากแนวคิดโลกาภิวัตน์ และ Washington Consensus ได้มี ทั้งผู้ที่เห็นด้วยและคัดค้าน ดังนั้นจึงไม่อาจด่วนสรุปโดยง่ายต่อแนวคิดนี้หากจะต้องวิเคราะห์ข้อดี และข้อเสีย เพื่อหาทางออกที่ดีที่สุดต่อการพัฒนาประเทศไทยโดยให้เกิดประโยชน์สูงสุดด้วย ต้นทุนที่ต่ำที่สุด

2.2.3 การสนับสนุนโลกาภิวัตน์ของไอเอ็มเอฟ

ท่ามกลางกระแสต่อต้านและปกป้อง IMF นั้น คณะทำงานของไอเอ็มเอฟยังได้จัดทำเอกสารชื่อ “โลกาภิวัตน์: การคุกคามหรือโอกาส” เพื่อชี้ว่าโลกาภิวัตน์เป็นโอกาสสำหรับทุกประเทศ แม้ว่าผู้ที่ได้ประโยชน์มากที่สุดก็คือประเทศพัฒนาแล้วและประเทศกำลังพัฒนาบางประเทศ ระบบตลาดส่งเสริมประสิทธิภาพโดยผ่านการแข่งขันและการแบ่งงานซึ่งทำให้นุคคลหรือเศรษฐกิจหนึ่งทำงานที่ตนทำได้ดีที่สุด ตลาดโลกเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าถึงตลาดที่มีขนาดใหญ่กว่าทั่วโลก ดังจะเห็นว่าประเทศกำลังพัฒนาเพิ่มสัดส่วนการค้าในโลกจากร้อยละ 19 ใน ค.ศ. 1971 เป็นร้อยละ 29 ในปี 1999 และชี้ว่าเพื่อให้ประเทศกำลังพัฒนาแก้ปัญหาความยากจนและไล่ทันประเทศพัฒนาแล้วก็ต้องร่วมในกระบวนการโลกาภิวัตน์ นักวิชาการที่เห็นด้วยกับแนวคิดนี้ เช่น ชัคดิช ภัควาติ และ อังเดร เมเยอร์ นักทฤษฎีสำคัญทางการค้าระหว่างประเทศแห่งสภาว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ (Council on Foreign Relation) ได้เขียนบทความชื่อ “โลกาภิวัตน์: ความจำเป็นทางศีลธรรม” ชี้ว่าการค้าเสรีและการรวมเข้าไปอยู่ในตลาดโลกเป็นกุญแจสำคัญในการลดความยากจน (โปรดดู Fischer, 2000)

ตามเอกสารของไอเอ็มเอฟเสนอว่าโลกาภิวัตน์หรือโลกาภิวัตน์ทางเศรษฐกิจหมายถึงกระบวนการทางประวัติศาสตร์ อันเป็นผลจากนวัตกรรมของมนุษย์และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเป็นการรวมเศรษฐกิจของโลกเข้าด้วยกัน โดยผ่านการค้าและการไหลเวียนทางการเงิน องค์ประกอบของโลกาภิวัตน์ที่สำคัญมีอยู่ 4 อย่างได้แก่ 1) ตลาดซึ่งรวมเข้าด้วยกันมากขึ้น โดยประเทศกำลังพัฒนามีสัดส่วนการค้าในโลกสูงขึ้น 2) การเคลื่อนไหวของเงินทุน ซึ่งที่สำคัญที่สุดได้แก่การลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศ นอกจากนี้ ได้แก่การลงทุนในตลาดหลักทรัพย์และการให้กู้ยืมจากธนาคารของประเทศพัฒนาแล้ว 3) การเคลื่อนไหวของประชาชน โดยมีการอพยพแรงงานทั่วโลก และ 4) การกระจายของความรู้ โดยเฉพาะการถ่ายโอนเทคโนโลยีจากการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศสู่ประเทศกำลังพัฒนา

อนึ่ง เอกสารของธนาคารโลกที่เผยแพร่เมื่อเดือนเมษายน 2000 ชี้ว่าลักษณะเด่นของโลกาภิวัตน์มี 3 ประการได้แก่ 1) การขยายตัวของการค้าระหว่างประเทศ 2) การลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศ (Foreign Direct Investment FDI) ซึ่งปัจจุบันเป็นรูปแบบการเคลื่อนเงินทุนภาคเอกชนสู่ประเทศกำลังพัฒนาที่สำคัญที่สุด 3) การเคลื่อนไหวของตลาดทุน ซึ่งมีลักษณะรวดเร็วและหลากหลายขึ้นทั้งในประเทศพัฒนาแล้วและประเทศกำลังพัฒนาเป็นที่สังเกตว่ารายงานจาก 2 องค์การนี้ มีลักษณะชี้ชวนให้ประเทศยากจนและผู้คนในระดับล่างยอมรับโลกาภิวัตน์ ขณะที่กระแสโลกาภิวัตน์นี้จุดขึ้นโดยประเทศพัฒนาแล้วกับบุคคลที่มั่งคั่ง

อย่างไรก็ตาม การเชิญชวนของมหาอำนาจทางการเงินนั้นไม่จำเป็นต้องมีแต่การโฆษณาเพียงอย่างเดียว โดยเฉพาะในช่วงเวลาแห่งความมหัสจรรย์ของเอเชียก่อนที่จะเกิดวิกฤตในปี 1997 ประเทศทั้งหลายล้วนได้รับผลดีมากมายจากกระบวนการโลกาภิวัตน์

2.2.4 พลังขับเคลื่อน และแรงต้านของกระบวนการโลกาภิวัตน์

การที่จะเข้าใจถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างมหาอำนาจทางการเงินและประเทศไทยได้ กระจางชัดนั้นจะต้องเข้าใจถึงพลังขับเคลื่อนและแรงต้านของกระบวนการโลกาภิวัตน์ในระดับสากล เพื่อจะได้มองเห็นถึงผลกระทบที่ส่งมายังประเทศไทย

“พลังขับเคลื่อน กระบวนการโลกาภิวัตน์ในปัจจุบันยังเข้มแข็งและเป็นปึกแผ่นอยู่มาก ที่สำคัญได้แก่ 1) บรรษัทข้ามชาติ ซึ่งอยู่ในกระบวนการรวมศูนย์ทุนมากขึ้น จากการรวมและซื้อกิจการปีหนึ่ง ๆ มูลค่านับล้านล้านดอลลาร์สหรัฐกลายเป็นบรรษัทยักษ์ใหญ่ที่มีขนาดเศรษฐกิจโตกว่าประเทศส่วนมากในโลกครอบงำทั้งการวิจัยและพัฒนา การศึกษาการผลิตและการค้าของโลก 2) กลุ่ม G7 ซึ่งเป็นประเทศฐานของบรรษัทข้ามชาติเกือบทั้งหมดยังคงมีความเป็นปึกแผ่นและมีการพึ่งพาระหว่างกัน โดยมีการโยกย้ายเงินลงทุนในกลุ่มของตนค่อนข้างสูง เช่น ญี่ปุ่นไปลงทุนในตลาดตราสารหนี้ของสหรัฐ ทั้งจัดการประชุมสุดยอดเพื่อแก้ปัญหาและวางนโยบายโลกอยู่เป็นประจำ นอกจากนี้กลุ่ม G7 ยังแสวงหามิตรหรือบริวารขยายอิทธิพลออกไปเรื่อย ๆ และยังมีองค์การเพื่อร่วมมือและพัฒนาทางเศรษฐกิจ (OECD) ซึ่งเป็นสถาบันศึกษาวิจัยเกี่ยวกับปัญหา ระหว่างประเทศ เพื่อความร่วมมือและพัฒนาทางเศรษฐกิจในกลุ่มประเทศที่ร่ำรวยหรือที่นับเข้าอยู่ในกลุ่ม 3) สหรัฐซึ่งเป็นศูนย์การนำกระบวนการโลกาภิวัตน์มีแสนยานุภาพความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและทางวัฒนธรรมสูงยากที่ประเทศใดประเทศหนึ่งจะทำทลายได้ในระยะใกล้และความเข้มแข็งข้างต้นก็คงจะไม่ลดลงอย่างฮวบฮาบ อีกทั้งในบางด้าน เช่น แสนยานุภาพและวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีมีแนวโน้มที่จะเข้มแข็งขึ้นอีกพิจารณาจากพลังขับเคลื่อนแล้วจะเห็นว่ากระบวนการโลกาภิวัตน์ยังคงดำเนินต่อไปการแทรกซึมของบรรษัทข้ามชาติเพื่อแสวงหาทรัพยากร เช่น น้ำมัน กำลังคน ตลาดใหม่และที่สำคัญคือกำไรในทั่วโลก แม้แต่ในดินแดนอันห่างไกลก็ยังเคลื่อนตัวไปอีก” (อนุช และ คณะ, 2544 :25)

อย่างไรก็ตาม โลกาภิวัตน์ยังมีด้านที่อ่อนแอแฝงตัวอยู่ด้วยจึงทำให้เกิดวิกฤตและกระแสต่อต้านจากทั่วโลก ดังนั้น จึงช่วยชี้ให้เห็นว่า ประเทศกำลังพัฒนาย่อมอาศัยโอกาสท่ามกลางวิกฤตเหล่านี้ ในการต่อสู้และต่อรองกับมหาอำนาจทางการเงินทั้งหลาย โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกา

“ในช่วงทศวรรษ 1990 ลัทธิโลกาภิวัตน์ได้แผ่ปกคลุมไปทั่ว แต่เมื่อถึง ค.ศ.1995 ลัทธิโลกาภิวัตน์ได้เผชิญกับปัญหาและแรงต้านที่ขยายตัวเติบโตใหญ่ขึ้น จนใน ค.ศ.2000 ลัทธิโลกาภิวัตน์ได้กลายเป็นกระบวนหรือกระแสหนึ่งในโลกซึ่งมีอนาคตที่ไม่แน่นอน

ปัญหาและแรงต้านที่สำคัญมาจาก 3 กระแสด้วยกัน กระแสแรกได้แก่ความล้มเหลวหรือวิกฤตในประเทศตลาดเกิดใหม่ที่เดินตามลัทธิโลกาภิวัตน์ ที่สำคัญคือวิกฤตในเม็กซิโก (ต้น ค.ศ.1995) ในแอฟริกาใต้ (ต้นปี 1996 และกลางปี 1998) เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ปี 1997-1998) เกาหลีใต้ (ต้นปี 1998) รัสเซีย (กลางปี1998) บราซิลและเอกวาดอร์ (ต้นปี 1999) อาร์เจนตินา (ต้นปี 2000) กระแสที่สองได้แก่การต่อต้านของสหภาพแรงงานในประเทศพัฒนาแล้ว ซึ่งได้เริ่มรู้สึกถึงผลเสียจากลัทธิโลกาภิวัตน์กระแสที่สองนี้ได้หันมาร่วมมือกับกระแสที่สาม ได้แก่ การต่อสู้ขององค์กรพัฒนาเอกชนหรือเอ็นจีโอ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าต่อต้านบริษัทที่ไร้รัฐมานานแล้ว และได้แสดงความเข้มแข็งตั้งแต่ปี ค.ศ. 1992 อันเป็นที่ที่มีการประชุมสุดยอดสิ่งแวดล้อมโลก(Earth Summit) ตัวอย่างการร่วมมือดังกล่าวเช่น การประท้วงการประชุมองค์การการค้าโลกที่นครซีแอตเติล

ปัญหาวิกฤตและแรงต้านดังกล่าวที่ปรากฏทั่วไป ปัญหาใหญ่น่าจะอยู่ที่ดำเนินไปตามแนวคิดเสรีนิยมวิกฤตในประเทศตลาดเกิดใหม่ สะท้อนให้เห็นวิกฤตของลัทธิโลกาภิวัตน์และฉันทามติของตัวเอง

ประเด็นสุดท้ายที่น่าสนใจ คือ ปัจจัยภายในของประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นผู้เล่นหลักของกระแสเสรีนิยมและโลกาภิวัตน์ความขัดแย้งและแตกต่างภายในประเทศนี้ ย่อมมีส่วนในการกำหนดนโยบายต่างประเทศที่กระทำต่อมิตรและศัตรูทั่วโลก” (อนุช และคณะ , 2544:20)

ความขัดแย้งแตกต่างภายในประเทศสหรัฐอเมริกา จึงยิ่งเพิ่มโอกาสที่ดีในการต่อสู้ของประเทศกำลังพัฒนา เมื่อผนวกกับความล้มเหลวผิดพลาดของกระแสโลกาภิวัตน์ทำให้ประเทศกำลังพัฒนามี “ช่องว่าง” ที่จะสร้างความอิสระในการดำเนินนโยบายได้ในระดับหนึ่ง

“สหรัฐอเมริกาซึ่งเป็นศูนย์กลางของระบบทุนนิยมโลกปัจจุบัน ก็มีความอ่อนแอภายในอยู่หลายประการ เช่น มีช่องว่างทางสังคมสูง สหรัฐอเมริกานับเป็นประเทศพัฒนาแล้วที่มีช่องว่างทางสังคมสูงที่สุดก่อให้เกิดความไม่พอใจความรู้สึกไม่มั่นคง กระทั่งกระทบต่อระบอบประชาธิปไตย ซึ่งจำเป็นสำหรับตลาดเสรีข้ามชาติแรงกดดันเหล่านี้อาจผลักดันให้สหรัฐดำเนินนโยบายกีดกันทางการค้าและลัทธิปกป้องตัวได้ หากระบอบประชาธิปไตยในสหรัฐเกิดเป็นอันตราย

ขึ้นแล้วก็หมายถึงว่ากระบวนโลกาภิวัตน์ที่ตั้งอยู่บนตลาดเสรีข้ามชาติก็จะล้มครืนลงด้วยจุดอ่อนอื่น ๆ ของสหรัฐได้แก่การเสียเปรียบดุลการค้าปริมาณมหาศาล ซึ่งยากที่จะแก้ไขภาวะเช่นนี้ดำรงมาราว 30 ปีแล้ว แน่ใจว่ามันไม่สามารถดำเนินไปตลอดกาลได้ นอกจากนี้การที่สหรัฐแสดงบทบาทเป็นตำรวจโลกในช่วงหลายสิบปีมานี้ ได้ก่อให้เกิดแรงต้านในที่ต่าง ๆ และเป็นเป้าหมายสำคัญของการทำงานร้ายสากล อนึ่ง สหรัฐอเมริกายังมีวัฒนธรรมการแข่งขันค่อนข้างเข้มข้นนำไปสู่พฤติกรรมก้าวร้าวความรุนแรงรวมทั้งมองข้ามความสำคัญของสิ่งแวดล้อม กลายเป็นปัญหาสังคมที่ยากจะแก้ไขอีกเรื่องหนึ่งในไตรมาสที่สามของปี 2543 ปรากฏว่าเศรษฐกิจจะชะลอตัวในปีหน้าการชะลอตัวทางเศรษฐกิจของสหรัฐไม่ว่าจะเป็นแบบรุนแรงหรือนุ่มนวลก็ย่อมมีผลต่ออิทธิพลและบทบาทของสหรัฐไม่มากนักน้อย ถ้าชะลอตัวมากและนานก็อาจถูกท้าทายโดยกลุ่มประเทศอื่นได้ (อนูช และคณะ , 2544:26)

จุดอ่อนของสหรัฐอเมริกา แม้ว่าจะมีอยู่มากมายแต่คงเป็นไปได้ยากที่ประเทศกำลังพัฒนาจะสามารถไปท้าทายได้ แต่สำหรับประเทศมหาอำนาจด้วยกันอย่างญี่ปุ่นและยุโรปอาจสามารถท้าทายและแย่งชิงการนำได้ ดังนั้น ประเทศกำลังพัฒนาจึงสามารถอาศัยการต่อสู้ของเหล่ามหาอำนาจทางการเงินทั้งหลาย ในการแสวงหาประโยชน์และลดผลเสียหายจากการเข้ามาของมหาอำนาจทางการเงินได้

2.2.5 บทบาทของมหาอำนาจการเงินในช่วงหลังวิกฤต 1997

วิกฤตปี 1997 ได้เปิดโอกาสให้มหาอำนาจทางการเงินได้เข้ามาแทรกแซงนโยบายของประเทศไทยอย่างเต็มที่

“1997-2001 ช่วงนี้เป็นช่วงที่รัฐบาลพยายามเข้ามาแก้ไขปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจรัฐไทยมิได้ดำเนินการโดยลำพังแต่ได้อาศัยกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (ไอเอ็มเอฟ) นโยบายของรัฐขณะนั้นก่อให้เกิดการปฏิรูปธนาคารทั้งระบบในประเทศไทย

วิกฤตเศรษฐกิจทำให้แนวคิดปฏิรูปธนาคารพาณิชย์กลับมาอีกครั้งแต่ไม่ใช่แรงผลักดันภายในประเทศ เป็นแรงผลักดันจากกองทุนการเงินระหว่างประเทศที่ผสมผสานการแก้วิกฤตเศรษฐกิจในแง่มหภาค กองทุนฯ เข้ามาจัดการเศรษฐกิจมหภาคโดยรวมและที่สำคัญเข้ามาจัดโครงสร้างใหม่ของธนาคารพาณิชย์ด้วย การเข้ามาของกองทุนฯ ครั้งนี้แตกต่างจากครั้งก่อน ๆ อย่างน้อย 2 ประการ ประการแรก กองทุนฯ เข้ามาท่ามกลางความอ่อนแอและขาด

ประสบการณ์การแก้ปัญหาเศรษฐกิจของรัฐบาลพลเอกชวลิตฯ ยงใจยุทธ (พฤศจิกายน 1996-พฤศจิกายน 1997) ประการต่อมา เมื่อรัฐบาลท้องถิ่น ขาดประสบการณ์และไม่มีแรงต้านจากคนกลุ่มต่าง ๆ ในท้องถิ่น กองทุนจึงดำเนินการแก้ปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจอย่างก้าวร้าว

จะเห็นได้ว่าในช่วงรัฐบาลพลเอกชวลิตฯ การประชุมเจรจาเพื่อเขียนหนังสือแสดงเจตจำนงฉบับที่ 1 (Letter of Intent) เป็นความลับ หลังจากลงนามโดยรัฐบาลไทยเมื่อ 14 สิงหาคม 1997 ไม่มีการพิมพ์เผยแพร่เอกสารฉบับเต็มแต่มีปรากฏเป็นเอกสารเนื้อหาสั้น ๆ ในจดหมายข่าวของธนาคารแห่งประเทศไทยหลังจากนั้น 1 สัปดาห์ต่อมา หนังสือแสดงเจตจำนงฉบับที่ 1 กองทุนฯ วิจารณ์รัฐบาลไทยอย่างชัดเจนที่ไม่ทำตามเงื่อนไขต่าง ๆ ของกองทุนฯ และประณามว่าวิกฤตการณ์เป็นความล้มเหลวที่รัฐบาลไทยไม่ทำตามข้อเสนอแนะในอดีตของกองทุนฯ ที่ให้ยกเลิกการผูกค่าเงินบาทกับค่าเงินดอลลาร์สหรัฐฯ และการจัดระเบียบภาคการเงิน

หนังสือแสดงเจตจำนงฉบับที่ 2 ซึ่งออกมาในเดือนพฤศจิกายน 1997 ไปไกลกว่าเงื่อนไขทางการเงินและการคลังทั่วไป มีทั้งโครงการใหญ่เพื่อเปลี่ยนระบบเศรษฐกิจไทย โครงการเปลี่ยนแปลงกฎหมายและนำเข้าเงินทุนต่างประเทศอย่างรีบเร่ง

มีการใช้กฎระเบียบ Basel ต่าง ๆ ซึ่งจะบังคับให้ธนาคารเพิ่มทุน ข้อกำหนดเกี่ยวกับการถือหุ้นของต่างชาติในภาคการเงินยกเลิกออกไป การแปรรูปรัฐวิสาหกิจจะเริ่มต้นอย่างรวดเร็วโดยการขายหุ้นของรัฐบาลในบริษัทการบินไทย จำกัด และขายหุ้นของบริษัทโรงกลั่นน้ำมันบางจากตอนกลางปี 1998

เดือนพฤศจิกายน 1997 มีการเปลี่ยนรัฐบาลใหม่ นำโดยพรรคประชาธิปัตย์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ธารินทร์ นิมมานเหมินท์ เป็นนักการธนาคารชั้นนำของประเทศไทยและเคยดำรงตำแหน่งนี้ในรัฐบาลชวน หลีกภัยแรก (1992 - 1995) ซึ่งเป็นยุคที่มีการดำเนินการเปิดเสรีทางการเงิน และเป็นคนสร้างความเชื่อมั่นให้กลับคืนมาอย่างรวดเร็วจากกองทุนฯ สหรัฐอเมริกาและตลาดการเงิน ในขณะที่อำนาจต่อรองของรัฐบาลไทยเข้มแข็งขึ้นแต่อำนาจต่อรองของกองทุนฯ อ่อนแอลงในช่วงนั้นวิกฤตการณ์ได้แพร่กระจายไปทั่วเอเชียและส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพของตลาดการเงินในระดับสากล กองทุนฯ ตกอยู่ภายใต้การโจมตีทั้งในการเมืองภายในรัฐบาลพรรคประชาธิปัตย์

รัฐบาลพรรคประชาธิปัตย์ยังคงรักษาภาพของการเป็น “นักเรียนที่ดีของกองทุนฯ” เพื่อได้รับการชื่นชมจากตลาดการเงินระหว่างประเทศ แต่หลังจากมีการต่อสู้มากเพื่อเปลี่ยนเงื่อนไขอันเข้มงวดในเศรษฐกิจมหภาค รัฐมนตรีช่วยว่าการคลัง ดร.พิสิฐ ลี้อาธรรมพูดในที่

สาธารณณะว่า มีความพยายามอย่างมากในการโน้มน้าวสถาบันระหว่างประเทศให้ยอมรับหนังสือแสดงเจตจำนงฉบับที่ 4 ของไทย ประโยคนี้ชี้ให้เห็นว่ามีการต่อสู้อย่างยาวนานใหญ่เกิดขึ้น” (อุกฤษฏ์ และรัตพงษ์, 2549 :194-196)

เนื่องจากความอ่อนแอของประเทศไทย ได้ทำให้ ไอเอ็มเอฟ เข้ามาแทรกแซงระบบเศรษฐกิจไทยอย่างเต็มที่และรอบด้าน อย่างไรก็ตาม นโยบายการแก้ไขปัญหาที่ผิดพลาดของไอเอ็มเอฟได้ทำให้ประเทศไทยมีโอกาสในการต่อรองกับมหาอำนาจทางการเงินมากขึ้น

IMF ได้กำหนดเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ 4 ประการ ให้รัฐบาลไทยต้องปฏิบัติตามคือ

1. รักษาอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจให้อยู่ในระดับ ร้อยละ 3-4 ในปี 2540-2541 และค่อยเพิ่มเป็นร้อยละ6-7 ในปีต่อ ๆ ไป

2. คุมเงินเฟ้อโดยเฉลี่ยรายรายไม่เกินร้อยละ 7-8 ในระยะแรก และให้กลับสู่ระดับ 4.5 ในปีต่อ ๆ ไป

3. ลดการขาดดุลบัญชีเดินสะพัดในปี 2540 ให้เหลือร้อยละ 5 ของ GDP และให้เหลือ ร้อยละ 3-4 ในปีต่อๆไป

4. รักษาทุนสำรองระหว่างประเทศในปี 2540 ให้อยู่ในระดับ 23,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ และเพิ่มเป็น 25,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐในปี 2541

ความพยายามในการที่จะปฏิบัติตามเงื่อนไขของIMF นำไปสู่มาตรการต่าง ๆ ตามข้อเสนอของ IMF และรัฐบาลจะต้องปฏิบัติตามคือ

1. การควบคุมอัตราการเติบโตและการควบคุมเงินเฟ้อ นำไปสู่การใช้นโยบายงบประมาณเกินดุลร้อยละ 1 ของ GDP งบประมาณของปี 2540 จึงถูกตัดออกไม่ต่ำกว่า 100,000 ล้านบาท

อีกด้านหนึ่ง รัฐต้องหารายได้เพิ่มจากร้อยละ 7 เป็นร้อยละ 10 จึงถูกประกาศใช้มาตั้งแต่ วันที่ 16 สิงหาคม 2540

ผลจากสองมาตรการนี้ ทำให้การลงทุนภาครัฐบาลลดลงขณะที่ในภาคเอกชนมีการปลดคนออกจากการว่างงาน จึงเพิ่มขึ้นพร้อม ๆ กับการที่ค่าครองชีพสูงขึ้น เพราะภาษีเพิ่มขึ้น ต้นทุนวัตถุดิบนำเข้าแพงขึ้น ราคาน้ำมันสูงขึ้น ค่าขนส่งจึงแพงขึ้น ผลโดยรวมทั้งหมดคือกำลังซื้อของประทศโดยรวมลดลง (aggregate demand ลดลง) ผลดังกล่าวนี้ขัดกับหลักเศรษฐศาสตร์ของสำนักเคนส์ ที่เห็นว่าในภาวะเศรษฐกิจตกต่ำคนว่างงานจะต้องเพิ่มกำลังซื้อโดยการลงทุนเพิ่มของรัฐบาล(เพิ่ม G) ต้องใช้งบประมาณขาดดุล

2. การควบคุมการขาดดุลบัญชีเดินสะพัด การรักษาระดับทุนสำรองระหว่างประเทศนำไปสู่มาตรการต่าง ๆ ที่จะทำให้เงินต่างประเทศไหลเข้า คือ การเร่งรัดการส่งออกการสร้าง ความเชื่อมั่นให้นักลงทุนเพื่อนำเงินมาลงทุนในประเทศไทย อีกด้านหนึ่งในการพยายามที่จะได้เม็ดเงินเข้ามา คือ การขายหุ้นรัฐวิสาหกิจให้แก่ต่างชาติ

เงื่อนไขของIMF ดังกล่าว ในทางวิชาการเศรษฐศาสตร์ เป็นที่ยอมรับของนักเศรษฐศาสตร์ นีโอ-คลาสสิก ที่เชื่อว่า มาตรการดังกล่าวจะทำให้การขาดดุลบัญชีเดินสะพัดลดลง ได้เงินกู้มา ค่าประกันระดับทุนสำรอง โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบทางด้านการว่างงานและความเดือดร้อนของประชาชน อันเกิดจากกำลังซื้อของประชาชนลดลงแต่ค่าครองชีพสูงขึ้น โดยนักเศรษฐศาสตร์สายนี้เห็นว่า ประชาชนจะต้องอดทนและประหยัด มาตรการต่าง ๆ ที่นำมาใช้คือการบังคับให้เกิดการประหยัดโดยรวม

แต่มาตรการของ IMF ขัดกับแนวคิดของเคนส์ และแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์การเมือง แนวคิดของทฤษฎีเคนส์ เห็นว่า ในภาวะที่เศรษฐกิจตกต่ำ การว่างงาน การลงทุนภาคเอกชนถดถอยการใช้งบประมาณเกินดุล ควบคุมการใช้จ่ายรัฐบาลมากเกินไปเป็นการซ้ำเติมปัญหาทำให้การว่างงานเพิ่มขึ้นอีก กำลังซื้อยิ่งตกลงไปอีกไปซ้ำเติมการลงทุนภาคเอกชน ภาวะเศรษฐกิจจะทรุดหนัก

ส่วนแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์การเมืองเห็นว่า ปัญหาทั้งหมดเป็นเรื่องของวิกฤตทุนนิยม ที่เกิดภาวะด้นเกินในผลผลิต กำไรถดถอย มีการเก็งกำไรมากเกินไป ทำให้เกิดภาวะฟองสบู่ อันเกิดจากมูลค่าแลกเปลี่ยนสูงกว่ามูลค่าใช้สอยมากเกินไป ภาวะเช่นนี้เกิดขึ้นเนื่องจากด้านหนึ่ง ทุนนิยมภายในด้อยวุฒิภาวะคิดแต่กำไรระยะสั้น ๆ อีกด้านหนึ่ง ทุนนิยมภายนอกส่งเงินทุนเข้ามาแสวงหากำไรระยะสั้น ๆ ทำให้เกิดอาการเบ่งบานทางเศรษฐกิจชั่วคราว เมื่อดึงทุนกลับไปเศรษฐกิจไทยก็แฟบลง สำนักนี้เห็นว่าด้านหลักเป็นปัญหาความผิดพลาดของเศรษฐกิจ"ภาคทุนนิยม" อันได้แก่ ธุรกิจการค้า การเงิน และอุตสาหกรรม ของชนชั้นนายทุน

แต่มาตรการของ IMF สร้างเงื่อนไขต่าง ๆ ให้ลูกหนี้ปฏิบัติ โดยผลักระไปยังประชาชนทุก ๆ คน คือ การสร้างอาณานิคมยุคใหม่ (Neo-colony) นั้นเอง

พิจารณาในแง่เชิงประจักษ์ มาตรการบางอย่างที่ IMF เสนอให้รัฐบาลไทยปฏิบัติ ขัดกับหลักการของ IMF เอง นั่นคือ การที่ต้องควบคุมภาวะเงินเฟ้อแต่ให้ขึ้นภาษีมูลค่าเพิ่มขึ้น ค่าบริการสาธารณะ ซึ่งจะทำให้ดัชนีราคาสินค้าบริโภค (Consumer price index) สูงขึ้นหรือทำให้ภาวะเงินเฟ้อสูงขึ้นนั่นเอง

มาตรการของ IMF แท้จริงไม่ใช่ยาวิเศษ ยิ่งกว่านั้น ในหลาย ๆ ประเทศที่ต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขของ IMF นอกจากไม่อาจประเมินผลแห่งความสำเร็จได้แล้ว ยังก่อให้เกิดผลข้างเคียงที่นำไปสู่ปัญหาอื่น ๆ ที่ซ้ำเติมภาวะเศรษฐกิจและสังคมมากขึ้นไปอีก (โปรดดู ผนวก, 2540 :50-52)

การดำเนินมาตรการที่ผิดพลาดของไอเอ็มเอฟนั้นได้ส่งผลเสียหายมหาศาลต่อเศรษฐกิจไทย อย่างไรก็ตาม ความผิดพลาดทั้งในไทยและประเทศอื่นนั้นได้ทำให้เกิดกระแสต่อต้านไอเอ็มเอฟจากประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ประเทศไทยจึงสามารถลดการครอบงำของไอเอ็มเอฟลงได้ในระดับหนึ่งโดยเฉพาะในส่วนของนโยบายทางเศรษฐกิจมหภาค อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยยังต้องดำเนินนโยบายการเปิดเสรีทางการเงินต่อไป โดยเฉพาะการยอมรับมาตรฐาน Basel II และการปฏิรูประบบสถาบันการเงินไทย

2.3 บทสรุปเชิงทฤษฎีและการวิเคราะห์

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์ระหว่างมหาอำนาจทางการเงินและประเทศไทยนั้น ได้ทำให้เห็นว่า การเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ของมหาอำนาจการเงินนั้นได้สร้างทั้งผลดีและผลเสียต่อประเทศไทย ที่สำคัญประเทศไทยยังสามารถตอบโต้และมีอิสระในการดำเนินนโยบายได้ในระดับหนึ่ง โดยเฉพาะเมื่อโครงสร้างอำนาจทั้ง 4 ของมหาอำนาจทางการเงินมีความอ่อนแอลงทั้งจากความอ่อนแอภายในตัวเองการขัดแย้งซึ่งชิงระหว่างมหาอำนาจและจากนโยบายการแทรกแซงประเทศกำลังพัฒนาที่เกิดความผิดพลาดและถูกวิพากษ์ได้กลับจากกลุ่มคนที่ไม่เห็นด้วยจำนวนมาก

อย่างไรก็ตาม การพิจารณาจากภาพย่อยของปฏิสัมพันธ์ในแต่ละจุดเวลานั้น ยังคงไม่เพียงพอที่จะมองเห็นปฏิสัมพันธ์ทั้งหมดได้ยังต้องมีการพิจารณาภาพรวมของปฏิสัมพันธ์ในระยะยาวอีกด้วย

ทฤษฎีที่น่าสนใจสำหรับ การศึกษาความเปลี่ยนแปลงในระบบเศรษฐกิจการเงินไทยในภาพรวมตั้งแต่ปี 1990-2001 คือ แนวคิด “การทำลายอย่างสร้างสรรค์” ของ Joseph Schumpeter

“ระบบทุนนิยม โดยเนื้อแท้แล้ว คือ รูปแบบหรือวิถีของความเปลี่ยนแปลงในระบบเศรษฐกิจซึ่งไม่เคยหยุดนิ่งแต่วิวัฒนาการของระบบทุนนิยม ไม่ได้มีปัจจัยหลักมาจากความเปลี่ยนแปลงของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ตามสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปหรือแม้แต่สงครามและการปฏิวัติ ซึ่งมักจะเป็นเงื่อนไขของการเปลี่ยนแปลงในอุตสาหกรรมแม้กระทั่งการเพิ่มขึ้นในประชากรและทุนหรือความผันผวนในระบบการเงินทั้งหมดล้วนสำคัญแต่ยังไม่ใช่ปัจจัยชี้ขาดหากทว่าปัจจัยหลักที่กระตุ้นกำหนดและรักษาการดำรงอยู่ของระบบทุนนิยมไว้มาจากผลิตภัณฑ์ใหม่ วิธีการผลิตแบบใหม่ การขนส่งแบบใหม่ ตลาดใหม่หรือรูปแบบใหม่ของระบบอุตสาหกรรม ซึ่งนายทุนผู้ประกอบการในระบบทุนนิยมสร้างสรรค์ขึ้นมา” (Schumpeter, 1976 : 82-83)

Schumpeter ได้ให้มุมมองหรือทฤษฎีที่ใช้วิเคราะห์ระบบทุนนิยมอย่างน่าสนใจ โดยเสนอว่าปัจจัยสำคัญที่กำหนดความเคลื่อนไหวของระบบทุนนิยม คือ การเกิดขึ้นของ “สิ่งใหม่” ไม่ว่าจะเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ วิธีการผลิตแบบใหม่หรือการจัดระบบอุตสาหกรรมใหม่การดำรงอยู่ของระบบทุนนิยมในระยะยาวนั้น จะต้องพึ่งพาการเกิดขึ้นของ “สิ่งใหม่”

อย่างไรก็ตาม จากประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาของระบบทุนนิยมย่อม พบว่าการเกิดขึ้นของสิ่งใหม่นั้น ไม่ใช่เรื่องง่ายแต่เป็นกระบวนการที่ยาวนาน และบางครั้งต้องมีการทำลายสิ่งเก่า เพื่อให้สิ่งใหม่ได้เกิดขึ้นมา Schumpeter ได้เรียกกระบวนการนี้ว่าการทำลายอย่างสร้างสรรค์ (creative destruction)

“กระบวนการของการทำลายอย่างสร้างสรรค์ คือ ความจริงที่สำคัญของระบบทุนนิยมซึ่งนายทุนทุกคนได้ตระหนักถึงการมีอยู่ของกระบวนการนี้ การทำลายอย่างสร้างสรรค์มีผลต่อประสิทธิภาพและการดำรงอยู่ของระบบทุนนิยมใน 2 ทาง คือ

อันดับแรก เรากำลังเกี่ยวข้องกับกระบวนการซึ่งทุก ๆ ปัจจัยต้องใช้ระยะเวลาหนึ่งในการแสดงถึงลักษณะที่แท้จริงและผลกระทบไม่มีจุดใดที่ใช้ประเมินผลงานของระบบ เราจะต้องตัดสินผลงานโดยใช้ช่วงเวลา ซึ่งอาจจะค่อย ๆ เปิดเผยความจริงออกมาในเวลานับทศวรรษหรือศตวรรษในระบบเศรษฐกิจหรือระบบอื่นใด ซึ่งพยายามจะใช้ศักยภาพสูงสุดเพื่อสร้างผลงานให้ดีที่สุดในทุก ๆ ช่วงเวลานั้น ในระยะยาวแล้วอาจจะดีกว่าระบบที่ไม่ได้เฟื่องความสนใจไปที่จุดใด

จุดหนึ่ง เพราะความล้มเหลวในการบรรลุเป้าหมายระยะสั้นของระบบที่เน้นภาพรวมนี้อาจจะกลายเป็นเงื่อนไขสำหรับระดับหรือความเร็วของผลงานในระยะยาว

อันดับสอง เรากำลังเกี่ยวข้องกับระบบที่ซับซ้อน (organic process) การวิเคราะห์ที่สิ่งที่เกิดขึ้นในจุดเฉพาะอย่างเช่นในระดับปัจเจกชนหรืออุตสาหกรรม อาจทำให้เข้าใจรายละเอียดของกลไกต่างอย่างกระจ่างชัด แต่ก็ไม่อาจเข้าใจสิ่งที่เหนือกว่านั้นได้ทุก ๆ องค์ประกอบของกลยุทธ์ทางธุรกิจจะมีความสำคัญในเชิงปฏิบัติก็ต่อเมื่อได้คำนึงถึงบริบทของกระบวนการและผลกระทบที่จะเกิดขึ้น ซึ่งจะเห็นได้ชัดเจนในช่วงเวลาแห่งการทำลายอย่างสร้างสรรค์ (creative destruction) เราไม่อาจเข้าใจได้โดยไม่คำนึงถึงความจริงข้อนี้ หรือแม้แต่ใช้สมมติฐานที่ว่าทุกสิ่งจะมีแต่ความสงบราบเรียบตลอดเวลา” (Schumpeter, 1976 : 83-84)

ทฤษฎีนี้ สามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อพิจารณาภาพรวมของระบบเศรษฐกิจไทย โดยเฉพาะเมื่อการวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ของมหานาจทางการเงินที่มีต่อประเทศไทยในแต่ละจุดเวลาไม่อาจสรุปผลดีหรือผลเสียได้ในทันที การพิจารณาในภาพรวมการเปลี่ยนแปลงของช่วงเวลา 10 ปี จึงอาจช่วยแก้ปัญหานี้ได้

ยิ่งกว่านั้น แนวคิดนี้ยังช่วยอธิบายกระบวนการเปิดเสรีทางการเงินที่ประสบความสำเร็จในบางประเทศ แต่กลับล้มเหลวในบางประเทศ โดยอาจมองได้ว่าปัจจัยกำหนดความสำเร็จหรือล้มเหลว ขึ้นอยู่กับ “คุณภาพใหม่” ที่เกิดขึ้นมาท่ามกลางความผันผวนซับซ้อนของระบบหลายครั้ง ที่วิกฤตในบางประเทศ ได้นำไปสู่กระบวนการทำลายอย่างสร้างสรรค์ เกิดตลาดใหม่ ระบบการเงินใหม่ผลิตภัณฑ์ใหม่ ซึ่งนำไปสู่ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วทั้งปริมาณและคุณภาพ ขณะเดียวกันประเทศที่เผชิญวิกฤตซ้ำซากนั้นส่วนใหญ่เกิดจากความไม่สามารถสร้างระบบใหม่หรือผลิตภัณฑ์ใหม่ที่ดีกว่าเดิมได้

แนวคิดของ Schumpeter จึงช่วยเสริมจุดอ่อนของวิธีคิดแบบจุดเวลา โดยหันมาพิจารณาผลกระทบที่เกิดขึ้นในภาพรวมได้

ที่สำคัญ การฟื้นตัวอย่างรวดเร็วภายหลังวิกฤตเศรษฐกิจไทยในปี 1997 อาจเกิดจากประสิทธิภาพของการทำลายอย่างสร้างสรรค์ ซึ่งช่วยทำลายโครงสร้างที่ไร้ประสิทธิภาพของนายทุนไทยส่วนหนึ่งลงได้สำเร็จ ดังนั้น วิกฤตจึงอาจไม่ใช่เรื่องเสียหายเพียงอย่างเดียว หากวิกฤตนั้นสามารถทำให้เกิดการสร้าง “สิ่งใหม่” ที่มีคุณภาพดีกว่าเดิมขึ้นมาได้

ปฏิสัมพันธ์ระหว่างมหาอำนาจทางการเงินที่มีต่อประเทศไทย จึงไม่ควรด่วนสรุปล่วงหน้าว่าจะมีแต่ผลดีหรือผลร้ายต่อเศรษฐกิจไทย ในจุดเวลาหนึ่งของปฏิสัมพันธ์นั้นอาจให้ผลร้ายแต่ในอีกจุดเวลาหนึ่งกลับให้ผลดีและอาจเกิดขึ้นได้ในทางกลับกัน ดังนั้น จึงต้องใช้การพิจารณาโดยภาพรวมในระยะยาวอย่างน้อย 10 ปี จึงจะสามารถสรุปได้และทำให้เห็นภาพย่อยในแต่ละจุดเวลาได้ดียิ่งขึ้นอีกด้วย

ยิ่งกว่านั้น แนวคิดของ Schumpeter ยังสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์จำนวนมาก ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการประสบกับภาวะรุ่งเรืองและวิกฤตของแต่ละประเทศนั้น ไม่ได้เป็นปัจจัยชี้ขาดต่อการพัฒนาในระยะยาวเลยปัจจัยหลักที่ตัดสินคือ “คุณภาพใหม่” ที่เกิดขึ้น หากประเทศใดสามารถสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่ ตลาดใหม่ ระบบการเงินใหม่ ความรู้และการบริหารจัดการใหม่ที่มีคุณภาพเหนือกว่าระบบเดิม ประเทศนั้นย่อมเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วและแข็งแกร่ง

ในทางทฤษฎีนั้น ประเทศที่ไม่เคยเกิดวิกฤตหรือปิดรับต่อมหาอำนาจทางการเงินย่อมสามารถมีพัฒนาการทางเศรษฐกิจที่เจริญก้าวหน้าได้ แต่ในทางปฏิบัตินั้น แทบไม่เคยมีประเทศใดที่เป็นเช่นนั้นเลย โดยสามารถดูตัวอย่างได้จากประเทศพม่าและเขมรซึ่งไม่ต้องเผชิญวิกฤตเศรษฐกิจในปี 1997 ที่ลุกลามไปทั่วภูมิภาค ขณะเดียวกันประเทศญี่ปุ่น ประเทศเกาหลีใต้และประเทศจีนที่ในประวัติศาสตร์ร้อยปีที่ผ่านมา ล้วนแต่เผชิญความยากลำบากและการแทรกแซงจากประเทศมหาอำนาจยิ่งกว่าประเทศไทย หากว่าประเทศเหล่านี้สามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ ตลาดใหม่ ระบบการเงินใหม่ จึงสามารถพัฒนาประเทศได้เจริญก้าวหน้าได้อย่างรวดเร็ว

อย่างไรก็ตาม ในประเทศลาตินอเมริกาที่ได้รับอิทธิพลของมหาอำนาจไม่ยิ่งหย่อนกว่าประเทศไทย แต่กลับไม่สามารถพัฒนา “สิ่งใหม่” ทั้งระบบบริหารจัดการ ระบบการเงินและผลิตภัณฑ์ใหม่ได้ ในที่สุดย่อมต้องเผชิญวิกฤตอย่างซ้ำซากและเรื้อรัง

ปฏิสัมพันธ์ของมหาอำนาจทางการเงินที่มีต่อประเทศไทย จึงมีความสลับซับซ้อนมีทั้งด้านบวกและด้านลบ โดยเฉพาะอิทธิพลของมหาอำนาจนั้นยังต้องเผชิญกับการโต้กลับและบริบทที่เปลี่ยนแปลงไปของประเทศไทยในแต่ละจุดเวลา แต่ในที่สุด การกำเนิดของสิ่งใหม่ที่มีคุณภาพดีหรือแย่กว่าเดิม ไม่ว่าจะเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ ระบบการเงินใหม่การบริหารจัดการรูปแบบใหม่จะเป็นตัวสะท้อนว่า ปฏิสัมพันธ์นั้น มีโฉมหน้าที่แท้จริงเป็นเช่นใด

บทที่ 3

อิทธิพลของมหาอำนาจการเงินที่มีต่อประเทศไทย ในช่วงปี 1990-1997

พลวัตการเปลี่ยนแปลงของโลกเต็มไปด้วยความสลับซับซ้อน โดยเฉพาะภายหลังการกำเนิดขึ้นของระบบทุนนิยมโลก ทำให้ประเทศทั้งหลายมีความสัมพันธ์เกาะเกี่ยวกันอย่างลึกซึ้ง ยิ่งในปัจจุบันที่พลเมืองโลกสามารถเชื่อมต่อกันได้อย่างรวดเร็วผ่านเทคโนโลยีการสื่อสาร ข้อมูล ทำให้ความสัมพันธ์ของแต่ละประเทศมีความเข้มข้นเพิ่มมากขึ้น

การศึกษาถึงอิทธิพลของมหาอำนาจทางการเงินที่มีต่อประเทศไทยในช่วงปี 1990-1997 จึงอาจต้องนับย้อนขึ้นไปตั้งแต่ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เพื่อเชื่อมโยงให้เห็นภาพรวมของคลื่นความเปลี่ยนแปลงและปฏิสัมพันธ์ของแต่ละประเทศที่จะส่งต่อเชื่อมโยงมายังช่วงเวลาการศึกษา

3.1 บริบทความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกาในช่วงปี 1950-1989

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกาในช่วงเวลานี้อยู่ในลักษณะที่เรียกว่าเป็น “พันธมิตรทางความมั่นคง” ที่มีระดับความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับสหรัฐอเมริกาอย่างมาก อันเนื่องมาจากความต้องการที่จะพึ่งพาความแข็งแกร่งทางการทหารของสหรัฐอเมริกาในการป้องปรามภัยคอมมิวนิสต์ ซึ่งเป็นประเด็นหลักของความร่วมมือระหว่างทั้งสองประเทศ เพราะฉะนั้นในช่วงเวลานี้ความมั่นคงจึงกลายเป็นประเด็นศูนย์กลางในการเชื่อมโยงการปฏิสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศที่มีต่อกัน โดยมีปัจจัยทางเศรษฐกิจเป็นเครื่องมือในการน้อมนำความปรารถนาทางการเมืองให้ไปถึงเป้าหมาย เช่น การที่สหรัฐอเมริกาต้องการให้ไทยเป็นประเทศพันธมิตรทางความมั่นคง และฐานทัพของตน จึงนำการช่วยเหลือต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นในทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรม ความมั่นคง ให้แก่ประเทศผู้ที่สนับสนุนตน ซึ่งสำหรับในฝ่ายไทยแล้ว ถือเป็นผลประโยชน์ที่ต้องการจะได้รับอย่างมาก โดยเฉพาะในยุคที่ต้องการพัฒนาประเทศให้ทันสมัย ในช่วงทศวรรษที่ 1950-1960

อย่างไรก็ดี ในที่สุดความสัมพันธ์ฉันมิตรที่ใกล้ชิดระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกาก็ถูกลดความสำคัญลง ทั้งนี้เนื่องจากการปรับเปลี่ยนนโยบายที่มีต่อสงครามเวียดนามของสหรัฐอเมริกา รวมถึงการถอนฐานทัพออกจากประเทศต่าง ๆ ในเอเชีย การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ได้ส่งผลกระทบต่อให้ไทยจำต้องปรับเปลี่ยนนโยบายการต่างประเทศและทิศทางความสัมพันธ์ไปสู่ประเทศอื่น ๆ มากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การพัฒนาความสัมพันธ์กับประเทศจีน และแม้ว่าสงครามกัมพูชา

ในช่วงต้นทศวรรษที่ 1980 อาจกระตุ้นให้ไทยกับสหรัฐอเมริกาได้กลับมารักษาระดับความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกันผ่านทางความร่วมมือทางด้านความมั่นคงอยู่บ้าง แต่ความสัมพันธ์ที่ทั้งสองประเทศมีต่อกันนั้นอยู่ในรูปแบบที่แตกต่างไปจากเดิมกล่าวคือ ความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองประเทศเห็นห่างกันมากกว่าเดิม อีกทั้งยังมีความสัมพันธ์ที่เป็นไปในเชิงพาณิชย์มากขึ้นด้วย ดังนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกาในช่วงเวลานี้จึงถูกปรับให้เปลี่ยนแปลงจากในรูปแบบพันธมิตรที่ใกล้ชิดไปสู่ความสัมพันธ์ที่ค่อย ๆ ห่างเหินต่อกันมากขึ้นโดยมีปัจจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศที่เปลี่ยนแปลงไปเป็นปัจจัยประการสำคัญ (นุชจรี เสน่หา , 2546 : 203-204)

ปฏิสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกาที่เป็นประเทศมหาอำนาจอันดับหนึ่งของโลกนั้น จึงไม่ได้เรียบง่ายอย่างที่คนส่วนใหญ่เข้าใจกัน ทั้งสองฝ่ายล้วนมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบความสัมพันธ์ให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์โลกตลอดเวลา แน่หนอนว่าไทยซึ่งต้องพึ่งอิทธิพลและอำนาจยังคงต้องตกเป็นฝ่ายตั้งรับเสมอมา แต่กระนั้น ไทยก็ไม่ได้ปล่อยให้ตนเองต้องถูกกระทำจากสถานการณ์แต่เพียงฝ่ายเดียว โดยเฉพาะการเริ่มต้นผูกสัมพันธ์กับมหาอำนาจประเทศอื่น เพื่อเอาตัวรอดในสถานการณ์ที่พลิกผันของช่วงทศวรรษ 1970-1980

แน่อนหนอนว่า การเข้าไปสร้างสายสัมพันธ์กับประเทศอื่นนอกเหนือจากสหรัฐอเมริกานั้น ย่อมไม่ใช่เรื่องง่ายประเทศไทยจะต้องอ่านสถานการณ์การเมืองโลกอย่างถูกต้อง ทั้งยังต้องเข้าใจถึงผลประโยชน์และความต้องการที่แตกต่างหลากหลายของประเทศที่ตนเองจะเข้าไปติดต่อด้วย จึงจะทำให้การสร้างสัมพันธ์นั้นเกิดดอกออกผล โดยเฉพาะการติดต่อสัมพันธ์กับประเทศจีนของสหรัฐอเมริกานั้น ย่อมมีทั้งผลประโยชน์และรูปแบบที่แตกต่างจากการติดต่อสัมพันธ์ของไทยกับประเทศจีน จึงต้องอาศัยความละเอียดอ่อนและความเข้าใจสถานการณ์อย่างลึกซึ้ง

ในช่วงทศวรรษ 1950-1970 ที่ไทยต้องพึ่งพาสหรัฐอเมริกาในด้านความมั่นคง เพื่อต่อสู้กับภัยคุกคามจากลัทธิคอมมิวนิสต์นั้น ไทยยังฉลาดเพียงพอที่จะเรียกร้องความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกาในการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมเพื่อขจัดเงื่อนงำที่ลัทธิคอมมิวนิสต์จะใช้เป็นจุดอ่อนในการโจมตีได้ แน่อนหนอนว่าสิ่งนี้ย่อมสอดคล้องกับความต้องการของสหรัฐอเมริกา แต่หากไทยไม่มีมาตรการที่ชาญฉลาดในการเสนอโครงการเพื่อขอรับความช่วยเหลือ รวมถึง ไม่ยอมนำเงินและความช่วยเหลือที่ได้รับไปพัฒนาประเทศอย่างเหมาะสม ผลประโยชน์ที่ไทยได้รับย่อมน้อยกว่าที่ควรจะเป็น

ท่ามกลางการล้มลุกคลุกคลานทางการเมือง และขีดจำกัดอำนาจการของประเทศไทยในช่วงเวลานั้น หากทว่าโดยความความมุ่งมั่นของผู้นำและประชาชนไทย ผสานกับสถานการณ์โลกที่บีบบังคับให้สหรัฐอเมริกาต้องให้การช่วยเหลืออย่างดียิ่งต่อประเทศไทย จึงทำให้ไทยสามารถสร้างรากฐานเพื่อรองรับการพัฒนาในช่วงต่อไปได้สำเร็จ

ในทศวรรษ 1970-1980 นั้น สถานการณ์เศรษฐกิจโลกมีความผันผวนเป็นอย่างมาก ยิ่งไม่นับรวมถึงกระแสการเมืองโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลัน เนื่องจากสหรัฐอเมริกาได้ค้นพบวิธีที่ดีกว่าในการรับมือกับประเทศคอมมิวนิสต์ จึงไม่สนใจที่จะใช้ประโยชน์จากประเทศไทยอีกต่อไป อีกทั้งสถานะทางการเงินของอเมริกาภายหลังการยกเลิกระบบ Bretton Woods ในปี 1971 ก็ยังอยู่ในภาวะที่ย่ำแย่ ดังนั้น จึงยิ่งทำให้อเมริกาต้องตัดสินใจลดบทบาทการแทรกแซงและช่วยเหลือประเทศในเอเชีย

การปรับตัวของไทยในสถานการณ์เปลี่ยนขั้วทางการเมืองโลก ผนวกกับ การเร่งรัดพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว โดยอาศัยรากฐานจากการพัฒนาในช่วง 1950-1970 ได้กลายเป็นปัจจัยหนึ่งที่ช่วยให้ไทยไม่ต้องตกเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ในสงครามคอมมิวนิสต์

“ในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ระบบเศรษฐกิจได้รับแรงกระตุ้นจากตัวจักรสำคัญของอย่าง คือ สินค้าส่งออกเกษตรและการไหลเข้าของเงินทุนและความช่วยเหลือจากต่างประเทศ รัฐบาลวางนโยบายและจัดโครงสร้างเศรษฐกิจในลักษณะที่เอื้อต่อการขนถ่ายสินค้าส่วนเกินจากภาคเกษตรที่กำลังขยายตัว ให้เข้ามาเพื่อสนองความต้องการด้านการบริโภค และการลงทุนของเศรษฐกิจการค้าและอุตสาหกรรมในเมือง นักธุรกิจไทยสะสมทุนโดยอิงการขยายตัวของตลาดภายในประเทศ

เป็นระยะเวลาว่าสองทศวรรษที่ยุทธศาสตร์ดังกล่าวสัมฤทธิ์ผลอย่างงาม ระบบเศรษฐกิจเจริญเติบโตในอัตราประมาณร้อยละ 8 ต่อปี ณ ราคาคงที่และเศรษฐกิจภาคเมืองโตเร็วกว่านั้นอีก เมื่อถึงช่วงที่เกิดวิกฤตการณ์ราคาน้ำมันดิบตัวขึ้นเป็นครั้งแรกกลางทศวรรษ 2510 ปรากฏว่าเศรษฐกิจไทยเผชิญกับภาวะวิกฤตนั้นอย่างง่ายดาย...เมื่อเทียบกับประเทศอื่นๆ แล้วประเทศไทยจัดการกับภาวะวิกฤตของ พ.ศ. 2513-2514 ได้เป็นอย่างดี และเศรษฐกิจก็เจริญเติบโตไปเรื่อยๆ โดยไม่เคยติดลบอย่างใดก็ตาม นโยบายพัฒนาเศรษฐกิจด้วยการส่งเสริมอุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้านั้นได้มาถึงขีดจำกัด เนื่องจากตลาดภายในเกิดการอิ่มตัวไม่สามารถขยายได้ต่อไป เท่าที่ผ่านมานในอดีต การขยายตัวของการผลิตภาคเกษตร การไหลเข้าของเงินทุนและความช่วยเหลือจากต่างประเทศเป็นตัวชะลอให้ขีดจำกัดดังกล่าวเกิดขึ้นอย่างเชื่องช้า” (ผาสุก และคริส, 2546 : 180-181)

อย่างไรก็ตาม เมื่อยุทธศาสตร์อุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้าเริ่มถึงจุดอิมตัว ในที่สุดรัฐบาลได้ปรับยุทธศาสตร์มาเป็นอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออกแทน แน่นนอนว่า ความพยายามนี้ย่อมเต็มไปด้วยอุปสรรคและความยากลำบาก แต่ในที่สุดประเทศไทยก็ทำได้สำเร็จ ประกอบกับปัจจัยแวดล้อมทั้งภายในภายนอกที่เอื้ออำนวยหลายประการจึงทำให้ในช่วงปลายทศวรรษที่ 80 ไทยมีอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่สูงมาก และได้เติบโตอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งเกิดวิกฤตในปี 1997

“ประมาณกลางทศวรรษ 1980 (พ.ศ. 2523-2532) ผลลัพธ์จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเหล่านี้ทำให้ประเทศไทยหันมาใช้ยุทธศาสตร์ที่เน้นอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก เหมือนเมื่อตอนกลางทศวรรษ 1950 (พ.ศ. 2493-2502) ที่ธนาคารโลกมีบทบาทเป็นอย่างมากในการให้การช่วยเหลือธนาคารโลกเปลี่ยนนโยบายจากที่ส่งเสริมการผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้าในกลางทศวรรษ 1970 (พ.ศ. 2513-2522) มาเป็นให้การสนับสนุนอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออกแทน โรเบิร์ต แม็คคินาเมารา ประธานธนาคารโลกกล่าวในปี 2518 ว่า “เราต้องพยายามเป็นพิเศษที่จะทำให้หลายๆประเทศหันจากการผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้าที่มีตลาดรองรับที่เล็กมากมาสู่การส่งออก ซึ่งมีผลดีต่อประเทศมากกว่า” การสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงนี้เกิดขึ้นจากเทคโนโลยีสารสนเทศรุ่นหนุ่มสาวที่ได้รับการฝึกฝนด้านเศรษฐศาสตร์แบบนีโอคลาสสิกมาจากต่างประเทศ สมาคมทางธุรกิจ เช่น สมาคมนายธนาคารไทย และสมาคมอุตสาหกรรมไทยก็ลอบบีรัฐบาลไทยให้เปลี่ยนแนวนโยบาย ตัวอย่างที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ อุตสาหกรรมเครื่องนุ่งห่มและอุตสาหกรรมอัญมณี ได้สินเชื่อพิเศษ รวมทั้งสามารถคืนภาษีวัตถุดิบนำเข้าได้

คำแนะนำที่ธนาคารให้กับรัฐบาลไทยได้แก่ การเน้นความจำเป็นที่จะต้องเปิดประเทศ การแปรรูปรัฐวิสาหกิจ และที่น่าแปลกใจก็คือ ในขณะที่ยังมีการถกเถียงกันเกี่ยวกับเรื่องหนึ่งต่างประเทศอยู่ ธนาคารโลกก็ยังคงเน้นถึงความสำคัญของการไหลเข้าของเงินทุนระหว่างประเทศเพื่อการพัฒนา ธนาคารให้การสนับสนุนจุดยืนนี้อย่างเป็นรูปธรรม ประเทศไทยได้กลายเป็นผู้รับเงินกู้สำหรับการปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจจาก IMF และธนาคารโลก ซึ่งไม่เพียงแต่การพยายามทำให้เศรษฐกิจมั่นคงในระยะสั้นเท่านั้น แต่ยังต้องปรับระบบเศรษฐกิจให้สอดคล้องกับทิศทางที่เป็นระบบเปิดมากขึ้น โดยลดพิกัดอัตราภาษีศุลกากร ลดบทบาทการลงทุนจากภาครัฐ ยกเลิกการควบคุมราคา และสร้างระบบอัตราแลกเปลี่ยนให้มีความยืดหยุ่นมากขึ้น (วอลเดน และคณะ, 2542 : 19-20)

ประเด็นที่น่าสนใจ คือ คำแนะนำจากธนาคารโลกซึ่งมหาอำนาจการเงินมีบทบาทครอบงำอยู่นั้น โดยรวมแล้วน่าจะส่งผลดีต่อประเทศไทย แต่ในบางด้านนั้นก็ยังสามารถเคลือบแคลงและน่าจะมีผลประโยชน์แอบแฝงเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย โดยเฉพาะการปรับระบบเศรษฐกิจไทยให้เป็นระบบเปิดมากขึ้นนั้น ย่อมทำให้มหาอำนาจทางการเงินเข้ามาแสวงหาประโยชน์ในประเทศไทยได้มากขึ้น

ยังมีรายละเอียดสำคัญอีกหลายประการที่กำหนดปฏิสัมพันธ์ของไทยและมหาอำนาจโลก ในช่วงนี้ แต่จากที่กล่าวมาทั้งหมดนั้น ย่อมชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า การเข้ามาให้ความช่วยเหลือของมหาอำนาจโลกทั้งด้านเศรษฐกิจสังคมและความมั่นคงที่มีต่อประเทศไทย ในหลายสิบปีที่ผ่านมา นั้น ย่อมไม่ใช่เกิดจากความเมตตาหรือเพียงเหตุบังเอิญแต่อย่างใด หากเกิดจากสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปของสถานการณ์โลก ซึ่งกำหนดให้มหาอำนาจทั้งหลาย ต้องปรับเปลี่ยนท่าทีและบทบาทให้เหมาะสมกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

อย่างไรก็ตาม การที่ไทยสามารถพัฒนาประเทศอย่างรวดเร็วนับตั้งแต่ปี 1950-1989 ได้นั้น นอกจากสถานการณ์ที่เอื้ออำนวยในช่วงแรกแล้ว ยังเกิดจากการเรียนรู้และปรับตัวของประเทศไทยอีกด้วย

3.2 บริบทการเงินโลกภายหลังปี 1971

ปฏิสัมพันธ์ของประเทศต่างๆ ในช่วงปี 1950-1989 ยังถูกกำหนดโดยสถานการณ์ด้านการเมือง การทหาร และความมั่นคง อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจการเงินโลก นับแต่ปี 1971 ได้ทวีความสำคัญเพิ่มขึ้นทุกขณะ จนกระทั่งภายหลังปี 1989 ที่สภาวะการณ์สงครามเย็นได้คลี่คลายลง ความสัมพันธ์ทางด้านเศรษฐกิจการเงินโลกได้แปรเปลี่ยนมาเป็นด้านหลักในปฏิสัมพันธ์ของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก

ยิ่งกว่านั้น ความเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ของระบบเศรษฐกิจการเงินโลกในปี 1971 ที่สหรัฐอเมริกาได้ยกเลิกมาตรฐานบริวารทองคำตามข้อตกลง “Bretton Woods” ยังแยกไม่ออกจาก การเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์การเมืองโลก จึงยิ่งตอกย้ำให้เห็นว่า ปฏิสัมพันธ์ระหว่างประเทศต่าง ๆ และความเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์โลกมีความสลับซับซ้อนเชื่อมโยงกันสูงมาก

“ยิ่งสหรัฐฯ ปล่อยดอลลาร์ออกสู่วงจรเศรษฐกิจโลกเพิ่มมากขึ้นและอย่างต่อเนื่องกัน ตลอดเวลา จากสาเหตุต่างๆ เช่น การขาดดุลการค้า การทำการค้ากับประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก การให้ความช่วยเหลือในการฟื้นฟูเศรษฐกิจของประเทศต่างๆ หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 รวมถึงการให้เงินกู้และความช่วยเหลือจากสหรัฐฯ โดยตรงหรือที่ผ่านสถาบันการเงินระหว่างประเทศต่าง ๆ เช่น ธนาคารโลก ฯลฯ การที่สหรัฐฯ ทำตัวเป็น “ตำรวจโลก” และเป็นผู้นำของประเทศในกลุ่มทุนนิยมในการเผชิญหน้าและต่อต้านการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์และสังคมนิยม ที่มีสหภาพโซเวียตและจีนแผ่นดินใหญ่ทำหน้าที่เป็นผู้นำ โดยใช้เวียดนามเป็นสมรภูมิ

ซับซ้อนเกี่ยวกันนับเป็นทศวรรษ ๆ รวมตลอดถึงการให้ความช่วยเหลือทั้งทางตรงและทางอ้อมแก่ประเทศต่างๆทั่วโลกในการต่อต้านการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ ฯลฯ นั้น ล้วนแล้วแต่ส่งผลให้สหรัฐฯต้องเพิ่มการนำดอลลาร์ออกมาใช้อย่างต่อเนื่อง

แต่อุปทาน (Supply) ของดอลลาร์ที่ขยายตัวเพิ่มขึ้นเป็นอย่างมาก ท่ามกลางการถดถอยทางเศรษฐกิจของสหรัฐฯเองนั้น ก็มาถึงจุดที่ทำให้สหรัฐฯเอง ไม่สามารถดำรงนโยบายและมาตรการทางการเงินตามมาตรฐานบรืวรรตทองคำจากข้อตกลง “Bretton Woods” อีกต่อไป เมื่อประเทศมหาอำนาจด้วยกันในยุโรป โดยเฉพาะอย่างยิ่งอังกฤษ เริ่มลดทอนความไว้วางใจต่อดอลลาร์และนำดอลลาร์ที่ตนมีอยู่ส่วนหนึ่งมาขอแลกทองคำคืนจากสหรัฐฯ” (สมภพ มานะรังสรรค์ 2546 : 12-13)

การยกเลิกมาตรฐานบรืวรรตทองคำตามข้อตกลง “Bretton Woods” ที่กำหนดค่าเสมอภาคดอลลาร์สหรัฐฯกับทองคำไว้ที่ 35 ดอลลาร์ต่อทองคำ 1 ออนซ์นั้น ได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมหาศาสตร์ต่อระบบเศรษฐกิจและการเงินของประเทศต่างๆทั่วโลก โดยมีผลกระทบในแง่ลบที่หลากหลย ในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน ตามบริบทและสถานการณ์ของแต่ละประเทศ โดยเฉพาะการเกิดขึ้นของภาวะฟองสบู่ในประเทศไทยตั้งแต่ปี 1990 จนกระทั่งฟองสบู่แตกในปี 1997 อาจกล่าวได้ว่า ได้รับผลสะท้อนที่ส่งต่อเป็นทอด ๆ จากการเปลี่ยนแปลงของการเงินโลกในปี 1971

นับจาก ค.ศ.1971ที่ระบบ Bretton woods ได้ล่มสลายลง ทำให้ประเทศอเมริกาสามารถพิมพ์เงินได้โดยไม่ต้องมีทองคำหนุนหลังอีกต่อไป เมื่อผนวกกับการขายพันธบัตรรัฐบาล (Treasury bill) ซึ่งเป็นที่ต้องการอย่างสูงของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก โดยเฉพาะประเทศกำลังพัฒนา ซึ่งต้องการเงินและสินทรัพย์ดอลลาร์ เพื่อใช้เป็น Reserve ในการลงทุนพัฒนาประเทศทั้งหมดจึงช่วยสนับสนุนการขาดดุลของอเมริกาให้ดำรงอยู่ได้อย่างยาวนาน และส่งผลในด้านกลับให้ Reserve ของประเทศอื่นเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จนนำไปสู่เครดิต(Credit) ที่เพิ่มมากขึ้น การขยายเครดิตเหล่านี้ได้นำไปสู่วงจรทวิคูณ และในที่สุดได้สร้างภาวะขยายตัว (Boom) ของการลงทุนในที่ดิน และตลาดหุ้น สะสมกลายเป็นฟองสบู่ และเมื่อถึงจุดหนึ่งย่อมพบกับ การตื่นกลัว (panic) แทนกันขายสินทรัพย์ที่มีมูลค่าสูงเกินความจริง และจบลงด้วยภาวะล่มสลาย

ยิ่งกว่านั้น เนื่องจากความเชื่อที่ว่าอเมริกาเป็นแหล่งออมเงินที่ปลอดภัยที่สุดของโลกทำให้เงินออมจากทั่วโลกไหลเข้าไปและอเมริกาได้นำเงินจำนวนมากนี้มาจัดรูปใหม่ (Repackaging) ด้วยเครื่องมือทางการเงินที่สลับซับซ้อน เพื่อนำกลับมาขายให้กับประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก โดยได้รับผลตอบแทนในรูปค่าธรรมเนียม (โปรดดู Wade 2001 : 201-202 และ 222) กำไรจากธุรกรรมรูปแบบ

ใหม่นี้ นับวันแต่จะสร้างความมั่งคั่งที่มากขึ้นให้กับอเมริกา ท่ามกลางความตกต่ำของผลกำไรในภาคเศรษฐกิจจริง (Real Sector) ที่สหรัฐฯเคยครอบครองความเป็นหนึ่งมานานหลายทศวรรษ

ในภาวะที่ระบบเศรษฐกิจมีสภาพคล่องมหาศาลเช่นนี้ เงินมากมายจึงต้องไหลเวียนไปแสวงหากำไรตามประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ประกอบกับความเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างการผลิตและการเงินโลก โดยอเมริกาและยุโรป เริ่มเข้าสู่สังคมหลังยุคอุตสาหกรรมและเศรษฐกิจฐานความรู้ ทำให้ภาคบริการ โดยเฉพาะ “ภาคการเงิน (Financial Sector)” ได้ทวีบทบาทความสำคัญเพิ่มขึ้นในประเทศมหาอำนาจของโลก

ยิ่งกว่านั้น ค่านิยมและตัวชี้วัดของภาคธุรกิจอเมริกาได้เปลี่ยนแปลงไป โดยเน้นไปที่ผลตอบแทนจากเงินทุน (Return to capital) มากกว่าการเพิ่มผลิตภาพของแรงงาน (Labour Productivity) คุณภาพในการบริหารบริษัท ถูกตัดสินโดยความสำเร็จในแง่มูลค่าของหุ้น ไม่ใช่แรงงานอีกต่อไป โดยเฉพาะการทุ่มเทของพนักงานเพื่อพัฒนาบริษัทและการตอบแทนของบริษัทต่อพนักงานที่ตั้งใจทำงาน ได้ถูกละเลยไป โดยกลับให้ความสำคัญกับความสำเร็จด้านการรวบรวมกิจการมากกว่า

ที่สำคัญ รูปแบบการออมเงินของประชาชนได้เปลี่ยนจากธนาคารและสถาบันเงินฝาก (depository institutions) กลายมาเป็นนักลงทุนสถาบัน (institution investors) เพิ่มมากขึ้น สัดส่วนของสินทรัพย์ทางการเงินที่ครอบครองโดยนักลงทุนสถาบันได้เพิ่มขึ้นจากหนึ่งในสาม เมื่อปี 1978 มาเป็น 54 เปอร์เซ็นต์ ในปี 1998 ขณะที่สัดส่วนของสถาบันเงินฝากหล่นจาก 57 เปอร์เซ็นต์ มาเป็น 27 เปอร์เซ็นต์

ในช่วงทศวรรษ 1970 และ 1980 เราจะเห็นการเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในขนาดและความสำคัญของภาคเศรษฐกิจการเงินเมื่อเปรียบเทียบกับภาคเศรษฐกิจจริง แนวโน้มนี้ยังเห็นได้ชัดในประเทศอเมริกาและอังกฤษ เมื่อเทียบกับเยอรมันและญี่ปุ่นซึ่งมีสัดส่วนที่น้อยกว่า ดังตารางที่ 3.1 (Wade 2001 : 217-218)

ตารางที่ 3.1 สินทรัพย์ของนักลงทุนสถาบัน

สัดส่วนต่อ GDP (%)				
	1980	1990	1992	1993
อเมริกา	59	95	119	126
อังกฤษ	64	124	137	165
เยอรมัน	20	42	43	47
ญี่ปุ่น	23	56	54	n.a.

แหล่งที่มา : IMF, ตลาดทุนระหว่างประเทศ, สิงหาคม 1995

การไหลเข้าของทุนได้เปลี่ยนจากเงินกู้ยืมของธนาคารในปี 1970-1990 มาเป็นตลาดทุนในทศวรรษ 1990 จึงผลักดันนักลงทุนสถาบันเหล่านี้ ต้องหาทางกระจายความเสี่ยงไปทั่วโลกตามหลักการที่ดีของการลงทุน เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงต้องสร้างสภาวะแวดล้อมเพื่อให้ปริมาณเงินสามารถไหลเข้าออกได้อย่างรวดเร็ว เพื่อความสะดวกในการเคลื่อนย้ายเงินทุน ทั้งหมดจึงยิ่งกระตุ้นให้มหาอำนาจทางการเงินต้องเรียกร้องการเปิดเสรีทางการเงินของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก

เมื่อรูปแบบการแสวงหาผลประโยชน์และกำไรของมหาอำนาจเปลี่ยนไปจากเดิมรัฐบาลมหาอำนาจจึงต้องมีนโยบายใหม่ต่อประเทศด้อยพัฒนา โดยเน้นไปที่การเปิดเสรีทางการเงินและเพื่อสร้างความชอบธรรมจึงต้องกระทำผ่านองค์กรโลกบาล โดยเฉพาะ IMF และ WTO ในการกดดันให้ประเทศทั้งหลาย ผ่อนคลายกฎระเบียบ และยินยอมเปิดเสรีทางการเงินเต็มรูปแบบ โดยมีจุดมุ่งหมายสุดท้ายเพื่อให้ประเทศมหาอำนาจเข้าไปหาผลประโยชน์ เมื่อผนวกกับการปฏิวัติสารสนเทศ ทำให้ทั่วโลกมีการติดต่อสื่อสารเชื่อมโยงที่รวดเร็วด้วยต้นทุนที่ต่ำมากจึงทำให้กระบวนการโลกาภิวัตน์ได้ขยายตัวอย่างรวดเร็ว ซึ่งยิ่งเปิดโอกาสให้ประเทศมหาอำนาจเข้าไปแสวงหาประโยชน์ได้มากขึ้น

จากผลกระทบที่ต่อเนื่องเป็นลูกโซ่ของการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในระดับการเงินโลกเมื่อปี 1971 ประกอบกับการพัฒนาอย่างรีบเร่งของประเทศกำลังพัฒนาในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา ได้กลายเป็นเงื่อนไขอันเหมาะสมที่มหาอำนาจการเงินโลกโดยเฉพาะสหรัฐอเมริกาจะได้เริ่มต้นการผลักดันนโยบาย “เปิดเสรี” ในประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลาย อย่างไรก็ตามสำหรับการเปิดเสรีของประเทศกำลังพัฒนาในภูมิภาคเอเซียนั้น ยังเกิดจากความสัมพันธที่ซับซ้อน

เชื่อมโยงของประเทศญี่ปุ่นที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับนโยบาย “เปิดเสรี” ของประเทศกำลังพัฒนาในภูมิภาคเอเชีย

3.3 การร่วมมือแข่งขันของมหาอำนาจทางการเงิน : ปฏิสัมพันธ์ที่สลับซับซ้อน

การปรับเปลี่ยนเชิงโครงสร้างการแสวงหากำไรของธุรกิจอเมริกันจากภาคการผลิตจริง (Real Sector) มาสู่ภาคการเงิน (Financial Sector) นั้น ไม่ได้หมายความว่า ประเทศมหาอำนาจอื่น ๆ จะมีการปรับตัวในรูปแบบเดียวกัน แน่แน่นอนว่าระบบการเงินของยุโรปและญี่ปุ่นได้รับผลกระทบค่อนข้างมากจากการเปลี่ยนแปลงของระบบการเงินอเมริกา แต่กระนั้น โครงสร้างการแสวงหากำไรของธุรกิจในเยอรมันและญี่ปุ่นยังคงมีจุดเน้นและความแข็งแกร่งที่ภาคการผลิตจริง แม้ว่าจะเริ่มมีการแสวงหากำไรจากธุรกิจการเงินบ้างก็ตาม ขณะเดียวกัน อังกฤษได้มีการปรับตัวเข้าสู่การแสวงหากำไรจากภาคการเงินอย่างเต็มตัว

จึงเห็นได้ว่า ภายใต้การปรับเปลี่ยนของระบบการเงินโลกเช่นเดียวกัน แต่แต่ละประเทศกลับมีการตอบสนองปรับตัวที่แตกต่างกัน และแน่นอนว่า ความแตกต่างกันนี้ย่อมนำไปสู่ความร่วมมือและแข่งขัน เพื่อให้ประเทศของตนได้รับประโยชน์สูงสุด

“ธุรกรรมทางการเงินที่มีพัฒนาการอย่างมากในสหรัฐฯ นับเป็นเวลากว่าสองทศวรรษหลังจากที่สหรัฐฯออกจากระบบมาตรฐานบริวารทองคำในเดือนสิงหาคม 1971 นั้น กลับกลายเป็นปัญหาของประเทศอื่น ๆ ซึ่งยังคงล้าหลังทางการพัฒนาในภาคการเงินเมื่อเทียบกับสหรัฐฯเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศที่มีแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจโดยใช้ภาคเศรษฐกิจที่แท้จริงเป็นภาคเศรษฐกิจนำทั้งหลาย

มีข้อที่น่าสังเกตว่า ประเทศที่มีแนวทางการพัฒนาแบบอิงกับภาคเศรษฐกิจที่แท้จริงมักจะหาทางรักษาเสถียรภาพของค่าเงินของตน เพราะการมีอัตราแลกเปลี่ยนที่มั่นคงจะนำไปสู่การบริหารการผลิตและการตลาดของภาคเศรษฐกิจที่แท้จริงได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เนื่องจากไม่ต้องถูกกระทบจากความเปลี่ยนแปลงของอัตราแลกเปลี่ยน อันเนื่องมาจากความผันผวนของตลาดเงินโลก ซึ่งถูกครอบงำด้วยธุรกรรมการค้าเงินโดยใช้วิธีการเก็งกำไรจากความเปลี่ยนแปลงของค่าเงิน” (สมภพ, 2546 : 220-221)

ดังนั้น ความขัดแย้งของมหาอำนาจการเงินโลก โดยเฉพาะญี่ปุ่นและสหรัฐอเมริกาจึงได้ยิ่งทวีความรุนแรงเพิ่มขึ้นภายหลังการออกจากระบบ Bretton Woods ของสหรัฐอเมริกา ซึ่งนอกจากไม่ได้ช่วยแก้ไขปัญหาคาตาตอลการค่าของสหรัฐอเมริกา ตามที่คาดการณ์ไว้ แต่ยังคงก่อให้เกิดผลกระทบข้างเคียงอย่างเห็นความคาดหมายตามมามากมาย โดยเริ่มจากการปรับตัวสูงขึ้นของราคาน้ำมันเมื่อเทียบกับเงินดอลลาร์ จนนำไปสู่การเพิ่มสูงขึ้นของระดับเงินเฟ้อทั่วโลก เมื่อผลสานกับความสัมพันธ์ของอัตราแลกเปลี่ยนในค่าเงินสกุลหลักของโลก จึงส่งผลกระทบต่อภาคเศรษฐกิจจริงของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก

ยิ่งกว่านั้น ปัญหาการขาดดุลการค้าของสหรัฐอเมริกาที่ยังคงดำเนินมาอย่างต่อเนื่องยาวนานหลายทศวรรษ พร้อมกับค่าเงินดอลลาร์ที่ยังคงแข็งค่า แม้ว่าอัตราดอกเบี้ยในช่วงหลังปี 1984 ได้ลดลง จึงนำไปสู่ความเคลื่อนไหวครั้งสำคัญของรัฐบาลสหรัฐ ที่จะทำให้ค่าเงินดอลลาร์อ่อนลง เพื่อแก้ไขปัญหาคาตาตอลการค่า ในที่สุด การประชุมในวันที่ 22 กันยายน 1985 จึงถือกำเนิดขึ้น ณ โรงแรมพลาซ่า (Plaza Hotel) ในกรุงนิวยอร์ก โดยมีรัฐมนตรีคลังและผู้ว่าการธนาคารชาติของมหาอำนาจเศรษฐกิจโลก อันประกอบด้วย สหรัฐฯ อังกฤษ เยอรมันนี ฝรั่งเศส และญี่ปุ่น เข้าร่วมร่วมประชุมกันอย่างพร้อมเพรียง

การประชุมดังกล่าวได้ปรากฏผลออกมาเป็นข้อตกลงพลาซ่า (Plaza Accord) ซึ่งได้ระบุไว้อย่างชัดเจนว่า การแข็งค่าขึ้นของเงินตราสกุลหลักอื่นที่ไม่ใช่ดอลลาร์เป็นสิ่งที่พึงปรารถนา และทางกลุ่มจะร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดยิ่งขึ้น เพื่อนำไปสู่การบรรลุความปรารถนาดังกล่าว

ยิ่งกว่านั้น เพื่อรักษาเสถียรภาพของค่าเงินในหมู่ประเทศมหาอำนาจการเงินทั้ง 5 ชาติ การประชุมในช่วงต้นปี 1987 ที่ Louvre ประเทศฝรั่งเศส จึงได้ถือกำเนิดขึ้น ซึ่งได้นำไปสู่ข้อตกลงที่เรียกว่า “Louvre Accord” โดยมีเนื้อหาสำคัญคือ ให้ประเทศสมาชิกหาทางรักษาอัตราแลกเปลี่ยนของตน ให้เป็นไปในอัตราที่ดำรงอยู่ในขณะนั้น แต่ก็มีเงื่อนไขว่า ญี่ปุ่นจะต้องขยายความต้องการซื้อภายในประเทศให้เพิ่มสูงขึ้น ขณะที่เยอรมันต้องปรับลดภาษีลงทั้งนี้เพื่อเป็นการกระตุ้นการค้าระหว่างประเทศ อันจะเป็นผลให้สหรัฐมีโอกาสลดการขาดดุลการค้าลง (โปรดดู สมภพ, 2546 : 68-72)

การประชุมทั้งสองครั้งนี้ นับเป็นกลยุทธ์สำคัญที่สหรัฐอเมริกาใช้เป็นส่วนหนึ่งในการแก้ไขปัญหาคาตาตอลการค่าของประเทศตน อย่างไรก็ตาม “กลยุทธ์” นี้ย่อมส่งผลกระทบต่อประเทศมหาอำนาจทางการเงินที่เหลือ ซึ่งนำไปสู่การปรับตัวของประเทศเหล่านั้น และไม่ต้อง

สงสัยเลยว่า ด้วยกลไกการเชื่อมโยงที่สลับซับซ้อนของโลกการเงินและเศรษฐกิจจริงภายหลังปี 1971 ย่อมส่งผลกระทบต่อประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก

การประชุม “Plaza Accord” ในปี 1985 และ “Louvre Accord” ในปี 1987 ได้ผลักดันให้ประเทศที่ถูกกระทบ (ญี่ปุ่นและประเทศอุตสาหกรรมใหม่ในเอเชีย ฯลฯ) ต้องแก้ไขปัญหาโดยการย้ายหรือขยายฐานการผลิตออกนอกประเทศ โดยที่ประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีโอกาสรองรับการลงทุนจากประเทศดังกล่าวเป็นอย่างมาก

เหตุการณ์สำคัญนี้ได้กลายเป็นจุดตั้งต้นสำคัญของการปรับเปลี่ยนเชิงโครงสร้าง (Structural Adjustment) ที่สำคัญของเศรษฐกิจไทย ซึ่งส่งผลให้การพัฒนาภาคการผลิตนอกภาคการเกษตร (Non-Agricultural Sector) ตัวอย่างเช่น ภาคอุตสาหกรรม ภาคบริการ (Service Sector) การก่อสร้าง ฯลฯ ขยายตัวขึ้นอย่างรวดเร็ว (โปรดดู สมภพ, 2546 : 168 และ 223)

เราจะเห็นได้ว่า กลยุทธ์การต่อสู้และปรับตัวของมหาอำนาจทางการเงินทั้งหลายได้กลายเป็นโอกาสของประเทศไทยในการได้รับผลประโยชน์จากเหตุการณ์นี้ แต่หากไทยไม่ได้เพียรพยายามพัฒนาประเทศมาตลอดสามทศวรรษก่อนหน้านี้ ไม่ได้มีโครงสร้างพื้นฐาน เพื่อรองรับการพัฒนาอุตสาหกรรม หรือแม้แต่นโยบายต่าง ๆ เพื่อกระตุ้นและดึงดูดนักลงทุนจากภายนอกแล้ว โอกาสครั้งใหญ่ท่ามกลางความขัดแย้งของมหาอำนาจทางการเงินนี้ก็ย่อมไม่สามารถแปรเปลี่ยนมาเป็นผลประโยชน์มหาศาลต่อประเทศไทยได้เลย

อย่างไรก็ตาม การย้ายฐานการผลิตของญี่ปุ่นเข้าสู่อาเซียน ภายหลังปี 1985 นั้นไม่ได้เกิดขึ้นอย่างเรียบง่าย แต่ขึ้นอยู่กับบริบทอันสลับซับซ้อนมากมายของสถานการณ์ทางการเงินโลก เพราะในจังหวะแรกที่ญี่ปุ่นเผชิญปัญหาค่าเงินเยนแข็งตัวขึ้นมากเมื่อเทียบกับดอลลาร์ในปี 1971 นั้น ญี่ปุ่นเลือกที่จะย้ายฐานการผลิตเข้าไปในกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมใหม่ในเอเชีย (Asia's Nics) อันประกอบด้วยไต้หวัน เกาหลีใต้ ฮองกงและสิงคโปร์แทนที่จะเป็นกลุ่มประเทศอาเซียน เนื่องจากประเทศเหล่านั้นมีความเหมาะสมกว่าอาเซียนในหลายประการ ในกรณีของไต้หวันและเกาหลีใต้นั้น ย่อมมีความใกล้ชิดทางภูมิศาสตร์ สังคม วัฒนธรรมกับญี่ปุ่นมากกว่า รวมไปถึงฐานรากการพัฒนาเศรษฐกิจโดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านอุตสาหกรรมย่อมช่วยเพิ่มความคล่องตัวในการย้ายฐานการผลิตของญี่ปุ่น ขณะที่ฮองกงและสิงคโปร์นั้น มีความได้เปรียบในเรื่องของการเป็นท่าเรือนานาชาติ ซึ่งช่วยให้การพัฒนาอุตสาหกรรมและการบริการด้านการเงินทำได้ง่ายกว่ากลุ่มอาเซียน

ขณะที่ในปี 1985 เมื่อญี่ปุ่นเผชิญกับปัญหาค่าเงินเยนแข็งตัวอย่างมากเป็นครั้งที่ 2 นั้น เงินบาทก็ปรับตัวต่างๆ กลับเอื้ออำนวยต่อการย้ายฐานการผลิตมายังภูมิภาคอาเซียน เนื่องจากกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมใหม่แห่งเอเชียเริ่มมีข้อจำกัดในด้านต่าง ๆ ตัวอย่างเช่น ลำดับขั้นการพัฒนาของกลุ่มประเทศดังกล่าวได้ก้าวล้ำหน้าไปมากแล้ว หลังจากที่มีการพัฒนาภาคอุตสาหกรรมและกิจกรรมการผลิตต่อเนื่องกันมานับทศวรรษ (1971-1985) ซึ่งส่งผลให้โอกาสในการลงทุนจากต่างประเทศลดน้อยลง เพราะสาเหตุต่าง ๆ เช่น ค่าจ้างแรงงานและวัตถุดิบต่าง ๆ ได้เพิ่มสูงขึ้นมาก ตลาดภายในประเทศเหล่านั้นเริ่มอึดตัวในการรองรับกับสินค้าที่ผลิตออกมาได้

ขณะเดียวกันประเทศอาเซียนในปี 1985 ได้มีเงินบาทที่เอื้ออำนวยหลายประการอีกด้วย โดยเฉพาะความได้เปรียบทางด้านตลาดเพราะนอกจากกลุ่มอาเซียนจะผลิต เพื่อการส่งออกแล้วยังมีฐานการผลิตภายในที่มีศักยภาพสูงในการบริโภคสูงรองรับอีกด้วย ยังมีฐานการผลิตที่ยิ่งกว่านั้นกลุ่มอาเซียนยังมีความพร้อมทางด้านสาธารณูปโภคพื้นฐาน ซึ่งเป็นปัจจัยก่อนหน้า (Prerequisite) ที่สำคัญของการลงทุนต่าง ๆ ของภาคเอกชน ทำให้การลงทุนของภาคเอกชนมีต้นทุนที่ลดต่ำลง ไม่ว่าจะพิจารณาจากด้านการผลิตหรือด้านการตลาด (โปรดดู สมภาพ, 2546 : 230-234)

จากที่กล่าวมา จึงเห็นได้อย่างชัดเจนว่า การเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์การเงินโลกและการปรับตัวของมหาอำนาจทั้งหลาย ที่ได้ส่งผลกระทบต่อไทยนั้น ไม่ได้เกิดขึ้นมาจากความเมตตาต่อประเทศไทย แต่เกิดจากเงินบาทที่เอื้ออำนวยและเกิดประโยชน์สูงสุดตามความคิดของมหาอำนาจนั้น ที่สำคัญคือ แม้แต่ญี่ปุ่นที่เป็นมหาอำนาจการเงินสำคัญของโลก ก็ไม่สามารถควบคุมสถานการณ์ทั้งหมดได้ จึงต้องทำการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดและการปรับตัวนี้เองที่ได้ส่งผลด้านบวกต่อประเทศไทย โดยเฉพาะอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของไทยในช่วงนั้นได้พุ่งทะยานหลายปีติดต่อกัน โดยเฉพาะเมื่อได้รับแรงหนุนจากเงินทุนไหลเข้าจากการเปิดเสรีในช่วงต่อมา แม้ว่าภายหลังอาจเป็นส่วนหนึ่งในการนำพาประเทศไทยไปสู่วิกฤตเศรษฐกิจในปี 1997 แต่สาเหตุนั้นยังมาจากอีกหลายปัจจัยที่สลับซับซ้อน

พลวัตทางเศรษฐกิจอันมีมูลเหตุสำคัญมาจากความผันผวนของอัตราแลกเปลี่ยนของเงินตราสกุลหลัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งระหว่างดอลลาร์สหรัฐฯ กับเยนญี่ปุ่น ไม่เพียงกระตุ้นให้เกิดการย้ายฐานการผลิต (Relocation) จากประเทศที่มีค่าเงินแข็ง เช่น ญี่ปุ่น และประเทศอุตสาหกรรมในเอเชีย ฯลฯ เข้าสู่ประเทศสมาชิกอาเซียน จนส่งผลให้เกิดการขยายตัวของการค้าและการลงทุนระหว่างประเทศซึ่งอยู่ในภาคเศรษฐกิจที่แท้จริงเท่านั้น หากแต่ยังกระตุ้นให้ภาคการเงินมีความเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างมากด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขยายตัวของตลาดเงินและตลาดทุน

ไม่เพียงเท่านั้น สภาพคล่องทางการเงินที่เอื้ออำนวยให้เกิดขึ้นโดยการขยายตัวของภาคการเงินดังกล่าวยังกระตุ้นให้เกิดและการขยายตัวของเศรษฐกิจฟองสบู่ (Bubble Economy) อันพิจารณาได้จากการขยายตัวที่เกินจริงของมูลค่าสินทรัพย์ต่าง ๆ (Inflated Assets Prices) ตัวอย่างเช่น อสังหาริมทรัพย์ (Real Estate) และหลักทรัพย์ (Stocks) ต่าง ๆ อันเป็นผลมาจากการลงทุนเพื่อการเก็งกำไร นอกจากนั้น ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจอื่น ๆ ซึ่งไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงของปัจจัยพื้นฐาน (Fundamental Factors) ยังเกิดขึ้นตามมาอย่างต่อเนื่อง เช่น การบริโภคเกินตัว (Over Consumption) การลงทุนเกินตัว (Over Investment) ฯลฯ

อย่างไรก็ตาม มาตรการทั้งทางการเงินและการคลังในช่วงเศรษฐกิจแบบฟองสบู่เพื่อพุดึงดูดการลงทุน “พลาซ่าแอ็กคอร์ด” ไม่เพียงแต่ไม่สามารถควบคุมเศรษฐกิจแบบฟองสบู่เท่านั้น หากแต่ยังมีส่วนส่งเสริมให้เกิดการขยายตัวของเศรษฐกิจในลักษณะดังกล่าว จนแม้ว่าเวลาต่อมาสัญญาณของความไร้เสถียรภาพทางเศรษฐกิจได้ปรากฏภาพชัดขึ้น แต่มาตรการทั้งทางการเงินและการคลังที่มีการใช้อยู่ก็ไม่สามารถบริหารเศรษฐกิจแบบฟองสบู่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อผนวกเข้ากับปัญหาความผันผวนของเศรษฐกิจโลก ทั้งภาคการเงินและการค้าการลงทุนระหว่างประเทศ ซึ่งปรากฏความเด่นชัดขึ้นในช่วงกลางทศวรรษที่ 1990's ตัวอย่างเช่น ความผันผวนของอัตราแลกเปลี่ยนระหว่างดอลลาร์กับเยน ซึ่งส่งผลกระทบต่อภาคเศรษฐกิจต่าง ๆ ในกลุ่มอาเซียนทั้งภาคการเงินและภาคการผลิตที่แท้จริงอย่างรุนแรง จนในที่สุดก็นำไปสู่วิกฤตการณ์เศรษฐกิจในช่วงครึ่งหลังของทศวรรษที่ 1990's โดยที่วิกฤตการณ์ดังกล่าวได้ส่งผลกระทบแบบลูกโซ่ (Contagion Effect) กระจายออกไปสู่ภูมิภาคต่าง ๆ ของโลกอย่างกว้างขวาง (โปรดดู สมภพ มานะรังสรรค์ 2546 : 237-238)

อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางความผันผวนที่เพิ่มมากขึ้นนี้เศรษฐกิจและความเจริญก้าวหน้าของประเทศต่าง ๆ ในโลกกลับเพิ่มสูงขึ้น แม้ว่าจะมีวิกฤตเศรษฐกิจและความตกต่ำเกิดขึ้นตามมาเป็นระยะก็ตาม ดังนั้น เมื่อพิจารณาในระยะยาวแล้ว ความผันผวนที่เกิดขึ้นจึงอาจไม่ใช่สิ่งเลวร้ายเสมอไป โดยเฉพาะสำหรับประเทศที่เรียนรู้และปรับตัวเพื่อที่จะเข้าใจและหาประโยชน์จากระบบทุนนิยมโลกที่แปรเปลี่ยนซับซ้อนนี้

ทั้งหมดที่กล่าวมา ได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงบทบาทของมหาอำนาจทางการเงินที่มีต่อความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของประเทศไทยทั้งในทางตรงและทางอ้อม แต่กระนั้นก็ชี้ว่าประเทศไทยจะต้องถูกกระทำจากสถานการณ์ภายนอกเพียงอย่างเดียวเท่านั้น ประเทศไทยได้มีการปรับตัวตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ไม่ต่างจากมหาอำนาจอย่างญี่ปุ่นและอเมริกาที่ได้ปรับตัว

ต่อความเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ของระบบการเงินโลก ความแตกต่างมีเพียงว่าการปรับตัวของไทยนั้นอาจจะไม่ส่งผลอันใดต่อประเทศมหาอำนาจทางการเงินทั้งหลายมากนัก เหมือนอย่างกับการปรับตัวของมหาอำนาจทางการเงินทั้งหลายได้ส่งผลกระทบต่อประเทศไทย

3.4 โลกาภิวัตน์ และ การเปิดเสรีทางการเงิน

จากความเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ของระบบเศรษฐกิจการเงินในประเทศมหาอำนาจทั้งหลาย ภายหลังจากการยกเลิกระบบ Bretton Woods ในปี 1971 ได้ส่งผลกระทบต่อเนื่องมาถึงสถานการณ์ทางเศรษฐกิจการเงินของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก โดยเฉพาะภายหลังจากการประชุม “Plaza Accord” ในปี 1985 และ “Louvre Accord” ในปี 1987 ได้เตรียมเงื่อนไขที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ของโลกการเงินในทศวรรษ 1990 และในที่สุด เมื่อสงครามเย็นได้สิ้นสุดลง พร้อมกับการพังทลายของกำแพงเบอร์ลินในปี 1989 ทุนนิยมโลกก็พร้อมที่จะเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงครั้งใหม่ ในนามของ “โลกาภิวัตน์” และการเปิดเสรีทางการเงิน

โลกาภิวัตน์ คือ กระบวนการเชื่อมต่ออย่างลึกซึ้งของผู้คนจากทั่วทุกมุมโลก โดยครอบคลุมความสัมพันธ์ที่หลากหลายทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม จึงไม่อาจลดทอนให้เหลือเพียงประเด็นทางเศรษฐกิจอย่างที่คนจำนวนมากเข้าใจกัน อย่างไรก็ตาม โลกาภิวัตน์นี้ได้ผูกติดกับโครงสร้างและพลวัตของระบบทุนนิยมอย่างแยกไม่ออก ที่สำคัญโลกาภิวัตน์โดยภาพรวมยังส่งผลสนับสนุนระบบทุนนิยมมากกว่าขัดขวางกีดกัน ดังนั้น กระบวนการโลกาภิวัตน์ของทุนนิยมโลกในรอบสิบปีที่ผ่านมา จึงเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว เข้มข้นและกว้างขวางยิ่งกว่าในอดีตที่ผ่านมา การเจริญเติบโตในอัตราเร่งของโลกาภิวัตน์ในช่วงนี้ย่อมเกี่ยวข้องกับข้ออย่างแนบชิดกับการปรับโครงสร้างของสถาบันในระบบทุนนิยม เพื่อตอบสนองการปรับตัวจากวิกฤตในการทำกำไรของระบบทุนนิยมแบบ Fordist-Keynesian และส่วนหนึ่งของกระบวนการปรับโครงสร้างนี้ก็คือ การสร้างกรอบแห่งผลประโยชน์ร่วมกัน เพื่อสร้างระบบเศรษฐกิจที่มีประสิทธิผลและลดทอนความขัดแย้งเชิงการเมือง แต่ใช้พลังทางการเมืองเพื่อสร้างผลประโยชน์และวิสัยทัศน์ให้กลายเป็นความจริง

ดังนั้น จึงต้องมีการผลิตสร้างองค์กรซึ่งทำหน้าที่เป็นตัวจักรสำคัญในการประสานชนชั้นต่าง ๆ ในระบบทุนนิยม ให้ร่วมกันปกป้องรักษาการเติบโตอย่างยั่งยืนนี้ไว้ และองค์กรหนึ่งที่ทำหน้าที่นี้ได้โดดเด่นและน่าจับตามอง คือ World Economic Forum (WEF) ซึ่งได้รวบรวมผู้คนจำนวนมากจากหลากหลายสาขา ทั้งผู้บริหารของรัฐและองค์กรระหว่างประเทศนักหนังสือพิมพ์และปัญญาชนสาธารณะ ซึ่งจะคอยสร้างกลยุทธ์และประสานงานเพื่อร่วมกันวางวิสัยทัศน์แห่งอุดมการณ์

ของระบบทุนนิยมโลกาภิวัตน์ให้สามารถตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วของเศรษฐกิจการเมืองโลก

WEF มีสมาชิกจากองค์กรธุรกิจระหว่างประเทศที่สำคัญถึงกว่า 1,000 แห่ง ซึ่งแต่ละที่พร้อมจะจ่ายเงินค่าธรรมเนียมประจำปีจำนวนมาก โดยสมาชิกที่จ่ายเงินเหล่านี้ย่อมได้รับสิทธิพิเศษในการเข้าร่วมงานสัมมนาพบปะที่ทาง WEF จัดขึ้น ซึ่งเป็นแหล่งรวมผู้นำทางการเมือง รัฐมนตรี ผู้กำหนดนโยบาย นักวิชาการ ผู้นำธุรกิจ ตลอดจนสื่อมวลชนและผู้นำทางวัฒนธรรมจากทุกมุมโลก ดังนั้น WEF จึงกลายเป็นตัวกลางที่ทำหน้าที่ประสานงานให้คนเหล่านี้ได้เชื่อมโยงถึงกัน

หน้าที่สำคัญที่สุดของ WEF คือ การค้นหาวิธีการในการบรรเทาแ่งมุมที่แข็งแกร่งของระบบทุนนิยมโลกและพยายามนำเสนอภาพลักษณ์ของโลกาภิวัตน์ว่าเป็น “กระบวนการที่เป็นประโยชน์ต่อมนุษยชาติโดยรวม” เพื่อรักษาความยั่งยืนและแข็งแกร่งในอำนาจของระบบทุนนิยมโลก (โปรดดู Rupert , 2006 : 57-61)

การจัดตั้งองค์กรระดับโลกแบบ WEF พิจารณาเพียงผิวเผิน อาจคล้ายคลึงกับบริษัทที่ปรึกษาธุรกิจ หรือเวทีสัมมนาเศรษฐกิจโลกโดยทั่วไป แต่จุดเด่นที่แตกต่างคือ เนื้อหาและวิธีคิดที่หลากหลาย จากผู้คนที่ทุกสาขาอาชีพและความต่างนี้เอง ที่ทำให้องค์กรนี้ดูเสมือนว่า “เป็นกลาง” จึงยิ่งเท่ากับช่วยสร้างความชอบธรรมให้กับระบบทุนนิยมให้เป็นที่ยอมรับของทุกกลุ่มคนและชนชั้น

ในทศวรรษ 1990 นี้ เงื่อนไขความพร้อมทั้งด้านเศรษฐกิจและการเมือง รวมถึงองค์กรพิเศษอย่าง WEF ที่จะช่วยสร้างความชอบธรรมให้กับโลกาภิวัตน์และระบบทุนนิยมโลก ได้ช่วยให้ประเทศมหาอำนาจทางการเงินมั่นใจที่จะเดินหน้าผลักดันนโยบาย “เปิดเสรีทางการเงิน” ให้กับประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลาย ซึ่งเทคโนโลยีในประเทศเหล่านี้ล้วนแล้วแต่สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยในอเมริกาและยุโรป จึงย่อมได้รับอิทธิพลทางความคิดของระบบทุนนิยมศูนย์กลางไม่มากนักน้อย และเมื่อผสานกับ WEF ซึ่งเกิดจากการรวมตัวพบปะของนักธุรกิจชั้นนำ ผู้นำทางการเมือง นักวิชาการและผู้มีบทบาทสำคัญทั้งหลายทั่วโลก รวมถึงการกดดันและสนับสนุนจาก IMF และ WTO ทั้งหมดย่อมทำให้กระบวนการครอบงำของมหาอำนาจในระบบทุนนิยมเป็นไปอย่างแนบเนียนและแข็งแกร่งยิ่งนัก

“การเจรจาเพื่อเปิดเสรีในอุตสาหกรรมต่าง ๆ ได้ใกล้บรรลุข้อตกลงร่วมกันแล้วเหลือเพียงความเห็นที่แตกต่างกันในภาคการเงิน การลงทุน และการเกษตร ดังนั้น การเจรจารอบอุรุกวัยจึงได้นำประเด็นทั้งสามนี้ไว้ทีหลัง เพื่อให้ประเด็นที่เหลือผ่านไปได้อ่อนและเมื่อการเจรจารอบอุรุกวัยจบสิ้นลงแล้ว จึงถึงเวลาที่อเมริกาจะต้องผลักดัน the last frontiers ให้ผ่านพ้นไป นั่นคือ การเปิดเสรีภาคการเงิน

ยิ่งกว่านั้น อเมริกายังพร้อมจะเปิดเสรีทางการเงินมากกว่าอุตสาหกรรมอื่น เพราะเป็นภาคเศรษฐกิจที่อเมริกาเข้มแข็งมาก แม้แต่ประเทศยุโรปยังต้องใช้บริการทางการเงินจากอเมริกา โดยเฉพาะในปี 1999 นั้น การควบรวมกิจการ (M&A) ในยุโรป ได้กระทำผ่านบริษัทการเงินในอเมริกา Goldman Sachs ซึ่งเป็นผู้นำในธุรกิจนี้ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเกือบครึ่งหนึ่งของมูลค่าในกิจกรรม M&A นั้น ในขณะที่ภาคเศรษฐกิจอื่นนั้น (เช่น เกษตรกรรม) อเมริกายังมีปัญหาการแข่งขันในบางผลิตภัณฑ์ ดังนั้น การเปิดเสรีทางการเงินจึงแทบจะเป็นประโยชน์ต่ออเมริกาฝ่ายเดียว โดยแทบจะไม่มีต้นทุนใดเลย เมื่อเทียบกับการเปิดเสรีในภาคเศรษฐกิจอื่น” (Wade, 2001 : 216-220)

ปัจจัยที่สูงงอมทั้งหลายนี้ จึงช่วยทำให้ “กระบวนการเปิดเสรีทางการเงิน” ส่งอิทธิพลครอบคลุมแพร่หลายไปทั่วโลก ไม่เว้นแม้แต่ประเทศไทยและภูมิภาคเอเชีย

ในด้านหนึ่งการเปิดเสรีได้เน้นในเรื่องกฎระเบียบและการเตรียมพร้อม แต่อเมริกาไม่ได้สนใจมากนัก ยังตำหนิว่าการเปิดเสรีอย่างสมบูรณ์ภายในปี 2010 ของเกาหลีใต้ เน้นนานเกินไป อเมริกาจึงต้องแสวงหาวิธีการที่จะกระตุ้นให้เกาหลีใต้เปิดเสรีทางการเงินเร็วขึ้น โดยการให้ช่วยเหลือที่น่าสนใจ นั่นคือ การสนับสนุนผลักดันประเทศเกาหลีใต้ให้ได้รับการยกระดับจากประเทศกำลังพัฒนาเป็นประเทศพัฒนาแล้ว (developed nations) ซึ่งเป็นการเลื่อนสถานะของเกาหลีใต้ในองค์กร OECD ซึ่งรัฐบาลเกาหลีใต้ไฝฝืนมานานแล้ว ดังนั้นในปี 1996 อเมริกาจึงได้กำหนดเงื่อนไขในการสนับสนุนเกาหลีใต้ ด้วยการให้เกาหลีใต้อนุญาตให้ชาวต่างชาติสามารถซื้อพันธบัตรเกาหลีใต้และเช่นเดียวกันรัฐบาลเกาหลีใต้ก็ต้องอนุญาตให้บริษัทเกาหลีใต้ยืมเงินจากต่างประเทศด้วยที่สำคัญสุด คือ การอนุญาตให้ชาวต่างชาติสามารถซื้อหุ้นของเกาหลีใต้ได้ง่ายขึ้นกว่าเดิม โดยอเมริกาอ้างว่า การทำเช่นนี้เป็นรูปแบบพื้นฐานที่ประเทศพัฒนาแล้วจำเป็นต้องมี

ขณะที่เอกสารซึ่งบันทึกข้อตกลงนี้ไว้นั้น กลับไม่ได้ระบุสิ่งใดที่เกี่ยวกับการร้องขอให้เกาหลีใต้สร้างความเข้มแข็งให้กับกฎระเบียบของธนาคารและสถาบันทางกฎหมายเลย (โปรดดู Wade, 2001 : 213)

แต่เมื่อวิกฤตการเงินในปี 2540 ได้เกิดขึ้นนั้น ประเทศมหาอำนาจทั้งหลาย ล้วนแต่กล่าวโทษในความล้มเหลวและด้อยประสิทธิภาพในการจัดการระบบเศรษฐกิจของประเทศกำลังพัฒนา โดยไม่ยอมกล่าวโทษตัวเองที่ร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการกดดันประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลายให้รีบเร่งเปิดเสรีทางการเงิน โดยใส่ใจต่อความพร้อมของประเทศเหล่านั้นไม่มากนัก

นี่อาจเป็นการต่อสู้เชิงวาทกรรม เพื่อช่วงชิงชัยชนะทางความคิด (Hegemony) โดยเฉพาะเมื่อประเทศมหาอำนาจที่ได้กลายเป็นเจ้าหนี้รายใหญ่ของประเทศกำลังพัฒนา และองค์กร IMF ที่คอยให้ความช่วยเหลือประเทศที่ประสบวิกฤตทั้งหลาย ที่ทุกคนย่อมรู้กันว่าเป็นกลไกหนึ่งของเหล่ามหาอำนาจทางการเงิน จึงไม่ต้องสงสัยว่า “คำกล่าวโทษ” เหล่านี้จะมีเสียงดังเพียงใด บางทีอาจเพื่อกลบเสียงและมุมมองอื่นที่อาจนำไปสู่การกล่าวโทษมหาอำนาจการเงิน ซึ่งได้เร่งรัดให้ประเทศด้อยพัฒนาเปิดเสรีทางการเงินทั้งที่ยังไม่พร้อม

ไม่น่าแปลกใจเลยว่า นักวิชาการไทยจำนวนมาก พิจารณาวิกฤตเศรษฐกิจ 2540 ว่าเป็นเพราะระบบทุนนิยมพวกพ้อง/อุปถัมภ์ การผิดพลาดในการดำเนินนโยบายทางการเงิน ฯลฯ แต่กลับไม่ค่อยมีมุมมองเชิงวิพากษ์ต่อบทบาทของมหาอำนาจทางการเงินที่ได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับประเทศกำลังพัฒนาในช่วงก่อนหน้าวิกฤต

อย่างไรก็ตาม ได้มีนักวิชาการไทยจำนวนหนึ่ง เช่น รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ (2545 : 6-7) ได้วิจารณ์บทบาทของมหาอำนาจไว้ดังนี้

“ท้ายที่สุด แม้ข้อเท็จจริงปรากฏว่า ระบบทุนนิยมอุปถัมภ์กีดกันความมั่นคงของระบบสถาบันการเงิน แต่วิกฤตการณ์การเงินเอเชียปี 2540 มิอาจโยนให้เป็นความผิดของสถาบันการเงินภายในประเทศเหล่านี้แต่เพียงฝ่ายเดียว ในฐานะที่มีได้เข้มงวดกลั่นกรองโครงการที่จัดสรรเงินให้กู้บรรดาสถาบันการเงินระหว่างประเทศและตลาดการเงินระหว่างประเทศต้องมีส่วนร่วมรับผิดชอบ เนื่องจากสินเชื่อที่จัดสรรโดยสถาบันการเงินในประเทศต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ส่วนใหญ่มาจากเงินกู้ต่างประเทศ การที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้รับเงินกู้ต่างประเทศจำนวนมาก มิอาจปฏิเสธได้ว่าเป็นเพราะการขาดความเข้มงวดของสถาบันการเงินและตลาดการเงินระหว่างประเทศ หากความอ่อนแอของระบบสถาบันการเงินในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เกิดจากระบบทุนนิยมพรรคพวก การที่สถาบันการเงินและตลาดการเงินระหว่างประเทศจัดสรรเงินให้กู้จำนวนมากแก่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยมิได้วิเคราะห์ความเปราะบางทางเศรษฐกิจของประเทศเหล่านี้เท่าที่ควร ก็ควรกล่าวหาด้วยว่า สถาบัน

การเงินและตลาดการเงินระหว่างประเทศถูกครอบงำโดยระบบทุนนิยมพรรคพวกจึงจะเป็นบทวิเคราะห์ที่คงเส้นคงวา”

ถึงกระนั้น หนังสือเล่มนี้ ยังคงมุ่งเน้นประเด็นไปที่ความผิดพลาดของประเทศไทย สาเหตุหนึ่งอาจเป็นเพราะต้องการกระตุ้นให้คนไทยร่วมมือกันปรับปรุงประเทศ เพื่อป้องกันไม่ให้วิกฤตเกิดขึ้นอีก แต่เป็นไปได้หรือไม่ว่า แม้แต่ รั้งสรรค์ ธนะพรพันธุ์ ยังถูกครอบงำโดยวาทกรรมของมหาอำนาจ หรือไม่เช่นนั้นคงเพราะบทบาทของมหาอำนาจทางการเงินในช่วงก่อนวิกฤตเศรษฐกิจได้รับการประเมินความสำคัญต่ำเกินไป

“ข้อที่งานวิจัยของ IMF หรือธนาคารโลกหรือสถาบันวิชาการอื่นๆพบก็คือ ก่อนที่จะเดินเส้นทางเสรีนิยม จำเป็นต้องมีความพร้อม ถ้าไม่พร้อมอย่าเดิน แต่รัฐบาลไทยเดินไปด้วยความเชื่อว่าการลำดับการดำเนินนโยบาย (Policy Sequencing) ไม่สำคัญ หนึ่งที่ IMF บอกว่า ลำดับก่อนหลังของการดำเนินนโยบายเป็นเรื่องสำคัญ ก่อนจะเดินบนเส้นทางเสรีนิยมทางการเงินต้องพัฒนาเครื่องมือทางการเงิน พัฒนาตลาดปริวรรตเงินตราระหว่างประเทศ และก่อนจะเดินเราจะต้องเปลี่ยนแปลงปรัชญาพื้นฐานและปรับปรุงกลไกในการกำกับและตรวจสอบสถาบันการเงิน

ธนาคารแห่งประเทศไทยเห็นว่า ลำดับการดำเนินนโยบายมิใช่เรื่องสำคัญ โดยเชื่อว่าสามารถเดินบนเส้นทางนี้พร้อมๆ กับการปรับปรุงกลไกการกำกับและตรวจสอบสถาบันการเงิน และการพัฒนาด้านอื่นๆควบคู่กันไป” (รั้งสรรค์ ธนะพรพันธุ์ ,2545 : 22-23)

หากทว่า Wade (2001) ได้กล่าวถึงกรณีประเทศเกาหลีใต้ไว้อย่างชัดเจนว่า ถึงแม้มหาอำนาจจะพูดถึงประเด็นเรื่องการกำกับดูแล แต่ก็ไม่ได้ให้ความสำคัญมากนัก สุดท้ายยังกล่าวหาว่าประเทศเกาหลีใต้วางแผนเปิดเสรีทางการเงินช้าเกินไป จึงอาจมองได้ว่า แม้ธนาคารแห่งประเทศไทยให้ความสำคัญกับลำดับการเปิดเสรี มหาอำนาจก็จะไม่ยินดียินร้าย ยังคงเดินหน้าเร่งให้ประเทศไทยเปิดเสรี ส่วนคำเตือนนั้นก็มิใช่เพื่อความชอบธรรมทั้งในช่วงระหว่างการเปิดเสรี ซึ่งเท่ากับแสดงความห่วงใยต่อประเทศด้อยพัฒนา และหากเกิดปัญหาหรือวิกฤตขึ้นมาย่อมสามารถนำมาอ้างได้ว่า “พวกเขา” ได้เตือนประเทศด้อยพัฒนาแล้ว แต่ประเทศเหล่านั้นกลับไม่ยินยอมรับฟังเลย

ความละเอียดอ่อนในการสร้างวาทกรรมและแย่งชิงอำนาจนำทางความคิด (Hegemony) จึงไม่น่าจะเป็นเรื่องบังเอิญ แต่เป็นสิ่งที่มหาอำนาจ เช่น อเมริกา ได้เตรียมการเป็นอย่างดี

“การพยายามของสหรัฐฯ เพื่อการนี้ ได้เริ่มมาตั้งแต่การเจรจาการค้ารอบอุรุกวัย ภายใต้กรอบของ GATT โดยสหรัฐฯ ได้ผลักดันและสร้างสิ่งที่เรียกว่า “การค้าบริการ” (Trade in Services) เช่น ด้านการเงิน การธนาคาร การประกันภัย รวมไปถึงด้านการโทรคมนาคม ทั้งๆ ที่การเจรจาการค้าพหุภาคีในรอบก่อนๆ ที่ผ่านมา ไม่เคยมีการกล่าวถึง “การค้าบริการ” ดังนั้น คำกล่าวที่ว่า “การค้าบริการ” จึงเป็นเรื่องใหม่ในแวดวงการค้าระหว่างประเทศในขณะนั้น และสหรัฐฯ ได้เรียกร้องอย่างหนักให้ประเทศต่าง ๆ ต้องนำเรื่องของบริการมาวางบนโต๊ะเจรจาเพื่อเปิดเสรีด้วย เนื่องจากเป็นสาขาที่สหรัฐฯ มีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบมากที่สุด (สหรัฐฯ สูญเสียความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบทางการค้าสินค้า ไม่ว่าจะเป็นสินค้าอุตสาหกรรมทั่วไป เช่น รถยนต์ เสื้อผ้าและสิ่งทอ หรือสินค้าเกษตรในหลายรายการ ทำให้มีการขาดดุลการค้ากับหลายประเทศทั่วโลก)” (อักษรศรี, 2546 : 212)

ถึงที่สุดแล้ว “การเปิดเสรีทางการเงิน” ที่อเมริกาเรียกร้องให้ประเทศอื่นต้องเดินตามแบบนั้น อาจไม่ได้มีเพียงรูปแบบเดียว แต่ยังมีรูปแบบอื่นที่เหมาะสมกับแต่ละประเทศแต่แน่นอนว่า อเมริกาย่อมต้องการให้ทุกประเทศต้องมีรูปแบบที่ใกล้เคียงกับตนเอง เพื่อความง่ายต่อการเข้าไปหาผลประโยชน์ในประเทศเหล่านั้น

“ไม่จำเป็นเลยที่ประเทศมหาอำนาจจะต้องมีความเห็นพ้องต้องกันในเรื่องของ “โครงสร้างระบบการเงิน” โดยเฉพาะอเมริกาที่ได้เรียกร้องให้ประเทศด้อยพัฒนาที่ขอกู้เงินนั้นจะต้องยกเลิกการควบคุมอัตราดอกเบี้ยและการกำหนดทิศทางการปล่อยสินเชื่อ อเมริกาได้พยายามสนับสนุนแนวทางการเปิดเสรีทางการเงินรูปแบบนี้ในแถบประเทศอาเซียน โดยแสดงความไม่เห็นด้วยกับ เครื่องมือและคำแนะนำของรัฐบาลญี่ปุ่น ซึ่งช่วยเหลือรัฐบาลของประเทศแถบอาเซียนสร้างความแข็งแกร่งของระบบการเงินผ่านกลไกการเงินที่มีลักษณะใกล้เคียงกับประเทศญี่ปุ่น โดยเฉพาะในภาวะ catch up ที่ภาคธุรกิจของประเทศด้อยพัฒนาต้องไล่ตามประเทศพัฒนาให้ทัน ซึ่งรวมถึงการควบคุมอัตราดอกเบี้ยและทิศทางของสินเชื่อ อย่างไรก็ตาม โครงการช่วยเหลือของญี่ปุ่นนี้สุดท้ายแล้วก็ไม่สามารถเกิดขึ้นจริงได้ เพราะรัฐบาลของประเทศอาเซียนส่วนใหญ่ได้ดำเนินการเปิดเสรีทางการเงินตามคำแนะนำของ World Bank, HIID และ US Treasury” (Wade, 2001 : 207)

แต่กระนั้นด้วยผลประโยชน์ที่มีร่วมกันมากกว่าของเหล่ามหาอำนาจทางการเงิน จึงทำให้เกิดความร่วมมือกันมากกว่าจะแตกหัก อย่างไรก็ตาม ในกรณีนี้ ได้ทำให้เกิดข้อสังเกตขึ้นว่า มหาอำนาจทางการเงิน โดยเฉพาะญี่ปุ่นนั้นได้พยายามแผ่อิทธิพลทางการเงินเข้ามาในแถบอาเซียน และจะเห็นได้ชัดในช่วงหลังวิกฤต ซึ่งมีการให้เงินกู้เพื่อช่วยเหลือประเทศอาเซียนผ่านโครงการและแนวทางที่หลากหลาย แต่กระนั้นการช่วยเหลือนี้ก็ยังคงถูกยับยั้งจากมหาอำนาจ

การเงินโลกอย่างสหรัฐอเมริกา จึงสะท้อนให้เห็นว่าความขัดแย้งร่วมมือของเหล่ามหาอำนาจทางการเงินนั้น มีความสัมพันธ์ที่สลับซับซ้อนลึกซึ้งซึ่งนักและบางส่วนของความขัดแย้งนั้นได้ส่งผลกระทบต่อประเทศต่าง ๆ รวมถึงประเทศไทย อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้เลย

ยิ่งกว่านั้น ประเทศญี่ปุ่นยังสนับสนุนระบบการเงินและการบริหารจัดการในอีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งไม่เน้นแนวทางธรรมาภิบาลในรูปแบบเดียวกับอเมริกา ซึ่งมุ่งประเด็นหลักไปยังผู้ถือหุ้นหรือส่วนทุน (Capital) มากกว่าเน้นการปรับปรุงประสิทธิภาพของทั้งผลิตภัณฑ์ (Product) และแรงงาน (Labour)

“...หลังวิกฤตประเทศไทยได้ร่วมมือกับรัฐบาลญี่ปุ่นดำเนินการปรับโครงสร้างอุตสาหกรรมและนโยบายส่งเสริมบริษัทขนาดกลางและขนาดย่อม (หรือเอสเอ็มอี) โดยจุดที่ญี่ปุ่นให้ความสำคัญ ก็คือ การปรับปรุงระบบการตรวจสอบบริษัทโดยพัฒนาคน ไม่ใช่แค่การปฏิรูปที่ตัวกฎหมายหรือตัวระบบเท่านั้น

กล่าวคือ นอกเหนือไปจากการพัฒนาความสามารถด้านการบริหารการเงินของบริษัทแล้ว ยังให้ความสำคัญกับการทำบัญชีและการวางแผนทางบัญชีขั้นต้นด้วย โดยเห็นว่าการพัฒนาคุณภาพงานบัญชีขั้นต้นของสำนักงานและโรงงาน มีความสำคัญมากกว่าการผลิตผู้สอบบัญชีรับอนุญาต ซ้ำยังเน้นเรื่องการปรับปรุง 'ระบบการบริหารต้นทุน' ที่มีผลกระทบโดยตรงต่อประสิทธิภาพการผลิตในโรงงานและการบริหารคุณภาพ มากกว่าระบบการบัญชีและการสอบบัญชีเพื่อผู้ลงทุน

แน่นอนการปฏิรูประบบสถาบันการเงินและการปรับโครงสร้างธุรกิจเอกชน ที่องค์ระหว่างประเทศและรัฐบาลไทยดำเนินการนั้น มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่ากัน แต่ทว่าหากเราเชื่อว่าปัจจัยสำคัญประการหนึ่งของการฟื้นฟูและการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของไทย อยู่ที่การขยายการส่งออกสินค้าอุตสาหกรรมแล้วละก็ เพียงแค่การปฏิรูประบบการเงิน และการปรับปรุงมาตรฐานการบัญชีและการสอบบัญชี ให้สอดคล้องกับสโตร์อเมริกา ที่เน้นเฉพาะผู้สอบบัญชีรับอนุญาตและมีกลุ่มเป้าหมายอยู่เพียงแค่ บจ. เท่านั้นคงไม่เพียงพออย่างแน่นอน” (โปรดดู เนตรนภา, 2549 : 302-304)

ทั้งหมดจึงช่วยยืนยันให้เห็นชัดแจ้งว่า แนวคิดเรื่องการเปิดเสรีทางการเงิน จนกระทั่งถึงธรรมาภิบาลตามที่อเมริกาได้ต่อยก้าต่อนั้น เป็นเพียงแนวทางหนึ่งเท่านั้น ซึ่งประเทศไทยควรจะเปิดกว้างและเรียนรู้เพื่อหาแนวทางที่เหมาะสมกับตนเอง

แต่ปัญหาในทางปฏิบัติยังมีอยู่มากมาย เช่น หากค้นพบว่า ระบบการเงิน การบริหารจัดการและธรรมาภิบาลตามแบบญี่ปุ่นมีความเหมาะสมกับประเทศไทยมากกว่าแล้วประเทศไทยจะสามารถดำเนินการตามแนวทางนี้ได้หรือไม่เนื่องจากอเมริกา ซึ่งเป็นมหาอำนาจที่เข้มแข็งที่สุดในปัจจุบันนี้ ย่อมสามารถคัดค้านการเดินตามแนวทางของญี่ปุ่นได้ทั้งทางตรงและทางอ้อมที่สำคัญการเผยแพร่อุดมการณ์ทุนนิยมตามแบบอเมริกัน สามารถครอบงำสังคมไทยจนกลายเป็นวาทกรรมหลักที่น้อยคนนักจะรู้สึกถึงการดำรงอยู่ของระบบทุนนิยมที่แตกต่างจากแนวทางของอเมริกา

อย่างไรก็ตาม ระบบแบบญี่ปุ่นนั้นไม่ใช่จะปราศจากอิทธิพลในเมืองไทยเลย ภายหลังจากที่มีการย้ายฐานฐานการผลิตมายังเมืองไทยตั้งแต่ช่วงปลายทศวรรษ 80 เป็นต้นมานั้น ย่อมทำให้ระบบทุนนิยมไทยได้รับอิทธิพลจากประเทศญี่ปุ่นไม่มากนักน้อย

แน่นอนว่ามหาอำนาจทางการเงินทั้งอเมริกาและญี่ปุ่น ย่อมหวังซึ่งประโยชน์ที่จะได้รับจากการเข้ามาเกี่ยวข้องกับประเทศไทยและประเทศอื่น ๆ ปัญหาจึงไม่ใช่ว่าประเทศไทยจริงใจต่อไทยมากกว่ากัน แต่ปัญหาคือ ไทยจะวางกลยุทธ์ในการสร้างปฏิสัมพันธ์กับมหาอำนาจทางการเงินทั้งหลายอย่างไร เพื่อนำไปสู่ผลประโยชน์สูงสุดของประเทศชาติและประชาชน

3.5 การปรับตัวของประเทศไทย

ความเห็นที่ว่า การเปิดเสรี คือ ความหวังดีของเหล่ามหาอำนาจทางการเงินที่มีต่อประเทศไทย ส่วนวิกฤตเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นภายหลังการเปิดเสรีนั้น คือ ความผิดพลาดอันด้อยของประเทศไทย คงเป็นการมองที่ชื่อตรงเกินไป ขณะที่มุมมองว่าการเปิดเสรีเกิดจากความมุ่งแสวงหาประโยชน์บนความทุกข์ยากและอ่อนด้อยของประเทศไทยนั้น ส่วนหนึ่งน่าจะสะท้อนความผิดพลาดที่โกรธแค้นเมื่อวิกฤตในปี 2540 ได้ทำร้ายจิตใจประชาชนไทยอย่างหนักหน่วงยิ่ง

การที่ประเทศมหาอำนาจได้เน้นนำวาทกรรมบังคับให้ประเทศไทยทำการเปิดเสรีทางการเงินนั้น ย่อมไม่ได้เกิดจากความหวังดีโดยบริสุทธิ์ใจของประเทศเหล่านั้น แต่เกิดจากความต้องการเข้ามาแสวงหาประโยชน์จากประเทศไทย แน่แน่นอนว่า การเปิดเสรีทางการเงินนั้นอาจส่งผลดีต่อประเทศไทยในหลายด้าน แต่ย่อมถือเป็นเรื่องธรรมดาของกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สามารถเกิดกรณี Win-Win หรือได้ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย ไม่จำเป็นต้องมีแต่กรณี Win-Lose เหมือนอย่างกิจกรรมการพนันที่เมื่อฝ่ายหนึ่งได้ก็ย่อมต้องเป็นอีกฝ่ายหนึ่งที่สูญเสีย ดังนั้น การเปิดเสรีทางการเงิน จึงอาจเกิดกรณีที่ไทย

และมหาอำนาจทางการเงินล้วนแต่ได้ประโยชน์ แต่สำหรับ ความขัดแย้งเรื่องความร่วมมือและช่วงเวลาในการเปิดเสรีนั้น ย่อมเป็นประเด็นที่ถกเถียงกันได้ เนื่องจากทั้งสองฝ่ายย่อมมีจุดยืนและมุมมองที่แตกต่างกัน

“ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกาในช่วงระหว่างปี 1989-1997 นั้น มีลักษณะที่ห่างเหินกันมากขึ้นและไทยพึ่งพาสหรัฐอเมริกาในระดับที่ลดน้อยลงกว่าเดิม โดยมีปัจจัยทางเศรษฐกิจเป็นสาเหตุประการสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในระดับสูงของไทย ที่ทำให้ผู้นำไทยมีความมั่นใจในการดำเนินนโยบายทั้งภายในและภายนอกประเทศมากขึ้นกว่าสมัยสงครามเย็นที่มักจะทำตามความต้องการของสหรัฐอเมริกาหรือความขัดแย้งทางเศรษฐกิจที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองประเทศมีปัญหามากขึ้น

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าไทยจะมีความมั่นใจในการดำเนินนโยบายต่าง ๆ อันเนื่องมาจากการมีความแข็งแกร่งทางเศรษฐกิจมากขึ้น แต่ฝ่ายไทยยังคงตระหนักถึงภาพโครงสร้างทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศที่สหรัฐอเมริกาเป็นแหล่งตลาดที่ใหญ่ที่สุดประเทศหนึ่งอย่างดี ดังนั้น แนวทางและพฤติกรรมในการแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจของไทย คือ ความพยายามที่จะโอนอ่อนผ่อนตามความต้องการของสหรัฐอเมริกา ...” (นุชจรี เสน่หา, 2546 : 108)

จึงเห็นได้ว่า ในมุมมองหนึ่งนั้น “มหาอำนาจทางการเงิน” ได้กดดันให้ประเทศไทยเปิดเสรีทางการเงินแต่ในอีกมุมมองหนึ่งก็เกิดจากความต้องการของไทยเองด้วย โดยในช่วงเวลานั้นไทยได้พัฒนาเศรษฐกิจจนมีความเข้มแข็งในระดับหนึ่งแล้ว จึงไม่จำเป็นต้องเดินตามแนวทางที่เน้นการพึ่งพาสหรัฐอเมริกาแต่เพียงอย่างเดียวอีกต่อไป ยิ่งกว่านั้นในช่วงปลายทศวรรษ 1980 ไทยยังได้รับอานิสงส์จากการย้ายฐานการผลิตจากญี่ปุ่น จนนำไปสู่อัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่สูงมาก ดังนั้น ไทยจึงยังมีความมั่นใจในตัวเองมากเกินไปที่จะยอมให้สหรัฐหรือมหาอำนาจทางการเงินทั้งหลายมากกดดันให้ไทยทำในสิ่งที่ไม่ต้องการได้ทั้งหมด อย่างไรก็ตาม แม้ไทยจะเจริญก้าวหน้าขึ้นมากในช่วงนี้ แต่ก็ยังคงต้องพึ่งพาสหรัฐและประเทศมหาอำนาจทั้งหลายอยู่ในระดับหนึ่ง ดังนั้น ไทยจึงต้องยอมตามข้อเรียกร้องในเรื่องการเปิดเสรี แต่ก็ได้มีการต่อรองเรื่องระยะเวลาและลำดับขั้นในการเปิดเสรี ดังที่จะได้กล่าวต่อไป

3.5.1 กิจการวิเทศธนกิจไทย (BIBF) : ความต้องการจากภายในประเทศไทย

การตัดสินใจจัดตั้งกิจการวิเทศธนกิจไทย (BIBF) ซึ่งเป็นนโยบายหนึ่งที่สำคัญมากของ “การเปิดเสรีทางการเงิน” นอกจากได้รับอิทธิพลจากแรงกดดันของมหาอำนาจทางการเงินแล้ว ยังเกิดจากความต้องการภายในประเทศอีกด้วย โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและเศรษฐกิจในอินโดจีน ที่เปิดโอกาสให้รัฐบาลของพลเอกชาติชายได้ดำเนินนโยบายทางการค้าและการทูตเข้าไปในดินแดนแถบนี้ เมื่อมาถึงรัฐบาลอานันท์และชนวนได้พัฒนายุทธศาสตร์นี้ต่อไปโดยการผลักดันแนวคิดเรื่องเขตการค้าเสรีในภูมิภาคนี้ ดังนั้น การจัดตั้ง BIBF จึงมีความจำเป็น เพื่อที่จะขยายโอกาสให้รัฐบาลไทยดำเนินนโยบายเปลี่ยนกรุงเทพฯ ให้กลายเป็นศูนย์กลางการเงินในภูมิภาคสำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจในอินโดจีนและเพิ่มความแน่นแฟ้นทางเศรษฐกิจระหว่างไทยและอินโดจีน

การจัดตั้ง BIBF ยังถูกกระตุ้นโดยความปรารถนาที่จะเพิ่มศักยภาพการระดมเงินทุนเพื่อขยายอุตสาหกรรมและการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจภายในประเทศ ในความเป็นจริงนั้น BIBF ไม่ได้เป็น offshore banking facility ในความหมายที่เข้มงวดเท่านี้ เพราะการกักเงินจากภายนอกประเทศเพื่อนำไปใช้ภายนอกประเทศ (out-out) นั้นได้ดำเนินการพร้อมกันกับธุรกรรมการยืมเงินจากภายนอกประเทศ เพื่อใช้ภายในประเทศ (out-in) แนวคิดแบบผสมสองธุรกรรมนี้เข้าด้วยกันนั้นได้ทำให้ BIBFs สามารถระดมเงินทุนจากภายนอกเพื่อนำมาปล่อยกู้ภายในประเทศได้เช่นเดียวกับในอินโดจีน โดยเฉพาะเมื่อการออกภายในประเทศขยายไม่เพียงพอต่อการลงทุนที่ขยายตัวอย่างรวดเร็ว

แม้ว่าจะมีเงื่อนไขที่หนักแน่นทางเศรษฐกิจเพื่อรองรับ BIBF แต่แรงกดดันทางการเมืองยังมีบทบาทค่อนข้างมาก โดยเฉพาะแรงกดดันจากมหาอำนาจทางการเงิน เมื่อสิ้นสุดการเจรจาอบอูรุกวัยในปี 1993 ที่มีประเด็นเกี่ยวกับการเปิดเสรีทางการเงิน เพื่อเปิดโอกาสให้ธนาคารจากต่างประเทศเข้ามาทำธุรกิจในประเทศไทย ดังนั้น เมื่อประเทศไทยอนุญาตให้ธนาคารต่างประเทศได้เข้าร่วมใน BIBFs ย่อมเท่ากับผ่อนคลายแรงกดดันทางการเมือง ในขณะเดียวกันยังสามารถที่จะปกป้องธนาคารในประเทศจากการแข่งขันจากต่างประเทศอย่างเต็มรูปแบบ

อย่างไรก็ตาม แรงกดดันทางการเมืองจากภายนอกนั้นแม้ว่าจะมีบทบาทค่อนข้างมากแต่ก็ยังไม่อาจสร้างผลกระทบที่สำคัญได้ หากปราศจากการเปลี่ยนแปลงในเชิงพื้นฐานของนโยบายภายในประเทศรองรับ ดังจะเห็นได้จากการที่ธนาคารแห่งประเทศไทยพยายามที่จะสร้างกระตุกการแข่งขันของภาคการเงินในช่วงทศวรรษที่ 80 แต่ธนาคารพาณิชย์

ทั้งหลายยังคงได้รับประโยชน์จากส่วนต่างอัตราดอกเบี้ยและค่าบริการอื่น ๆ หากทว่าในช่วงกลางปี 1994 เนื่องจากปัญหาหลายประการของธนาคารพาณิชย์ไทยและแรงกดดันจากภายนอกได้ช่วยเปิดโอกาสให้ธนาคารแห่งประเทศไทยสามารถผลักดันนโยบายผ่อนคลายนโยบายการเงินได้สำเร็จ โดยเฉพาะการออกใบอนุญาตจัดตั้งธนาคาร 10 ฉบับให้สถาบันทั้งไทยและต่างประเทศที่มีคุณสมบัติ

เมื่อมีการประกาศแผนการเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เล่นรายใหม่เข้ามาแข่งขันในธุรกิจธนาคารไทย ในช่วงต้นปี 1995 นั้น ยังไม่อาจส่งผลกระทบต่อธนาคารพาณิชย์ไทยได้ เนื่องจากช่วงเวลาการปกป้องที่ยาวนานในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของการเปิดสาขา ธนาคารทั้งหลายจึงมั่นใจว่าจะสามารถแข่งขันได้ (โปรดดู Zhang, 2005 : 129-131)

Zhang (2005) ได้ชี้ให้เห็นว่า ธนาคารพาณิชย์ไทยได้ใช้อิทธิพลทางการเมืองที่สั่งสมมานานหลายสิบปี เพื่อให้รัฐบาลปกป้องตนเองจากการแข่งขันจากธนาคารต่างประเทศ แน่แน่นอนว่า “แรงกดดัน” จากต่างประเทศมีบทบาทสำคัญต่อการเปิดเสรีทางการเงิน หากทว่าเงื่อนไขทางการเมืองและความเปลี่ยนแปลงในประเทศก็มีบทบาทสำคัญด้วยเช่นกัน ในมุมมองหนึ่งนั้นการเปิดเสรีทางการเงิน เกิดจากความต้องการด้านผลประโยชน์จากต่างประเทศ แต่การเปิดเสรีทางการเงินยังเกิดจากความต้องการภายในประเทศ ที่สำคัญคือ แรงกดดันจากต่างประเทศนั้นได้ช่วยให้รัฐบาลและเจ้าหน้าที่ทางการเงินของไทยสามารถนำมาใช้กดดัน เพื่อปรับปรุงประสิทธิภาพของธนาคารพาณิชย์ไทยได้อีกด้วย

3.5.2 ความสลับซับซ้อนในการประเมินผลประโยชน์และความเสี่ยงของการจัดตั้งกิจการวิเทศธนกิจไทย (BIBF)

ในตอนเริ่มต้นเปิดเสรีทางการเงินนั้นคงไม่มีใครกล้า “พนันง” ว่าจะต้องเกิดวิกฤตขึ้นอย่างแน่นอน การทำนายว่าจะเกิดวิกฤตเมื่อเริ่มมีสัญญาณที่ชัดเจนในปี 1994 เป็นต้นไปย่อมง่ายตายและมั่นใจมากกว่าการทำนายว่าจะเกิดวิกฤตตั้งแต่เริ่มต้นเปิดเสรีในปี 1990 เพียงแค่สาเหตุที่ว่าระบบการเงินของประเทศไทยยังขาดความพร้อมนั้น ยังคงพูดได้เพียงแค่ “น่าจะเกิด” ไม่ใช่ “ต้องเกิดอย่างแน่นอน” ซึ่งเป็นคำทำนายในปี 1994 ที่ความไม่พร้อมของระบบเศรษฐกิจไทยได้เริ่มต้นถูกซ้ำเติมด้วยปัจจัยเชิงลบทั้งหลายแล้ว

ที่สำคัญ การพิจารณาว่า “ไทยควรเปิดเสรีทางการเงินเมื่อใด และอย่างไร” ต้องคิดบนฐานที่เป็นจริงไม่ใช่ในอุดมคติ โดยเฉพาะในโลกความจริงนั้น ย่อมเต็มไปด้วยผลตอบแทน

และความเสี่ยง ความเร็วข้าหน้าในการเปิดเสรี อาจหมายถึง ความได้เปรียบเสียเปรียบของแต่ละประเทศที่จะแข่งขันช่วงชิงผลประโยชน์กัน ดังนั้น แม้จะมีความเสี่ยงบ้างแต่หากมีผลตอบแทนที่คุ้มค่าย่อมเป็นเรื่องที่น่าสนใจ เพราะหากรอให้ทุกอย่างแน่นอนแล้วจึงค่อยเปิดเสรีทางการเงิน ย่อมทำให้พลาดโอกาสในการเก็บเกี่ยวผลประโยชน์ไปมากมาย ดังนั้น การตัดสินใจจึงต้องใคร่ครวญถึงประโยชน์และความเสี่ยงเพื่อหาจุดที่เหมาะสมที่สุด ซึ่งย่อมไม่ใช่การรีบเร่งเปิดเสรีจากความโลภในผลประโยชน์จนลืมมองถึงความพร้อมของเหตุปัจจัยและย่อมไม่ใช่มีว่แต่เตรียมความพร้อม จนโอกาสนั้นหลุดลอยไป

หากเห็นชัดตั้งแต่ต้นแล้วว่า ความน่าจะเป็นในการเกิดวิกฤตมีสูงมากอย่างที่เริ่มวิจารณ์กันในปี 1995 แล้ว ก็คงไม่มีใครคนใดในประเทศต้องการจะเข้าร่วมในเกมการเงินของการเปิดเสรีนี้อย่างแน่นอน

ยิ่งกว่านั้น ยังมีเพียงแค่นักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญบางคนเท่านั้น ที่เริ่มตระหนักว่า เศรษฐกิจไทยกำลังจะเข้าสู่ทางตันแต่คนส่วนใหญ่ของประเทศนั้นยังคงมีมุมมองที่ดีต่อเศรษฐกิจไทยและแน่นอนว่ามุมมองเหล่านั้น ไม่ได้เกิดจากความเพ้อฝัน แต่ได้มีเหตุผลรองรับพอสมควรทีเดียว

“หากย้อนกลับไปที่เมื่อปี 2537 คงไม่มีใครสักคนที่เชื่อว่าประเทศไทยจะมีวันนี้ แม้กระทั่งข้าราชการใหญ่จากสำนักต่าง ๆ เนื่องจากการฟื้นตัวของเศรษฐกิจโลกในปี 2537 และความสำเร็จจากการส่งออกอย่างท่วมท้นในปีเดียวกัน ทำให้โหรเศรษฐกิจทุกสำนักมองว่าปี 2537 เป็นการสิ้นสุดเศรษฐกิจชะลอตัวที่ดำเนินมาอย่างต่อเนื่องนับจากปี 2534 อีกทั้งระบุด้วยว่าปี 2538 เศรษฐกิจไทยจะโตอย่างต่อเนื่อง

ความเชื่อของโหรเศรษฐกิจเหล่านั้น เนื่องมาจากปัจจัยที่ว่า ภาวะเศรษฐกิจโลกที่ซบเซาจากวิกฤตการณ์อ่าวเปอร์เซียเริ่มพลิกฟื้นขึ้นมาอีกครั้งหลังราคาน้ำมันลดลงไปมากกว่า ร้อยละ 60 ในช่วงปีดังกล่าว ประกอบกับค่าเงินเยนถูกดันให้สูงขึ้นทำให้คาดหมายกันว่าน่าจะมีคลื่นลงทุนจากแดนอาทิตย์อุทัยซัดชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกบ้าง แม้จะไม่มากเท่าช่วงก่อนหน้ายุคทองก็ตาม

ความสวยงามของภาพเศรษฐกิจที่ถูกวาดขึ้นโดยนักเศรษฐศาสตร์มาประจบเหมาะแก่เงินทุนที่หลั่งไหลมาทั่วสารทิศผ่านหน้าต่างที่เรียกว่า ปีไอบีเอฟ หรือกิจการวิเทศธุรกิจ

ถูกรวม ซึ่งได้รับอนุมัติให้จัดตั้งในสมัยรัฐบาลชวน 1 โดยการเสนอของ นายธารินทร์ นิมมานเหมินท์ ในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังในขณะนั้น จึงไม่ต่างจากหน้าต่างสู่ตลาดการเงินบานใหม่ที่เปิดกว้างกว่าทุกบานที่มีอยู่และเป็นสาเหตุให้เงินทุนไหลเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจในขณะนั้นอย่างท่วมท้น” (โปรตุเกส จิตติศักดิ์ นันทพานิช และ สมลักษณ์ ศรีมาลี, 2542 : 77-78)

แน่นอนว่า ในตอนนั้น อาจไม่ใช่ทุกคนที่จะเห็นด้วยกับการวิเคราะห์ทางเศรษฐกิจแบบนี้แต่ก็ยากจะปฏิเสธได้ว่ามุมมองนี้ย่อมมีส่วนถูกต้องพอสมควรทีเดียว อย่างไรก็ตามตลอดประวัติศาสตร์การพัฒนาระบบทุนนิยมที่ผ่านมา คำทำนายทางเศรษฐกิจและความผิดพลาดเป็นของคู่กันเสมอถึงกับมีคนเปรียบเทียบนักเศรษฐศาสตร์ว่าคล้ายคลึงกับหมอดูทั้งหลายที่เป็นเช่นนี้ย่อมไม่ใช่เพราะนักเศรษฐศาสตร์ขาดแคลนความรู้ความสามารถ แต่เนื่องจากเรื่องราวเศรษฐกิจนั้นมีความสลับซับซ้อนเป็นอย่างยิ่ง ในห้วงเวลาที่ปัจจัยทางเศรษฐกิจเต็มไปด้วยเรื่องราวดี ๆ นั้น ภัยคุกคามกลับแฝงเร้นอยู่ในอีกมุมหนึ่ง เช่นเดียวกันในห้วงเวลาที่มืดมิดที่สุดนั้นบางครั้งสิ่งดี ๆ กลับแฝงตัวอยู่ที่ปลายอุโมงค์ แต่ที่ยากยิ่ง คือ การมองเห็นปัจจัยแฝงตัวนี้ก่อนที่มันจะแสดงบทบาทออกมา

โชคร้ายของประเทศไทยที่มหาอำนาจการเงินใหม่อย่างจีน ได้ลดค่าเงินหยวนในปี 1994 ซึ่งทำให้ความสามารถในการแข่งขันของสินค้าจากไทยย่ำแย่ลงเมื่อเทียบกับสินค้านำเข้าจากจีน ขณะที่เงินดอลลาร์สหรัฐในปี 1996 มีแนวโน้มแข็งค่าอย่างต่อเนื่อง ซึ่งนอกจากยังซ้ำเติมความสามารถในการแข่งขันของสินค้าไทยแล้ว ยังทำให้การลงทุนทางตรงจากญี่ปุ่นลดน้อยลงทั้งหมดนี้ได้ร่วมกันส่งผลกระทบต่อสถานะเศรษฐกิจของประเทศไทย ซึ่งในท้ายที่สุดได้นำไปสู่การโจมตีค่าเงินบาทและวิกฤตเศรษฐกิจไทยในท้ายที่สุด

เศรษฐกิจจึงเป็นเรื่องที่ยากจะคาดเดาแน่นอนว่า ประเทศไทยต้องยอมรับในความประมาทและการดำเนินนโยบายที่ผิดพลาดหลายประการ แต่ขณะเดียวกัน ปัจจัยลบที่เข้ามานั้นก็ยากจะคาดเดาและรับมือได้ แม้ว่าไทยจะไม่นำเงินสำรองเข้าสู่กับนักค้าเงินผู้ละโมภทั้งหลาย หรือแม้แต่ตัดสินใจปล่อยให้ค่าเงินบาทลอยตัวตั้งแต่เริ่มเกิดปัญหา แต่กระนั้น ไทยก็ยังสามารถเผชิญกับวิกฤตเศรษฐกิจได้เช่นเดียวกัน ถึงแม้ว่าอาจจะมี ความรุนแรงน้อยกว่าก็ตามเพราะภายใต้ความผันผวนของระบบทุนนิยมโลกภายหลังปี 1971 วิกฤตเศรษฐกิจได้กลายเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นเป็นประจำ

ดังนั้น การเปิดเสรีทางการเงิน จึงคล้ายกับการลงทุนทางธุรกิจอย่างหนึ่งของประเทศไทย ถ้าหากสำเร็จย่อมส่งผลดีมากมายต่อประเทศชาติและแน่นอนว่า มหาอำนาจทางการเงินย่อมต้องการที่จะเข้าร่วมลงทุนในธุรกิจนี้ จึงไม่จำเป็นเสมอไปที่ “มหาอำนาจ” ทั้งหมดล้วนแต่ต้องการเห็นประเทศไทยเกิดวิกฤต เพราะหากประเทศไทยเฟื่องฟู ประเทศมหาอำนาจก็อาจได้รับประโยชน์มากมายมหาศาลได้เช่นกัน

อย่างไรก็ตาม เมื่อเกิดวิกฤตเศรษฐกิจในปี 1997 ทุกคนต่างหาทางเอาตัวรอดโดยการกล่าวโทษคนอื่น วาทกรรมหนึ่งที่นิยมใช้กัน คือ ความไม่พร้อมของการเปิดเสรีทางการเงิน ทว่าในโลกความเป็นจริงย่อมไม่เคยมีสิ่งใดสมบูรณ์แบบ ขณะที่เหตุการณ์ทั้งหลายมีความซับซ้อนเชื่อมโยงกันนั้น การเฝ้ารอให้ทุกอย่างสมบูรณ์แบบแล้วจึงลงมือทำย่อมไม่ใช่กรณีทั่วไปแต่เป็นกรณีเฉพาะที่เกิดขึ้นได้ในบางครั้งคราวเท่านั้น โดยเฉพาะเมื่อการเปิดเสรีทางการเงินของประเทศไทยนั้นจะต้องแข่งขันกับประเทศอื่นในภูมิภาคเดียวกัน ถ้าหากประเทศไทยมีว่แต่ชักช้าแล้วอาจนำมาซึ่งการสูญเสียประโยชน์มากมายมหาศาลได้เช่นกัน

ยิ่งกว่านั้น ภายหลังจากการเปิดเสรีทางการเงินแล้ว หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะธนาคารแห่งประเทศไทย ยังได้ทุ่มเทความพยายามมากมายที่จะสร้างระบบเพื่อรองรับการเปิดเสรีทางการเงิน ทั้งการออกกฎหมายหลายฉบับและปฏิบัติการต่าง ๆ เพื่อให้การเปิดเสรีเกิดประโยชน์สูงสุดและมีความเสี่ยงต่ำสุดต่อประเทศไทย

แต่อย่างที่กล่าวไปแล้วว่า “การเปิดเสรีทางการเงิน” ย่อมคล้ายการดำเนินงานทางธุรกิจหรือแม้แต่กิจกรรมทั่วไป ซึ่งมีทั้งความสำเร็จและล้มเหลว มีปัจจัยสลับซับซ้อนที่เข้ามากำหนดสถานการณ์ ที่แม้แต่มหาอำนาจทางการเงินยังไม่อาจควบคุมดูแลได้ ดังที่ได้กล่าวไปแล้วถึงการปรับตัวของประเทศอเมริกาและญี่ปุ่นที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการเงินโลก จึงยังไม่ต้องพูดถึงประเทศไทยที่ด้อยกว่าทั้งในด้านความรู้และทรัพยากร

3.5.3 ความเป็นไปได้ในการรับมือความเสี่ยงจากการจัดตั้งกิจการวิเทศธนกิจไทย (BIBF)

สำหรับ ข้อโต้แย้งที่นักวิชาการมักจะอ้างว่า ถ้าหากต้องการเปิดเสรีทางการเงินแล้ว ควรจะต้องเปลี่ยนจากระบบอัตราแลกเปลี่ยนแบบคงที่มาเป็นอัตราแลกเปลี่ยนแบบลอยตัวนั้น ในความเป็นจริงนั้นย่อมไม่ใช่เรื่องง่ายเลย

“ประวัติศาสตร์การเงินร่วมสมัยได้บ่งชี้ให้เห็นว่า ช่วงเปลี่ยนผ่านทางเศรษฐกิจ (Transitional Period) จากการใช้ระบบอัตราแลกเปลี่ยนแบบลอยตัว จนกระทั่งระบบดังกล่าวสามารถตั้งหลักได้มั่นคงในประเทศที่ใช้ระบบดังกล่าวและก่อผลออกเงยในทางบวกต่อการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างจริงจังนั้นต้องใช้เวลาไม่ใช่น้อย

ยิ่งเศรษฐกิจของประเทศที่เริ่มใช้ระบบค่าเงินลอยตัวต้องสัมพันธ์กับเศรษฐกิจของประเทศอื่น ๆ ในลักษณะต่าง ๆ เช่น การค้าและการลงทุนระหว่างประเทศ ความเชื่อมโยงระหว่างตลาดเงินและตลาดทุนในอัตรามาก ๆ ด้วยแล้ว การบริหารระบบอัตราแลกเปลี่ยนแบบลอยตัวก็จะมีคามยากลำบากและซับซ้อนมากยิ่งขึ้น

ตัวอย่างเช่น แม้แต่กรณีสหรัฐฯเอง ซึ่งเป็นประเทศที่มีพัฒนาการของภาคการเงินมายาวนานและมีลำดับขั้นทางการพัฒนาที่ล้ำหน้ากว่าประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก แต่ยามที่เริ่มใช้ระบบอัตราแลกเปลี่ยนแบบลอยตัวแบบมีการจัดการ (Managed floating exchange rate) ในต้นทศวรรษที่ 1970's อันเป็นวันที่สหรัฐฯยกเลิกการใช้ระบบมาตรฐานปรัวรรตทองคำตามข้อตกลง “Bretton woods” ก็ต้องใช้เวลาหลายปีมากกว่าที่ระบบอัตราแลกเปลี่ยนแบบลอยตัวดังกล่าวจะเริ่มตั้งมั่นและก่อผลออกเงยทางเศรษฐกิจให้แก่สหรัฐฯเองอย่างจริงจัง” (สมภพ มานะรังสรรค์ 2546 : 220)

ยังไม่แน่ว่าประเทศไทยจะต้องช่วงชิงความได้เปรียบในการเป็น “ศูนย์กลางทางการเงิน” ของภูมิภาคนี้ อันนำมาซึ่งผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจำนวนมหาศาลต่อประเทศชาติ ผู้มีบทบาทเกี่ยวข้องในการเปิดเสรีทางการเงินจึงมีตัวแปรที่ต้องตัดสินใจมากมาย ไม่ใช่เพียงแต่ความพร้อมหรือไม่พร้อมแต่เพียงอย่างเดียว ดังนั้น การโจมตีบทบาทของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการเปิดเสรีทางการเงิน จึงออกจะเกินเลยไปบ้าง

“วิกฤตการณ์ทางการเงินที่ได้เกิดขึ้นหลายครั้งในทศวรรษที่ผ่านมา (ตั้งแต่เม็กซิโกในปี 2537 เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในปี 2540 และรัสเซียพร้อมทั้งบราซิลในปี 2541) แสดงให้เห็นชัดว่าการเปิดตลาดให้เสรีมากขึ้นย่อมลดเสถียรภาพในตลาดลง ทั้งนี้จะโทษนโยบายของผู้บริหารประเทศที่เปิดเสรีแต่เพียงฝ่ายเดียวก็ไม่ได้ บางส่วนของภาวะวิกฤตสืบเนื่องมาจากจุดอ่อนของโครงสร้างเศรษฐกิจและระบบการเงินระหว่างประเทศ ตัวอย่างของจุดอ่อนเหล่านี้ ได้แก่ ประสิทธิภาพของสถาบันการเงินท้องถิ่น กฎเกณฑ์การปล่อยสินเชื่อของสถาบันการเงินในต่างประเทศและข้อบกพร่องของ IMF ที่พยายามแก้ปัญหาในปัจจุบันที่เกิดขึ้นในบัญชีเงินทุนโดยใช้มาตรการในอดีตที่เกี่ยวข้องกับบัญชีเดินสะพัด” (ฉลองภพ และ ปกรณ์, 2549 : 16)

เมื่อมองในระยะยาวตั้งแต่การย้ายฐานการผลิตในปี 1987 การเปิดเสรีทางการเงินในปี 1990 การเกิดวิกฤตในปี 1997 จนถึงการพัฒนาตัวของเศรษฐกิจไทยในปี 2004 ประเทศไทยนับว่ามีผลงานที่ไม่เลวร้ายนัก เมื่อเทียบกับประเทศอื่น แน่ใจว่า อาจดีกว่าเกาหลีใต้และมาเลเซีย แต่ย่อมดีกว่าอินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ ยิ่งไม่ต้องพูดถึงลาตินอเมริกาที่ต้องล้มลุกคลุกคลานจากปัญหาการเปิดเสรีอย่างยืดเยื้อยาวนานหลายสิบปี ยิ่งกว่านั้น หากพิจารณาการเติบโตของ GDP โดยเฉลี่ยตั้งแต่การย้ายฐานการผลิตในปี 1987 การเปิดเสรีทางการเงินในปี 1990 จนถึงปี 2004 ที่เศรษฐกิจไทยฟื้นตัว ซึ่งนับเป็น 1 รอบวัฏจักรเศรษฐกิจนั้น ช่วงเวลานี้อาจมีการเจริญเติบโตสูงกว่าค่าเฉลี่ยในช่วงเวลาปกติของเศรษฐกิจไทยก็เป็นได้ ยิ่งไม่ต้องพูดถึงการเปรียบเทียบกับประเทศอื่นที่ไม่ยอมเปิดเสรีทางการเงินเพราะกลัววิกฤตหรือแม้กระทั่งประเทศที่เปิดเสรีอย่างขาดการเตรียมพร้อมและเรียนรู้ยิ่งกว่าประเทศไทย จนต้องพบกับความเลวร้ายของช่วงวิกฤตที่เจ็บปวดกว่าประเทศไทยหลายเท่าตัว

อย่างไรก็ตาม ผลลัพธ์จากการเปิดเสรีทางการเงินที่แตกต่างกันของแต่ละประเทศย่อมไม่ได้เกิดจากโชคชะตาแต่มาจากการเรียนรู้และปรับตัว รวมถึงบริบทภูมิหลังและการเตรียมพร้อมของแต่ละประเทศนั่นเอง

“ในมุมมองหนึ่ง การทำให้เศรษฐกิจมีลักษณะเปิดมากขึ้น โดยทั่วไปย่อมนำไปสู่การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่รวดเร็วขึ้นและไม่ว่าจะชอบหรือไม่ก็ตาม นี่คือ ความจริงของศตวรรษที่ 21 แต่ประเด็นนี้ย่อมสามารถโต้เถียงกันได้ (debate) ยิ่งกว่านั้น การเปิดเสรี (Linearization) ยังถือเป็นเงื่อนไขจำเป็น (necessary) แต่อาจไม่ใช่เงื่อนไขที่เพียงพอ (sufficient) สำหรับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (growth) ประเด็นหลักที่ทำทนายอย่างยิ่งคือ การบริหารจัดการกระบวนการเปิดเสรีเพื่อบรรลุผลการเจริญเติบโตที่รวดเร็ว...” (Hill Hill 2005 : xiii)

ขณะเดียวกัน ธนาคารแห่งประเทศไทยยังได้พยายามออกแบบกฎหมายและระบบที่ดีเพื่อรองรับการเปิดเสรีทางการเงิน รวมถึง นักธุรกิจไทย ยังสามารถสร้างผลงานได้ดีในระดับหนึ่งโดยเฉพาะเมื่อพิจารณาจากอัตราการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจไทยในช่วงปี 1990-1996 ที่นับว่าสามารถเก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากช่วงเวลารุ่งเรืองได้อย่างเต็มที่ แม้ว่าในบางส่วนของ การเติบโตนั้นจะมาจากการเก็งกำไรและกิจกรรมที่ไม่สร้างมูลค่าเพิ่มก็ตาม

“เงินทุนไหลเข้า (Capital Inflow) ที่สร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจจะเกิดขึ้นได้แต่เพียงช่องทางที่สร้างผลผลิตภาพ (Productive) แทนที่จะเป็นกิจกรรมเพื่อเก็งกำไร ดังนั้นในการพึ่งพาแหล่งเงินทุนภายนอกนั้น ประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลายควรจะพึ่งพา FDI มากกว่าเงินทุนไหลเข้าระยะสั้น

การเปิดเสรีทางการเงินในประเทศไทย โดยเฉพาะการจัดตั้ง BIBF ในปี 1993 นั้น ได้ดึงดูดเงินทุนไหลเข้าจำนวนมาก โดยเฉพาะหนึ่งระยะสั้นได้พุ่งสูงเกินกว่าการลงทุนทางตรง (FDI) ในปี 1991 และในปี 1996 ได้เพิ่มสูงเป็น 6 เท่าของ FDI (12 พันล้านเหรียญสหรัฐฯ เมื่อเทียบกับ 2 พันล้านเหรียญสหรัฐฯ) ในด้านหนึ่งนั้น เงินทุนระยะสั้นได้ช่วยรักษาการขาดดุลบัญชีเดินสะพัด แต่ในอีกด้านหนึ่ง กลับทำให้การควบคุมปัจจัยทางเศรษฐกิจมหภาคเป็นไปได้ยาก” (Kwan 2001 : 26)

แน่นอนว่า การลงทุนทางตรงซึ่งเป็นการลงทุนระยะยาวนั้น น่าจะส่งผลต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและบริหารจัดการได้ง่ายกว่าเงินทุนระยะสั้นที่อาจเข้ามาเก็งกำไร อย่างไรก็ตาม ประเทศที่ต้องการพัฒนาเศรษฐกิจให้เจริญก้าวหน้าและมีความเข้มแข็งแล้วจะต้องให้ความสำคัญกับทั้งการลงทุนทางตรง (FDI) และการลงทุนในภาคการเงินทั้งระยะสั้นและระยะยาว เพราะถึงที่สุดแล้วการลงทุนทั้ง 3 ประเภทนั้นล้วนไม่อาจแยกจากกัน

ที่สำคัญ คือ การลงทุนโดยตรง (FDI) ในประเทศไทยช่วงนั้น ส่วนใหญ่มาจากการย้ายฐานการผลิตของญี่ปุ่นตั้งแต่ช่วงหลังการประชุม Plaza Accord ในปี 1985 และเมื่อเกิดภาวะถดถอยทางเศรษฐกิจ เนื่องจากฟองสบู่แตกตัวในปี 1991 การลงทุนโดยตรงจากญี่ปุ่นได้ลดลงจาก 1,154 ล้านดอลลาร์ เหลือเพียง 807 657 578 ล้านดอลลาร์ในปี 1991 1992 และ 1993 ตามลำดับ ดังนั้น จึงน่าจะเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ FDI ในปี 1991 น้อยกว่าการไหลเข้าของเงินทุนระยะสั้นและจุดนี้จึงยิ่งชี้ให้เห็นว่า การพึ่งพาการลงทุนโดยตรงอย่างเดียวนั้นก็อาจมีปัญหาและกระทบต่อเศรษฐกิจไทยได้ โดยเฉพาะเมื่อการลงทุนในด้านนี้ส่วนใหญ่มาจากญี่ปุ่น

แม้ว่าในปี 1994 นั้น การลงทุนโดยตรงจากญี่ปุ่นได้กลับมาฟื้นตัวเป็น 1,240 ล้านดอลลาร์ แต่ช่วงเวลา 3 ปีที่การลงทุนทางตรงซบเซาไปนั้น ย่อมส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจไทย ดังนั้น การมีแหล่งเงินทุนที่แม้จะเป็นระยะสั้นเข้ามาชดเชยย่อมเป็นเรื่องที่ดีกว่าไม่มีเลย โดยเฉพาะในยามที่เศรษฐกิจไทยได้เติบโตจากการลงทุนทางตรงมาระยะหนึ่งแล้ว การขาดแคลนเงินทุนที่จะดำเนินโครงการที่ได้ริเริ่มไว้จึงอาจกลายเป็นปัญหาที่รุนแรงได้

ประเด็นนี้จึงชี้ให้เห็นว่า เงินทุนจากแหล่งต่าง ๆ นั้น ไม่อาจแยกกันได้อย่างชัดเจนเมื่อเผชิญกับโลกความจริงทางเศรษฐกิจและการเปิดเสรีทางการเงินนั้น จึงถือเป็นช่องทางหนึ่งที่สามารถช่วยปรับระดับระบอบเศรษฐกิจและการลงทุนทางตรงที่ได้เริ่มต้นไว้ก่อนหน้านี้ได้

ประเทศไทยจึงไม่ได้เดินตามนโยบายของมหาอำนาจทางการเงินอย่างปราศจากการไตร่ตรอง ทั้งการเปิดรับนโยบายย้ายฐานการผลิตของประเทศญี่ปุ่นและการเปิดเสรีทางการเงินเพื่อหิบบียมเงินทุนจากภายนอกมาใช้พัฒนาเศรษฐกิจไทยที่กำลังขยายตัว รวมถึงการขยายบทบาททางเศรษฐกิจออกไปยังภูมิภาคอินโดจีน ซึ่งหากทำได้สำเร็จประเทศไทยจะได้รับผลประโยชน์มหาศาลแน่นอนว่าท้ายที่สุดความจริงได้พิสูจน์ว่า ปฏิบัติการนี้มีความผิดพลาดแต่ยังไม่ควรกล่าวโทษนักธุรกิจ นักการเมืองและผู้กำหนดนโยบายมากเกินไป

แน่นอนว่า หลายครั้งความผิดพลาดเกิดจากความโลภและความซื่อล แต่หลายครั้งก็เกิดจากความไม่รู้และความอ่อนด้อยในเส้นทางของระบบทุนนิยม ซึ่งแม้แต่มหาอำนาจทางการเงินอย่างอเมริกา ญี่ปุ่น และยุโรป ล้วนต้องเผชิญชะตากรรมอันเลวร้ายเช่นเดียวกันแน่นอนว่ามหาอำนาจทางการเงินทั้งหลายที่มีความพร้อมและความเจียดในระบอบทุนนิยมมากกว่าย่อมต้องทำได้ดีกว่า แต่กระนั้น เส้นทางการพัฒนาทุนนิยมไทยในภาพรวมตั้งแต่เปิดรับการย้ายฐานการผลิตของญี่ปุ่นเปิดเสรีทางการเงิน วิกฤตเศรษฐกิจ จนกระทั่งการฟื้นตัวนั้นย่อมไม่ถึงกลับเลวร้ายจนเกินไป

3.5.4 การแสวงหาประโยชน์และรับมือความเสี่ยงจากการเปิดเสรีทางการเงิน : มุมมองเชิงกลยุทธ์

สุดท้ายแล้ว มุมมองในการวิเคราะห์สถานการณ์และกำหนดกลยุทธ์ จึงเป็นตัวตัดสินชี้ขาดความสามารถในการพลิกแพลงแสวงหาประโยชน์และเอาตัวรอดในระบอบทุนนิยมโลก

“ทั้งนี้ จากวิกฤตเศรษฐกิจที่ผ่านมาชี้ชัดว่าวิกฤตการณ์เกี่ยวกับผลกระทบจากการที่ไทยพัฒนาตามแนวทางระบบทุนนิยมเสรี ซึ่งนำความอ่อนแอมาสู่ระบบเศรษฐกิจของไทยต่อแรงกดดันจากภายนอกอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เนื่องจากการพัฒนาตามระบบทุนนิยมในระดับโลกในที่สุด จะดำเนินถึงจุดจำกัดจากการสะสมทุนโดยจะก่อให้เกิดปัญหาการผลัดดันตลาดการเก็งกำไรและถึงภาวะวิกฤตในที่สุด และอ้างว่าองค์กรโลกบาลทั้งหลายเป็นเครื่องมือที่จะทำให้ประเทศกำลังพัฒนาสยบต่อประเทศที่พัฒนาแล้ว ซึ่งควบคุมองค์กรเหล่านี้ เช่น กองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF) และ ธนาคารโลก เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม คำอธิบายดังกล่าวไม่สามารถอธิบายปรากฏการณ์หลาย ๆ อย่าง โดยเฉพาะในกรณีประเทศไทยได้อย่างมีพลวัตและเป็นรูปธรรมการอธิบายดังกล่าวละเลยพลวัตของวิกฤตเศรษฐกิจที่ถึงแม้ว่าจะนำความเสียหายมาสู่ประเทศ แต่ก็นำไปสู่การปฏิรูปและปรับโครงสร้างเศรษฐกิจและการเมืองด้วยเช่นกัน การศึกษาคั้งนี้เสนอว่าวิกฤตเศรษฐกิจไทยเกิดจากปัจจัยภายในประเทศเป็นสำคัญ ปัจจัยภายนอกเป็นเพียงปัจจัยสิ่งแวดล้อมที่เป็นทั้งข้อดีและข้อจำกัดต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ วิกฤตเศรษฐกิจไทยโดยเฉพาะปี 2540 จึงเกิดจากการเปลี่ยนแปลงกลไกด้านสถาบันที่เกี่ยวข้องกับการจัดการนโยบายมหภาคที่ถูกกลุ่มนักการเมือง เอกชนในภาคการเงินและข้าราชการที่เล่นการเมืองเข้ามามีอำนาจในการบริหารจัดการ นั่นคือ การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้นำไปสู่การจัดความสัมพันธ์ทางอำนาจเศรษฐกิจแบบใหม่ ซึ่งประกอบด้วยผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลากหลายมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มทุนนักธุรกิจที่มีโอกาสเข้ามาใช้อำนาจทางการเมืองโดยตรงเพื่อสร้างระเบียบกติกาที่เอื้อต่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของตน

ประเทศไทยได้เลือกที่จะแสวงหาประโยชน์จากกระแสโลกาภิวัตน์ในรูปแบบของการเข้าถึงแหล่งเงินทุนและเทคโนโลยี การไหลเข้าของนักท่องเที่ยว สินค้านำเข้าที่จำเป็นและฟุ่มเฟือยและชาวสสารต่าง ๆ รวมทั้งการที่นักลงทุนไทยก็ได้ประโยชน์จากการออกไปลงทุนในต่างประเทศเช่นกัน แต่ปัจจัยการเมืองภายในประเทศที่เข้าแทรกแซงการบริหารเศรษฐกิจและนำไปสู่ความผิดพลาดต่างหากที่ทำให้เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจ ดังนั้น โลกาภิวัตน์จึงมีทั้งส่วนดีที่ประเทศไทยได้รับและส่วนเสียที่จะต้องระมัดระวังแต่วิกฤตเศรษฐกิจในปี 2540 จะไม่เกิดขึ้นเลยถ้าการเมืองไทยสร้างกลไกที่สามารถบริหารจัดการเศรษฐกิจและป้องกันความเสี่ยงต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ” (ฐิตินันท์ พงษ์สุทธิรักษ์, 2550 : 14-15)

แน่นอนว่า แนวคิดที่วิพากษ์แต่ระบบทุนนิยมเสรี โดยละเลยการพิจารณาข้อดีเลยนั้น เป็นแนวคิดที่บกพร่อง อย่างไรก็ตาม ฐิตินันท์ (2550) ยังคงประเมินความรุนแรงและผันผวนของระบบทุนนิยมเสรีต่ำเกินไป โดยเฉพาะข้อสรุปที่ว่า “แต่วิกฤตเศรษฐกิจในปี 2540 จะไม่เกิดขึ้นเลยถ้าการเมืองไทยสร้างกลไกที่สามารถบริหารจัดการเศรษฐกิจและป้องกันความเสี่ยงต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ” ในโลกความจริงยังไม่อาจหาหลักฐานเชิงประจักษ์มายืนยันได้ แม้กระทั่งประเทศทุนนิยมศูนย์กลางอย่าง อเมริกา ญี่ปุ่นและยุโรป ซึ่งนับว่ามี “ระบบบริหารจัดการเศรษฐกิจและป้องกันความเสี่ยง” ที่มีประสิทธิภาพที่สุดเท่าที่โลกในช่วงหลายสิบปีที่ผ่านมาจะมีได้ แต่กระนั้นประเทศเหล่านี้ก็ยังไม่อาจรอดพ้นจากวิกฤตหรือภาวะซบเซาทางเศรษฐกิจได้เลย

แม้ว่าการมองเชิงภาพรวมของ ลิวตินันท์ (2550) อาจมีจุดเด่นในด้านการประเมินว่าประเทศไทยได้หรือเสียในการเปิดรับโลกาภิวัตน์ แต่มีจุดอ่อนที่ไม่สามารถจะลึกไปถึงกลุ่มคนและชนชั้นว่าใครได้และเสียอะไรบ้าง จึงอาจเกิดกรณีที่ว่าในช่วงเฟื่องฟูของกองทุนนั้นนายทุนและนักการเมืองเป็นฝ่ายกอบโกยผลประโยชน์มากกว่าประชาชนคนธรรมดา แต่ในยามวิกฤตนั้นนายทุนกลับปล่อยปัญหาให้คนทั้งประเทศรับผิดชอบร่วมกัน

“ปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจไทยในครั้งนี้มี ความหมายที่ลึกซึ้งมากกว่าปัญหาความผิดพลาดในการดำเนินนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจแบบกองทุน (กู้เงินต่างประเทศมาเก็บกำไรในเรือ อสังหาริมทรัพย์ หลักทรัพย์ และการบริโภคมากเกินไป) ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาวิกฤตเศรษฐกิจไทยครั้งนี้มีรากเหง้ามาจากพัฒนาการของโครงสร้างเศรษฐกิจการเมืองไทย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจโลกทุนนิยมที่ต้องการขยายตลาดเพื่อผลกำไรเป็นหลักการที่คนรวยกู้เงินต่างชาติมาลงทุนและบริโภคอย่างไร้ประสิทธิภาพและทำให้คนทั่วประเทศต้องเดือดร้อนเพราะของแพง ต้องตกงาน ถูกลดเงินเดือน ถูกลดรายได้สะท้อนให้เห็นว่าวิกฤตคราวนี้เป็นปัญหาวิกฤตในทางการเมืองและสังคมด้วย” (วิทยากร และคณะ, 2541 : 261)

อย่างไรก็ตาม แนวคิดของ ลิวตินันท์ (2550) ที่ว่า “ปัจจัยภายนอกเป็นเพียงปัจจัยแวดล้อมที่เป็นทั้งข้อดีและข้อจำกัด” ยังมีข้อดีที่ช่วยป้องกันการมองระบบทุนนิยมโลกและปฏิสัมพันธ์ของประเทศมหาอำนาจที่มีต่อประเทศกำลังพัฒนาอย่างมีอคติทั้งในแง่ร้ายและดี นอกจากนี้ยังช่วยอธิบายความแตกต่างในความสำเร็จและล้มเหลวของแต่ละประเทศที่เปิดรับระบบทุนนิยม แต่กระนั้น แนวคิดนี้ยังอาจทำให้เข้าใจผิดว่า “ปัจจัยภายนอก” เป็นสิ่งที่ตายตัวและหากเพียงประเทศกำลังพัฒนาสามารถยกระดับตัวเองให้มีความพร้อมในระดับหนึ่งย่อมสามารถแสวงหาประโยชน์จาก “ปัจจัยภายนอก” นั้นได้ แต่ในความเป็นจริงแล้ว “ปัจจัยภายนอก” มีพลวัตที่สลับซับซ้อนยิ่งนัก โดยเฉพาะภายหลังการยกเลิกระบบ Bretton Woods ในปี 1971 ซึ่งแม้แต่ประเทศศูนย์กลางทุนนิยมโลกในบางครั้งยังไม่สามารถรับมือความผันผวนนี้ได้เลย จึงไม่ต้องพูดถึงประเทศกำลังพัฒนาซึ่งแม้จะพัฒนาตนเองมากเพียงใด ในระยะสั้นย่อมไม่อาจเทียบกับประเทศทุนนิยมศูนย์กลางได้เลย

ถึงที่สุดแล้วเราไม่ควรพิจารณาระบบเศรษฐกิจไทยอย่างแยกส่วน โดยคิดว่าการเปิดเสรีทางการเงิน โดยไม่ยอมเตรียมความพร้อม คือ สาเหตุที่นำไปสู่วิกฤต เพราะแท้จริงแล้ว “วิกฤตยอมแยกไม่ออกจากระบบทุนนิยม” ไม่ว่าประเทศนั้นจะเตรียมการมาอย่างดีเพียงใดหรือพูดให้ครอบคลุมกว่านั้น คือ ความสำเร็จล้มเหลวล้วนเป็นส่วนหนึ่งของมนุษย์ สิ่งสำคัญ คือ

การเรียนรู้จากความผิดพลาด กล้าที่จะเผชิญโอกาสที่ท้าทายและปรับปรุงตนเองเพื่อนำไปสู่สิ่งที่ดีกว่า ขณะที่การมัวแต่ห่วงพะวงถึงวิกฤตและความผิดพลาดจนไม่กล้าทำอะไรเลยนั้นในท้ายที่สุด อาจเป็นกับดักที่นำไปสู่วังวนแห่งความด้อยพัฒนาของประเทศชาติได้

ประเทศพม่า นับเป็นตัวอย่างประเทศที่ไม่เคยต้องเผชิญวิกฤตเศรษฐกิจจากระบบทุนนิยมโลก แต่กระนั้นคุณภาพชีวิตของคนพม่าก็ไม่อาจเทียบกับคนไทยได้เลยเพราะในท่ามกลางวิกฤตของไทยนั้นคนไทยได้เรียนรู้และปรับปรุงตัวเองอย่างมากมาย เพื่อนำไปสู่การสร้างอนาคตที่ดีกว่าเดิมได้ ยังไม่นับว่าในช่วงรุ่งเรืองนั้น ประเทศไทยยังสามารถใช้โอกาสของการเจริญเติบโตในการพัฒนาประเทศและคุณภาพชีวิตของประชาชน จนสามารถทิ้งห่างประเทศพม่าไปอย่างไม่เห็นฝุ่น แต่กระนั้น ยังมีบางประเทศที่เมื่อเผชิญวิกฤตแล้ว แต่กลับไม่ยอมเรียนรู้จากความผิดพลาด จึงต้องกลับมาเผชิญวิกฤตเดิมซ้ำแล้วซ้ำเล่าจนปลัดไถ่ในวงจรแห่งความเลวร้าย นั่นคือ เหล่าประเทศลาตินอเมริกาทั้งหลาย แต่สำหรับประเทศที่ยิ่งใหญ่อย่าง อเมริกา ญี่ปุ่นและยุโรป บางทีอาจต้องเผชิญวิกฤตเลวร้ายไม่น้อยกว่าประเทศไทย แต่ผู้คนเหล่านี้ไม่เคยยอมแพ้และกล้าที่จะพัฒนาตัวเองให้ดีขึ้นจนยกระดับตนเองให้ก้าวขึ้นสู่การเป็นประเทศที่เจริญก้าวหน้าที่สุดในปัจจุบันนี้

ยิ่งกว่านั้น การเปิดเสรีอย่างไม่เต็มที่หรือรอดูจังหวะความพร้อมนั้นอาจดูเหมือนว่าเป็นวิธีการที่ฉลาดกว่า แต่กระนั้นจากหลักฐานเชิงประจักษ์ยังไม่อาจยืนยันเช่นนั้นได้ โดยเฉพาะ Ariff and Khalid (2005) ได้ชี้ให้เห็นว่า ประเทศอินเดียและปากีสถานที่เปิดเสรีอย่างครึ่ง ๆ กลาง ๆ นั้นย่อมได้รับผลประโยชน์จากการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจไม่มากนัก ในขณะที่ประเทศจีนนั้นแม้ว่าจะเข้มงวดในหลายเรื่องแต่ในเขตเศรษฐกิจพิเศษที่ได้แบ่งไว้เพื่อการทดลองระบบทุนนิยม โดยเฉพาะจีนได้ยินยอมเปิดกว้างยืดหยุ่นต่อกฎเกณฑ์ทุนนิยมพอสมควรทีเดียว ยิ่งกว่านั้น การเปิดเสรีอย่างไม่เต็มที่ของอินเดียนั้นย่อมเกิดจากเงื่อนไขการพัฒนาภายในประเทศที่ไม่พร้อมในหลายด้าน

อย่างไรก็ตาม การค่อยๆ เปิดเสรีของประเทศอินเดีย ยังมีข้อดีที่ต่างจากไทย คือ ในขณะที่ไทยต้องใช้เวลาฟื้นตัวจากวิกฤตเศรษฐกิจ 3-5 ปีนั้น อินเดียซึ่งบาดเจ็บน้อยกว่าจากการเปิดเสรีอย่างครึ่ง ๆ กลาง ๆ นั้น ได้เริ่มเปิดเสรีมากขึ้นและใช้เวลาช่วงที่ประเทศไทยมีปัญหานั้นในการพัฒนาตัวเองและเติบโตอย่างรวดเร็วในช่วงต่อมา

กรณีของอินเดียและไทย จึงเป็นตัวอย่างที่ดีของความสลบซับซ้อนในการวางแผนพัฒนาประเทศ ซึ่งสามารถเลือกจังหวะเวลาและความหนักเบาในการเปิดเสรีที่แตกต่างกันแต่กลับบรรลุเป้าหมายในระยะยาวได้ใกล้เคียงกัน

โดยสรุปแล้ว ประเทศไทยในขณะนั้นได้ผ่านการปรับพื้นฐานทางเศรษฐกิจมาพอสมควรแล้ว ตั้งแต่การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในทศวรรษ 60 การลงหลักปักฐานของยุทธศาสตร์ผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้าในทศวรรษ 70 และการพัฒนาอุตสาหกรรมส่งออกในทศวรรษ 80 ยิ่งกว่านั้น ไทยยังได้เผชิญการล้มลุกคลุกคลานมาพอสมควร ซึ่งทั้งหมดได้ช่วยทำให้ระบบเศรษฐกิจไทยมีการปรับปรุงเรียนรู้ตัวเองในระดับหนึ่งประกอบกับการเปิดกว้างทางการเมืองที่เพิ่มมากขึ้นในทศวรรษ 90 จึงทำให้กลายเป็นจังหวัดที่สอดคล้องกัน เพื่อประเทศไทยจะได้ทดลองเริ่มต้นก้าวเข้าสู่อีกขั้นหนึ่งของการพัฒนาที่ยากและท้าทายกว่าเดิมแม้สุดท้ายจะทำให้ประเทศไทยเผชิญกับวิกฤตเศรษฐกิจครั้งยิ่งใหญ่ที่สุดก็ตาม แต่การล้มลงครั้งนี้ได้สอนบทเรียนมากมายให้กับคนไทยในที่สุด ย่อมนำมาซึ่งการปรับปรุงตัวเอง และก้าวไปสู่การพัฒนาที่ดีกว่าเดิมได้

ตารางที่ 3.2 อัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศไทยในแต่ละช่วงเวลา

อัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ GDP (%)					
1972-1976	1977-1981	1982-1986	1987-1991	1992-1996	1997-2001
6.53	7.23	5.73	10.94	7.95	0.00

แหล่งที่มา : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

จากตารางที่ 3.2 จะเห็นได้ชัดเจนว่า แม้ในช่วงหลังวิกฤตปี 1997-2001 ที่เศรษฐกิจไทยแทบไม่มีอัตราการเจริญเติบโตเลยนั้น แต่เมื่อถ่วงเฉลี่ยกับช่วงที่เศรษฐกิจเติบโตสูงถึง 10.94 % ในปี 1987-1991 และ 7.95 % ในช่วงปี 1992-1996 เศรษฐกิจไทยกลับมีความเติบโตไม่ด้อยกว่าช่วงก่อนหน้านั้นเลย อย่างไรก็ตาม สิ่งประเทศไทยได้รับ คือ ภูมิภาวะที่สูงขึ้นจากความเจ็บปวดของวิกฤตเศรษฐกิจ และทำให้ไทยพร้อมจะก้าวต่อไปเพื่อแสวงหาผลประโยชน์จากระบบทุนนิยม ขณะที่ลดทอนผลกระทบเชิงลบให้น้อยที่สุด

ผลประโยชน์ที่ไทยได้รับทั้งในช่วงเศรษฐกิจเติบโตอย่างร้อนแรงและในช่วงภายหลังวิกฤตเศรษฐกิจที่เปิดโอกาสให้คนไทยได้เรียนรู้ตัวเอง ย่อมมีคุณค่ามหาศาล รวมถึงการทำลายความคิดและโครงสร้างที่ข้อผิดพลาดประสิทธิภาพบางประการซึ่งในช่วงเวลาปกติย่อมยากที่จะทำได้ โดยเฉพาะความเชื่อที่ว่า “ธนาคารพาณิชย์ล้มไม่ได้” ที่ทำให้ผู้ฝากเงินไม่สนใจประเมินความเสี่ยงเมื่อเทียบกับอัตราดอกเบี้ย แต่ปล่อยให้มันเป็นภาระของรัฐบาลเพียงอย่างเดียว ยิ่งกว่านั้น ความเชื่อในเรื่อง “สายสัมพันธ์” ย่อมมาก่อน “ประสิทธิภาพ” นั้น เหตุการณ์วิกฤต

1997 ได้ให้บทเรียนที่เจ็บแสบที่สุด ซึ่งทำให้นักธุรกิจเข้าใจความจริงว่า “เกราะป้องกัน” ที่สำคัญที่สุด ในการเอาตัวรอดทางธุรกิจ คือ “ความสามารถในการแข่งขัน” ไม่ใช่ “เส้นสายทางการเมือง” เพราะเมื่อถึงเวลาวิกฤตแล้ว ทุกคนล้วนแต่ต้องพึ่งพาตัวเอง จึงเป็นที่มาของการปรับตัวอย่างขนานใหญ่ในภาคธุรกิจไทย ซึ่งน่าจะเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยให้เศรษฐกิจไทยฟื้นตัวเร็วกว่าที่คาดไว้

“ดร. ทะนง ยอมรับว่า ในการทำหนังสือแสดงเจตจำนงฉบับแรกนั้น ไอเอ็มเอฟวางเงื่อนไขต่างๆ เข้มข้นมาก “เงื่อนไขค่อนข้างเข้มข้น ไม่มีอะไรต่อรองแล้ว เขา(ไอเอ็มเอฟ) ไม่ให้ จุดที่มองว่าเข้มข้นมาก ต้องเข้าใจว่า คำว่า วิกฤตการเงิน ตอนที่เริ่มต้นคนไม่รู้ลึก คนรู้สึกว่ามีหนี้เยอะ เขาจะเอาเงินคืนแล้วทำอะไรต่อ คนเห็นว่าไม่เป็นไรเศรษฐกิจเรายังดี หลายคนยังไม่เห็นด้วย ๆ ข้าให้เข้าโปรแกรมไอเอ็มเอฟ เอามาทำไม ความเห็นหลากหลายมาก การเจรจาจึงพูดคุยกันค่อนข้างรุนแรงในฐานะที่เราเป็นคนไทยก็พยายามให้เขาเข้าใจว่าไทยมีพื้นฐานแบบนี้ การแก้ไขปัญหาแบบไทยคือ ต้องประนีประนอม มีการดูแลแบบเครือญาติก็พยายามให้ทางเขาเข้าใจแต่เขาบอกว่าในที่สุดแล้ว วิกฤตก็คือวิกฤตถ้าคุณไม่แก้ไขแบบฉบับปล้นแล้วมันก็จะแก้ไขไม่ตก ซึ่งเป็นช่องว่างตลอดเวลาในการคุยกัน” (จิตติศักดิ์ นันทพานิช และ สมลักษณ์ ศรีมาลี 2542 : 34)

ไม่ว่ามาตรการของ IMF จะถูกหรือผิดประการใด แต่สิ่งหนึ่งที่สังคมไทยได้รับ คือ การปรับปรุงและเรียนรู้ตนเองอย่างขนานใหญ่ ดังที่จะได้กล่าวถึงอย่างละเอียดในบทต่อไป

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่น่าจะตั้งเป็นข้อสังเกตก็คือ ไทยอาจจะฟื้นตัวได้เร็วกว่านี้ หากรัฐบาลไทยมีความกล้าหาญในการเจรจาต่อรองอย่างที่ประเทศเกาหลีใต้ได้กระทำ ดังนั้นจึงอาจสรุปได้ว่า ไทยทำได้ดีพอสมควรทั้งในช่วงก่อนและหลังวิกฤต แต่ไทยก็น่าจะทำได้ดีกว่านี้ ถ้าพยายามและกล้าหาญยิ่งขึ้น

การเรียนรู้และทำความเข้าใจในระบบทุนนิยม เพื่อนำมาปรับปรุงประเทศให้ได้รับประโยชน์สูงสุดนั้น ควรจะต้องมีสำนึกของวิวิธคติในเชิง “ระบบโลก” นั่นคือ การพัฒนาทุนนิยมของประเทศหนึ่ง ย่อมไม่อาจแยกจากการพัฒนาของประเทศอื่นได้ โดยเฉพาะบทบาทของประเทศทุนนิยมศูนย์กลางที่คอยกำหนดควบคุมความเป็นไปของ “ทุนนิยมโลก” แต่ในขณะเดียวกันนั้น มหาอำนาจทุนนิยมศูนย์กลางเหล่านี้ก็มีปฏิสัมพันธ์ทั้งต่อพวกเดียวกันและประเทศกำลังพัฒนาชายขอบในรูปแบบที่สลับซับซ้อน จากจุดนี้ ประเทศไทยจึงสามารถแสวงหาโอกาสท่ามกลางความร่วมมือแข่งขันขัดแย้งของทุกประเทศบนโลกใบนี้

บทที่ 4

อิทธิพลของมหาอำนาจการเงินที่มีต่อประเทศไทยในช่วงปี 1998-2001

ภายหลังจากประกาศลอยตัวค่าเงินบาท ในวันที่ 2 กรกฎาคม 1997 ประเทศไทยได้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมหาศาล ความฝันที่จะกลายเป็น “เสือทางเศรษฐกิจ” และความทะเยอทะยานที่สวยงามทั้งหลายได้พังทลายลงบางคนถึงกับเปรียบเทียบวิกฤตครั้งนี้ว่าเป็น “การเสียดังครั้งที่ 3” ซึ่งให้ความรู้สึกที่เลวร้ายรุนแรงมากแต่อาจเป็นความลึกลับอันย่นแย้งที่สุดในประวัติศาสตร์เพราะว่าวิกฤตที่ย่ำแย่นี้กลับผ่านพ้นไปอย่างรวดเร็ว ความเจ็บปวดในช่วง 2-3 ปีแรกยังสะท้อนในความทรงจำแต่ทุกคนในเมืองไทยก็พร้อมจะลืมและเริ่มต้นใหม่ ที่สำคัญ “การเสียดังครั้งที่ 1 และ 2” ก็มีลักษณะคล้ายคลึงกัน คือ ความเสียหายไม่ได้รุนแรงจนเกินไป และยังสามารถกอบกู้ฟื้นฟูได้อย่างรวดเร็ว

ในช่วงเริ่มต้นวิกฤต ประเทศไทยต้องตกอยู่ในสภาพใกล้เคียงกับภาวะล้มละลายเนื่องจากไม่มีเงินสำรองมากพอที่จะรองรับการแลกเปลี่ยนที่ต้องคืนเงินตราให้กับต่างประเทศและถ้าเงินสำรองไม่พอก็จะกลายเป็นประเทศหมดความสามารถในการชำระหนี้ (Debt Default) จนรัฐบาลต้องประกาศระงับไม่ชำระหนี้ชั่วคราวต่อไป (Debt Moratorium) ซึ่งข้อเท็จจริงมาปรากฏในภายหลังว่าก่อนที่ประเทศไทยจะเข้าโปรแกรมไอเอ็มเอฟนั้น เงินสำรองของประเทศเหลืออยู่เพียง 23,800 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ยังไม่หักภาระสวอปที่จะเกิดขึ้นในอนาคตจากการเข้าไปดำเนินการเก็งกำไรในค่าเงินบาท อันเป็นผลงานชิ้นเอกของคนแบงก์ชาติกลุ่มหนึ่งและถือเป็นผลงานทางเศรษฐกิจที่อื้อฉาวมากที่สุดในประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย

อย่างไรก็ดี วิกฤตกรรมทางเศรษฐกิจของไทยไม่ได้จบแค่นั้น แม้ตัดสินใจเข้าโปรแกรมกับไอเอ็มเอฟแล้ว หากปัญหาที่ตามมา คือ ความไม่แน่นอนว่าจะได้เงินกู้จากไอเอ็มเอฟและประเทศที่ตกลงใจจะร่วมปล่อยกู้ เพียงพอกับการรับมือปัญหาเศรษฐกิจที่จะตามมาหรือไม่ (จิตติศักดิ์และสมลักษณ์, 2542 : 29)

ปัญหาเรื่องการขอกู้เงินจากต่างประเทศ เพื่อกอบกู้และประคับประคองเศรษฐกิจไทยนั้นได้กลายเป็นเวทีหนึ่งซึ่งมหาอำนาจทางการเงินได้เข้ามาต่อสู้กัน ท่ามกลางความเดือดร้อนของคนไทย

4.1 บทบาทของมหาอำนาจการเงินที่มีต่อการแก้ไขวิกฤตเศรษฐกิจ ในปี 1997

เริ่มต้นจากท่าทีของสหรัฐอเมริกาซึ่งเป็นมหาอำนาจอันดับหนึ่งของโลกที่สะท้อนความซับซ้อนเปลี่ยนแปลงในเชิงนโยบาย จากในช่วงแรกที่เมินเฉยต่อวิกฤตในครั้งนี้ จนกลายมาเป็นท่าทีซึ่งกระตือรือร้นซึ่งชี้ให้เห็นถึงการปรับเปลี่ยนมุมมองและกลยุทธ์ เพื่อประโยชน์สูงสุดของสหรัฐอเมริกานั้นเอง

ภายใต้การนำของรัฐบาลที่มีพลเอกชวลิต ยงใจยุทธเป็นนายกรัฐมนตรี รัฐบาลสหรัฐอเมริกาได้ให้ความสนใจต่อวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจครั้งนี้มากนัก รัฐบาลสหรัฐอเมริกาได้ปฏิบัติการมีส่วนร่วมในข้อเสนอในการระดมเงินทุน 17.2 พันล้านเหรียญสหรัฐเพื่อใช้ในการกอบกู้เศรษฐกิจเอเชียและไทย ทั้งนี้เป็นเพราะเหตุผลอย่างน้อย 3 ประการ กล่าวคือ

1. ผู้กำหนดนโยบายระดับสูงของสหรัฐอเมริกาเชื่อว่าวิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นความผิดพลาดภายใน คือ เกิดจากการบริหารงานที่ผิดพลาดและการทุจริตคอร์ปชั่นระหว่างรัฐกับเอกชนในประเทศที่เกิดวิกฤตการณ์

2. ผู้กำหนดนโยบายระดับสูงของสหรัฐอเมริกาไม่เชื่อว่าจะเกิด “การแพร่กระจาย” (contagion effect) ลุกลามไปทั่วโลก ดังที่เกิดขึ้นในภายหลัง หากแต่ปล่อยให้ความกังวลใจเรื่อง “การแพร่กระจาย” นี้จากประเทศในเอเชียไปสู่ประเทศต่าง ๆ ในโลกให้เป็นความกังวลใจของประเทศเอเชียเอง โดยเฉพาะประเทศญี่ปุ่นมากกว่า (ทั้งนี้ ญี่ปุ่นเป็นผู้บริจาคเงิน 4 พันล้านเหรียญสหรัฐฯ ในโครงการกอบกู้เศรษฐกิจของ IMF นาย Eisuke sakakibara รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการคลังญี่ปุ่นเริ่มต้นวิพากษ์วิจารณ์ โครงการกอบกู้เศรษฐกิจของ IMF ในปลายปี 1997 โจมตีการเร่งรัดเปิดเสรีทางการเงินประเทศต่าง ๆ ในเอเชียของรัฐบาลสหรัฐฯ และโจมตีการต่อต้านแผนการ Asian Monetary Fund (AMF) ซึ่งสหรัฐฯ ไม่เห็นด้วยและเดือนเมษายน 1999 รัฐบาลญี่ปุ่นได้เสนอ แผนการ AMF อีกครั้งหนึ่ง)

3. ความเฉยเมยของรัฐบาลสหรัฐอเมริกาต่อวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจแต่สหรัฐฯ ได้ตัดสินใจช่วยอินโดนีเซียและเกาหลีใต้มากกว่าไทย อาจเป็นเพราะเห็นว่าทั้ง 2 ประเทศนี้มีความสำคัญมากกว่าไทย อินโดนีเซียสำคัญต่อความมั่นคงของอาเซียน เกาหลีใต้เป็นระบบเศรษฐกิจขนาดใหญ่และอาจส่งผลกับเศรษฐกิจสหรัฐฯ มากกว่าไทย

เหตุผลทางด้านทัศนคติของผู้นำทางการเมืองและกฎหมายดังที่กล่าวแล้วข้างต้นเป็นข้อจำกัดอย่างสำคัญของสหรัฐอเมริกาในการแสดงบทบาทต่อวิกฤตเศรษฐกิจทั้งในไทยและเอเชีย และได้ปล่อยให้บทบาทนั้นตกเป็นภาระหน้าที่ของกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (International Monetary Fund-IMF) เกือบทั้งหมดในระยะแรก (อุกฤษฏ์, 2544 : 21-22)

จึงเห็นได้ว่า มหาอำนาจการเงินอย่างสหรัฐอเมริกาให้ความสำคัญกับผลประโยชน์ของตนเองเป็นด้านหลัก ซึ่งความจริงแล้วย่อมไม่ใช่เรื่องเลวร้ายแต่อย่างใด เพราะประเทศไทยและประเทศอื่นๆก็ล้วนแต่ยึดถือผลประโยชน์ของตนเองเป็นหลัก เช่นกัน แต่สิ่งสำคัญ คือ ประเทศไทยควรจะวิเคราะห์กลยุทธ์การแสวงหาผลประโยชน์ของมหาอำนาจทั้งหลายให้ถูกต้องแม่นยำที่สุด เพื่อที่จะได้สามารถกำหนดท่าทีเพื่อรับมือและแสวงหาผลประโยชน์จากประเทศมหาอำนาจทั้งหลายได้ดีที่สุด

ยิ่งกว่านั้น เนื่องจากสหรัฐอเมริกาไม่คิดว่าวิกฤตครั้งนี้จะ “แพร่กระจาย” และลุกลามไปทั่วโลก ซึ่งอาจกระทบผลประโยชน์ของสหรัฐอเมริกา ดังนั้น จึงได้ปล่อยให้ประเทศในเอเชียและญี่ปุ่นเอง ซึ่งก็เป็นเรื่องธรรมดาของการต่อสู้แข่งขันกันระหว่างมหาอำนาจ หากทว่าเมื่อญี่ปุ่นได้ฉวยโอกาสอันดีครั้งนี้ เพื่อเสนอแผนการจัดตั้ง AMF ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทั้งต่อเอเชียและญี่ปุ่น พร้อมกับกับการให้เงินช่วยเหลือวิกฤตเศรษฐกิจเอเชียในคราวเดียวกันสหรัฐอเมริกาซึ่งนอกจากไม่สนใจช่วยเหลือเอเชียแล้ว ยังขัดขวางโจมตีการจัดตั้ง AMF อีกด้วย

ทั้งหมดย่อมสะท้อนให้เห็นว่า สหรัฐอเมริกา ไม่ใช่ว่าจะไม่สนใจวิกฤตในเอเชีย หากวิธีการที่ญี่ปุ่นช่วยเหลือประเทศในเอเชียไม่กระทบผลประโยชน์ตนเอง เช่น การบริจาคเงินช่วยเหลือวิกฤตเอเชียผ่านทางไอเอ็มเอฟ สหรัฐอเมริกายังคงปล่อยให้เกิดขึ้นได้ แต่หากวิธีการนั้นกระทบผลประโยชน์ของสหรัฐ เช่น การจัดตั้ง AMF ซึ่งย่อมกระทบต่ออิทธิพลอำนาจของ IMF ที่สหรัฐอเมริกา มีบทบาทสำคัญในองค์กรนี้ รวมถึงยังกระทบถึงฐานะของเงินดอลลาร์ในการเป็นสื่อกลางทางการเงินของคนทั้งโลกสหรัฐอเมริกาจึงต้องเข้ามาขัดขวางอย่างเต็มที่

แนวความคิดที่กีดกันบทบาทของญี่ปุ่นในฐานะที่เป็น กลุ่มพลังอำนาจ ในการแก้ปัญหาและบริหารความขัดแย้งในประเทศไทยอันรวมถึงภายในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เห็นได้ชัดมากเมื่อมองย้อนกลับไปมองดู แนวความคิดในการก่อตั้ง Indochina Fund, Asian Fund อันรวมทั้งบทบาทของญี่ปุ่นในฐานะผู้รักษาสันติภาพในกลุ่มประเทศอินโดจีน ซึ่งถูกกีดกันมาโดยตลอดจากการต่อสู้และแข่งขันกันเองของประเทศอภิมหาอำนาจที่พยายามกีดกันญี่ปุ่นออกไป

ในกรณีหลังวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจไทย 1 ปีที่ผ่านมาจึงเห็นได้ชัด

ชนชั้นนำทางนโยบายในกระทรวงการคลังของสหรัฐฯ มักกล่าวแรงไว้ให้ผู้กำหนดนโยบายทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นแสดงบทบาทมากขึ้นในการนำชาติต่าง ๆ ในเอเชียที่กำลังล่มจมทางเศรษฐกิจให้รอดพ้นหายนะภัยทางเศรษฐกิจพร้อม ๆ กับพยายามกดดันให้ผู้กำหนดนโยบายทางเศรษฐกิจญี่ปุ่นเปิดตลาดการเงินด้วยการปฏิรูประบบการเงินของญี่ปุ่นเสียก่อน

อย่างไรก็ตาม พร้อม ๆ กับแรงกดดันต่าง ๆ นานาจากชนชั้นนำทางนโยบายของกระทรวงการคลังสหรัฐฯ ที่มีต่อรัฐบาลญี่ปุ่น ญี่ปุ่นควรจะมึบทบาทอย่างไรต่อการแก้ปัญหาเศรษฐกิจของภูมิภาคนี้ เป็นสิ่งที่ดำมืดมาโดยตลอด ญี่ปุ่นถูกวางบทบาทโดยผู้นำทางนโยบายในกระทรวงการคลังสหรัฐฯ ให้เป็นเพียงผู้ร่วมบริจาคเงินในการแก้วิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจครั้งนี้เท่านั้น (อุกฤษฏ์, 2542 : 41-42)

อย่างไรก็ตาม ประเทศไทย ซึ่งเป็นชาติที่ดิ้นรนต่อสู้เสมอมา นับตั้งแต่การเข้ามาล่าอาณานิคมของตะวันตกเมื่อหลายร้อยปีก่อนย่อมไม่เคยนิ่งนอนใจที่จะแสวงหากลยุทธ์ เพื่อเอาตัวรอดท่ามกลางการขัดแย้งร่วมมือของเหล่ามหาอำนาจทั้งหลาย ทั้งในช่วงเริ่มต้นของวิกฤตและในเวลาต่อมา

ความพยายามของรัฐบาลในขณะนั้น คือ ต้องการพี่เลี้ยงเพื่อช่วยประคับประคองสถานการณ์ และญี่ปุ่นคือประเทศที่ถูกเลือก

ดูเหมือนเหตุผลว่าทำไมต้องเป็นญี่ปุ่น ที่เข้ามารับบทพี่เลี้ยงในการช่วยไทยกอบกู้สถานการณ์เป็นเรื่องที่คนทั่วไปทราบกันดี เนื่องจากญี่ปุ่นไม่เพียงเป็นผู้ลงทุนต่างประเทศรายใหญ่ที่สุดในไทยเท่านั้น หากยังเป็นเจ้าหนี้รายใหญ่ของไทยอีกด้วย จากหนี้มูลค่า 91,800 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ณ สิ้นสุดปี 2541...โดยหนี้ภาครัฐนั้นประมาณหนึ่งในสามเป็นเงินกู้จากญี่ปุ่น ที่กู้ผ่านไออีซีเอฟ หรือกองทุนช่วยเหลือเศรษฐกิจโพ้นทะเลแห่งประเทศญี่ปุ่น ส่วนภาคเอกชนราว 20,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ เป็นเงินกู้ที่ธนาคารพาณิชย์ญี่ปุ่นปล่อยให้กับบริษัทญี่ปุ่นที่มาลงทุนในไทย อีกประมาณร้อยละ 40 เป็นการปล่อยกู้ผ่านธนาคารพาณิชย์ไทย ด้วยผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจมหาศาลที่มีอยู่ในประเทศไทยนั้น ญี่ปุ่น คงไม่เสี่ยงที่จะบอบกบตบบาทตงนี้ (โปรดดู จิตติศักดิ์ และ สมลักษณ์, 2542 : 30)

ผลประโยชน์ที่ผูกพันกันนี้เองที่ทำให้ไทยสามารถขอรับความช่วยเหลือจากญี่ปุ่นได้อย่างเต็มที่ โดยเฉพาะเมื่อญี่ปุ่นยังต้องการขยายอิทธิพลเข้ามาในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อย่างไรก็ตาม สหรัฐอเมริกาคงไม่นั่งนอนใจที่จะปล่อยให้ญี่ปุ่นหรือประเทศอื่นใด เข้ามามีบทบาทในดินแดนแถบนี้มากเกินไป ที่สำคัญ ภายหลังจากวิกฤตเอเชียเกิดขึ้นไม่นานสหรัฐอเมริกาได้เริ่มมองเห็นความเกี่ยวพันของเศรษฐกิจเอเชียที่มีผลต่อเศรษฐกิจสหรัฐ ดังนั้น จึงตัดสินใจเข้ามามีบทบาทให้ความช่วยเหลือในการกอบกู้วิกฤตเศรษฐกิจในเอเชียอย่างเต็มที่

ในระยะเวลาต่อมาท่าทีและนโยบายของสหรัฐฯต่อวิกฤตในเอเชียและประเทศไทยค่อยๆ เปลี่ยนแปลงไปจากความห่างเหินไปสู่การผลักดันและกำกับโครงการการกอบกู้เศรษฐกิจของ IMF และใส่ค่านิยมอเมริกันลงไปโครงการนั้น ซึ่งในท้ายที่สุดก็คือ ผลประโยชน์ของสหรัฐฯนั่นเอง

วิกฤตไทยและวิกฤตเอเชียนี้เองที่หยิบยื่นโอกาสใหม่ให้แก่ผู้นำระดับสูงของสหรัฐฯ ในการรื้อหรือถอดถอนโมเดลเศรษฐกิจศาสตร์การเมืองแบบทุนนิยมอื่น ๆ ซึ่งก่อนหน้านั้นก่อตัวขึ้นอยู่ในญี่ปุ่น เกาหลีใต้และจีนด้วย

อุดมการณ์ทั้งสองนี้ได้รับแรงผลักดันจากผลประโยชน์ของสิ่งที่เรียกว่า Wall Street Treasury Complex ซึ่งหมายถึง โครงข่ายที่เชื่อมโยงระหว่างผลประโยชน์ของบริษัทการเงินขนาดใหญ่ที่ได้รับผลประโยชน์ของโลกาภิวัตน์ทางการเงิน (Financial Globalization) กับผู้นำระดับสูงของกระทรวงการคลังสหรัฐฯ กองทุนการเงินระหว่างประเทศและธนาคารโลก ซึ่งได้ทำหน้าที่อย่างแข็งขันในการเป็นสื่อบับยีสต์ ให้โลกาภิวัตน์ทางการเงินยังคงดำเนินเช่นนี้ต่อไป แม้ว่า จะเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจปี 1997 ในประเทศไทยและเอเชีย” (โปรดดู อุกฤษณ์, 2544 : 24 และ 44)

อย่างไรก็ตาม การปรับเปลี่ยนท่าทีของสหรัฐอเมริกานี้ ยังไม่จำเป็นเสมอไปว่า ประเทศไทยต้องเป็นฝ่ายสูญเสียประโยชน์ เพราะอย่างที่กล่าวไปในบทที่แล้วว่าการได้ประโยชน์ของสหรัฐอเมริกาสามารถเกิดขึ้นได้พร้อมกับการได้ประโยชน์ของประเทศไทย (Win-Win) ไม่จำเป็นต้องเกิดภาวะฝ่ายหนึ่งได้ฝ่ายหนึ่งเสีย (Win-Lose) เสมอไป สิ่งสำคัญที่สุด คือ อิทธิพลที่สหรัฐอเมริกาเข้ามาควบคุมประเทศไทยผ่านทางหลายช่องทางนั้น จะเหมาะสมสอดคล้องกับประเทศไทยหรือไม่ โดยเฉพาะการแก้ไขวิกฤตเศรษฐกิจครั้งนี้ หากไทยสามารถเจรจาต่อรองหรือกำหนดกลยุทธ์อย่างชาญฉลาด ประเทศไทยก็อาจจะได้รับประโยชน์จากการเข้ามามีอิทธิพลนี้ หรือสูญเสียเจ็บปวดน้อยที่สุด

4.2 มาตรการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของ IMF : มุมมองที่แตกต่าง

วิกฤตเศรษฐกิจและการขอรับความช่วยเหลือจาก IMF ได้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างมากมายในประเทศไทย โดยเฉพาะความขัดแย้งทางความคิดและการต่อสู้ของคนกลุ่มต่าง ๆ ทั้งในและนอกประเทศ

หลังจากวันที่ 2 กรกฎาคม พ.ศ. 2540 เมื่อรัฐบาลประกาศลอยตัวเงินบาทและประกาศเข้าโครงการไอเอ็มเอฟ ความเชื่อมั่นต่อรัฐบาลนำโดยพลเอกชวลิตกิดังลงเช่นเดียวกับค่าเงินบาทที่ตกกราวรูดเกินความคาดหมาย เมื่อไอเอ็มเอฟเข้าถือนั่งเหียนเศรษฐกิจมีปฏิกริยาจากบางกลุ่มซึ่งวิเคราะห์ว่าไทยสูญเสียอธิปไตยทางเศรษฐกิจแล้ว

เนื่องจากขาดแรงคัดค้าน ไอเอ็มเอฟจึงเรียกรัฐบาลไทยอย่างเข้มงวด โดยเสนอให้รัฐบาลไทยลอยตัวค่าเงินบาทจัดการภาคการเงินภายใต้กฎเกณฑ์เคร่งครัด ให้ปิดบริษัทการเงินที่เป็นปัญหาให้แก้ไขภาวะเบียด เพื่อให้ให้นักลงทุนจากต่างประเทศเข้ามาลงทุนได้สะดวกขึ้นและให้แปรรูปรัฐวิสาหกิจโดยกำหนดให้แปรรูปบริษัทการบินไทยและบางจากภายในปี พ.ศ. 2541

พลเอกชวลิตตกอยู่ภายใต้แรงกดดันจากบริษัทการเงินต่าง ๆ ซึ่งไม่ต้องการให้รัฐบาลปิดบริษัทของพวกเขาตามคำแนะนำของไอเอ็มเอฟแต่รัฐบาลพลเอกชวลิตขาดเทคโนโลยีในแคเรตมือถึงที่จะเข้าบริหารจัดการวิกฤตเศรษฐกิจได้ ภายใต้ภาวะกดดันอย่างแรงจากกองทัพ นักธุรกิจระดับนำและการประท้วงบนท้องถนนโดยคนงานนั่งโต๊ะพลเอกชวลิตจำใจลาออกจากการเป็นนายกรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 3 พฤศจิกายน 2540

พลพรรคของพรรคประชาธิปัตย์ไม่เป็นหนึ่งเดียว นักการเมืองภาคใต้คิดว่าพรรคควรจะเป็นฝ่ายค้านต่อไปและให้พรรคอื่น ๆ ผจญกับผลพวงของการบริหารเศรษฐกิจภาวะวิกฤตแต่กลุ่มที่กรุงเทพฯ อยู่ภายใต้แรงกดดันของนักธุรกิจและชนชั้นกลางให้เข้าบริหารประเทศพรรคเล็ก ๆ อื่นที่พรรคแตกคอกัน จึงมีส.ส. ลาออกจากพรรคร่วมรัฐบาลทำให้พรรคประชาธิปัตย์มีโอกาสรวบรวมเสียงข้างมากเพื่อจัดตั้งรัฐบาลใหม่อย่างฉิวเฉียด

นายชวน หลีกภัย เป็นนายกรัฐมนตรีเป็นครั้งที่สอง นำทีมเศรษฐกิจประกอบด้วยธารินทร์ นิยมมานเหมินท์และศุภชัย พานิชภักดิ์ นักธุรกิจและชนชั้นกลางเขตเมืองพอใจกับการเปลี่ยนแปลงธารินทร์ในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังเปิดเผยท่าทีว่าพร้อมที่จะบริหารเศรษฐกิจภายใต้

ข้อแม้ของไอเอ็มเอฟ เขาได้รับความเชื่อถือและความมั่นใจจากสื่อต่างประเทศและนักวิเคราะห์การเงินนานาชาติเป็นอย่างยิ่ง (โปรดดู ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเคอร์, 2546 : 513)

อย่างไรก็ตาม การขอรับความช่วยเหลือจากไอเอ็มเอฟของรัฐบาลไทยนั้น ยังมีต้นทุนที่รัฐบาลและประชาชนต้องจ่ายออกไป นั่นคือ การเปิดโอกาสให้ IMF ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายทางเศรษฐกิจของไทยผ่านทาง “หนังสือแสดงเจตจำนงขอรับความช่วยเหลือทางวิชาการและการเงิน” หรือชื่อในภาษาอังกฤษว่า “Letter of Intent” ซึ่งมีทั้งหมด 8 ฉบับครอบคลุมระยะเวลาถึง 2 ปีและความเป็นอิสระในการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจของรัฐบาลไทยที่ต้องถูกควบคุมโดย IMF นี้ ได้ถูกวิพากษ์วิจารณ์จากหลายฝ่ายในสังคมไทยว่ากลายเป็นต้นเหตุให้เศรษฐกิจไทยที่กำลังเผชิญวิกฤตนั้นต้องทรุดตัวอย่างรุนแรง โดยเฉพาะการใช้นโยบายการคลังแบบเข้มงวด (Contraction Fiscal Policy) ในหนังสือแสดงเจตจำนงฉบับที่ 1-2 ที่กำหนดให้รัฐบาลต้องรักษาการเกินดุลการคลังร้อยละ 1 ของ GDP จึงถูกกล่าวหาว่าเป็นสาเหตุสำคัญที่ซ้ำเติมเศรษฐกิจไทย

สิ่งที่น่าตั้งข้อสังเกตคือ รัฐบาลชวน 2 ได้อ้างว่าตนเองสามารถต่อรองกับ IMF จนสามารถเปลี่ยนแปลงนโยบายการคลังแบบเข้มงวด (Contraction Fiscal Policy) มาเป็นนโยบายการคลังแบบผ่อนคลาย (Expansionary Fiscal Policy) โดยกำหนดการขาดดุลงบประมาณไว้ร้อยละ 2 ของ GDP ในหนังสือแสดงเจตจำนงฉบับที่ 3 ที่ทำขึ้นในปลายเดือนกุมภาพันธ์ 2541 จึงดูเหมือนว่า IMF หรือมหาอำนาจการเงินนั้นไม่สามารถเข้ามามีบทบาทแทรกแซงประเทศไทยได้อย่างเต็มที่ แต่เมื่อพิจารณาให้ถ่องแท้แล้วการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้น่าจะมาจากการเปลี่ยนแปลงของ IMF มากกว่า เพราะในช่วงเริ่มต้นของวิกฤตเศรษฐกิจนั้น ประเทศไทยยังอยู่ในภาวะจนตรอก ดังนั้น หากกองทุนการเงินยังยืนยันว่าการเกินดุลการคลังในหนังสือแสดงเจตจำนงฉบับที่ 1 และ 2 ยังเป็นวิธีที่ถูกต้อง ย่อมเชื่อได้เลยว่าทางการไทยก็ยากที่จะขัดขึ้น

ในขณะที่ IMF ได้กำหนดมาตรการที่เข้มงวดให้ประเทศไทยต้องเดินตามแล้ว แต่สิ่งที่ขัดแย้งอย่างเห็นได้ชัด คือ ตัวเลขเงินช่วยเหลือที่ IMF ให้กับประเทศไทยเพียง 17,200 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ซึ่งเป็นจำนวนที่น้อยเกินไปเมื่อเทียบกับขนาดของปัญหาในขณะที่ยุโรปได้กำหนดเงินช่วยเหลือไว้ 7.8 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ ต่อมาได้เพิ่มเป็น 17.8 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ และเมื่อสรุปรวมทั้งหมดแล้วเม็กซิโกได้เงินช่วยเหลือถึง 50,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ โดยผ่านแรง

กีดกันของสหรัฐอเมริกาที่มีต่อ IMF เนื่องจากสหรัฐได้วิเคราะห์แล้วว่า วิกฤตเศรษฐกิจของเม็กซิโกนั้นจะส่งผลกระทบต่อประเทศของตน (โปรดดู วันวลิต, 2549 : 66 และ 71)

ทั้งหมดนี้ได้ชี้ให้เห็นถึง บทบาทของสหรัฐอเมริกาที่มีต่อ IMF และนโยบายต่าง ๆ ที่สหรัฐอเมริกาเข้ามาเกี่ยวข้องกับประเทศทั้งหลายนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับผลประโยชน์ของตนเองเป็นสำคัญ แม้กระทั่ง ความทุ่มเทในการช่วยเหลือประเทศเม็กซิโก ย่อมไม่ได้เกิดจากความใจบุญสุนทานแต่กลับเกิดจากความกลัวว่าจะกระทบผลประโยชน์มหาศาลของตนเอง ขณะที่กรณีประเทศไทยซึ่งมีผลประโยชน์ต่อตนเองน้อยกว่านั้น สหรัฐอเมริกาได้เลือกที่จะช่วยเหลือเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

ดังนั้น จึงไม่ต้องสงสัยเลยว่า มหาอำนาจทางการเงินนั้นได้เข้ามาบีบบังคับครอบงำประเทศไทยในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจ 2540 ผ่านองค์กรที่ชื่อ IMF แต่สิ่งที่สำคัญกว่านั้น คือ ท่าทีและการตอบโต้ปรับตัวของคนไทยที่มีต่อมหาอำนาจทางการเงิน ซึ่งสุดท้ายจะนำไปสู่ผลได้ผลเสียของประเทศไทยในที่สุด

ท่าทีของคนไทยที่มีต่อ IMF และมาตรการแก้ไขวิกฤตเศรษฐกิจของรัฐบาลนั้น ได้มีความแตกต่างหลากหลายกัน โดยเริ่มต้นตั้งแต่รัฐบาลพลเอกชวลิตประกาศเข้าโครงการไอเอ็มเอฟจนกระทั่งเปลี่ยนรัฐบาลมาเป็นพรรคประชาธิปัตย์ยิ่งกว่านั้น เมื่อการแก้ไขวิกฤตผ่านไปเพียงปีเดียว นักธุรกิจและชนชั้นกลางที่เคยสนับสนุนพรรคประชาธิปัตย์ให้ขึ้นมาเป็นรัฐบาลนั้นได้หันกลับมาวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาล ซึ่งสาเหตุที่สำคัญย่อมมาจากมาตรการแก้ไขวิกฤตที่ค่อนข้างรุนแรงและส่งผลกระทบต่อผู้คนในสังคมเป็นวงกว้างโดยเฉพาะเมื่อภาวะเศรษฐกิจได้เกิดการถดถอยอย่างรุนแรง

เสียงคัดค้านไอเอ็มเอฟก่อตัวขึ้นสองแนวทางด้วยกัน แนวทางหนึ่งนั้นผู้คัดค้านมาจากนักธุรกิจ ผู้ซึ่งเห็นว่ายุทธศาสตร์ของไอเอ็มเอฟจะเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับนักธุรกิจอย่างสิ้นเชิง ตลอดช่วงสี่สิบปีที่ผ่านมารัฐบาลส่งเสริมพัฒนาการของนักธุรกิจไทยเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจมาบัดนี้ดูเหมือนว่ารัฐบาลจะละทิ้งนโยบายเดิมนี้อย่างสิ้นเชิง โดยหันไปสนับสนุนให้บริษัทเอกชนที่เผชิญปัญหาหนี้ขายทรัพย์สินให้กับต่างชาติราคาถูก ๆ ตามคำแนะนำของไอเอ็มเอฟ

อีกแนวทางหนึ่ง นักเคลื่อนไหวกล่าวหาว่ารัฐบาลกำลังอุ้มคนรวยแต่ไม่ช่วยคนจนเดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2541 ธีรยุทธ บุญมี อดีตผู้นำนักศึกษาสมัย 14 ตุลาคม สนับสนุนให้รัฐสภาปฏิเสธร่างพระราชบัญญัติที่จะต้องผ่านเพื่อให้สอดคล้องกับมาตรการแก้ปัญหาเศรษฐกิจวิกฤตที่ไอเอ็มเอฟ

เสนอนอกเสียจากรัฐบาลจะยอมเปลี่ยนแปลงภาษี เพื่อให้คนรวยเป็นผู้เสียค่าใช้จ่ายในการแก้ปัญหาเศรษฐกิจ

ครั้นต้นปี พ.ศ. 2542 เมื่อเศรษฐกิจถดถอยอย่างรุนแรง ความเชื่อถือของสาธารณชนต่อ ธารินทร์และพรรคประชาธิปัตย์ลดลงทันที

จาตุรนต์ ฉายแสง วิจารณ์ธารินทร์และนโยบายเศรษฐกิจของรัฐบาลอย่างเผ็ดร้อน โดยเฉพาะการที่รัฐบาลริบด่วนที่จะปิดธนาคารและบริษัทการเงินส่งผลให้ระบบเครดิตชะงักงัน จาตุรนต์บรรยาย โดยละเอียดถึงกระบวนการขายทรัพย์สินของบริษัทการเงินที่ถูกปิดว่าได้ยอมให้ทุนต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จีอีแคปปิตัล ทำกำไรอย่างงามโดยซื้อทรัพย์สินราคาถูก และขายให้กับนักธุรกิจไทยในราคาแพงอีกทีหนึ่ง นอกจากนี้ เขายังกล่าวถึงค่าป่วยการที่จ่ายให้บริษัทที่ปรึกษาต่างประเทศเป็นจำนวนมากเพียงเพื่อให้ได้รับคำแนะนำ จาตุรนต์สรุปว่ารัฐบาล เชื้อฟังไอเอ็มเอฟมากเกินไป มุ่งช่วยนักธุรกิจต่างชาติและละเลยผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของ ไทยอย่างจริงจัง

ณ จุดนี้ ธารินทร์เริ่มถูกวิจารณ์จากพรรคพวกในพรรคประชาธิปัตย์ บ้างก็เสนอว่าควรรหา คนมาแทนได้แล้วแต่นายชวณยังสนับสนุนธารินทร์อย่างเต็มที่ ตลอดปี พ.ศ. 2542 ไอเอ็มเอฟถูก วิจารณ์ในระดับนานาชาติมากขึ้น ในประเด็นความล้มเหลวที่จะบริหารจัดการวิกฤตเศรษฐกิจ เอเชีย ขณะเดียวกันพรรคประชาธิปัตย์เผชิญปัญหาที่ว่า คนไทยโยงพรรคกับนโยบายฟื้นฟู เศรษฐกิจที่ถือว่าล้มเหลวของไอเอ็มเอฟ (โปรดดู ผาสุก และคริส , 2546 : 514-515)

อย่างไรก็ตาม ได้มีความเห็นที่แตกต่างในการประเมินความสำเร็จของไอเอ็มเอฟ กล่าวคือ แม้ว่า ไอเอ็มเอฟ จะผิดพลาดบกพร่องไปบ้างในเรื่องของเศรษฐกิจมหภาค แต่ในเชิงของเศรษฐกิจ จุลภาคนั้น ไอเอ็มเอฟ นับว่าได้เป็นส่วนหนึ่งในการช่วยทำให้เกิดการปรับโครงสร้างครั้งใหญ่ ซึ่งกลายเป็นส่วนหนึ่งในการช่วยให้ประเทศไทยเริ่มต้นฟื้นตัวจากวิกฤตครั้งนี้

ขณะที่วิกฤตในละตินอเมริกาในปี 1995 ซึ่งมีทั้งปัญหาในด้านเศรษฐกิจจุลภาคและมหภาค ปัญหารากฐานสำคัญของวิกฤตเอเชียนั้นอยู่บนพื้นฐานของเศรษฐกิจจุลภาค ดังนั้น ยุทธศาสตร์ สำคัญสำหรับจัดการกับผลเชิงลบของวิกฤตและเยียวยาเศรษฐกิจเอเชีย ก็จำเป็นต้องจัดการปฏิรูป เศรษฐกิจจุลภาค

การก่อหนี้ระดับสูงเมื่อเทียบกับทุนได้กลายเป็นผลผลิตของโมเดลการเจริญเติบโตของเอเชีย ความไม่เพียงพอของตลาดหุ้นและตลาดพันธบัตรได้ทำให้บริษัทในเอเชียต้องพึ่งพาเงินกู้จากธนาคาร ในช่วงต้นทศวรรษ 90 หลายรัฐบาลในเอเชียได้ผ่อนคลายนโยบายจำกัดในการกู้ยืม โดยเฉพาะการกู้ยืมในรูปแบบเงินตราต่างประเทศ แต่สิ่งที่ล้มเหลว คือ การสร้างความเข้มแข็งให้ระบบธนาคาร และระบบกำกับดูแลบริษัททั้งหลาย

โดยกฎของแรงจูงใจแล้ว การแก้ปัญหาจะดำเนินไปอย่างได้ผลก็ต่อเมื่อทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจำเป็นต้องทำหรือถูกบังคับให้ทำ ดังนั้นจึงต้องทำลายความสัมพันธ์แบบเกื้อกูลระหว่างธนาคาร บริษัทและรัฐบาล นี่คือนโยบายสำคัญของวิกฤตเศรษฐกิจในญี่ปุ่น ซึ่งเกิดขึ้นยาวนานหลายสิบปี และยังไม่ฟื้นตัวจนกระทั่งปัจจุบัน

การปรับโครงสร้างธนาคารจะสำเร็จ ถ้าได้มีการบังคับจากรัฐบาล เจ้าหนี้และผู้ถือหุ้นมากกว่าการตกลงกันเองของธนาคาร บริษัท และรัฐบาล นี่คือเหตุผลที่ว่า ทำไมความพยายามของรัฐบาลญี่ปุ่นที่จะปฏิรูปโครงสร้างธนาคารต้องล่าช้าและไม่ได้ผลตามที่คาดหวังแทนที่จะพัฒนาให้ธนาคารเข้มแข็งและทำกำไรได้ ญี่ปุ่นค่อย ๆ ทำให้ระบบการเงินเป็นของรัฐมากขึ้น เมื่อต้องเผชิญกับทางเลือกที่เจ็บปวดระหว่างการรักษาสถาบันและความสัมพันธ์แบบพึ่งพาหรือทำลายสถาบันและบังคับให้ปฏิรูป ไม่ว่าจะมียอดทุนในระยะสั้นมากเพียงใด ในที่สุด รัฐบาลญี่ปุ่นได้เลือกทางที่ง่ายกว่านั้น

ทางเลือกที่ให้ธนาคารปฏิรูปตัวเองนั้น เป็นไปได้ในทางทฤษฎีเท่านั้น แต่สิ่งที่เป็นไปได้มากกว่า คือ การปฏิรูปโดยรัฐภายใต้โมเดลนี้รัฐบาลจะต้องสร้างบริษัทบริหารสินทรัพย์ เพื่อลดและปรับโครงสร้างหนี้ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ โดยการเข้าซื้อหนี้ที่มีปัญหาและแทนที่สินทรัพย์นี้ด้วยการออกพันธบัตร ดังนั้นระบบธนาคารก็จะได้รับการปรับปรุงสินทรัพย์ขณะที่รัฐบาลอาจจะชอบที่จะให้มีการต่อรองกันโดยสมัครใจระหว่างธนาคารเจ้าหนี้กับบริษัทลูกหนี้ แต่ในความเป็นจริงวิธีนี้จะไม่ค่อยได้ผลแต่จะต้องมีการบังคับ เพื่อปรับโครงสร้างโดยเจ้าของสินทรัพย์ที่ย่ำแย่จะต้องยอมรับในราคาในตลาดจะจ่ายให้กับสินทรัพย์ย่ำแย่นี้ ไม่ใช่ราคาที่เขาของหรือรัฐบาลต้องการ

ถ้าไม่มีการปฏิรูปและปรับโครงสร้างในเศรษฐกิจจุลภาค การเริ่มต้นฟื้นตัวของเอเชียก็จะเลื่อนหายไปอย่างรวดเร็ว เนื่องจาก นโยบายกระตุ้นทางการเงินและการคลังนั้นสามารถทำได้เพียงชั่วคราวเท่านั้น (โปรดดู Henderson, 2000 : 57-62)

แน่นอนว่า ไอเอ็มเอฟ ไม่ได้เป็นพระเอกในการฟื้นตัวของเศรษฐกิจไทย ในระดับมหภาค การฟื้นตัวของดุลบัญชีเดินสะพัดนั้น ต้องแลกมาด้วยการหดตัวของเศรษฐกิจอย่างรุนแรง ยิ่งกว่านั้น การฟื้นตัวของภาคธุรกิจในประเทศยังได้รับอานิสงส์อย่างมากจากการกระตุ้นเศรษฐกิจผ่านกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (Social Investment Fund : SIF) ซึ่งมีจุดประสงค์เพื่อเสริมสร้าง ศักยภาพชุมชน สร้างทุนทางสังคม มุ่งช่วยเหลือกลุ่มคนว่างงาน กลุ่มคนยากจน และ ด้อยโอกาส (โปรดดู สมพันธ์ 2545) ขณะเดียวกัน การฟื้นตัวของเศรษฐกิจยังได้รับความช่วยเหลือเพิ่มเติมจาก แผนการมียาชาวา ของรัฐบาลญี่ปุ่นอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม ในระดับจุลภาค การเปิดโอกาสให้ต่างชาติเข้ามาถือหุ้นในธนาคารและกิจการอื่นได้มากขึ้น เข้ามาซื้อสินทรัพย์ราคาถูก ยังเป็นสิ่งที่น่ากังขาในผลประโยชน์ทับซ้อนของ ไอเอ็มเอฟ แต่สิ่งหนึ่งที่เป็นผลโดยอ้อมของมาตรการที่รุนแรงนี้ คือ การช่วยทำลายล้างโครงสร้างที่มีปัญหาของเศรษฐกิจไทย โดยเฉพาะนโยบายยืมยืมช่วยเหลือธนาคารพาณิชย์และบริษัทเอกชนของรัฐบาลในอดีต รวมถึงระบบสายสัมพันธ์ที่สำคัญกว่าความสามารถในการทำงาน ยาแรงของ ไอเอ็มเอฟ ได้ทำให้ทุกคนสำนึกว่า “ความอยู่รอด” ในชีวิตมาจากคุณค่าในตนเอง ไม่ใช่จากสายสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นกับผู้มีอำนาจ

ในความเป็นจริงแล้ว ระบบสายสัมพันธ์ อาจไม่ได้มีแต่ข้อเสียเสมอไป ขณะที่การฉ้อฉลและความไร้ประสิทธิภาพ ไม่ได้เกิดขึ้นกับประเทศไทยเท่านั้น แม้แต่ทุนนิยมที่ดีที่สุดในอเมริกา ยุโรป ญี่ปุ่น ก็มีปัญหาเหล่านี้ แต่สิ่งที่ Henderson (2000) ได้ชี้ให้เห็น คือ ในทางปฏิบัติแล้ว การแก้ไขปัญหาวิกฤต โดยไม่เกิดความเจ็บปวด หรือเจ็บปวดเพียงเล็กน้อยนั้นเป็นไปได้ยาก ทางออกที่ญี่ปุ่นเลือกเดินนั้น ได้กลายเป็นปัญหาจนกระทั่งปัจจุบัน แน่แน่นอนว่า อาจเพราะบริบทและเงื่อนไขที่แตกต่างจากเอเชีย แต่สิ่งสำคัญ คือ หากให้บริษัทที่มีปัญหาไปตกลงกันเอง โดยไม่มีการบังคับนั้น ปัญหาจะต้องยืดเยื้อต่อไป เนื่องจากมนุษย์ทุกคนไม่ต้องการเจ็บปวด จึงพยายามทั้งในทางที่ดีและไม่ดีที่จะปกป้องตัวเอง แม้จะรู้อยู่เต็มอกว่าในช่วงก่อนเกิดวิกฤตตนเองได้รับผลประโยชน์ไปมากมายเพียงใด

อย่างไรก็ตาม ย่อมมีหลายบริษัทที่ดำเนินกิจการอย่างสุจริตและถูกต้อง เพียงแต่โชคร้ายที่สภาพวิกฤตที่รุนแรงได้ทำให้พวกเขาเผชิญปัญหา แต่โดยส่วนใหญ่แล้ว พวกที่มีปัญหาจนถึงขั้นล้มละลายนั้น มักเกิดจากความหลงระเหิงและผิดพลาดในช่วงก่อนวิกฤตนั่นเอง ที่สำคัญ หากเป็นบริษัทที่มีปัจจัยพื้นฐานที่แข็งแกร่งและได้ดำเนินนโยบายที่ผิดพลาดในช่วงก่อนวิกฤตไม่มากนัก บริษัทที่ประพาดติเตียนนี้ ย่อมสามารถฟื้นตัวได้ในเวลาไม่นาน และยังเป็นส่วนหนึ่งในการช่วยผลักดันให้เศรษฐกิจไทยโดยรวมฟื้นตัวตามไปด้วย

4.3 การปรับตัวของประเทศไทยในระดับมหภาค

อย่างที่ได้อธิบายไปในตอนต้นแล้ว การเข้ามามีบทบาทของมหาอำนาจทางการเงินในประเทศไทยภายหลังวิกฤตนั้น ไม่จำเป็นที่จะต้องสร้างผลกระทบด้านลบแต่เพียงอย่างเดียว โดยเฉพาะเมื่อประเทศไทยรู้จักสำรองและวางกลยุทธ์อย่างถูกต้องเหมาะสม

แน่นอนว่า “ยาแรงของไอเอ็มเอฟ” อาจมีความจำเป็นในระดับหนึ่ง แต่นโยบายบางประการ โดยเฉพาะการละเลยภาคเศรษฐกิจจริงอาจจะเป็นสิ่งที่ผิดพลาด ดังนั้น การออกมาเรียกร้องของผู้คนหลากหลายกลุ่ม จึงน่าจะมีส่วนช่วยให้ประเทศไทยเจ็บปวดจากวิกฤตน้อยลง ขณะที่เพิ่มโอกาสในการฟื้นตัวมากยิ่งขึ้น

ระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงสิงหาคม 1998 การเปลี่ยนแปลงทิศทางของนโยบายได้เกิดขึ้น มาตรการทางการเงินและการคลังแบบหดตัวได้เปิดทางให้การกระตุ้นเศรษฐกิจแผนการที่จะเปิดเสรีภาคการเงินให้ต่างประเทศเข้ามาลงทุนอย่างเต็มที่นั้นได้รับการปรับปรุงให้มีความสมดุลมากขึ้นระหว่างต่างชาติ รัฐบาลและภาคเอกชนไทย การพยายามเปลี่ยนแปลงจากตลาดทุนแบบเอเชียที่ธนาคารมีบทบาทหลักมาเป็นตลาดทุนแบบตะวันตกที่ตลาดหุ้นมีบทบาทหลักได้ถูกยกเลิกไป เมื่อรัฐบาลได้เริ่มกลับมาสนับสนุนธนาคารในประเทศอีกครั้งหนึ่งทั้งสินทรัพย์ของเอกชนและรัฐบาลเริ่มได้รับการปกป้องจากการบังคับขาย

ทั้งธารินทร์และไอเอ็มเอฟ ได้แย้งว่า การปรับโครงสร้างในภาคการเงิน คือ เงื่อนไขเบื้องต้นสำหรับการรักษาความเจริญเติบโตในภาคเศรษฐกิจจริง ไอเอ็มเอฟได้มุ่งมั่นที่จะสร้างภาคการเงินที่บริษัทของตะวันตกมั่นใจที่จะเข้ามาลงทุน ธารินทร์และพรรคประชาธิปัตย์เชื่อว่าประเทศไทยต้องการความเปลี่ยนแปลงในภาคการเงินที่มากกว่าระบบสายสัมพันธ์และการปกป้องแต่ความพยายามปรับโครงสร้างนี้ได้ถูกแวดล้อมด้วยความยากลำบากในการจัดการความเสียหาย ซึ่งเกิดขึ้นจากการแตกของฟองสบู่และความล่มสลายของราคาสินทรัพย์การจัดการนี้มีปัญหาเพราะความเสียหายนี้เชื่อมโยงกับเศรษฐกิจภายในประเทศ ทั้งผู้กู้และผู้ให้กู้พยายามที่จะลดทอนความเสียหายของตนเองให้น้อยที่สุด โดยไม่คำนึงถึงความสัมพันธ์ในระบบสินเชื่อธนาคารนั้นได้ลดการให้สินเชื่อขณะที่บริษัทพยายามรักษากระแสเงินสดของตนเองด้วยการไม่จ่ายดอกเบี้ย ความล่มสลายของภาคการเงินได้ลดทอนผลดีของมาตรการกระตุ้นเศรษฐกิจ

ญี่ปุ่นได้เริ่มกลับมามีบทบาทอีกครั้งในช่วงปลายปี 1998 ภายหลังจากที่ไอเอ็มเอฟได้ถูกวิพากษ์วิจารณ์ในระดับนานาชาติ โดยการโต้เถียงภายในของญี่ปุ่นนั้นในท้ายที่สุดได้มีความเห็นว่าบริษัทญี่ปุ่นยังคงมั่นใจว่าเขาจะเอาชนะวันออกเดียวได้ยังคงเป็นรากฐานสำคัญของการเติบโตทางเศรษฐกิจในอนาคต อย่างไรก็ตาม ภาคธุรกิจและผู้กำหนดนโยบายของญี่ปุ่นยังคงรู้สึกไม่สบายใจเกี่ยวกับบทบาทและอิทธิพลที่เพิ่มมากขึ้นของชาติตะวันตก ขณะเดียวกัน ความผิดเคืองทางเศรษฐกิจและความวุ่นวายทางการเมืองในขณะนั้นได้ทำให้พรรคประชาธิปไตยต้องตัดสินใจตอบสนองต่อโครงการให้ความช่วยเหลือของญี่ปุ่นและไอเอ็มเอฟยอมต้องถูกลดทอนความสำคัญลงโครงการมิยาซากิของญี่ปุ่นนั้นไม่เพียงแต่เน้นไปที่นโยบายกระตุ้นทางการคลังเท่านั้น แต่ยังมีอีกหลายมาตรการที่จะช่วยเหลือภาคเศรษฐกิจจริง โดยผ่านคำแนะนำช่วยเหลือตามรูปแบบของรัฐบาลญี่ปุ่น (Pasuk, 2000 : 64-65)

บทเรียนสำคัญ จากการเข้ามาช่วยแก้ไขปัญหาวิกฤตในประเทศไทยของไอเอ็มเอฟ คือปฏิสัมพันธ์ของมหาอำนาจทางการเงินที่มีต่อประเทศไทยนั้น ไม่จำเป็นต้องมีเพียงแต่ด้านลบเท่านั้น แม้ว่านโยบายของไอเอ็มเอฟจะมีรูปแบบของตะวันตกมากเกินไปรวมทั้งยังอาจมีผลประโยชน์แอบแฝงอีกด้วยแต่ผลกระทบโดยอ้อมบางอย่างได้ส่งผลดีต่อประเทศไทย โดยเฉพาะในระดับจุลภาคนั้น ความเข้มงวดของไอเอ็มเอฟได้ช่วยปรับโครงสร้างให้เศรษฐกิจไทย สามารถทำลายระบบสายสัมพันธ์และความไม่มีประสิทธิภาพของธุรกิจไทยให้ลดลงได้ในระดับหนึ่ง

อย่างไรก็ตาม หากประชาชนและรัฐบาลไทยสามารถวิเคราะห์สถานการณ์และกำหนดกลยุทธ์เพื่อตอบโต้อิทธิพลของมหาอำนาจได้อย่างถูกต้องแล้ว ย่อมช่วยลดทอนผลกระทบด้านลบขณะที่เพิ่มผลกระทบด้านบวกได้ โดยเฉพาะความเข้มงวดของไอเอ็มเอฟซึ่งได้ช่วยทำลายโครงสร้างที่ไร้ประสิทธิภาพของเศรษฐกิจไทยนั้น ในบางครั้งอาจส่งผลเกินเลยไปกระทบต่อส่วนที่ดีอีกด้วย เช่น สายสัมพันธ์ทางธุรกิจนั้นบางครั้งก็ไม่ได้มีแต่ด้านลบเพียงอย่างเดียวเท่านั้น ขณะเดียวกัน บางบริษัทก็อาจสามารถฟื้นตัวได้ดีกว่าหากใช้มาตรการที่ผ่อนคลายนั่นจะเข้มงวดแบบไอเอ็มเอฟ ดังนั้น การต่อต้านของนักธุรกิจและประชาชน ซึ่งทำให้รัฐบาลปรับเปลี่ยนนโยบายให้มีความสมดุลมากขึ้นนั้น ย่อมจะช่วยลดทอนความรุนแรงของผลกระทบด้านลบจากการหดตัวของเศรษฐกิจและช่วยเพิ่มผลกระทบด้านดี โดยเฉพาะการปรับโครงสร้างขององค์กรธุรกิจไทย ให้มีความสมดุลเหมาะสมมากขึ้น

ยิ่งกว่านั้น ไทยยังสามารถอาศัยบทบาทของญี่ปุ่น ซึ่งพร้อมจะเข้ามามีส่วนร่วมในเกมของมหาอำนาจทันทีที่ไอเอ็มเอฟเพลี่ยงพล้ำและด้วยการสร้างสมดุลอำนาจทั้งภายในและภายนอกประเทศอย่างเหมาะสมย่อมนำมาสู่ผลประโยชน์สูงสุดของประชาชนชาวไทย

“การดำเนินนโยบายในช่วงวิกฤตที่ผ่านมาได้แสดงให้เห็นถึง ความยากลำบากในการบังคับใช้นโยบายเสรีนิยมใหม่ (neoliberal) ในประเทศซึ่งมีระบบประชาธิปไตยที่นโยบายเศรษฐกิจค่อนข้างอ่อนไหวไปตามเงื่อนไขทางเศรษฐกิจการเมืองภายในประเทศ ที่สำคัญยังสะท้อนความขัดแย้งระหว่างสหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่นซึ่งมีมุมมองเชิงผลประโยชน์ของตนเองในเอเชียที่แตกต่างกัน และในความขัดแย้งนี้เองที่ช่วยสร้างโอกาสให้ประเทศไทยสามารถดำรงความอิสระเชิงนโยบายได้ในระดับหนึ่ง” (Pasuk, 2000 : 66)

รัฐบาลประชาธิปไตยได้อาศัยการต่อสู้ของมหาอำนาจทั้งสองนี้ เพื่อปรับเปลี่ยนนโยบายให้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนมากขึ้น ทั้งการต่อรองเงื่อนไขจากไอเอ็มเอฟที่ทั้งการเปิดรับความช่วยเหลือจากญี่ปุ่น ภายใต้โครงการริมาซาว่า แต่กระนั้น การปรับเปลี่ยนนี้ยังคงไม่รวดเร็วและเข้มข้นเพียงพอที่จะตอบสนองต่อความต้องการของคนไทยในยามวิกฤตรุมเร้านี้ สังคมไทยจึงต้องแสวงหาแนวทางที่ดีกว่าในการเอาตัวรอดจากวิกฤตครั้งนี้ต่อไป

นอกจากญี่ปุ่นที่อาศัยความผิดพลาดของไอเอ็มเอฟเพื่อแทรกตัวเข้ามาสร้างอิทธิพลบทบาทในประเทศไทยได้แล้ว พรรคไทยรักไทยก็ได้อาศัยจังหวะความเปลี่ยนแปลงอำนาจของพรรคประชาธิปไตยมาสร้างคะแนนนิยมให้ตนเอง โดยการเสนอแนวทางใหม่ในการแก้ปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจ ทั้งที่เกิดจากการมองเห็นปัญหาและวิธีแก้ไขที่ดีกว่า รวมถึงที่เป็นเพียงนโยบายในการหาเสียงในที่สุดพรรคไทยรักไทยก็ได้รับชัยชนะในการเลือกตั้งอย่างท่วมท้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความไม่พึงพอใจของคนไทยต่อการแก้ปัญหาวิกฤตในช่วงที่ผ่านมา

การตอบโต้ของคนไทยที่มีต่อมหาอำนาจทางการเงินผ่านการเลือกพรรคไทยรักไทยมาเป็นรัฐบาลแทนพรรคประชาธิปไตยในครั้งนี้ ย่อมมีส่วนช่วยเหลือต่อการฟื้นตัวทางเศรษฐกิจของไทยอย่างมีนัยสำคัญ โดยอย่างน้อย ย่อมดีกว่าหวังพึ่งพาเหล่ามหาอำนาจทางการเงินแต่เพียงอย่างเดียว

รัฐบาลไทยรักไทย ได้ปรับปรุงนโยบายหลายประการที่แตกต่างจากแนวทางของ IMF ซึ่งแม้ว่าจะมีหลายประการที่นักวิชาการทางด้านเศรษฐศาสตร์ไม่เห็นด้วยและมีเงื่อนไขเฉพาะตัวค่อนข้างมาก แต่เศรษฐกิจไทยก็สามารถฟื้นตัวขึ้นมาจากภาวะวิกฤตเศรษฐกิจถดถอยอย่างรุนแรงได้ โดยใช้เวลานานานจนเกินไป อย่างที่บางคนได้เคยคาดการณ์ช่วงเวลาการฟื้นตัวของเศรษฐกิจไทยอย่างตื่นตระหนกไว้ถึง 20 ปี จึงอาจนับได้ว่า ประเทศไทยนั้นนอกจากมีความสามารถพอสมควรในการเก็บเกี่ยวผลประโยชน์อย่างเต็มที่ในช่วงขาขึ้นแล้วยังมีความสามารถในการปรับตัวเพื่อลดทอนช่วงเวลาของเศรษฐกิจขาลงให้สั้นลงได้อย่างน่าสนใจ

“รัฐบาลทักษิณกระตุ้นการใช้จ่ายของครัวเรือน โดยใช้นโยบายการเงิน เป็นต้นว่า โครงการพักชำระหนี้ของเกษตรกรโดยธนาคารเพื่อการเกษตรฯ โครงการธนาคารประชาชนโดยธนาคารออมสิน โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ โครงการกองทุนหมู่บ้าน

วิธีการดังกล่าวได้รับการวิพากษ์วิจารณ์อย่างมากว่า ทำให้ชาวบ้านเสียนิสัยเป็นการเอารายได้ในอนาคตมาใช้ เป็นการสร้างหนี้ให้ครัวเรือนโดยเปล่าประโยชน์ เพราะชาวบ้านไม่ได้เอาไปลงทุน แต่เอาไปซื้อจักรยานยนต์ ซื้อรถปิกอัพ

เมื่อพิจารณาอย่างถ่องแท้แล้ว ตอนนี้นักกลับเห็นด้วย เพราะการกระตุ้นโดยวิธีนี้ดีกว่าวิธีเดิม ๆ หลายอย่าง ที่สำคัญ คือ เงินถึงครัวเรือนถึงประชาชนโดยตรงไม่ตกหล่นเสียหายกลางทาง ประการที่สอง เป็นภาระกับงบประมาณน้อยกว่าวิธีแรก ถ้ารัฐบาลจะต้องตั้งงบประมาณชดเชยก็คงชดเชยเฉพาะส่วนที่เสียหายเท่านั้น ซึ่งคิดแล้วน้อยกว่าการจ่ายทำโครงการก่อสร้างที่ไม่สู้เป็นประโยชน์และตกหล่นระหว่างทางเสียมาก

แต่ข้างหน้าไม่ควรจะใช้อีก เพราะเป็นการเอาสถาบันการเงินของรัฐเข้าเสี่ยงหรือไม่ก็อาจจะเสียวินัยการคลัง ประกอบกับสถานการณ์ในขณะนั้นจนถึงเดี๋ยวนี้เป็นสถานการณ์พิเศษ กล่าวคือ ระบบการเงินยังล้นระบบ สภาพคล่องมีมาก ดุลการค้าและดุลบัญชีเดินสะพัดเกินดุล อัตราเงินเฟ้อต่ำมากและที่สำคัญดอกเบี้ยอยู่ในระดับต่ำมาก เงื่อนไขอย่างนี้ในอนาคตคงไม่มีเป็นสถานการณ์เฉพาะจริง ๆ” (วีรพงษ์, 2547 : 11-12)

ความเห็นตรงนี้อาจเป็นที่ถกเถียงกันได้ แต่จนถึงปัจจุบันก็ยังไม่เห็นผลร้ายที่รุนแรงพอจะหักล้างผลดีของมาตรการนี้ บางทีอาจเพราะรัฐบาลนี้อยู่ได้ไม่ยาวนานพอกระนั้นหากนโยบายนี้แล้วร้ายรุนแรงอย่างที่กล่าวหากันแล้ว ต่อให้เปลี่ยนรัฐบาลใหม่มาปัญหาที่ย่อมจะไม่จางหายไปโดยง่ายตาย ยิ่งกว่านั้น การโจมตีรัฐบาลทักษิณยังมีประเด็นทางการเมืองและเรื่องคอร์รัปชันมาเกี่ยวข้องด้วย ดังนั้น จึงยิ่งทำให้ยากจะแยกแยะว่าที่แท้แล้วนโยบายแก้ไขวิกฤตเศรษฐกิจที่กล่าวถึงนี้แล้วร้ายรุนแรงจริงหรือเพียงแค่ตกเป็นเหยื่อจากการขยายผลของการโจมตีในด้านอื่นที่รุนแรงกว่าเข้ามาผสมโรงด้วย

ทั้งหมดที่กล่าวมา ทำให้เห็นได้ว่า ปฏิสัมพันธ์ของมหาอำนาจทางการเงินที่มีต่อประเทศไทยนั้น มีความขัดแย้งร่วมมือที่สลับซับซ้อนและหลายครั้งส่งผลดีต่อประเทศไทยอีกด้วย ดังนั้นคนไทยจึงไม่จำเป็นต้องถูกกระทำเสมอไป แต่ยังสามารถริเริ่มปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเพื่ออนาคต

ของตนเองได้ แต่จะทำเช่นนั้นได้ประชาชนในประเทศจะต้องร่วมมือกันผลักดันให้เกิดขึ้นแม้แต่ในช่วงวิกฤตนั้น หากคนในชาติร่วมมือกันยอมค้นพบทางออกที่ดีกว่าเดิมได้ซึ่งในบางครั้งอาจดีกว่าทางออกของมหาอำนาจทางการเงินทั้งหลายหยิบยื่นเสนอให้ทั้งโดยเจตนาดีและร้าย

ที่สำคัญ อำนาจในการควบคุมครอบงำของมหาอำนาจทางการเงินนั้น ยังมีขอบเขตที่จำกัดและแปรเปลี่ยนได้ตามกาลเวลาประเทศกำลังพัฒนาอย่างไทย จึงสามารถต่อรองเงื่อนโซ่กับมหาอำนาจทางการเงินได้ แม้ในภาวะวิกฤตที่ต้องอาศัยความช่วยเหลือจากประเทศเหล่านั้น ทั้งหมดย่อมขึ้นอยู่กับความสามารถในการกำหนดกลยุทธ์ของการเจรจาต่อรองและการแสวงหาโอกาสท่ามกลางความผันผวนของระบบทุนนิยมโลก

4.4 การปรับตัวของประเทศไทยในระดับจุลภาค

วิกฤตเศรษฐกิจในปี 1997 นั้น ได้นำความเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่มาสู่ประเทศไทย โดยเฉพาะการปรับตัวของกลุ่มทุนไทยเพื่อการอยู่รอดและเติบโตอย่างยั่งยืนในอนาคต

ในช่วงก่อนวิกฤตปี 2540 บริษัทข้ามชาติ (บริษัทต่างประเทศ) ต้องดำเนินการอยู่ในกรอบกฎหมายและหลักปฏิบัติซึ่งรัฐบาลกำหนดและบังคับใช้ เช่น กฎหมายควบคุมสัดส่วนของหุ้นซึ่งบริษัทข้ามชาติจะเป็นเจ้าของได้และยังมีข้อห้ามไม่ให้ดำเนินกิจการหลายอย่างโดยเฉพาะในภาคบริการ ดังนั้น บริษัทข้ามชาติจึงต้องร่วมทุนกับนักธุรกิจหรือกลุ่มทุนไทย

ภายใต้ระบบอภิสิทธิ์ต่าง ๆ ซึ่งทุกกลุ่มสำคัญมีการสร้างเส้นสายในระบบราชการและการเมืองเป็นความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ กระบวนการสะสมทุนเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและด้วยความร่วมมือจากบริษัทข้ามชาติ บริษัทครอบครัวไทยก็สามารถเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสายใช้การผลิตระดับโลก แล้วมีการพัฒนาสู่การเป็นอุตสาหกรรมส่งออก เช่น ในกรณีอุตสาหกรรมเกษตรแปรรูป (เจริญโภคภัณฑ์) โรงแรม (ดุสิตธานี) ปูนซีเมนต์ (ปูนซีเมนต์ไทย) ก็สามารถพัฒนาความเชี่ยวชาญผ่านกระบวนการเรียนรู้ การสร้างตราสินค้าและการสร้างเครือข่ายต่าง ๆ ทำให้ขยายการลงทุนไปยังต่างประเทศติดอันดับเป็นบริษัทข้ามชาติจากประเทศกำลังพัฒนาสำเร็จให้เห็นระดับพัฒนาการของทุนนิยมไทยที่เติบโตขึ้น แต่ก็ยังเป็นส่วนน้อย

อย่างไรก็ตาม วิกฤตเศรษฐกิจเมื่อปี 2540 เป็นมหันตภัยสร้างความเสียหายให้แก่กลุ่มทุนไทยอย่างที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน

ที่สำคัญคือ ในการแก้ปัญหาเศรษฐกิจวิกฤตนั้นรัฐบาลกลางที่กรุงเทพฯ รู้สึกว่าจำเป็นที่จะต้องยกเลิกมาตรการคุ้มครองต่าง ๆ ที่เคยให้กับกลุ่มทุนไทยและยอมให้ทุนข้ามชาติเข้ามาดำเนินกิจการได้อย่างเสรีมากขึ้น (โปรดดู ผาสุก, 2549 : 21-23)

เมื่อพิจารณา บริบทของกระบวนการสะสมทุนในประเทศกำลังพัฒนาแล้วการให้ความสำคัญคุ้มครองธุรกิจภายในประเทศจากการแข่งขันของธุรกิจต่างประเทศ คือ เรื่องจำเป็น และแน่นอนว่าเมื่อกลุ่มทุนเหล่านี้เติบโตจนถึงระดับหนึ่ง พวกเขาต้องสร้างเส้นสายในระบบราชการและการเมืองจนอาจนำไปสู่การขยายเวลาปกป้องคุ้มครองธุรกิจจากการแข่งขัน โดยละเลยการพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขัน แต่โชคดีที่ทุนไทยจำนวนหนึ่งได้ยกระดับตัวเองพัฒนาสู่การเป็นอุตสาหกรรมส่งออก จนกระทั่ง กลายเป็นบริษัทข้ามชาติ สร้างรายได้และผลประโยชน์กลับคืนสู่ประเทศไทยได้สำเร็จ

อย่างไรก็ตาม วิกฤตเศรษฐกิจในปี 1997 ได้ทำลายการคุ้มครองทุนไทยจากการแข่งขันของทุนต่างชาติ ในมุมหนึ่งอาจถือเป็นข้อดี เพราะดูเหมือนจะถึงเวลาแล้วที่ทุนไทยจะต้องเติบโตด้วยตนเอง แต่หากไม่มีวิกฤตในปี 1997 ทุนไทยจำนวนหนึ่งยอมใช้อิทธิพลเส้นสายในวงราชการและการเมือง เพื่อชะลอการคุ้มครองต่อไปแต่ในอีกมุมหนึ่งก็อาจกลายเป็นผลเสียได้ถ้าทุนในประเทศยังไม่มีความพร้อมที่จะแข่งขันได้

การประเมินผลดีผลเสียจากการทำลายความคุ้มครองทุนไทยจากการแข่งขันของต่างชาติ ภายหลังจากวิกฤตเศรษฐกิจในปี 1997 เป็นเรื่องที่ทำไต่ยากมาก เพราะเหตุการณ์เพิ่งผ่านไปเพียง 10 กว่าปีเท่านั้นยังไม่อาจเห็นสรุปประเมินผลลัพธ์ที่ชัดเจนได้ โดยเฉพาะหากมีธุรกิจไทยบางแห่งต้องปิดกิจการลงเนื่องจากการเข้ามาแข่งขันของต่างชาติก็อาจถือเป็นเรื่องดีก็ได้เพราะนั่นย่อมสะท้อนว่าเมืองไทยอาจไม่มีความถนัดในด้านนี้ควรที่จะทุ่มเทพยายาม เพื่อนำไปใช้พัฒนาในด้านอื่นที่มีความถนัดจะดีกว่า แต่ทั้งนี้ย่อมต้องประเมินจากบริบทแวดล้อมอื่น ๆ มาประกอบด้วยจึงจะสามารถชี้ขาดได้ว่าผลลัพธ์หนึ่ง ๆ นั้นส่งผลดีหรือเสียต่อประเทศไทย

4.4.1 การแสวงหาพันธมิตรจากต่างประเทศ

วิธีการหนึ่งในการปรับตัวเพื่อการอยู่รอดของทุนไทย คือ การแสวงหาพันธมิตรจากต่างประเทศโดยเฉพาะเหล่ามหาอำนาจทางการเงินทั้งหลาย ดังนั้น บทบาทและอิทธิพลของมหาอำนาจการเงินในเมืองไทย จึงต้องเพิ่มสูงขึ้นในอนาคตอย่างแน่นอน แต่อย่างที่กำลังกล่าวไปแล้ว

ว่า การเข้ามาของมหาอำนาจทางการเงินนั้น ยังไม่อาจสรุปว่าจะส่งผลดีหรือเสียต่อประเทศไทย ทั้งหมดย่อมขึ้นอยู่กับว่าประเทศไทยจะสามารถพัฒนาตนเองให้เข้มแข็งเพียงพอที่จะแข่งขันและร่วมมือกับมหาอำนาจเหล่านี้ได้ดีเพียงใด หากทำได้น้อย ผลดีที่ได้จากต่างชาติก็ย่อมน้อยตามไปด้วย ขณะที่ผลร้ายย่อมเพิ่มสูงขึ้น แต่หากประเทศไทยทำได้ดีผลดีที่ได้จากต่างชาติก็ย่อมเพิ่มสูงขึ้น ในขณะที่ผลร้ายก็จะลดน้อยลง

“พัฒนาการและความเป็นไปของนายทุนไทยหลังยุคฟองสบู่แตกดูได้ง่ายที่สุดจาก นายทุนการเงิน (finance capital group)

นายทุนการเงินซึ่งเคยมีอิทธิพลครอบงำสังคมเศรษฐกิจการเมืองไทยมายาวนานกว่าครึ่งศตวรรษได้สูญเสียอิทธิพลของตนต่อสังคมเศรษฐกิจไทยไปอย่างสิ้นเชิง

นายทุนการเงินไทยมีความขัดแย้งกับนโยบายของรัฐในช่วงนี้สูงมากไม่มีนายทุนการเงินไทยคนไหนเลยที่นิยมชมชอบนโยบายการยึดธนาคารและสถาบันการเงินเป็นของรัฐบาล นายทุนการเงินไทยเกือบทั้งหมดหนีมาตรการนี้ด้วยการแสวงหาพันธมิตรที่เป็นนายทุนต่างชาติ มาบัดนี้ ความเป็นจีน (Chineseness) กลับมามีความสำคัญอีกครั้งหนึ่งในพัฒนาการทางประวัติศาสตร์สถาบันการเงินไทย

นายทุนการเงินไทยเลือกนายทุนขนาดเล็กชาวเอเชียคือ นายทุนการเงินสิงคโปร์ และรัฐบาลสิงคโปร์เป็นทางเลือกที่นายทุนธนาคารไทยเลือกใช้ดีกว่าถูกทางการของไทยยึดแบงก์ของตัวเอง เริ่มต้นที่ธนาคารไทยท努 มาสู่ธนาคารกสิกรไทย หรือแม้แต่ธนาคารอันดับหนึ่งของเอเชียคือ ธนาคารกรุงเทพ ก็ได้อาศัยระบบความสัมพันธ์ระหว่างธนาคารกับชนชั้นนำไทย อีกฝ่ายหนึ่งติดต่อกับนายกรัฐมนตรี โก๊ะ จก ตง แห่งสิงคโปร์ เพื่อตั้งสถาบันการเงินสิงคโปร์เข้ามาถือหุ้นในธนาคารกรุงเทพ นอกจากนี้ นายทุนการเงินไทยยังได้เลือกนายทุนการเงินต่างประเทศที่ไม่เคยมีบทบาทในประวัติศาสตร์สถาบันการเงินไทยเลย คือ เนเธอร์แลนด์และแคนาดา

พึงสังเกตว่า ไม่มีใครเลือกนายทุนการเงินจากสหรัฐอเมริกา!” (อุกฤษฏ์, 2542 : 44-45)

การปรับตัวของธนาคารพาณิชย์ไทยภายหลังวิกฤตเศรษฐกิจ 1997 โดยเฉพาะการหาพันธมิตรร่วมทุนอย่างสิงคโปร์ ซึ่งมีความใกล้ชิดกันในฐานะความเป็นจีน น่าจะสะท้อนให้เห็นถึงความเจ็บปวดและความไม่ไว้วางใจประเทศสหรัฐอเมริกา ที่สำคัญได้ชี้ให้เห็นว่าประเทศไทยสามารถเล่นบทบาทตอบโต้เพื่อลดทอนความเสียหายและแสวงหาประโยชน์จากมหาอำนาจทางการเงินได้ในระดับหนึ่ง

การปรับตัวของภาคธุรกิจโดยการแสวงหาพันธมิตรจากต่างชาติในช่วงวิกฤตนั้นได้ ยืนยันถึงภาวะ Win-Win เป็นอย่างดี เนื่องจากว่า ทุกฝ่ายล้วนต้องปกป้องผลประโยชน์ของตัวเอง อย่างเต็มที่ ถึงแม้ว่าการต่อรองในภาวะวิกฤตนั้นธุรกิจไทยอาจต้องเสียเปรียบบ้างแต่ก็ยังได้รับ ประโยชน์ตอบแทนกลับมาในระดับหนึ่ง ทั้งฐานะทางการเงินที่แข็งแกร่งขึ้น ความรู้ เทคโนโลยีและ ระบบบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพที่สำคัญธนาคารพาณิชย์ไทยบางแห่ง ยังมีอิสระในระดับหนึ่งที่จะเลือกพันธมิตรที่เป็นมหาอำนาจทางการเงินได้ตามที่ตนเองต้องการไม่จำเป็นต้องผูกติดกับนายทุน จากญี่ปุ่นหรือสหรัฐอเมริกา ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าธุรกิจไทยและคนไทยไม่จำเป็นต้องถูกกระทำจาก มหาอำนาจทางการเงินเพียงฝ่ายเดียวแต่ยังสามารถโต้ตอบได้แม้ในภาวะวิกฤต

ขณะที่ธุรกิจบางประเภทที่ต้องเกี่ยวข้องกับเจ้าหน้าที่รัฐ เช่น ธนาคารพาณิชย์ หรือธุรกิจที่ล้มละลาย ยังอาจจะประสบปัญหาเรื่อง Conflict of Interest เพราะเจ้าหน้าที่รัฐอาจรู้ เห็นเป็นใจกับต่างชาติ อย่างไรก็ตาม หากภาคธุรกิจและประชาชนไทยร่วมมือกันตรวจสอบอย่าง จริงจังย่อมช่วยลดทอนปัญหาได้

“ชมรมร่วมใจไทยกู้ชาติไม่ได้ต้องการให้ธนาคารศรีนครและนครหลวงไทยตกเป็น ภาระของรัฐบาล หรือจะพูดได้อีกอย่างว่าเป็นภาระประชาชน ทางการควรจะต้องตัดสินใจว่าจะ แก้ไขปัญหาของสองธนาคารนี้ในแนวทางที่เป็นประโยชน์ต่อชาติต่อแผ่นดินอย่างไร สิ่งหนึ่งที่ควร ทำอย่างยิ่งคือ การนำธนาคารของรัฐเหล่านี้มาขายคืนเพื่อให้ธุรกิจเอกชน เพื่อให้ธุรกิจเอกชนพื้น จะเป็นการทำในรูปแบบธนาคารเพื่อธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมก็ได้

บทเรียนที่ประชาชนไทยได้รับจากเหตุการณ์ “ชาย” ที่เกือบจะเกิดขึ้นกับสมบัติ ของคนทั้งชาติครั้งนี้ คงทำให้คนไทยได้เห็นรูปแบบการเอาตัวเอาเปรียบจากคนต่างชาติรวมทั้ง ความไม่ชอบมาพากลจากคนไทยกลุ่มหนึ่งเองที่พยายามจะให้มีการ “ชาย” ที่ไม่มีใครจะสร้างกำไร และผลประโยชน์ต่อชาติเกิดขึ้น

ฝ่ายประชาชนเองก็จะต้องมีบทบาทในการเป็นหูเป็นตาตรวจสอบรัฐบาลมากขึ้น ละเอียดรอบคอบมากขึ้น ต้องตรวจสอบรัฐบาลแล้วว่าการขายสมบัติของชาติ อย่างธนาคารพาณิชย์ รัฐวิสาหกิจ หรือสิ่งมีค่าอื่น ๆ มีความโปร่งใสอย่างไร ให้ผลประโยชน์ หรือโกงผลประโยชน์ของชาติ อย่างไรก็ตาม แบบไหน หรือถ้าขายได้แล้วมีใครได้ค่าสินบนหรือค่าคอมมิชชั่นอย่างไร” (ชมรมร่วมใจไทย กู้ชาติ, 2544 : 117 และ 123-124)

เช่นเดียวกัน กรณีการขายสินทรัพย์ขององค์กรเพื่อการปฏิรูปสถาบันการเงิน (ปรส.) ภายหลังจากฤดูในปี 2540 ได้รับการประเมินความเสียหายไว้ถึง 528,000 ล้านบาท ซึ่งนับเป็นตัวเลขที่สูงมากจนน่าตระหนกและไม่ต้องสงสัยเลยว่าคนที่ต้องรับภาระค่าใช้จ่ายในส่วนนี้ทั้งหมดก็คือ ประชาชนไทย โดยอาจสรุปภาพรวมความเสียหายทั้งหมดได้ ดังตารางที่ 4.1

ตารางที่ 4.1 สรุปผลการจัดการสินทรัพย์ของสถาบันการเงินที่ถูกควบคุม 56 แห่ง

วิธีการจัดการสินทรัพย์	เงินคงค้าง (ล้านบาท)	มูลค่าที่ได้ (ล้านบาท)	อัตราเรียกคืน (ร้อยละ)
การขายสินทรัพย์รวม 7 ครั้ง	602,243.55	150,026.27	24.99
การขายสินทรัพย์ที่มีใช้สินทรัพย์ หลัก (31 ธ.ค. 44)	77,401.60	35,237.40	45.33
การรับชำระหนี้ การหักกลบบ หนี้และอื่นๆ (มี.ค. 41-ก.พ. 44)	70,446.63	78,830.32	111.90
รวมผลการจัดการสินทรัพย์	748,091.78	264,093.99	35.30
สินทรัพย์ที่เหลือรวม	120,868.05		

ที่มา : องค์กรเพื่อการปฏิรูปสถาบันการเงิน (ปรส.)

ความเสียหายที่มากมายนี้ หากเกิดขึ้นโดยปกติแล้ว ย่อมเป็นเรื่องที่สังคมไทยต้องยอมรับ แต่สิ่งที่เกิดขึ้นกลับกลายเป็นว่า ได้มีความน่าเคลือบแคลงสงสัยในการดำเนินงานของ ปรส. หลายประการ ดังนี้

ประการแรก กรณี ปรส. อนุญาตให้ บริษัท เลแมนบราเดอร์ส โฮลดิ้งส์ อิงค์ ซึ่งเป็นบริษัทที่เกี่ยวข้องกับบริษัท เลแมนบราเดอร์ส (ไทยแลนด์) จำกัด ที่ปรึกษารายหนึ่งของ ปรส. เข้าร่วมประมูลสินเชื่อเพื่อที่อยู่อาศัย และชนะการประมูล

ประการที่สอง กรณี ปรส. ทำสัญญาแบ่งปันผลกำไร (Profit Sharing) กับบริษัทต่างประเทศเพียงรายเดียว คือ บริษัท โกลด์แมน ซาคส์ เอเชีย ไฟแนนซ์ จำกัด ซึ่งก่อให้เกิดความไม่ยุติธรรมและไม่โปร่งใสต่อผู้ประมูลรายอื่นที่สำคัญ ยังทำให้เกิดผลเสียหายต่อเจ้าหน้าที่ทั้งหลาย ซึ่งรวมไปถึงกองทุนฟื้นฟูซึ่งเป็นเงินภาษีของประชาชนอีกด้วย

ประการที่สาม ในการประมูลขายสินทรัพย์ ปรส. มิได้ทำการแยกเป็นรายชิ้นหรือรายบริษัท และไม่ได้แยกหนี้ดีหนี้เสีย แต่ประมูลขายแบบเป็นกอง ผลเสียต่อการประมูลในลักษณะดังกล่าว คือ จะชวนให้ลูกหนี้เบี้ยวหนี้ หรือได้รับการลดหนี้เป็นจำนวนมาก ขณะที่ลูกหนี้ในสถาบันการเงินที่มั่นคง ต้องจ่ายดอกเบี้ยเต็มจำนวน นอกจากนี้ ถ้าใครจะตกกับผู้ประมูลชาวต่างชาติที่มีเงินทุนจำนวนมาก (โปรดดู วันวลิต, 2549 : 128-129)

จึงเห็นได้อย่างชัดเจนว่า ท่ามกลางวิกฤตของประเทศชาตินั้น ไม่จำเป็นที่คนไทยทุกคน จะต้องร่วมมือกัน แต่ได้มีคนไทยบางส่วนที่แสวงหาประโยชน์ส่วนตัว ขณะที่คนไทยอีกส่วนหนึ่งก็รู้เห็นเป็นใจกับชาวต่างชาติเพื่อแสวงหาประโยชน์ส่วนตัว ดังนั้น จึงเป็นสิ่งที่คนไทยที่รักชาติทุกคน ต้องตระหนักและร่วมกันดูแล

4.4.2 การปฏิรูปองค์กรเพื่อรองรับการเปิดเสรีทางการเงิน

การแสวงหาพันธมิตรจากต่างชาติหรือการควบรวมกิจการกับทุนภายในประเทศ นั้น ยังคงเป็นเพียงก้าวแรกของการปรับตัว เพื่อความอยู่รอดในกระแสโลกาภิวัตน์สิ่งที่ธนาคารพาณิชย์ไทยยังต้องเร่งดำเนินการอย่างต่อเนื่อง คือ การปฏิรูปองค์กรขนานใหญ่เพื่อให้สามารถตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงที่โหมกระหน่ำเข้ามา โดยเฉพาะการเปิดเสรีธนาคารพาณิชย์ไทย เพื่อเข้าสู่การแข่งขันจากภายนอก

วิกฤตเศรษฐกิจ 2540 กระทบต่อธนาคารพาณิชย์ไทยโดยตรง ธนาคารพาณิชย์ไทยเดิมที่เคยมีเจ้าของธนาคารเป็นครอบครัวคนจีนโพ้นทะเลครอบครัวเดียวอยู่อย่างเดิมไม่ได้อีกต่อไป บางธนาคารถูกยุบกิจการไปเลยถูกควบกิจการเป็นของรัฐ ที่เหลือต้องเพิ่มสัดส่วนผู้ถือหุ้นจากธนาคารต่างประเทศมากขึ้น นอกจากนี้ธนาคารพาณิชย์ทั้งระบบยังมีหนี้สินจำนวนมหาศาล

อาจกล่าวได้ว่า วิกฤตเศรษฐกิจ 2540 เป็นการสิ้นสุดยุคธนาคารพาณิชย์ของเจ้าตัวแล้วเริ่มต้นก้าวเข้าสู่ธนาคารยุคใหม่ ธนาคารพาณิชย์ยุคใหม่มีโครงสร้างใหม่คือ มีผู้ถือหุ้นจากกลุ่มธนาคารต่างประเทศมากขึ้น ในเวลาเดียวกันธนาคารเหล่านี้ต้องปรับปรุงโครงสร้างการบริหารการใช้เทคโนโลยีทางการเงินและนวัตกรรมทางการเงินใหม่ ที่สำคัญต้องเผชิญกับการเปิดเสรีทางการเงินและการแข่งขันที่ตามมาอีกมากมาย

การเปิดเสรีตามหลักเกณฑ์ของ Basel II จะกดดันให้ธนาคารพาณิชย์ของไทยต้องมีการเพิ่มทุนในสัดส่วนสูงเพื่อรองรับการเติบโตของตลาด นั่นหมายความว่า จะเกิดการควบรวมกิจการธนาคารอีกมากตามมาและบางส่วนก็เกิดขึ้นแล้ว นอกจากนี้ธนาคารพาณิชย์ของไทยยังเผชิญกับการเร่งรัดผ่านกลไกการเปิดเสรีทางการเงินจากนโยบาย FTA ของรัฐบาลทักษิณ FTA กับสหรัฐอเมริกา หากเกิดขึ้นจะทำให้ธนาคารจากสหรัฐอเมริกาเข้ามามีบทบาทในระบบธนาคารมากกว่านี้

นอกจากนี้นโยบายของรัฐอันได้แก่ การเปิดธนาคารใหม่ การอนุญาตธุรกิจ Non-Bank เท่ากับเป็นการเพิ่มผู้เล่นใหม่ในระบบธนาคารพาณิชย์ Non-Bank ซึ่งมีเครื่องมือทางการเงินแข่งขันกับธนาคารรูปแบบเดิมอีกมากจะเพิ่มความสำคัญขึ้นเรื่อย ๆ ถึงแม้ขนาดของสินทรัพย์และการปล่อยสินเชื่อของธนาคารพาณิชย์ใหม่ และ Non-Bank จะยังไม่มาก แต่การเปิดเสรีทางการเงินความสามารถของธนาคารต่างประเทศจะตอบสนองพฤติกรรมของผู้บริโภคที่เปลี่ยนไปให้หันมาใช้บริการ Non-Bank เช่น สินเชื่อส่วนบุคคลและบัตรเครดิตมากขึ้น

แม้ว่าธนาคารพาณิชย์เอกชนขนาดใหญ่ 4 แห่งของไทยจะยังคงส่วนแบ่งในเงินฝากและสินทรัพย์รวมของธนาคารทั้งหมดในสัดส่วนสูง แต่ในบริบทของการแข่งขันที่เข้มข้นขึ้นหลังวิกฤต 2540 จากการเข้ามาของธนาคารต่างชาติ ซึ่งมีเงินทุนและเทคโนโลยีเหนือกว่ามาก ธนาคารพาณิชย์เอกชนขนาดใหญ่ของไทยทั้ง 4 แห่งจะไม่สามารถคงความสำคัญทางเศรษฐกิจและการเมืองดังอดีตได้อีกต่อไป (โปรดดู อุกฤษฏ์ และรัตพงษ์, 2549 : 202-204)

วิกฤตปี 1997 ได้ทำให้ความเชื่อมั่นของธนาคารพาณิชย์ไทยและนักธุรกิจในตลาดทุนอื่นที่อาศัยเส้นสายทางการเมือง เพื่อคุ้มครองตนเองจากการแข่งขันภายนอกนั้นต้องลดทอนลง แน่หนอนว่าอำนาจทางการเมืองยังคงมีส่วนช่วยเหลือในการทำธุรกิจ ซึ่งแม้แต่ประเทศทุนนิยมที่ก้าวหน้าที่สุดในโลก ทั้งอเมริกา ยุโรป และญี่ปุ่น ก็ยังไม่อาจหลีกเลี่ยงได้แต่กระนั้นผู้ประกอบการไทยทุกคนนับจากวิกฤตในปี 1997 ย่อมต้องพัฒนา “ขีดความสามารถทางการแข่งขัน” เพื่อคุ้มครองตัวเองควบคู่ไปด้วย ซึ่งการพัฒนาที่ย่อมสร้างผลประโยชน์ให้กับผู้บริโภคและประเทศไทยในท้ายที่สุด

วิกฤตเศรษฐกิจในปี 2540 ได้สอนบทเรียนว่า การพึ่งพิงรายได้จากการขายสินเชื่อเป็นหลัก ส่งผลให้ผลกำไรในภาพรวมของธนาคารพาณิชย์อ่อนไหวต่อการเปลี่ยนแปลงวัฏจักรเศรษฐกิจอย่างมาก ในขณะที่การรวมบทบาทของด้านงานขายกับงานพิจารณาและอนุมัติสินเชื่อไว้ด้วยกันสร้างปัญหาอย่างมากในเรื่องของโปร่งใสในการปล่อยสินเชื่อ ซึ่งเมื่อผนวกกับการกำหนดนโยบายและกระบวนการเครดิตที่ขาดความลึกและความครอบคลุมที่มากพอใน

ประเด็นสำคัญต่าง ๆ ซึ่งรวมถึงการกระจุกตัวของสินเชื่อหรือความเสี่ยงจากการปล่อยสินเชื่อให้กับบุคคลที่เกี่ยวข้องกัน จึงทำให้ธนาคารพาณิชย์เอกชนไม่สามารถระบุและสร้างความตระหนักถึงประเด็นด้านคุณภาพสินเชื่อได้อย่างเป็นรูปธรรม

ปัญหาต่าง ๆ ข้างต้น ผนวกกับสภาวะการแข่งขันในธุรกิจผู้ให้บริการทางการเงินที่มีความเข้มข้นมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ความต้องการของผู้บริโภคที่เปลี่ยนแปลงไปและพัฒนาการของเทคโนโลยี กระตุ้นให้ธนาคารพาณิชย์เอกชนปฏิรูประบบธุรกิจทุก ๆ มิติในช่วงหลังวิกฤต ยกตัวอย่างเช่น เพื่อลดความอ่อนไหวของฐานะทางการเงินต่อการเปลี่ยนแปลงของวัฏจักรเศรษฐกิจ ธนาคารพาณิชย์เอกชนได้พยายามปรับโครงสร้างรายได้ให้หันมาหารายได้ค่าธรรมเนียมมากขึ้นผ่านการวางแผนการขายที่เป็นระบบและมีการแบ่งกลุ่มลูกค้าที่ชัดเจน เพื่อเอื้อให้สามารถนำเสนอผลิตภัณฑ์และบริการใหม่ ๆ สำหรับแต่ละกลุ่มลูกค้าได้ในลักษณะเฉพาะเจาะจงและตรงตามความต้องการของลูกค้าที่ซับซ้อนขึ้น

เมื่อมองออกไปในอนาคต รูปแบบการดำเนินธุรกิจของธนาคารพาณิชย์เอกชนคงจะต้องได้รับการพัฒนาให้ดียิ่งขึ้นไปอีก ท่ามกลางปัจจัยแวดล้อมในการประกอบธุรกิจที่เปลี่ยนแปลงอย่างไม่หยุดยั้ง แต่ทั้งนี้ ความพยายามและงานต่าง ๆ ที่ธนาคารพาณิชย์เอกชนได้ดำเนินการมาอย่างต่อเนื่องตลอดช่วงหนึ่งทศวรรษหลังวิกฤตเศรษฐกิจและการเงินในปี 2540 ที่ผ่านมามีความช่วยให้อุ่นใจได้ว่าธนาคารพาณิชย์เอกชนแข็งแกร่งและมีความพร้อมมากขึ้น สำหรับรับมือกับ “เหตุการณ์ไม่คาดคิด” อันอาจเกิดขึ้นในอนาคต (โปรดดู ประสาร และธัญญลักษณ์, 2549 : 17-18)

แน่นอนว่า ธนาคารพาณิชย์ไทยและธุรกิจไทยทั้งหลายไม่เหมือนเดิมอีกต่อไปแล้ว โดยเฉพาะธนาคารพาณิชย์เอกชนขนาดใหญ่ของไทยทั้ง 4 แห่ง อาจจะไม่สามารถคงความสำคัญทางเศรษฐกิจและการเมืองดังอดีตได้อีกต่อไป ตามที่อุกฤษฏ์ (2549) ได้วิเคราะห์ไว้ แต่กระนั้นสิ่งที่ได้ตอบแทนกลับมา คือ คุณภาพ บริการ และความเป็นมิตรที่มากขึ้นของธนาคารพาณิชย์ไทยซึ่งปรากฏการณ์นี้ย่อมเกิดขึ้นกับธุรกิจอื่นด้วย

ดังนั้น จึงเห็นว่า ปฏิสัมพันธ์ของมหาอำนาจทางการเงินที่มีต่อประเทศไทยนั้นได้ส่งผลที่สลับซับซ้อน ในบางครั้งอาจสร้างผลกระทบทางลบ เช่น วิกฤตเศรษฐกิจในปี 1997 แต่ในขณะเดียวกันก็กลับสร้างผลดีในทางอ้อมด้วย โดยเฉพาะการบังคับและกระตุ้นให้ธุรกิจไทยต้องปรับปรุงคุณภาพของสินค้าและบริการ ซึ่งลำพังเพียงภาครัฐที่จะสร้างความเปลี่ยนแปลงนี้ย่อมไม่เพียงพอ โดยเฉพาะเมื่อนักธุรกิจไทยบางส่วนได้เลือกที่จะสร้างอิทธิพลเส้นสายทางการเมืองและ

ระบบราชการแทนที่จะเลือกพัฒนาศักยภาพการแข่งขัน ซึ่งแม้ว่าในปัจจุบันก็ยังมีนักธุรกิจไทยที่พยายามจะทำเช่นนี้อยู่ แต่นักธุรกิจไทยส่วนใหญ่ เริ่มตระหนักและจดจำภาพความเลวร้ายของวิกฤตในปี 1997 ได้เป็นอย่างดี จึงพร้อมจะเลือกเส้นทางที่จะพัฒนาระดับสินค้าและบริการ เพื่อตอบสนองต่อความพึงพอใจ (Utility) และสวัสดิการ (Welfare) ของประชาชนไทย และนั่นย่อมหมายถึง “การเติบโต” อย่างยั่งยืนของธุรกิจนั้นด้วย

บทที่ 5

ผลกระทบเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ การเมืองและสังคม

บทบาทของมหาอำนาจทางการเงินที่มีต่อประเทศไทยในช่วงปี 1990-2001 ย่อมนำมาซึ่งความเปลี่ยนแปลงมหาศาล อย่างไรก็ตาม ผลกระทบย่อมมีทั้งที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานั้นและจบสิ้นลงแล้วกับผลกระทบในเชิงโครงสร้างที่ส่งต่อมาถึงปัจจุบันและอาจจะเชื่อมโยงไปถึงอนาคต

5.1 ผลกระทบเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ

การย้ายฐานการผลิตของญี่ปุ่นซึ่งเริ่มต้นตั้งแต่ปี 1986 และการเปิดเสรีทางการเงินที่เริ่มต้นในปี 1990 ได้ทำให้ประเทศไทยเปิดกว้างต่อประเทศมหาอำนาจทางการเงินอย่างเต็มที่เป็นครั้งแรก ซึ่งแม้ว่าในช่วงเริ่มต้นจะนำมาซึ่งการพัฒนาและปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางเศรษฐกิจไทยอย่างมหาศาลแต่ในที่สุดประเทศไทยก็เผชิญปัญหาและกลายเป็นวิกฤตครั้งยิ่งใหญ่ในปี 1997

วิกฤตในปี 1997 นั้น นอกจากได้ทำลายความมั่งคั่งและพื้นฐานทางเศรษฐกิจของประเทศที่สะสมมาเกือบ 40 ปีไปในระดับหนึ่งแล้ว ขณะเดียวกันก็ยังช่วยทำลายโครงสร้างผูกขาดและค่านิยมบางประการที่ส่วนหนึ่งนั้นได้เป็นต้นเหตุของวิกฤตเศรษฐกิจไปอีกด้วยทั้งหมดได้ทำให้ประเทศไทยมีโอกาสพัฒนาตัวเองให้แข็งแกร่งขึ้นอีกครั้งหนึ่ง เพื่อเตรียมรับมือกับมหาอำนาจทางการเงินที่เพิ่มระดับความเกี่ยวข้องกับประเทศไทยยิ่งกว่าเดิม

ในระดับภูมิภาคนั้น ประเทศไทยได้เข้าร่วมในกระบวนการสร้างความร่วมมือทางการเงินซึ่งน่าจะช่วยเพิ่มความแข็งแกร่งให้กับระบบการเงินของประเทศไทยที่สำคัญยังทำให้บทบาทของมหาอำนาจทางการเงินโดยเฉพาะ IMF ที่มีต่อประเทศไทยลดน้อยลง

“ข้อตกลง Chiang Mai Initiative (CMI) นับได้ว่าเป็นพัฒนาการที่สำคัญอันหนึ่งหลังวิกฤตการณ์ทางการเงินประเทศสมาชิก ASEAN 10 ประเทศรวมกลุ่มกับอีก 3 ประเทศทางตะวันออกเฉียงเหนือ (จีน ญี่ปุ่น และเกาหลีใต้) เพื่อขยายวงเงินการกู้ยืมทุนสำรองเงินตราต่างประเทศภายในกลุ่ม ASEAN หรือที่เรียกว่า ASEAN Swap Arrangement (ASA) พร้อมทั้งสร้างเครือข่ายทวิภาคี

ระหว่างประเทศสมาชิก ASEAN กับอีก 3 ประเทศ (Bilateral Swap Agreements, BSA) จุดประสงค์พื้นฐานของการกู้ยืมทุนสำรองนี้คือ นำเงินไปใช้ต่อสู้กับการเก็งกำไรที่โจมตีสกุลเงินของประเทศสมาชิก ASEAN+3 เพื่อรักษาเสถียรภาพให้แก่อัตราแลกเปลี่ยน เนื่องจากการต่อสู้เพื่อหลีกเลี่ยงภาวะวิกฤตนี้ค่อนข้างฉุกเฉิน ASEAN+3 สามารถกู้ยืมเงินได้จาก ASA และ 20% ของ BSA ได้ทันที โดยไม่มีเงื่อนไขดังเช่นการกู้ยืมจาก IMF

นอกจากนั้น RMO ควรมีความสัมพันธ์ที่ดีกับ IMF ทั้งในแง่กฎเกณฑ์และการปฏิบัติงาน เพราะมีเช่นนั้นการปฏิบัติงานของ RMO อาจจะไม่ประสบความสำเร็จหรือบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ต้องการสองสิ่งซึ่ง RMO ต้องให้ความสำคัญเป็นอันมาก คือ RMO ควรวางนโยบายมิให้ประเทศสมาชิกที่ประสบปัญหาแล้วเข้าพึ่ง RMO เพื่อเพียงหลีกเลี่ยงเงื่อนงำที่เข้มงวดของ IMF นอกจากนี้ RMO น่าจะเข้าใจถึงสถานการณ์ท้องถิ่นให้ละเอียดถี่ถ้วนกว่า IMF และน่าจะสามารถวางแผนแก้ไขสถานการณ์ได้ถูกต้องและเหมาะสมกับความเป็นจริงหรือลักษณะท้องถิ่นของประเทศในภูมิภาคได้ดีกว่า IMF” (ฉลองภพ และ ปกรณ์ , 2549 : 5 และ 10-11)

การเกิดขึ้นของ CMI และการพัฒนาเป็น RMO ในอนาคตนั้น นับเป็นความร่วมมือทางการเงินของภูมิภาคที่น่าสนใจมากและน่าจะช่วยเสริมให้ระบบการเงินของประเทศแข็งแกร่งยิ่งขึ้น แต่ CMI และ RMO ก็ยังมีปัญหาที่ต้องแก้ไขและพัฒนาค่อนข้างมาก โดยเฉพาะเมื่อองค์การนี้ถือเป็นการท้าทาย IMF โดยตรงลำพังเพียง “สัมพันธ์ที่ดีกับ IMF ทั้งในแง่กฎเกณฑ์และการปฏิบัติงาน” ตามที่ฉลองภพและปกรณ์ (2549) กล่าวไว้คงยังไม่เพียงพอ RMO คงต้องพัฒนาความเข้มแข็งเพื่อพร้อมที่จะขัดแย้งอย่างฉลาดอีกด้วย แต่การที่จะขัดแย้งกับ IMF ได้นั้น RMO ต้องมีความเข้มแข็งในตัวเองก่อน โดยเฉพาะความร่วมมือร่วมใจของสมาชิกจึงจำเป็นต้องพัฒนาวิธีการทำงาน เพื่อแก้ปัญหา Moral Hazard ที่อาจเกิดขึ้นและเป็นปัญหาขัดแย้งในหมู่สมาชิกได้

การพัฒนา CMI ให้กลายเป็น RMO ที่สามารถแข่งขันร่วมมือกับมหาอำนาจทางการเงินอย่าง IMF ได้นั้น จึงนับเป็นภารกิจที่ท้าทายของไทยและประชาคม ASEAN+3 อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาจากความเข้มแข็งของประเทศสมาชิกแล้ว ยังนับว่าห่างไกลจากมหาอำนาจทางการเงินอย่างสหรัฐอเมริกาและยุโรปอยู่พอสมควร จึงยังไม่อาจเป็นที่พึ่งพาของสมาชิกได้ในระยะอันใกล้นี้ ดังนั้น ประเทศไทยจึงยังไม่ควรหวังพึ่ง CMI เพียงอย่างเดียว แต่ต้องเร่งพัฒนาระบบการเงินในประเทศมีความเข้มแข็งเพื่อรองรับทั้งวิกฤตและโอกาสแห่งอนาคตอีกด้วย

ภายหลังวิกฤตในปี 1997 องค์กรที่ได้รับการกล่าวโทษมากที่สุด คือ ธนาคารแห่งประเทศไทย ดังนั้น ในภายหลังวิกฤตนั้นจึงได้มีการปรับปรุงองค์กรและนโยบายการเงินขนานใหญ่ เพื่อให้สามารถรองรับความเปลี่ยนแปลงของประเทศไทยที่ต้องเผชิญกับมหาอำนาจทางการเงินทั้งการร่วมมือและแข่งขันมากยิ่งขึ้น

ในช่วงก่อนวิกฤตเศรษฐกิจ ประเทศไทยใช้นโยบายการเงินแบบกำหนดเป้าหมายอัตราแลกเปลี่ยน (Exchange Rate Targeting) โดยกำหนดให้ค่าเงินบาทมีค่าคงที่เท่ากับค่าเงินสกุลหลักหรือตะกร้าของค่าเงินสกุลหลัก เพื่อให้อัตราแลกเปลี่ยนมีเสถียรภาพซึ่งเป็นบรรยากาศที่เอื้ออำนวยต่อการค้าการลงทุนและมีความเหมาะสมกับประเทศกำลังพัฒนา แต่ก็ทำให้การดำเนินนโยบายการเงินมีข้อจำกัดและมีความไม่เหมาะสมในหลาย ๆ ด้าน เช่น ทำให้ไม่สามารถใช้นโยบายการเงินเพื่อดูแลเสถียรภาพเศรษฐกิจภายในประเทศ เช่น การชะลอเงินเฟ้อ ได้อย่างเต็มที่หรือการที่ค่าเงินของประเทศไม่ได้ถูกกำหนดโดยกลไกตลาด เพื่อให้สะท้อนถึงปัจจัยพื้นฐานทางเศรษฐกิจของประเทศได้ส่งผลให้ประเทศไทย ต้องประสบกับปัญหาการขาดดุลการค้าอย่างต่อเนื่องและก่อให้เกิดปัญหาการเก็งกำไรค่าเงินจากการไหลเข้า-ออกของเงินทุนเคลื่อนย้ายระหว่างประเทศ

ภายหลังวิกฤตเศรษฐกิจ ประเทศไทยได้เปลี่ยนมาใช้ระบบอัตราแลกเปลี่ยนแบบลอยตัว โดยค่าเงินของประเทศถูกกำหนดโดยกลไกของตลาด ทำให้สามารถใช้นโยบายการเงินเพื่อดูแลเสถียรภาพเศรษฐกิจภายในประเทศได้อย่างอิสระขึ้น โดยประเทศไทยได้เปลี่ยนกรอบการดำเนินนโยบายการเงิน มาเป็นนโยบายการเงินแบบกำหนดเป้าหมายปริมาณเงิน (Monetary Targeting) ในเดือนสิงหาคม 2540 และนโยบายการเงินแบบกำหนดเป้าหมายเงินเฟ้อ (Inflation Targeting) ดังเช่นที่ใช้อยู่ในปัจจุบันในเดือนพฤษภาคม 2543 (โปรดดู ัจฉนา และจิระพล, 2549 : v-vi)

การเปลี่ยนจากนโยบายการเงินแบบกำหนดเป้าหมายอัตราแลกเปลี่ยน (Exchange Rate Targeting) มาเป็นนโยบายการเงินแบบกำหนดเป้าหมายเงินเฟ้อ (Inflation Targeting) นั้น ได้ช่วยทำให้ธนาคารแห่งประเทศไทยสามารถดูแลเสถียรภาพเศรษฐกิจภายในประเทศได้อย่างอิสระขึ้น แต่กระนั้นประเด็นเรื่องอัตราแลกเปลี่ยนยังคงเป็นประเด็นปัญหาที่ทำนายธนาคารแห่งประเทศไทย โดยเฉพาะเมื่อการเคลื่อนไหวของอัตราแลกเปลี่ยนได้ทำให้เกิดผู้ได้ประโยชน์และเสียประโยชน์ หากอัตราแลกเปลี่ยนเคลื่อนไหวอยู่ในกรอบที่เหมาะสม ปัญหาที่ยังไม่เกิดขึ้นหรือสามารถจัดการได้ อย่างไรก็ตาม หากอัตราแลกเปลี่ยนมีความเคลื่อนไหวที่รุนแรง เช่น ในช่วงปี 2006 ซึ่งได้นำไปสู่ความเสียหายแก่ผู้ส่งออกและกลายเป็นกระแสกดดันให้ธนาคารแห่งประเทศไทยเข้ามาดูแลค่าเงินบาท

ซึ่งสุดท้ายได้นำไปสู่มาตรการกันสำรอง 30 % ในวันที่ 19 ธันวาคม 2006 ซึ่งได้เกิดผลกระทบต่อสังคมในวงกว้าง และในที่สุดมาตรการนี้ได้รับการยกเลิกไปในท้ายที่สุด

แน่นอนว่า ธนาคารแห่งประเทศไทยมีนโยบายและเครื่องมือในการดูแลเสถียรภาพทางการเงินได้ดีขึ้น แต่กระนั้นสถานการณ์ทางเศรษฐกิจในยุคโลกาภิวัตน์ได้มีความผันผวนและซับซ้อนยิ่งกว่าเดิม จึงเป็นเรื่องท้าทายสำหรับธนาคารแห่งประเทศไทยและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่จะดำเนินนโยบายอย่างถูกต้อง เพื่อให้เศรษฐกิจไทยดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ

อย่างไรก็ตาม ผลกระทบในเชิงโครงสร้างเศรษฐกิจไม่ได้เกิดขึ้นในภาคการเงินเพียงอย่างเดียวแต่ยังส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจจริงพร้อมกันไปด้วย โดยเฉพาะการอาศัยวิกฤตเศรษฐกิจในปี 1997 ที่ทำให้ไทยต้องปรับเปลี่ยนกฎระเบียบเพื่อรองรับการรุกเข้ามาลงทุนอย่างเสรีของบริษัทข้ามชาติ

ช่วงหลังปี 2540 เมื่อหลาย ๆ ธุรกิจอยู่ในภาวะล้มละลาย บริษัทครอบครัวไทยจำนวนน้อยที่อยู่รอด เพราะมีเงินสดสำรองอยู่มากและบริษัทข้ามชาติยักษ์ใหญ่อีกจำนวนมากอยู่ในฐานะได้เปรียบ จึงสามารถกว้านซื้อและควบรวมกิจการกับธุรกิจที่ประสบปัญหา โดยสามารถซื้อกิจการที่ล้มละลายได้ในราคาถูก ๆ ผลก็คือ เกิดการกระจุกตัวของสินทรัพย์ในมือของบริษัทครอบครัวไทยจำนวนน้อยที่อยู่รอดและในมือของบริษัทข้ามชาติยักษ์ใหญ่อีกจำนวนหนึ่งที่ได้เข้าทะลุทะลวงเศรษฐกิจไทยได้สำเร็จ

ตัวอย่างในกรณีของบริษัทครอบครัวไทย คือ กลุ่มของเจริญ สิริวัฒนภักดีและกลุ่มของครอบครัวชินวัตร เจริญชัยบขยาย โดยเพิ่มการลงทุนหรือเข้าซื้อธุรกิจหลากหลายสาขาทั้งกิจการเบียร์ ธนาคาร บันเทิง โรงแรม อสังหาริมทรัพย์ เซรามิก และวัสดุก่อสร้าง กิจการที่เกี่ยวข้องกับการทำสุรา เช่น ข้าว แก้ว การขนส่ง และธุรกิจการตลาด ครอบครัวชินวัตรรุกคืบเข้าซื้อกิจการโรงแรม สายการบิน การบันเทิง การโฆษณา และที่ดิน

ส่วนบริษัทข้ามชาตินั้น ในกรณีของอุตสาหกรรมปูนซีเมนต์ บริษัทข้ามชาติยักษ์ใหญ่ของโลกเข้าซื้อโรงงานซีเมนต์ระดับนำ 4 แห่ง โดยมีสัดส่วนความเป็นเจ้าของระหว่างร้อยละ 25 ถึงร้อยละ 90 Ciments Francais ยักษ์ใหญ่อันดับสี่ของโลก เข้าเป็นเจ้าของบริษัทไทย 2 แห่ง ทำให้ระดับการครองตลาดของกลุ่มเพิ่มขึ้นทันที กรณีธุรกิจค้าปลีก วิกฤตเปิดโอกาสให้หุ้นส่วนต่างชาติเพิ่มทุนและเพิ่มสัดส่วนความเป็นเจ้าของ TESCO-LOTUS เคยเป็นของกลุ่มเจริญโภคภัณฑ์ ขณะนี้เป็นของ TESCO จากอังกฤษ 82 % บิ๊กซี และคาร์ฟูร์ ของตระกูลจิราธิวัฒน์ ขณะนี้คาสโนจากฝรั่งเศสมีสัดส่วนการถือหุ้น 66 % และ 40 % ตามลำดับ (ผาสูก, 2549 : 23-24)

ดังนั้น จะเห็นว่า การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของเศรษฐกิจไทยไม่ได้เรียบง่ายอย่างที่เข้าใจกัน เพราะขณะที่มีทุนไทยบางส่วนขาดสภาพคล่องและต้องขายกิจการทั้งหมดหรือบางส่วนให้กับต่างชาตินั้น ยังมีทุนไทยบางส่วนที่ขาดสภาพคล่องเพียงเล็กน้อยและยังสามารถเข้ามาแสวงหาประโยชน์ด้วยการซื้อสินทรัพย์ราคาถูกอีกด้วย

การมองว่าวิกฤตปี 1997 เปิดโอกาสให้ต่างชาติเข้ามาซื้อสินทรัพย์ราคาถูกนั้น จึงมีทั้งส่วนที่ถูกและผิดเพราะคนไทยก็ได้รับสิทธิ์ในการซื้อเช่นกัน เพียงแต่ว่าธุรกิจส่วนใหญ่ในเมืองไทยต่างก็ได้รับขาดสภาพคล่อง ดังนั้น จึงมีเงินไม่เพียงพอที่จะซื้อสินทรัพย์ราคาถูกนั้นได้ทั้งหมดยิ่งกว่านั้นการที่ต้องขายถูกย่อมสะท้อนสภาพเศรษฐกิจและบริษัทในช่วงนั้น การที่เจ้าของหรือพนักงานประเมินราคาแต่ละรายให้ราคาแตกต่างกัน ย่อมอยู่ที่สมมติฐานและวิธีการประเมินสภาพเศรษฐกิจของแต่ละคน

ในกรณีเจ้าของกิจการนั้น บางรายอาจมีอคติเข้าข้างตนเองและมักมองกิจการดีกว่าความเป็นจริง ที่สำคัญการประเมินราคาและสินทรัพย์อาจใช้เกณฑ์ในภาวะปกติหรือภาวะรุ่งเรืองเรื่องก่อนหน้าปี 1997 ซึ่งเมื่อเทียบกับราคาในปี 1998 ที่ผ่านไปเพียงปีเดียวแต่กลับมีราคาลดลงถึง 70-80 % พวกเขาจึงยากจะทำใจรับได้ แต่เมื่อคิดถึงสภาพเศรษฐกิจที่หดตัวอย่างรุนแรงแถบบริษัทยังขาดสภาพคล่องเต็มไปด้วยหนี้สินการประเมินราคาเพียงแค่ 20-30 % ของราคาในปี 1997 จึงอาจเป็นราคาที่เหมาะสมแล้ว ที่สำคัญเมื่อวิกฤตเศรษฐกิจเริ่มฟื้นตัวตั้งแต่วันที่ 2000 แล้วต่างชาติได้กำไรมหาศาลจึงเกิดความรู้สึกที่ “ไม่เป็นธรรม” แต่ต้องไม่ลืมว่า ราคาในปี 2000 นั้น ก็อาจสะท้อนถึงสภาพเศรษฐกิจในตอนนั้น ซึ่งย่อมดีกว่าในปี 1998 ดังนั้น จึงทำให้ได้ราคาดีกว่าเป็นธรรมดา

อย่างไรก็ตาม ในภาวะที่วุ่นวายของปี 1998-2000 นั้น ย่อมมีนักฉวยโอกาสเกิดขึ้นมากมาย ซึ่งไม่จำกัดว่าเป็นชาวไทยหรือต่างชาติอย่างในกรณีของการซื้อธนาคารศรีนครของ HSBC นั้น คนไทยกลุ่มหนึ่งในนาม “ชมรมร่วมใจไทยกู้ชาติ” ได้พบเห็นความไม่ชอบมาพากล จึงออกมาประท้วงเรียกร้องให้รัฐบาลชะลอการขายออกไปก่อน (โปรดดู ชมรมร่วมใจไทยกู้ชาติ 2544) กรณีนี้ย่อมแตกต่างจากกรณีทั่วไปที่เจ้าของกิจการออกมาโวยวายว่าโดนบังคับให้ขายในราคาที่ต่ำมาก ซึ่งเกิดจากการประเมินราคาโดยอิงบริษัทแวดล้อมที่แตกต่างกัน อย่างไรก็ตาม สภาพการณ์ที่เป็นจริงซึ่งสะท้อนผ่านกลไกตลาดย่อมเป็นตัวตัดสินเอง แต่ในกรณีนี้อาจเกิดจากความจงใจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการหาประโยชน์จากการซื้อขายครั้งนี้อาจถึงขั้นบิดเบือนกลไกตลาดบิดเบือนข้อมูลที่แท้จริง เพื่อแสวงหาประโยชน์จากความไม่รู้ของสาธารณชนจึงเป็นกรณีที่ควรต่อต้านมากกว่ากรณีทั่วไป

ที่ยิ่งกว่านั้น คือ ความขัดแย้งอาจไม่ได้เป็นเพียงเรื่องราวของคนไทยและต่างชาติแต่เป็นเรื่องของจุดยืนผลประโยชน์ที่แตกต่างภายในชาติเดียวกัน เพราะท่ามกลางการรุกเข้ามาของต่างชาตินั้นคนไทยบางส่วนอาจได้รับผลประโยชน์และยังมีความชอบธรรมอีกด้วย ไม่ได้เกิดจากความไม่โปร่งใสและน่าสงสัยอย่างในกรณีการขายธนาคารศรีนคร อย่างไรก็ตาม ความชอบธรรมนั้นขึ้นอยู่กับความเสียประโยชน์ของคนไทยอีกกลุ่มหนึ่ง

“ผู้ที่มีโอกาสได้รับผลกระทบจากการเข้ามาของบรรษัทค้าปลีกข้ามชาติมากที่สุด คือ กลุ่มค้าปลีกรายย่อยในเมืองและในต่างจังหวัด ในขณะที่ผู้ที่มีโอกาสได้รับประโยชน์อย่างน้อย 2 กลุ่ม กลุ่มแรก คือ กลุ่มผู้ค้าปลีกขนาดใหญ่ในช่วงวิกฤตนั้นมีความต้องการจะขายกิจการของตนเพื่อลดภาระหนี้สิน (กลุ่มเครือเจริญโภคภัณฑ์และกลุ่มเซ็นทรัล) และอีกกลุ่ม คือ ชนชั้นกลาง ซึ่งกำลังมีรายได้ที่ลดลงก็มีโอกาสได้รับประโยชน์จากปริมาณห้างค้าปลีกที่เพิ่มขึ้นและราคาสินค้าที่ถูกลง” (วีระยุทธ, 2549 : 237)

จึงเห็นได้ว่า ท่ามกลางความซับซ้อนของโลกในยุคปัจจุบันที่ไม่ได้มีเพียงนายทุนและกรรมกรคนร่วมชาติและคนต่างชาติแต่ยังมีชนชั้นกลาง ซึ่งกำลังเพิ่มอิทธิพลและบทบาทมากขึ้นในอนาคต ดังนั้น โครงสร้างเศรษฐกิจไทยจึงมีความซับซ้อนยิ่งกว่าเดิมและอย่างที่เน้นย้ำมาตลอดว่าการเข้ามาของต่างชาติไม่ได้มีแต่ด้านลบเพียงอย่างเดียว โดยเฉพาะเมื่อคนในชาติร่วมแรงร่วมใจกันต่อรองผลประโยชน์ก็อาจเกิดกรณี Win-Win ขึ้นมาได้ แต่ในเมื่อคนในชาติยังมีผลประโยชน์ที่ขัดแย้งกันด้วย ดังนั้นจึงกลายเป็นว่าคนในชาติส่วนหนึ่งเกิดภาวะ Win-Win กับต่างชาติแต่คนในชาติอีกส่วนหนึ่งเกิดภาวะ Win-Lose ซึ่งทั้งหมดได้สะท้อนถึงความลึกลับในสังคมไทยและคงไม่ใช่เพียงสังคมไทยสังคมเดียวเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะกลุ่มผลประโยชน์ในเมืองไทยจะแตกต่างกันเพียงใดแต่สิ่งที่คนไทยทุกคนล้วนรับรู้กันโดยถ้วนหน้า คือ ความรู้สึกที่ว่า “ทุกคนต้องปรับตัวเพื่อความอยู่รอด” โดยเฉพาะภาคธุรกิจไทยที่ต้องต่อสู้ท่ามกลางโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วและรุนแรง ภายหลังจากวิกฤตในปี 1997

แรงกระแทกจากขบวนการโลกาภิวัตน์ผ่านวิกฤตเศรษฐกิจปี 2540 ผนวกกับแรงกดดันให้มีการปรับกฎเกณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับการทำธุรกิจ (เช่น Basel II และการเปิดเสรีภายใต้ WTO) และหลักการบรรษัทภิบาล (corporate government) รวมทั้งการทำหายจากคู่แข่งชั้นใหม่ ๆ ในรูปของบริษัทข้ามชาติ ทำให้บริษัทครอบครัวไทยต้องปรับตัว โดยการที่จะหวังหารายได้แบบ “ค่าเช่า”

จากการทำธุรกิจผูกขาดหรือกึ่งผูกขาดแบบเดิม ๆ ในอดีตนั้นจะมีขีดจำกัดมากขึ้นทุกที ในระยะยาวแล้วความอยู่รอดของธุรกิจครอบครัวไทยในกระแสโลกาภิวัตน์หมายความว่าต้องมีการพัฒนาด้านเทคโนโลยี การปรับปรุงคุณภาพของผู้บริหารและการคำนึงถึงหลักบรรษัทภิบาลอย่างหลีกเลี่ยงได้ยาก (โปรดดู ผาสุก, 2549 : 27)

นี่อาจเป็นคุณค่าที่สำคัญที่สุด จากการเข้ามาแข่งขันของบริษัทต่างชาติ อย่างไรก็ตามรัฐบาลจะต้องควบคุมการเปิดเสรีนี้อย่างชาญฉลาด สังคมไทยจึงจะได้ประโยชน์สูงสุด

5.2 ผลกระทบเชิงโครงสร้างทางการเมือง

แน่นอนว่า อิทธิพลของมหาอำนาจทางการเงินที่มีต่อประเทศไทยนั้น เน้นในเรื่องการเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นด้านหลัก แต่เมื่อเกิดวิกฤตเศรษฐกิจในปี 1997 กลับทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ทางโครงสร้างการเมือง โดยเฉพาะเมื่อชนชั้นนำในสังคมไทยเกิดความขัดแย้งกันในการแก้ไขปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจ

รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 สร้างกฎเกณฑ์กติกาการเมืองใหม่และขบวนการร่างและผลักดันรัฐธรรมนูญอย่างแข่งขันที่เกิดขึ้นเป็นสัญญาณบ่งชี้ว่าประชาชนต้องการให้การเมืองเปลี่ยนความนิยมพรรคประชาธิปัตย์ถดถอยลง เมื่อพรรคไม่สามารถสนองตอบความมุ่งหวังใหม่ ๆ นี้ได้ พรรคประชาธิปัตย์ผูกติดอยู่กับความทันสมัยและโลกาภิวัตน์ ขณะที่นักธุรกิจที่เผชิญปัญหาและชาวบ้านคนจนกำลังตื่นตัวอยู่กับแนวคิดการพึ่งตนเอง ซึ่งมีผลต่อการก่อตัวของการเมืองใหม่ที่ต่างจากของพรรคประชาธิปัตย์

ขณะเดียวกันพ.ต.ท. ทักษิณ ได้ตัดสินใจกระโดดเข้าสู่อการเมืองอย่างเต็มตัว โดยมีเจริญโภคภัณฑ์เป็นหนึ่งในหลาย ๆ บริษัทที่ให้การสนับสนุนอย่างแข่งขันที่สุด

ในปลายปี พ.ศ. 2543 พ.ต.ท. ทักษิณได้รับแรงหนุนจากกลุ่มการเมืองหลายกลุ่มเขาก่อตั้งพรรคการเมืองใหม่ เพื่อหาประโยชน์จากอารมณ์ความรู้สึกของสังคมที่มุ่งการเปลี่ยนแปลงนอกจากนั้นเขายังได้รับแรงหนุนจากนักการเมืองกลุ่มเก่าที่ทรงอิทธิพล เขาใช้ไหวพริบพึ่งตนเอง เพื่อสร้างความนิยมจากกลุ่มอื่น ๆ ในการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งเดือนมกราคม พ.ศ. 2544 พ.ต.ท. ทักษิณนำสิ่งใหม่มาสู่การเมืองไทยคือเขาชูประเด็นนโยบายพรรคเป็นจุดขาย ทำให้เกิดการอภิปรายเป็นครั้งแรกเกี่ยวกับนโยบายของพรรคการเมือง (โปรดดู ผาสุก, 2546 : 525-527)

เห็นได้ชัดว่า ภายหลังจากวิกฤตเศรษฐกิจ 1997 ได้ทำให้เกิดบริบทและสถานการณ์มากมายที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการเมืองไทย แม้ว่าการเปลี่ยนแปลงนี้จะค่อนข้างได้รับอิทธิพลจากปัจเจกบุคคลอย่าง พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร แต่กระนั้นบทบาทของทักษิณก็ไม่อาจแยกขาดจากพลวัตของเศรษฐกิจการเมืองไทย โดยเฉพาะเมื่อกิจการของทักษิณถูกคุกคามจากกลุ่มการเมืองที่มีอำนาจมากกว่าการก่อตั้งพรรคไทยรักไทยจึงเป็นทางเดียวที่จะช่วยให้มีอำนาจเหนือกว่าเพื่อการปกป้องธุรกิจของตัวเอง โดยเฉพาะเมื่อมีสถานการณ์ที่เอื้ออำนวย คือ กลุ่มอำนาจเก่าจำนวนมากได้รับบาดเจ็บจากวิกฤตเศรษฐกิจ จึงสามารถฉวยโอกาสตรงนี้เพื่อสร้างอำนาจทางการเมืองให้ตนเองได้

ทุกภาคส่วนในสังคมไทยเวลานั้นกำลังระส่ำระสายจากพิษภัยของวิกฤตเศรษฐกิจ ขณะที่ พ.ต.ท. ทักษิณฯ มีศักยภาพสูงมากในการปรับตัวเพื่อให้ได้รับแรงหนุนจากกลุ่มคนที่แตกต่างกัน หากทว่าทั้งหมดล้วนได้รับผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจเหมือนกัน ดังนั้น จึงถือได้ว่าการขึ้นสู่อำนาจของทักษิณได้รับอานิสงส์จากวิกฤตเศรษฐกิจในปี 1997

ดังนั้น เมื่อขึ้นสู่อำนาจแล้ว พ.ต.ท. ทักษิณฯ จึงต้องพยายามรักษาอำนาจด้วยการเอาใจกลุ่มคนที่เป็นฐานเสียงของเขา ซึ่งส่วนใหญ่จำเป็นต้องการคำตอบใหม่ที่ใช้จัดการกับโลกาภิวัตน์หรือปฏิสัมพันธ์ของความเปลี่ยนแปลงจากภายนอกประเทศ โดยที่ทุกกลุ่มตระหนักดีว่า แนวทางแบบเก่าใช้ไม่ได้ผลอีกต่อไป

พรรคไทยรักไทยถูกจัดตั้งขึ้นเพื่อทดแทนพรรคประชาธิปัตย์ ซึ่งมีภาพเป็นพรรคเพื่อความทันสมัย พรรคมีชัยในการเลือกตั้ง พ.ศ. 2544 อย่างน่าทึ่ง อันเป็นผลมาจากการที่พรรคไทยรักไทยสามารถผสมผสานความมุงหวังของมวลชนเข้ากับความมุงหวังของนักการเมืองรุ่นเก่า พรรคไทยรักไทยให้ภาพเป็นตัวแทนของกลุ่มสองกลุ่ม ได้แก่ นักธุรกิจที่กรุงเทพฯ และนักธุรกิจเขตต่างจังหวัด ผู้ซึ่งได้รับผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจ โครงการไอเอ็มเอฟและยุทธศาสตร์ของพรรคประชาธิปัตย์ในทางลบ นักธุรกิจที่รอดพ้นจากหายนะของวิกฤตเศรษฐกิจสนับสนุนพรรคทั้งโดยตรงและทางอ้อม และมีตัวแทนในคณะรัฐมนตรีอย่างแข็งขันมากกว่าครั้งใดนับจากปลายทศวรรษ 2530 เป็นต้นมา (โปรตุเกส ผาสุก, 2546 : 530-531)

จึงเห็นได้ว่า โครงสร้างอำนาจของทักษิณนั้นมีความแตกต่างหลากหลายค่อนข้างสูง ข้อดีคือ ทำให้สามารถยืดหยุ่นคะแนนเสียงได้จำนวนมาก อันนำไปสู่อำนาจบริหารที่เข้มแข็งแต่ความหลากหลายนี้ก็มีความเสี่ยงที่จะนำไปสู่ความแตกแยกและพังทลายได้ โดยเฉพาะการที่ต้องคอย

บริหารความขัดแย้งของผลประโยชน์ที่แตกต่างกันในแต่ละกลุ่มและยังต้องเผชิญความทับซ้อนของผลประโยชน์ตนเองและประเทศชาติอีกด้วย

นโยบายประชานิยมของพรรคไทยรักไทยได้สร้างผลสะท้อนต่อโครงสร้างความสัมพันธ์ดั้งเดิมของสังคมไทย เพราะเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างพรรคการเมืองกับระบบหัวคะแนนและการจัดตั้งในชนบทผ่านนโยบายประชานิยมอย่างมีประสิทธิภาพ

ในเชิงผลกระทบทางการเมือง เราต้องยอมรับว่า สิ่งก็คือว่า “คิดใหม่-ทำใหม่” จริง ๆ ก็คือนโยบายประชานิยม ซึ่งมาบวกรนโยบายเชื้ออาหารที่หลังตรงนี้เองที่สร้างผลสะท้อนต่อโครงสร้างความสัมพันธ์ดั้งเดิม และเป็นจุดกำเนิดให้เปรมาริปไตยต้องเคลื่อนไหว

อย่างไรก็ตาม เราต้องพิจารณาเนื้อหาของการเมืองไทยในสมัยรัฐบาลทักษิณให้ดี แม้จะมาจากกรเลือกตั้ง แต่ก็สร้างปัญหามากมาย เช่น นักเลือกตั้งเริ่มขยายตัวไปถึงวุฒิสภามีการปิดกั้นการแสดงออกทางการเมือง ประท้วงไม่ได้ คัดค้านไม่ได้ถูกตัดตอนความคิด ความเห็น ผมตั้งคำถามว่า การเมืองในวันข้างหน้าจะเป็นแบบ ill-liberal democracy หรือไม่ ระบบเสรีประชาธิปไตยที่แท้ไม่ได้เกิดขึ้นในสมัยรัฐบาลทักษิณ (อุกฤษฏ์, 2549 : 380-382)

รัฐบาลทักษิณได้แบกรับความหวังของทุกกลุ่มคนในสังคมไว้ จึงสามารถขึ้นสู่อำนาจได้อย่างรวดเร็วด้วยคะแนนเสียงที่ท่วมท้น พุดง่าย ๆ คือ ทักษิณได้รับการคัดเลือกโดยบริบทของประเทศไทยภายหลังวิกฤต 1997 ดังนั้น จึงไม่น่าแปลกใจที่นโยบาย “คิดใหม่-ทำใหม่” ของทักษิณ โดยแท้จริง คือ ประชานิยม เพราะเท่ากับพยายามตอบสนองของความคาดหวังของทุกกลุ่มคนในสังคมให้ได้มากที่สุด เพื่อให้กลุ่มคนเหล่านั้นร่วมมือกันพัฒนาประเทศให้สามารถอยู่รอดได้ในยุคโลกาภิวัตน์

แต่เนื่องจากความขัดแย้งในความต้องการของกลุ่มคนที่แตกต่าง ซึ่งเข้ามาสนับสนุนรัฐบาล จึงทำให้ทักษิณต้องเลือกที่จะเอาใจคนกลุ่มหนึ่งและละเลยอีกกลุ่มหนึ่ง ในที่สุด นโยบายประชานิยมจึงมุ่งเน้นไปที่คนชนบทมากกว่าคนเมือง ซึ่งก็ไม่น่าแปลกใจเพราะคนเมืองมีจำนวนคะแนนเสียงที่น้อยกว่า ขณะที่มีความต้องการที่ซับซ้อนยุ่งยากกว่ายิ่งกว่านั้นฐานอำนาจของรัฐบาลทักษิณส่วนหนึ่งยังคงต้องอิงกับนักการเมืองรุ่นเก่า จึงผลักดันให้ความผิดหวังขัดแย้งรุนแรงยิ่งขึ้นที่สำคัญรัฐบาลยังต้องเผชิญกับปัญหาของโลกาภิวัตน์ที่ซับซ้อนและจัดการได้ยากอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม แทนที่รัฐบาลจะเผชิญหน้ากับปัญหาด้วยความอดทนและเรียนรู้จากความผิดพลาดเหมือนในอดีตตอนเริ่มต้นเป็นรัฐบาล พวกเขากลับพยายามแก้ปัญหาทั้งหลายด้วยการ “ปิดกั้น การแสดงออกทางการเมือง ประท้วงไม่ได้ คัดค้านไม่ได้” ซึ่งเรื่องนี้ชนชั้นกลางในเมืองย่อมรับไม่ได้ ประกอบกับข้อจำกัดในหลาย ๆ ด้านของรัฐบาล จึงทำให้ยิ่งนานวันรัฐบาลต้องละทิ้งคนบางกลุ่มที่เคยช่วยสนับสนุนตนให้ขึ้นมาอำนาจ เช่น กลุ่มธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) ดังนั้น จึงยิ่งสร้างกระแสความไม่พอใจให้รัฐบาลชุดนี้จนนำไปสู่ความขัดแย้งและรัฐประหารในท้ายที่สุด

ถึงที่สุดแล้ว การที่รัฐบาลทักษิณขึ้นสู่อำนาจได้นั้นก็เพราะนโยบายประชานิยมในความหมาย กว้าง นั่นคือ การสนับสนุนจากประชาชนกลุ่มใหญ่ของประเทศและต้องมาจากกลุ่มคนที่หลากหลาย อีกด้วย แต่เนื่องจากความซับซ้อนของปัญหาในการต่อสู้กับภาวะโลกรากิวัตน์ที่รุนแรงซึ่งวกรากทำให้ ในที่สุดรัฐบาลทักษิณสามารถปฏิบัติได้เพียงเฉพาะนโยบายประชานิยมในความหมายแคบ นั่นคือ คนชนบท ซึ่งแม้จะเป็นคนกลุ่มใหญ่แต่ก็เป็นเพียงคนกลุ่มเดียวที่สำคัญยังทำได้เพียงแค่เชิงปริมาณ คือ ลด แลก แจก แถม หากยังไม่สามารถยกระดับพัฒนาเชิงคุณภาพได้ ทั้งหมดจึงประทุปัญหา ที่มาล้มล้างรัฐบาลในท้ายที่สุด

บางคนวิเคราะห์ว่า ความพ่ายแพ้ทางการเมืองอย่างยับเยินในวันนี้ของทักษิณนั้น มีสาเหตุ มาจากผลประโยชน์ทับซ้อนที่มหาศาลแนวคิดนี้มีส่วนถูกพอสสมควรทีเดียว อย่างไรก็ตาม แนวคิดนี้ ยังมุ่งประเด็นไปที่ปัจเจกบุคคลมากเกินไป โดยยังไม่สามารถอธิบายโครงสร้างใหญ่และปรากฏการณ์ ทั้งหมดได้ โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาจากเส้นทางการขึ้นสู่อำนาจของทักษิณตามที่ได้กล่าวไปแล้ว และภายหลังจากถูกบังคับให้ลงจากอำนาจนั้น ก็ยังมีคนรักและนับถืออยู่ค่อนข้างมาก

ยิ่งกว่านั้น ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันของรัฐบาลทักษิณ ยังไม่อาจตัดสินว่าแตกต่างจาก รัฐบาลชุดอื่นอย่างมีนัยยะสำคัญมากเพียงใด แต่หากสังเกตให้ดีย่อมพบว่าในประวัติศาสตร์ไทย นั้นรัฐบาลที่ถูกขับไล่อ่างรุนแรง มักไม่ได้มาจากปัญหาการคอร์รัปชันเพียงอย่างเดียวแต่ยังต้อง มีปัญหาเชิงโครงสร้างที่แก้ไม่ตกเป็นตัวผลักดันด้วย

ดังนั้น คำอธิบายที่น่าจะดีกว่า คือ ปัญหาความซับซ้อนและเปราะบางในการเปลี่ยนผ่าน ประเทศไทยจากโครงสร้างแบบเก่ามาสู่โครงสร้างแบบใหม่ เพื่อรับมือกับการแข่งขันที่รุนแรงในยุค โลกรากิวัตน์ เราจะเห็นว่า “ความท้าทาย” นี้ได้แสดงออกบนความขัดแย้งและไม่ลงรอยแห่ง พฤติกรรมของทักษิณตลอดเวลากว่า 5 ปี ในการบริหารประเทศ ซึ่งเมื่อผนวกกับความขัดแย้งของ ผลประโยชน์ส่วนตัวกับผลประโยชน์ประเทศชาติ จึงประทุเป็นความปั่นป่วนและล่มสลายของ

รัฐบาลทักษิณ แน่แน่นอนว่า ยังมีสาเหตุเบื้องหลังที่สลับซับซ้อนอีกมากมาย แต่คำอธิบายข้างต้น น่าจะให้ภาพรวมเชิงโครงสร้างทั้งในช่วงขาขึ้นและขาลงทางการเมืองของทักษิณได้ดีที่สุด

ในช่วงขาขึ้นนั้น รัฐบาลทักษิณได้รับความนิยมอย่างสูงจากการใช้นโยบายเพื่อเอื้อประโยชน์ต่อคนทุกกลุ่มในสังคม จึงได้รับการสนับสนุนจากทุกภาคส่วนอย่างล้นหลามแต่ในช่วงขาลงนั้น รัฐบาลทักษิณเลือกที่จะเอื้อประโยชน์ต่อคนบางกลุ่มในสังคม โดยคิดว่าการเลือกข้างคนชนบทซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ในสังคม จะสามารถทำให้เขาดำรงอำนาจอยู่ได้อย่างยาวนาน แต่การเลือกสนับสนุนคนกลุ่มหนึ่งและละเลยคนอีกกลุ่มหนึ่งนั้น คือ โครงสร้างการเมืองแบบเก่า ซึ่งพ้นสมัยไปแล้วที่แม้ว่า รัฐบาลทักษิณจะอ้างว่าคนกลุ่มหนึ่งที่เขาสนับสนุนนี้จะเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศก็ตาม

เพื่อป้องกันความผิดพลาดเช่นนี้รัฐบาลอภิสิทธิ์ที่แม้จะรู้ว่าคนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือไม่สนับสนุนตนเอง แต่ก็ยังต้องรักษานโยบายเพื่อคนกลุ่มนี้เอาไว้ นั่นย่อมไม่ใช่เพราะคนกลุ่มนี้คือ คนส่วนใหญ่ในสังคม แต่เพราะว่าโครงสร้างการเมืองแบบใหม่นั้นจะต้องผนวกทุกกลุ่มคนในสังคมเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาประเทศ จึงบังคับให้ทุกรัฐบาลนับจากนี้ไปล้วนต้องดำเนินตามแนวทางนี้

อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะรัฐบาลพลเอกสุรยุทธ์หรือรัฐบาลอภิสิทธิ์ ล้วนถูกรอบงำโดยสิ่งที่เรียกว่า “ระบอบทักษิณ” ไม่มากก็น้อย อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ครอบงำโดยแท้จริงแล้วกลับไม่ใช่ “ระบอบทักษิณ” แต่เป็นการเปลี่ยนผ่านจากโครงสร้างการเมืองแบบเก่าสู่โครงสร้างแบบใหม่ เพื่อรับมือกับโลกาภิวัตน์ ดังนั้น ไม่ว่าจะเปลี่ยนไปที่รัฐบาลก็ต้องเผชิญปัญหานี้ถ้าจะพูดให้ถูก คือ “ระบอบทักษิณ” เป็นเพียงสูตรหนึ่งในการแก้ปัญหาที่รัฐบาลทักษิณได้เสนอขึ้นมา ซึ่งใช้ได้ดีระดับหนึ่งแต่เนื่องจากความซับซ้อนและขัดแย้งของปัญหาจึงทำให้ประสบความสำเร็จล้มเหลวในท้ายที่สุด

แต่เมื่อรัฐบาลชุดใหม่ต้องเข้ามาแก้ปัญหาเดียวกันนี้ ก็ย่อมหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะนำส่วนดีของ “ระบอบทักษิณ” มาประยุกต์ใช้ ขณะที่พยายามแก้ไขส่วนบกพร่องและพัฒนาวิธีใหม่มาทดแทน หากทว่าด้วยความเข้าใจผิดของรัฐบาลพลเอกสุรยุทธ์ที่พยายามจะทำทุกสิ่งให้ตรงข้ามกับ “ระบอบทักษิณ” ซึ่งเป็นเพียงเครื่องมือหนึ่งในการเปลี่ยนผ่านสังคมสุดท้ายรัฐบาลนี้จึงล้มเหลวในขณะที่รัฐบาลประชาธิปไตยก่อนข้างจะเข้าใจประเด็นนี้ถึงแม้ไม่ได้บอกออกมาก็ตาม ดังนั้น แม้ว่าโดยภาพรวมภายนอกแล้วดูเหมือนจะยังต่อต้าน “ระบอบทักษิณ” แต่ในเนื้อหาแห่งการปฏิบัติแล้วกลับได้ซึ่มซับรับเอาส่วนดีของสูตรการแก้ปัญหาที่รัฐบาลทักษิณพิสูจน์แล้วว่าได้ผลเข้าไปใช้ก่อนข้างมาก ขณะที่พยายามปรับปรุงข้อเสียและหาเครื่องมือใหม่มาทดแทน

เราต้องยอมรับก่อนว่านโยบายประชานิยม แม้อาจมองได้ว่าเป็นการฉกฉวยโอกาสจากการหาเสียงแต่ก็เป็นสิ่งที่ใช้ได้ผลเนื่องจากกลุ่มคนที่ยากจน โดยเฉพาะมวลชนในระดับรากหญ้า/รากแก้วต้องเผชิญความเดือดร้อนมานานมากแล้ว การเอาใจใส่ประชาชนระดับล่างของ พ.ต.ท. ทักษิณเป็นกุญแจสำคัญที่ทำให้เขาคว้าใจคนกลุ่มนี้ได้

อย่างไรก็ตาม การที่รัฐบาลรักษาการและค.ช. ปฏิเสธประชานิยมและพยายามที่จะดึงประเทศไทยกลับไปสู่ยุคก่อน พ.ต.ท. ทักษิณนั้น อาจยังเป็นการผลักดันให้กลุ่มคนบางกลุ่มหลุดออกจากระบบการเมืองกลับกลายเป็นกลุ่มคนชายขอบเช่นเดียวกับในอดีต ซึ่งปัญหานี้อาจสั่งสมตัวจนพร้อมที่จะประทุขึ้นมาอย่างรุนแรงในอนาคตได้

การที่รัฐบาลรักษาการและ ค.ช. ให้ความสำคัญกับการนำเอาหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางหลักในการดำเนินนโยบายนั้นนับได้ว่าประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง ทว่าการปฏิเสหวิวัฒนาการของสังคมนั้นจะสามารถทำได้อย่างยั่งยืนหรือไม่ การย้อนประเทศไทยกลับสู่ช่วงก่อน พ.ต.ท. ทักษิณ ทั้ง ๆ ที่คนส่วนใหญ่ได้ลิ้มรสทุนนิยม (ทั้งหวานและขม) มาแล้วจะเป็นการสวนกระแสเกินไปหรือไม่ พลังทางประวัติศาสตร์นั้นมีความรุนแรงมากกว่าที่หลายคนคาดคิด ในอดีตประเทศไทยต้องเผชิญกับพลังทางประวัติศาสตร์นี้มาแล้วในช่วงปี พ.ศ.2475 ซึ่งเหตุการณ์ในครั้งนั้นได้ทิ้งบทเรียนเอาไว้ว่า การปฏิวัติเพื่อสวนกระแสหรือทานกระแสโดยไม่มี การปรับตัวนั้น จะนำมาซึ่งความเดือดร้อนโกลาหล (โปรดดู ฐิติพันธ์, 2550 : 34-36 และ 49-50)

หากย้อนกลับไปคำถามว่า ทำไมทักษิณจึงเปลี่ยนแปลงสิ่งต่าง ๆ ในเมืองไทยไปมากมาย และทำไมเราจึงเปลี่ยนกลับมาอยู่ที่เดิมไม่ได้ คำตอบ คือ หากเป็นเพียงการเปลี่ยนแปลงประเทศตามอำเภอใจของทักษิณแล้ว ย่อมสามารถเปลี่ยนกลับมาที่เดิมได้โดยง่ายแต่การที่พรรคประชาธิปัตย์ต้องต้อยุดจากสิ่งที่ทักษิณได้ทำไว้ นั่น ถือเป็นคำตอบในตัวเองแล้วว่าสิ่งที่รัฐบาลทักษิณได้กระทำลงไปนั้น แม้ว่าจะเกิดจากความคิดของตัวเองและพรรคพวกก็ตามแต่ย่อมไม่ได้เกิดขึ้นบนสุญญากาศว่าทั้งหมด คือ ความพยายามค้นหาวิธีการเพื่อรับมือกับความเปลี่ยนแปลงหลังวิกฤต 1997 ที่นอกจากไทยจะไม่สามารถปีดรับโลกาภิวัตน์หรืออิทธิพลจากต่างชาติได้อีกต่อไป แต่ยังต้องคิดค้นวิธีการที่จะหาเอาตัวรอดแสวงหาประโยชน์และเติบโตไปพร้อมกับระบบนี้

“ภายหลังวิกฤตเศรษฐกิจในปี 2540 ต่อสู้ระหว่างกลุ่มทุนภายในประเทศ (domestic capital) ด้วยกันเองมีน้อย ตอนนีกลุ่มทุนต่างประเทศครอบเราหมดแล้ว ภาคส่งออกเป็นบริษัทข้ามชาติทั้งนั้นเราไม่ได้สู้กันเอง เราสู้กันอย่างน้อยในระดับภูมิภาค

หากระบบทักษิณถูกค้ำยันด้วยนโยบายประชานิยมแล้วอะไร คือ สิ่งค้ำยันการเมืองยุคหลังรัฐประหารแต่จะค้ำยันกันอยู่แบบนี้ไปเรื่อยๆ ได้หรือไม่ เพราะการเมืองต้องมีความชอบธรรมการเมืองก็มีโลกาภิวัตน์ ประชาธิปไตยไม่ได้อยู่โดด ๆ แต่เป็นส่วนหนึ่งของโลกาภิวัตน์ (อุกฤษฏ์, 2549 : 382-383)

ดังนั้น โครงสร้างการเมืองไทยหลังวิกฤตเศรษฐกิจ จึงต้องค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไป ไม่ว่าจะมียุทธศาสตร์ทักษิณหรือไม่ก็ตาม โดยเฉพาะเมื่อโครงสร้างการแข่งขันของธุรกิจไทยได้เปลี่ยนจากการแข่งขันภายในประเทศไปสู่การแข่งขันกับต่างประเทศ โครงสร้างการเมืองจึงต้องเน้นการสร้างความร่วมมือของทุกกลุ่มคนและชนชั้นภายในประเทศเพื่อต่อสู้กับการแข่งขันที่รุนแรงในยุคโลกาภิวัตน์

รัฐบาลชวน คือ รัฐบาลแรกที่ต้องเข้ามาแก้ปัญหาการเปลี่ยนผ่านโครงสร้างระบบการเมือง แต่เนื่องจากยังไม่ตระหนักว่าความต้องการของประชาชนไทยได้เปลี่ยนไปแล้วประกอบกับวิกฤตเศรษฐกิจที่หนักหน่วงรุนแรงทำให้รัฐบาลนี้มีทางเลือกไม่มากนัก ในที่สุด รัฐบาลทักษิณจึงได้ฉวยโอกาสขึ้นมาแทนที่ได้ โดยชูนโยบายที่เปิดกว้างต่อกลุ่มคนและชนชั้นซึ่งได้รับความสำเร็จอย่างล้นหลามในระยะแรก แต่เมื่อเวลาผ่านไปปัญหาความยุ่งยากซับซ้อนของช่วงเปลี่ยนผ่านได้เพิ่มมากขึ้น ทั้งประชาชนที่ยังมีความแตกต่างกันในฐานะความเป็นอยู่ทั้งความขัดแย้งของนักการเมืองรุ่นเก่าและใหม่ รวมถึงความขัดแย้งระหว่างผลประโยชน์ส่วนตัวในฐานะนักธุรกิจและผลประโยชน์ของชาติในฐานะนายกรัฐมนตรี ทำให้ในที่สุดแล้วรัฐบาลทักษิณก็ต้องโบกมือลาเช่นเดียวกับรัฐบาลชวน หากทว่ายังได้ทิ้งร่องรอยความเปลี่ยนแปลงบางประการไว้ในสังคมไทย ซึ่งทั้งหมดได้สะท้อนว่ารูปแบบทางการเมืองที่เน้นการกีดกันคนกลุ่มหนึ่งในสังคมไทยออกไปนั้นทำไม่ได้อีกต่อไป

จึงยังคงต้องติดตามต่อไปว่ารัฐบาลอภิสิทธิ์จะสามารถต่อ ยอดการสร้างระบบการเมืองที่เปิดกว้างต่อทุกชนชั้นในสังคมได้สำเร็จมากน้อยเพียงใด ซึ่งนับเป็นความท้าทายครั้งสำคัญของการเมืองไทยที่จะรับมือกับความเปลี่ยนแปลงที่รุนแรงเขี่ยวราก ภายหลังจากวิกฤตเศรษฐกิจในปี 1997 ที่ทำให้ประเทศไทยต้องเปิดรับโลกาภิวัตน์และอิทธิพลของมหาอำนาจทางการเงินมากยิ่งขึ้น

5.3 ผลกระทบเชิงโครงสร้างทางสังคม

ตั้งแต่การย้ายฐานการผลิตของญี่ปุ่นในปี 1985 การเปิดเสรีทางการเงินในปี 1990 จนถึงช่วงก่อนวิกฤตเศรษฐกิจในปี 1997 ได้นำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างทางสังคมไทยอย่างมหาศาล โดยเฉพาะความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในช่วงปี 1985-1996 นั้น ได้ทำให้โครงสร้างสังคมแบบอุปถัมภ์ที่ค้ำจุนสังคมไทยมานานนั้น เริ่มเปลี่ยนเข้าสู่สังคมแบบปัจเจกชนที่เน้นเงินตราและผลประโยชน์ส่วนตัวมากขึ้นยิ่งเมื่อเกิดวิกฤตเศรษฐกิจในปี 1997 แทนที่จะทำให้โครงสร้างอุปถัมภ์ฟื้นคืนมาใหม่ กลับกลายเป็นว่าโครงสร้างอุปถัมภ์ยิ่งถูกทำลายบ่อนเซาะยิ่งขึ้น โดยเฉพาะนายทุนที่ต้องสูญเสียธุรกิจของตนเองไป โดยที่ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์กับรัฐไม่สามารถช่วยเหลือได้มากนัก

ระบบทุนนิยม คือ ตัวการสำคัญที่เปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมจากระบบอุปถัมภ์มาเป็นปัจเจกชนนิยมที่เน้นผลประโยชน์เป็นหลัก ดังนั้น ยิ่งระดับความเข้มข้นของระบบทุนนิยมพัฒนามากขึ้นเท่าไร โครงสร้างสังคมก็จะยิ่งเปลี่ยนเข้าสู่ระบบปัจเจกชนนิยมมากขึ้นเท่านั้นขณะที่วิกฤตเศรษฐกิจ ซึ่งน่าจะช่วยชะลอพัฒนาการของระบบทุนนิยมให้ล่าช้าออกไปแต่กลับยิ่งช่วยทำลายความสัมพันธ์ในระบบอุปถัมภ์ลง โดยเฉพาะเมื่อบริษัทที่เน้นความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ไม่สามารถปรับตัวเพื่อแข่งขันในระบบทุนนิยมได้

“จากมาตรการ 14 สิงหาคม 1998 มีธนาคารกรุงเทพพาณิชย์การ จำกัด (มหาชน) เพียงธนาคารเดียวใน 6 ธนาคารที่รัฐบาลเข้าไปแทรกแซงที่ถูกปิดกิจการ ธนาคารฯ จะเลิกจ้างพนักงานในวันที่ 1 ธันวาคม 1998 แม้ว่าพนักงานจำนวนหนึ่งจะถูกโอนไปทำงานกับบริษัท บริหารสินทรัพย์ที่จะตั้งขึ้นใหม่ภายใต้ชื่อ “บริษัทกรุงเทพพาณิชย์การ” แต่พนักงาน 5,309 คน ที่ถูกเลิกจ้างนับเป็นการตกงานจำนวนมากและครั้งใหญ่ในประวัติศาสตร์สถาบันการเงินไทย

ในพัฒนาการของธนาคารกรุงเทพพาณิชย์การพนักงานธนาคารกับฝ่ายจัดการนายจ้างและผู้ถือหุ้นมีความอุปถัมภ์ (patronage system) และความภักดีระหว่างกันที่เคร่งครัดและแน่นแฟ้นมาก โดยเริ่มต้นตั้งแต่การรับสมัครงานจะดูตั้งแต่รุ่นพ่อว่าพ่อของพนักงานที่จะเข้าใหม่มีความซื่อสัตย์สุจริตหรือไม่ พนักงานจึงพิงอบพิเทาพนักงานที่สูงกว่าตามลำดับชั้นอย่างเคร่งครัดและแน่นแฟ้นมาก

ลักษณะอนุรักษนิยม อันหมายถึง ความเปลี่ยนแปลงช้าทางด้านการบริหารและการใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ เช่น การนำเอาเทคโนโลยี คือ เครื่อง ATM มาใช้ช้ากว่าธนาคารอื่นใดทั้งหมดของธนาคารกรุงเทพพาณิชย์การรวมทั้งความเกาะเกี่ยวกันอย่างเหนียวแน่น เพราะมีระบบเครือญาติเกิดขึ้นจากระบบเครือญาติ (kinship) ที่เกิดขึ้นภายในธนาคารได้พัฒนาขึ้นอย่างกว้างขวางและสืบเนื่องต่อมาท่ามกลางการพัฒนาของธนาคาร

การตงงานของพนักงานธนาคารกรุงเทพพาณิชย์การไม่ใช้การตงงานของพนักงานธนาคารที่เป็นกรณีโดด ๆ แต่เป็นส่วนหนึ่งของการลดขนาดองค์กรของธนาคารและสถาบันการเงินในรูปของการปรับโครงสร้างองค์กร การนำเอาเทคโนโลยีแบบใหม่มาใช้แทนระบบ manual รวมทั้งระบบการเกษียณอายุที่กำหนดมาใช้ ดังนั้น ในสภาวะการณ์อย่างนี้ การทำงานทำในระบบธนาคารหรือสถาบันการเงินอื่น ๆ จึงแทบจะทำได้ไม่ได้เลย” (อุกฤษฏ์, 2546 : 138-153)

ขณะที่ธนาคารขนาดใหญ่ เช่น ธนาคารกรุงเทพ ในภายหลังปี 1993 ที่มีการเปิดเสรีทางการเงินและจัดตั้งกิจการวิเทศธนกิจไทย (BIBF) ได้มีการปรับลดพนักงานหลายครั้งอย่างต่อเนื่องโดยมีการจ้างงานพนักงานที่เรียนจบปริญญาโทจากต่างประเทศรวมทั้งมีการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ การจัดการสมัยใหม่แต่ธนาคารกรุงเทพพาณิชย์การที่มีการปรับตัวด้านเทคโนโลยีและการจัดการสมัยใหม่ค่อนข้างช้า ยังคงพยายามรักษาความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์กับพนักงานไว้นั้น ในที่สุดเมื่อเกิดวิกฤตเศรษฐกิจและถูกบังคับให้ปิดกิจการลง ย่อมมีผลทำให้ ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ทั้งหมดต้องถูกทำลายลงอย่างรวดเร็วยิ่งกว่านั้น พนักงานที่เคยชินในระบบนี้ ยังได้รับความยากลำบากในการสมัครเข้าทำงานในธนาคารอื่นที่ได้ปรับระบบการทำงานให้ทันสมัยไปช้านานแล้ว

ดังนั้น ภายหลังจากวิกฤตเศรษฐกิจในปี 1997 ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ระหว่างพนักงานและบริษัทจึงได้ถูกทำลายลงอย่างถึงรากฐาน โดยเฉพาะในบริษัทที่ปรับเปลี่ยนโครงสร้างและระบบบริการจัดการเพื่อความอยู่รอดทั้งก่อนและหลังวิกฤต หากทว่าบริษัทที่ไม่อาจปรับเปลี่ยนตนเองและยังคงรักษาโครงสร้างสังคมแบบอุปถัมภ์ในองค์กรไว้ ย่อมทำให้ผลการดำเนินงานขาดประสิทธิภาพจนไม่สามารถอยู่รอดได้ในระบบทุนนิยมที่นับวันแต่จะแข่งขันกันอย่างรุนแรงมากขึ้นและเมื่อเผชิญกับความหนักหน่วงเลวร้ายของวิกฤตเศรษฐกิจบริษัทเหล่านี้ย่อมต้องปิดตัวเองลงโดยปริยาย

ขณะเดียวกัน ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ระหว่างชาชนบทกับเจ้าพ่อเจ้าแม่ท้องถิ่นนั้นได้เริ่มถูกบ่อนเซาะทำลายจากการขึ้นสู่อำนาจอย่างเต็มที่ของนักการเมืองในสมัยพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ตราบจนกระทั่ง พ.ต.ท ทักษิณ ชินวัตรขึ้นสู่อำนาจและได้สถาปนาระบบที่สามารถ

เชื่อมต่อระหว่างฐานเสียงในชนบทกับนักการเมืองในกรุงเทพฯ ได้โดยตรงแล้วความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ในชนบทก็ยิ่งถูกลดทอนลง

ภายใต้ระบอบประชาธิปไตยของนายทุนใหญ่นั้น ทุนท้องถิ่นแบบเจ้าพ่อจะถูกทำลายฐานทางธุรกิจที่ใช้อิทธิพล เช่น เศรษฐกิจใต้ดินไม่ว่าจะเป็นหวยเถื่อนหรือการฮั้วประมูลรับเหมาก่อสร้างการทำธุรกิจนอกกฎหมายของเจ้าพ่อจะถูกตั้งขึ้นมาบนดิน เพื่อรัฐจะได้ควบคุมและเก็บภาษีอย่างเปิดเผย กล่าวโดยสรุปแล้ว ทุนท้องถิ่นจะถูกกำกับโดยทุนใหญ่ระดับชาติมากขึ้นในขณะเดียวกัน แรงกดดันจากขบวนการโลกาภิวัตน์และจากขบวนการชนชั้นกลางที่จะทำให้เมืองไทยนำเอาหลักการธรรมาภิบาลมากำกับการเมืองไทยให้ได้ผลมากขึ้น จะส่งผลให้บทบาททางการเมืองของนายทุนประเภทเจ้าพ่อท้องถิ่นต้องเปลี่ยนแปลงในอนาคตหรือต้องมีการปรับตัว

ดังนั้นจะพบว่าบทบาททางการเมืองของเจ้าพ่อเจ้าแม่ในปัจจุบันกำลังอยู่ในช่วงขาลงซึ่งหมายความว่าปรากฏการณ์เจ้าพ่อในสังคมไทยจะเป็นปรากฏการณ์ชั่วคราวในกระบวนการพัฒนาทุนนิยมไทย คือ นอกเสียจากว่าจะสามารถพัฒนาเป็นนายทุนสมัยใหม่ได้ (โปรดดู ชัยยนต์ และไอฟาร์, 2549 :412-415)

ปฏิสัมพันธ์ของมหาอำนาจทางการเงินที่มีต่อประเทศไทยนั้น ได้ทำให้สังคมไทยพัฒนาเข้าสู่ระบบทุนนิยมอย่างต่อเนื่อง ขณะเดียวกัน ระบบการเมืองที่ได้เปลี่ยนจากประชาธิปไตยครึ่งใบมาเป็นประชาธิปไตยเต็มใบนั้นได้ทำให้นักการเมืองอาชีพ มีความสำคัญเพิ่มขึ้นทุกขณะซึ่งคนเหล่านี้มีความสัมพันธ์ที่แยกไม่ออกจากระบบทุนนิยมและการซื้อเสียง ดังนั้น เมื่อโครงสร้างสังคมแบบอุปถัมภ์ถูกโจมตีจากทั้งจากโครงสร้างเศรษฐกิจและโครงสร้างการเมืองที่เปลี่ยนไป จึงยากที่โครงสร้างสังคมแบบอุปถัมภ์จะอยู่รอดได้ในระยะยาว

โครงสร้างทางสังคมที่น่าจะมาทดแทนระบบอุปถัมภ์ได้ในอนาคต จึงน่าจะเป็นโครงสร้างสังคมแบบปัจเจกชนนิยมที่เน้นผลประโยชน์ส่วนตัวมาก่อนความสัมพันธ์ส่วนตัว อย่างไรก็ตามสังคมไทยที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับสังคมตะวันตกออกไป จึงน่าจะยังคงรักษาความมีน้ำใจและความเอื้ออาทรต่อกันได้ในระดับหนึ่ง แม้ว่าระดับการพัฒนาของเศรษฐกิจการเมืองแบบทุนนิยมจะเชี่ยวชาญกรุนแรงขึ้นในอนาคต

ปฏิสัมพันธ์ของมหาอำนาจทางการเงินที่มีต่อประเทศไทยนั้น ถึงแม้ว่าจะทำให้สังคมไทยต้องปรับตัวกลายเป็นทุนนิยมมากขึ้น แต่ขณะเดียวกันคนไทยยังสามารถสร้างกลยุทธ์ได้กลับและรักษาความเป็นตัวเองได้ในระดับหนึ่ง ดังนั้น โครงสร้างสังคมที่จะมาทดแทนระบบอุปถัมภ์นั้น จึงไม่น่าจะเป็นโครงสร้างสังคมแบบปัจเจกชนนิยมแบบในตะวันตก แต่น่าจะเป็น “ปัจเจกชนนิยมแบบเอื้ออาทร” ซึ่งเป็นส่วนผสมที่ลงตัวกลมกล่อมของความเป็นตะวันออกที่ได้ต่อบกับความเป็นตะวันตก ซึ่งได้ไหลบ่าเข้ามาตลอดหลายสิบปีที่ผ่านมา

5.4 ผลกระทบต่อคนชั้นล่าง : ต้นทุนของการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ

เมื่อพิจารณาโดยภาพรวมแล้ว ผลกระทบจากการเกิดวิกฤตเศรษฐกิจในปี 2540 นั้น ได้ทำให้สังคมไทยมีการปรับตัวที่ดีขึ้นทั้งในเชิงเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ต้องแลกรมาเพื่อการพัฒนา คือ ชีวิตความเป็นอยู่ของคนจน ที่พบกับความทุกข์ยากลำบากนานัปการ โดยเฉพาะในช่วงปี 2540-2542 ที่มีการเลิกจ้างขนานใหญ่

ผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจที่มีต่อคนและสังคมได้ก่อให้เกิดปัญหาคุณภาพชีวิตของคนไทยมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้รุนแรงขึ้น กล่าวคือ ภาวะความยากจนที่มีแนวโน้มมาโดยตลอดในช่วงก่อนวิกฤตกลับเพิ่มสูงขึ้น จากร้อยละ 11.4 ของประชากรทั้งประเทศ หรือคิดเป็นจำนวนคนยากจน 6.8 ล้านคน ในปี 2539 เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 15.9 หรือคิดเป็นจำนวนคนยากจน 9.9 ล้านคน ในปี 2542 อีกทั้งจำนวนคนว่างงานก็เพิ่มมากขึ้นกว่าช่วงก่อนวิกฤตเกือบ 1 ล้านคน (โปรดดู ตารางที่ 5.1) นอกจากนี้ ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมก็เป็นปัญหารุนแรงส่งผลให้เกิดความขัดแย้งในสังคมมากขึ้น

นายจ้างจำนวนมากฉวยโอกาสช่วงปัญหาเศรษฐกิจ ทำการเลิกจ้างจำนวนมากอย่างไร้มนุษยธรรม เพื่อลดต้นทุนการผลิตหรือแก้ปัญหาการขาดทุน โดยอาจไม่ยอมจ่ายเงินชดเชยไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อสังคม ความเดือดร้อนของคนงานด้วยโอกาส รายได้ต่ำและมีครอบครัวต้องดูแล โดยขาดการเปิดเผยข้อมูลผลประกอบการและปรึกษาหารือกับฝ่ายแรงงาน เพื่อหาทางออกอยู่รอดร่วมกัน (โปรดดู วรรณิทธิ์, 2544 : 227-228)

ตารางที่ 5.1 จำนวนสถานประกอบการและจำนวนลูกจ้างที่ถูกเลิกจ้าง ระหว่างปี 2540-2542

ปี	จำนวนสถานประกอบการ		จำนวนลูกจ้าง	
	รวมทั้งหมด	เลิกจ้าง/ปิดตัว หรือปิดกิจการ	รวมทั้งหมด	ลูกจ้างที่ เลิกจ้าง
2540	333,001	4,941	7,690,700	408,967
2541	331,425	5,827	6,250,307	355,628
2542	337,088	3,447	6,451,833	69,718

ที่มา : กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน

จึงเห็นได้อย่างชัดเจนว่า ภายใต้ความเจ็บปวดของคนรวยและชนชั้นกลางที่ต้องมีทรัพย์สินลดลงอย่างฉับพลันนั้น คนชั้นล่างกลับต้องเผชิญปัญหาที่เลวร้ายยิ่งกว่าและเนื่องจากทางเลือกในชีวิตที่น้อยกว่า จึงยิ่งทำให้การตกงานของคนชั้นล่างมีความเจ็บปวด และยากจะหางานใหม่ทดแทนได้ในระยะเวลาอันสั้น

ความเจ็บปวดที่เหนือกว่าความเจ็บปวดของการถูกเลิกจ้าง คือ การเอาตัวรอดของนายจ้างทั้งที่ในยามเศรษฐกิจรุ่งเรืองนั้นนายจ้างคือคนที่ได้รับประโยชน์มากที่สุด จากหยาดเหงื่อแรงงานของลูกจ้าง แต่เมื่อถึงคราววิกฤตนายจ้างกลับเลือกที่จะใช้วิธีการเอาตัวรอดส่วนตัวไม่เคยคิดที่จะหาทางออกร่วมกันกับคนงานเลย

ยิ่งกว่านั้น ในระดับประเทศ การพยายามทำให้เศรษฐกิจฟื้นตัว ซึ่งดูเหมือนว่า ทุกกลุ่มคนในสังคมจะได้รับประโยชน์เหมือนกันหมด แต่ความจริงแล้ว คนที่ได้ประโยชน์มากกว่า คือ กลุ่มนายทุนและชนชั้นกลางระดับสูง โดยเฉพาะเมื่อมาตรการแก้ไขวิกฤตต่าง ๆ ล้วนแต่ต้องการให้เศรษฐกิจฟื้นตัวอย่างรวดเร็วโดยไม่สนใจว่าจะมีต้นทุนต่อสังคมเท่าไร โดยเฉพาะหากสามารถผลักดันนั้นไปให้คนจนได้มากเท่าไรก็ดูเหมือนว่าชนชั้นนำทั้งหลายจะทำอย่างไม่ลังเลเลย

ชนชั้นนำของไทยทั้งนักการเมือง ข้าราชการชั้นสูง นักธุรกิจขนาดใหญ่ เป็นกลุ่มที่ผูกพันผลประโยชน์ของตัวเองเข้ากับกลุ่มทุนต่างชาติและนายทุนการเงินมากกว่าประชาชนไทยส่วนใหญ่ที่ยากจนพวกเขาเชื่อว่าการทำตามเงื่อนไขไอเอ็มเอฟ โดยเฉพาะการกู้เงินก้อนใหญ่มากขึ้นให้ต่างชาติมาลงทุนเพิ่มมากขึ้น ส่งเสริมการส่งออกเพิ่มมากขึ้นเป็นหนทางเดียวหรือหนทางที่จะทำให้เห็นผลได้ในระยะสั้นที่จะทำให้เศรษฐกิจภาคธุรกิจการเงินและธุรกิจขนาดใหญ่ฟื้นตัวได้

ส่วนการที่ประชาชนจะว่างงานมากขึ้นชื่อของแพงขึ้นมีรายได้ที่แท้จริงลดลงเป็นปัญหา
 รongสำหรับชนชั้นนำของไทย เพราะพวกเขา mongข้ามปัญหาเหล่านี้ ไปมองแต่ว่าเศรษฐกิจไทยเป็น
 ส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจทุนนิยมโลกการค้าการลงทุนระหว่างประเทศจะทำให้เศรษฐกิจเติบโต
 และมองแต่ผลประโยชน์ของตัวเอง (กลุ่มคนรวยที่สุด 20 %) มากกว่า พวกเขาเชื่อในเรื่อง
 การร่วมมือกับต่างชาติลงทุนเพื่อส่งออกไปขายประเทศอื่นแล้วนำกำไรมาแบ่งปันกันกับพวกเขา
 นั่นคือการฟื้นเศรษฐกิจ ในทัศนะของพวกเขาผู้ไม่สนใจว่าคนไทยส่วนใหญ่จะตกงานหรือไม่และ
 อยู่กันอย่างไรต่อไป (โปรดดู วิทยากร, 2545 : 81-82)

ทั้งหมดจึงชี้ให้เห็นว่า ต้นทุนของการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ทั้งในช่วงเฟื่องฟูและ
 ในช่วงตกต่ำนั้นล้วนแต่เกิดจากหยาดเหงื่อแรงงานและความลำบากของประชาชนในระดับล่าง
 ยิ่งกว่านั้น เมื่อการศึกษาครั้งนี้ได้ พบว่า อิทธิพลของมหาอำนาจทางการเงินที่มีต่อประเทศไทย
 นั้นส่งผลดีต่อภาพรวมเศรษฐกิจไทยมากกว่าผลลบ จึงทำให้เห็นได้ชัดขึ้นไปอีกว่าคนที่ได้รับ
 ประโยชน์ไม่ใช่คนส่วนใหญ่ของประเทศ แต่เป็นคนส่วนน้อยเท่านั้น โดยผ่านความร่วมมือของชน
 ชั้นนำในประเทศไทยกับชนชั้นนำของมหาอำนาจทางการเงิน

บทที่ 6

บทสรุปและข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ปฏิสัมพันธ์ระหว่างมหาอำนาจทางการเงินและประเทศไทยในช่วงปี 1990-2001 นั้น ไม่ได้เรียบง่ายเพียงแค่สิ่งที่เกิดขึ้นในประเทศไทยเท่านั้น แต่ยังขึ้นอยู่กับบริบทการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์โลกอีกด้วย

6.1 บทสรุป

การยกเลิกข้อตกลง Bretton Woods ของมหาอำนาจทางการเงินอย่างสหรัฐอเมริกาในปี 1971 นั้น ได้ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ต่อสถานการณ์เศรษฐกิจโลก โดยเฉพาะทำให้ค่าเงินของญี่ปุ่นเพิ่มสูงขึ้นอย่างมากเมื่อเทียบกับสหรัฐอเมริกา แต่ญี่ปุ่นได้แก้ปัญหานี้ด้วยการย้ายฐานการผลิตไปยังประเทศอุตสาหกรรมใหม่ในเอเชีย (Asia's Nics) อันประกอบด้วย ไต้หวัน เกาหลีใต้ ฮองกงและสิงคโปร์ ซึ่งในขณะนั้นมีความพร้อมในการเปิดรับการลงทุนจากต่างประเทศมากกว่าไทย

อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากการยกเลิกข้อตกลง Bretton Woods ที่ทำให้ค่าเงินของสหรัฐอเมริกาอ่อนค่าลงนั้น กลับไม่ได้ช่วยทำให้ภาวะขาดดุลของสหรัฐอเมริกาฟื้นตัวอย่างที่คาดการณ์ไว้ ดังนั้น สหรัฐอเมริกาจึงได้แก้เกมโดยการจัดประชุม Plaza Accord ในปี 1985 เพื่อกดดันให้มหาอำนาจการเงินอื่นพยายามรักษาอัตราแลกเปลี่ยนของเงินดอลลาร์ให้อ่อนค่ากว่าประเทศอื่นและเช่นเดียวกับในปี 1971 ประเทศญี่ปุ่นที่ได้รับผลกระทบจากข้อตกลงนี้ จึงได้ตัดสินใจย้ายฐานการผลิตอีกครั้งแต่คราวนี้กลับเลือกประเทศในภูมิภาคอาเซียน ซึ่งประเทศไทยก็ได้รับอานิสงส์ด้วย เนื่องจากมีค่าจ้างแรงงานและวัตถุดิบที่ถูกกว่าประเทศอุตสาหกรรมใหม่ ขณะเดียวกันโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจก็ได้พัฒนาเพิ่มขึ้นมากกว่าในปี 1971

จึงเห็นได้ว่า การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจครั้งใหญ่ของประเทศไทยในช่วงปี 1985-1990 ที่เกิดจากการย้ายฐานการผลิตของญี่ปุ่นมายังประเทศไทยนั้น ไม่ได้เกิดจากการพัฒนาทางเศรษฐกิจของไทยที่เหมาะสมต่อการลงทุนของประเทศญี่ปุ่นเพียงอย่างเดียว หากยังขึ้นอยู่กับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจโลก โดยเฉพาะการปรับกลยุทธ์ของประเทศญี่ปุ่นเพื่อตอบโต้กับกลยุทธ์เพื่อแก้ไขการขาดดุลการค้าของสหรัฐอเมริกาผ่านการประชุม Plaza Accord

ยิ่งกว่านั้น ภายหลังจากความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกาให้กับประเทศญี่ปุ่น สหรัฐจึงปรับกลยุทธ์มาแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจในภาคการเงินโดยอาศัยความได้เปรียบของเงินดอลลาร์ในฐานะสื่อกลางการแลกเปลี่ยนของทุกประเทศทั่วโลก อย่างไรก็ตาม ประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่ในเวลานั้นยังคงมีภาคการเงินที่ล้าหลัง โดยรัฐบาลได้พยายามปกป้องการแข่งขันจากต่างประเทศ เพื่อให้ภาคการเงินมีเสถียรภาพจะจะสามารถสนับสนุนการเจริญเติบโตในภาคเศรษฐกิจจริงได้อย่างเต็มที่ทั้งหมดได้สร้างความขัดแย้งกับสหรัฐอเมริกาที่ต้องการเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ในภาคการเงินของประเทศเหล่านี้

สำหรับประเทศไทย ซึ่งได้รับการกดดันมาตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 80 แต่ก็ได้พยายามผลักดันต่อรองเรื่อยมา หากเมื่อเศรษฐกิจไทยได้ล้มรสความเจริญเติบโตอย่างฟุ้งหะยานภายหลังจากการย้ายฐานการผลิตของญี่ปุ่นในปี 1985 ประเทศไทยจึงเริ่มมองเห็นผลประโยชน์ที่อาจได้รับจากการเปิดเสรีทางการเงินแต่กระนั้นประเทศไทยก็ไม่ได้รีบร้อนที่จะดำเนินการในทันที โดยได้เตรียมความพร้อมทั้งด้านกฎระเบียบและการปรับตัวของสถาบันการเงิน ที่สำคัญการจัดตั้งกิจการวิเทศธนกิจไทย (BIBF) ในปี 1993 นั้น ยังเป็นการประนีประนอมต่อแรงกดดันจากสหรัฐอเมริกาที่จะให้ประเทศไทยเปิดเสรีให้ธนาคารจากต่างประเทศเข้ามาแข่งขันได้อย่างเต็มที่ ซึ่งนอกจากช่วยยืดเวลาการเปิดเสรีไปได้อีกช่วงหนึ่งแล้ว ยังช่วยให้ประเทศไทยได้รับเงินกู้ราคาถูกจากต่างประเทศเพื่อมาใช้พัฒนาเศรษฐกิจภายในประเทศอีกด้วย โดยเฉพาะเมื่อการลงทุนทางตรง (FDI) จากต่างประเทศเริ่มลดน้อยลงภายหลังจากประเทศญี่ปุ่นเกิดวิกฤตเศรษฐกิจในปี 1990

จึงเห็นได้ว่า ปฏิสัมพันธ์ของมหาอำนาจทางการเงินที่มีต่อประเทศไทยนั้นมีความเกาะเกี่ยวเชื่อมโยงอย่างสลับซับซ้อน โดยส่วนใหญ่แล้วเริ่มต้นจากการต่อสู้ของเหล่ามหาอำนาจทางการเงินในเวทีระดับโลกและเมื่อเกิดความเปลี่ยนแปลง จึงต้องพยายามแก้ปัญหาในหลากหลายรูปแบบ ซึ่งบางครั้งกลยุทธ์นั้นได้ทำให้ต้องมาเกี่ยวข้องกับประเทศไทย อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยก็ไม่จำเป็นต้องเสียเปรียบเสมอไป โดยเฉพาะเมื่อญี่ปุ่นย้ายฐานการผลิตเข้ามาในปี 1985 นั้น ไทยก็ได้รับประโยชน์มากมายเริ่มตั้งแต่เงินทุน เทคโนโลยี จนกระทั่งการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ

ยิ่งกว่านั้น เมื่ออเมริกาพยายามกดดันให้ประเทศไทยเปิดเสรีทางการเงินนั้น ไทยยังสามารถเจรจาต่อรองได้ ที่สำคัญการจัดตั้งกิจการวิเทศธนกิจไทย (BIBF) ยังทำให้ไทยได้รับประโยชน์อีกมากมาย ขณะที่สามารถยืดเวลาการเปิดเสรีให้ธนาคารจากต่างประเทศมาแข่งขันอย่างเต็มที่ออกไปอีก จนกระทั่งเมื่อธนาคารพาณิชย์ไทยรู้สึกมั่นใจว่าจะสามารถแข่งขันกับธนาคารต่างประเทศได้รัฐบาลไทยจึงได้ตัดสินใจให้ต่างชาติเข้ามาแข่งขันได้

อย่างไรก็ตาม ทุกสิ่งย่อมมีทั้งด้านมืดและด้านสว่าง แม้ว่าประเทศไทยจะได้รับประโยชน์มากมายจากการมีปฏิสัมพันธ์กับมหาอำนาจทางการเงิน แต่การไหลเข้าของเงินทุนอย่างรวดเร็วเกินไป ได้นำไปสู่ภาวะฟองสบู่และการลงทุนในกิจการที่ให้ผลตอบแทนต่ำประกอบกับโครงสร้างเศรษฐกิจและการเมืองไทยที่ยังอ่อนแอ จึงทำให้มีการบริหารเศรษฐกิจมหภาคที่ผิดพลาดในที่สุดได้นำไปสู่ “วิกฤตเศรษฐกิจ” ครั้งใหญ่ในปี 1997 ที่นำความสูญเสียให้ประเทศไทยเหลือคณานับ

เหตุการณ์นี้ยากจะโทษว่าเป็นความผิดของใครโดยเฉพาะสำหรับต่างประเทศนั้นย่อมทำเพื่อประโยชน์ของชาติตนเองเป็นหลัก ที่สำคัญไทยก็ยังได้รับประโยชน์มากมายจากการเข้ามาของต่างประเทศขณะเดียวกันยังสามารถป้องกันตัวเองได้ในระดับหนึ่ง โดยเตรียมความพร้อมและเปิดเสรีอย่างค่อยเป็นค่อยไป แม้ว่าต่างชาติจะเร่งรัดให้เร็วกว่านี้แต่ไทยก็ยังสามารถเจรจาต่อรองและปกป้องตัวเองได้ จนเมื่อพิจารณาว่าจังหวะเวลาเหมาะสมแล้วทั้งความเสี่ยงและผลตอบแทนจึงยินยอมเพิ่มระดับการเปิดเสรี

สำหรับการโจมตีที่ว่าไทยควรจะเปิดเสรีให้ช้ากว่านี้ ย่อมเป็นการกล่าวหาที่ไม่ได้พิจารณาสภาพความจริงของการต่อสู้แข่งขันช่วงชิงผลประโยชน์ที่ย่อมต้องฉกฉวยทุกเวลานาที เพื่อสร้างความได้เปรียบ โดยเฉพาะเมื่อเป้าหมายของไทยต้องการเป็น “ศูนย์กลางการเงินในภูมิภาค” ที่สำคัญประเทศไทย ซึ่งเป็นประเทศกำลังพัฒนานั้นย่อมต้องการเงินทุนมหาศาลเพื่อเร่งรัดพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้า ยิ่งกว่านั้นการกู้ยืมเงินจากต่างประเทศยังไม่ใช่วิธีที่เสียหายนะ หากนำเงินที่ได้ไปลงทุนอย่างมีประสิทธิภาพ

แน่นอนว่า ประเทศไทยอาจมีรัฐบาลที่ซื่อซื่อโกงกินอาจมีนักธุรกิจที่ละโมภโลกมากอาจมีผู้กำหนดนโยบายที่ขาดความรู้แต่คงไม่อาจปฏิเสธได้ว่า หากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหลายไม่มีความสามารถอันใดเลย เศรษฐกิจไทยในช่วงตั้งแต่ 1985-1996 คงไม่เติบโตอย่างมหัศจรรย์และคงไม่สามารถฟื้นตัวจากวิกฤตในปี 1997 ได้อย่างรวดเร็ว ดังนั้น การพิจารณาเหตุการณ์จึงต้องมองโดยภาพรวมทั้งหมดจึงจะประเมินอย่างถูกต้องเที่ยงตรง

ประเทศพม่าและเขมร ที่ไม่เคยเข้าใจเลยว่า “การเปิดเสรีทางการเงิน” มีหน้าตาอย่างไร พวกเขาอาจไม่ต้องเผชิญวิกฤตทางเศรษฐกิจที่รุนแรงแบบประเทศไทย แต่พวกเขาก็ยังต้องเผชิญความอดอยากหิวโหยเป็นระยะที่สำคัญคุณภาพชีวิตของประชาชนก็ไม่อาจเทียบได้กับประเทศไทย

ขณะที่ประเทศอินเดียและปากีสถานในช่วงเดียวกันนี้ ยังไม่ได้เปิดเสรีอย่างเต็มที่ ดังนั้น จึงไม่ต้องเผชิญวิกฤตเศรษฐกิจเช่นเดียวกับไทย แต่ก็ไม่ได้รับผลดีจากการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างเต็มที่เช่นเดียวกัน ที่สำคัญประเทศในลาตินอเมริกาที่เคยเปิดเสรีมาก่อนหน้านี้ก็เผชิญชะตากรรมเลวร้ายกว่าไทยมากมายนัก รวมถึงอินโดนีเซียที่รวมชะตากรรมเดียวกันในปี 1997 ก็ได้รับความเสียหายมากกว่าและยังฟื้นตัวช้ากว่าอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม ไทยคงต้องยอมรับว่าด้อยกว่าประเทศอย่างเกาหลีใต้และมาเลเซียที่เจ็บตัวน้อยกว่าและฟื้นตัวได้เร็วกว่าแน่นอนว่ายังไม่อาจเปรียบเทียบกับ อเมริกา ญี่ปุ่นและยุโรปที่มีระบบเศรษฐกิจทั้งภาคการเงินและภาคอุตสาหกรรมที่เหนือล้ำกว่าไทยมากมายนัก แต่ตลอดเส้นทาง การพัฒนาระบบทุนนิยมที่ก้าวหน้านี้ ทุกประเทศล้วนต้องเผชิญวิกฤตเศรษฐกิจทั้งใหญ่และเล็กไม่แตกต่างจากไทย

จึงเห็นได้ว่า เราไม่ควรวัดความสำเร็จล้มเหลวของประเทศจากการเกิดวิกฤตเพราะสาเหตุของวิกฤตนั้นอาจมาจากการกล้าที่จะเปิดรับสิ่งใหม่ ซึ่งถึงแม้จะนำไปสู่วิกฤตและความเสียหายในท้ายที่สุด แต่ผลประโยชน์ที่เก็บเกี่ยวได้ในช่วงก่อนและหลังวิกฤตอาจคุ้มค่ากว่าความเสียหายที่เกิดขึ้น โดยมีตัวอย่างที่ชัดเจน คือ ประเทศญี่ปุ่นที่เผชิญวิกฤตอย่างโหดร้ายรุนแรงกว่าไทยมาตลอดที่เห็นได้ชัดเจน คือ วิกฤตในปี 1990 ซึ่งจนถึงบัดนี้ยังไม่สามารถฟื้นตัวได้เลยขณะที่ไทยซึ่งเกิดวิกฤตในปี 1997 ได้ชิงฟื้นตัวไปล่วงหน้าหลายปีแล้ว หากทว่าความรุนแรงเลวร้ายที่ผ่านมาทั้งหมดของญี่ปุ่นนี้ ย่อมคุ้มค่ามหาศาลเมื่อแลกกับความเจริญรุ่งเรืองของประเทศชาติ ทั้งที่เริ่มต้นพัฒนาประเทศเข้าสู่สมัยใหม่พร้อมกับไทยในสมัยต้นรัชกาลที่ 5

มนุษย์ทุกคนล้วนมีความไม่สมบูรณ์ ระบบเศรษฐกิจย่อมเช่นเดียวกัน ไม่ใช่เฉพาะระบบทุนนิยมเท่านั้น อารยธรรมทั้งหลายล้วนแต่มีช่วงเวลารุ่งเรืองและเสื่อมโทรม สิ่งสำคัญ คือ ความกล้าที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่และปรับปรุงแก้ไขความผิดพลาด ซึ่งย่อมทำให้สามารถเก็บเกี่ยวผลประโยชน์ได้มากที่สุดในช่วงรุ่งเรืองลดทอนความเลวร้ายในช่วงวิกฤต เพื่อจะได้กลับมาทดลองเรียนรู้สิ่งใหม่และก้าวไปสู่ยุคสมัยที่รุ่งเรืองอีกวาระหนึ่ง

การฟื้นตัวจากวิกฤตเศรษฐกิจที่เริ่มมองเห็นสัญญาณตั้งแต่ปี 2000 จึงนับเป็นความมหัศจรรย์อีกครั้งของเศรษฐกิจไทย หากมองอีกมุมหนึ่ง แสดงว่าความโลภ ความงี่เงา ความขี้ฉ้อของคนไทยจำนวนหนึ่งคงไม่เลวร้ายอย่างที่กล่าวหากัน มิเช่นนั้นความเสียหายจะต้องรุนแรงจนคนไทยไม่อาจอบกู้ให้กลับมาได้รวดเร็วขนาดนี้ แต่สิ่งที่สำคัญสุด คือ การยอมรับความผิดพลาดเรียนรู้และแก้ไข เพื่อการกลับมารุ่งเรืองอีกครั้งหนึ่ง

การเข้ามาของ IMF ได้นำมาทั้งด้านดีและเสียต่อประเทศไทย ในเชิงของเศรษฐกิจมหภาคนั้น IMF ได้บังคับให้ไทยใช้นโยบายการเงินและการคลังอย่างตึงตัว ซึ่งยิ่งซ้ำเติมเศรษฐกิจไทย อย่างไรก็ตาม ความเข้มงวดของ IMF ได้ช่วยทำให้เกิดการแก้ไขปัญหอย่างจริงจังไม่ปล่อยให้มีการช่วยเหลือประนีประนอมกันโดยง่าย ซึ่งอาจนำไปสู่การหมกเม็ดปัญหาและทำให้วิกฤตเศรษฐกิจฟื้นตัวช้ากว่าที่ควรจะเป็น ในทางตรงข้ามญี่ปุ่นซึ่งเป็นมหาอำนาจทางการเงินและสามารถแก้ไขปัญหาได้เอง โดยไม่ต้องพึ่งพา IMF นั้นในท้ายที่สุดกลับไม่อาจฟื้นตัวจากวิกฤตได้เลยจนกระทั่งปัจจุบัน สาเหตุหนึ่งอาจเนื่องจากการที่ไม่ต้องถูกบังคับจากคนภายนอกที่เข้มงวด ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหลายจึงเกิดการประนีประนอมกันค่อนข้างมาก สุดท้ายโครงสร้างเศรษฐกิจจึงถูกถ่วงรั้งโดยปัญหาที่หมกหมมและไม่สามารถพาตัวเองพุ่งทะยานขึ้นไปได้อีกเลย

สิ่งที่น่าจะตั้งข้อสังเกตก็คือ ในขณะที่ IMF ได้บังคับใช้นโยบายการเงินและการคลังกับไทยอย่างตึงตัวภายหลังวิกฤต 2540 นั้น IMF กลับแนะนำให้ใช้มาตรการอัดฉีดเม็ดเงินมหาศาล เพื่อแก้ไขวิกฤตเศรษฐกิจให้กับประเทศตะวันตกที่ร่ำรวย โดยอ้างว่า วิกฤต “แฮมเบอร์เกอร์” ในปี 2551 ของสหรัฐอเมริกาแตกต่างจากในวิกฤต “ต้มยำกุ้ง” ของเอเชียเมื่อสิบปีก่อน ซึ่งยาที่ไอเอ็มเอฟสั่งก็คือ มาตรการรัดเข็มขัดอย่างรุนแรงในทุกภาคส่วนและทำให้ธุรกิจจำนวนไม่น้อย ต้องล้มละลาย

มาตรการที่ไอเอ็มเอฟแนะนำกับชาติร่ำรวยในคราวนี้ก็ คือ ลดอัตราดอกเบี้ย, ลดภาษี รวมทั้งการเงินของรัฐเข้าไปบรรเทาวิกฤตการเงินที่กำลังลุกลามจากสหรัฐฯ ไปทั่วโลก

นอกจากนี้ เจ้าหน้าที่ IMF ยังได้ชมเชยแผนกระตุ้นเศรษฐกิจของสหรัฐฯ มูลค่า 168,000 ล้านดอลลาร์ว่าเป็นการเคลื่อนไหวของรัฐบาลอย่างทันเวลาในการประคองเศรษฐกิจไว้ในช่วงขา ลง แกรม ยังแนะนำประเทศพัฒนาแล้วอื่น ๆ ให้ลดอัตราภาษีลงด้วยหากว่าสามารถทำได้ (โปรดดู ผู้จัดการออนไลน์, 2551)

จึงเห็นได้ชัดเจนว่า ประเทศไทยไม่ควรจะเชื่อถือ IMF มากเกินไป เพราะถึงที่สุด IMF ย่อมเป็นตัวแทนผลประโยชน์ของมหาอำนาจทางการเงิน แน่แน่นอนว่า มาตรการเข้มงวดของ IMF ในช่วงหลังวิกฤต 2540 อาจมีส่วนช่วยเหลือประเทศไทยให้ฟื้นตัวได้เร็วแต่กระนั้น หาก IMF รู้จักผ่อนปรนและใช้มาตรการที่ยืดหยุ่นต่อไทยเพิ่มขึ้นอีกเล็กน้อยความสูญเสียและการฟื้นตัวของไทยก็น่าจะดีกว่านี้

ถึงที่สุดแล้ว ระหว่างมหาอำนาจทางการเงินที่เข้ามาหาผลประโยชน์ในประเทศไทยนั้นยังมี ทั้งความขัดแย้งร่วมมือกัน ซึ่งไทยสามารถถกฉวยประโยชน์จากสถานการณ์ได้โดยเฉพาะเมื่อ IMF ถูกวิจารณ์อย่างรุนแรงจากการแก้ไขปัญหาวิกฤตที่ผิดพลาด จึงทำให้มหาอำนาจทางการเงินอย่าง ญี่ปุ่นสามารถแทรกตัวเข้ามามีอิทธิพลในเมืองไทยได้อีกครั้งหนึ่ง ภายหลังจากที่ถูกกีดกันออกไป โดยเฉพาะการเสนอให้ความช่วยเหลือผ่านโครงการมียาชาวา ซึ่งรัฐบาลพรรคประชาธิปัตย์ได้ถือ จังหวะนี้รับความช่วยเหลือเพื่อเพิ่มอำนาจต่อรองกับ IMF ที่กำลังเพลี่ยงพล้ำ

อย่างไรก็ตาม ประชาชนไทยยังได้ร่วมกันตอบโต้อิทธิพลของเหล่ามหาอำนาจทางการเงิน ทั้งหลายโดยการเลือกพรรคไทยรักไทยขึ้นมาเป็นรัฐบาล ซึ่งได้เสนอการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจที่ แตกต่างจาก IMF และญี่ปุ่น โดยเฉพาะการพึ่งพาเศรษฐกิจในประเทศและทำให้ประเทศไทย สามารถฟื้นตัวอย่างรวดเร็วจนหลุดพ้นจากวิกฤตอย่างชัดเจนในช่วงปี 2003-2004

ทั้งหมด จึงทำให้เห็นว่า ปฏิสัมพันธ์ของมหาอำนาจทางการเงินที่มีต่อประเทศไทยนั้น แม้ว่า จะเกิดจากจุดมุ่งหมายในผลประโยชน์ส่วนตัวของเหล่ามหาอำนาจนั้น แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า ไทย จะต้องเป็นฝ่ายเสียประโยชน์เสมอไป อาจสามารถเกิดความสัมพันธ์แบบผลประโยชน์ร่วมกัน (Win-Win) ได้อีกด้วย สิ่งสำคัญที่จะตัดสินว่าไทยจะได้หรือเสียประโยชน์นั้น ย่อมขึ้นอยู่กับความสามารถ ในการแข่งขันร่วมมือกับมหาอำนาจทั้งหลายอย่างชาญฉลาดเพียงใด

แน่นอนว่าไทยย่อมมีศักยภาพในการต่อสู้ที่ดีต่อกว่า แต่เนื่องจากความสัมพันธ์ของเหล่า มหาอำนาจนั้นเต็มไปด้วยความสัมพันธ์ที่สลับซับซ้อนทั้งร่วมมือและแข่งขัน ดังนั้น ไทยจึงยัง สามารถอาศัยช่องว่างนี้ เพื่อแสวงหาประโยชน์และเอาตัวรอดได้อีกด้วยแต่การที่จะทำเช่นนี้ได้ไทย จะต้องมีความเฉียบคมแม่นยำในการวิเคราะห์ทิศทางความเคลื่อนไหวของเศรษฐกิจการเมืองโลก จึงจะสามารถกำหนดกลยุทธ์เพื่อรับมือกับมหาอำนาจทั้งหลายได้อย่างถูกต้อง

เนื่องจาก สถานการณ์โลกในยุคโลกาภิวัตน์มีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ดังนั้น ไทย จึงไม่ควรมองเห็นแค่มหาอำนาจทางการเงินที่มีอยู่เดิมเท่านั้น แต่จะต้องผนวก “จีน” ซึ่งได้กลายเป็น มหาอำนาจใหม่เข้ามาด้วย โดยเฉพาะโมเดลการพัฒนาที่แตกต่างค่อนข้างมากกับโมเดลของ ตะวันตกนั้น แต่ยังสามารถสร้างความเจริญเติบโตให้จีนอย่างรวดเร็วและได้ส่งผลกระทบต่อมหาอำนาจ ทางการเงินอันดับหนึ่งอย่างสหรัฐอเมริกาได้ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา

ที่สำคัญ คือ ท่ามกลางวิกฤตการณ์ของมหาอำนาจทางการเงินเก่าทั้งหลายไม่ว่าจะเป็นอเมริกา ยุโรป และญี่ปุ่น ในช่วงปี 2009 อาจจะมีอีกหลายปีต่อจากนี้ไทยควรจะจับตามหาอำนาจทางการเงินใหม่อย่างจิ้งไว้ให้ดี เพราะคาดการณ์กันว่าเงินได้รับผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจโลกครั้งนี้ไม่มากนักและจะฟื้นตัวอย่างรวดเร็ว

ดังนั้น จึงน่าจะเป็นโอกาสอันดีของไทยที่จะเข้าไปแสวงหาประโยชน์ในความร่วมมือแข่งขันกับมหาอำนาจใหม่อย่างจีนนี้ เพราะแม้ว่าเงินจะพัฒนาตัวเองขึ้นมาเป็นมหาอำนาจทางการเงินใหม่ได้อย่างรวดเร็วในช่วงหลายปีที่ผ่านมา แต่ถ้าเทียบความแข็งแกร่งแล้วเงินยังไม่คงเป็นรองมหาอำนาจเก่าอยู่ในระดับหนึ่ง จึงจำเป็นต้องอาศัยพันธมิตรมาช่วยเพิ่มศักยภาพของตนเอง เพื่อให้สามารถต่อสู้และท้าทายมหาอำนาจเดิมได้มากยิ่งขึ้นการเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับจีนนั้น จึงน่าจะมีประโยชน์ค่อนข้างมาก โดยเฉพาะในช่วงที่มหาอำนาจเก่าทั้งหลายมีความอ่อนแอด้วยแล้วยังเป็นโอกาสอันดีที่ไทยจะหาประโยชน์จากความสัมพันธ์กับจีนในช่วงเวลานี้

อย่างไรก็ตาม ขณะที่มีมหาอำนาจทางการเงินมีหลายฝ่าย และยังคงเต็มไปด้วยความสัมพันธ์ที่สลับซับซ้อนทั้งร่วมมือและขัดแย้งนั้น ในประเทศไทยย่อมมีกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ที่ร่วมมือและขัดแย้งเช่นกัน การจะสามารถตอบโต้และเล่นเกมกับมหาอำนาจทางการเงินอย่างฉลาดนั้นไทยจะต้องพัฒนาความสัมพันธ์ภายในประเทศให้มีความแข็งแกร่งควบคู่ไปด้วย โดยเฉพาะปฏิสัมพันธ์กับมหาอำนาจทางการเงินภายหลังวิกฤตในปี 1997 ได้มีความรุนแรงและเชื่อมโยงมากยิ่งขึ้น จนถึงกับมีงานวิจัยที่ชื่อว่า “ทุนไทยแข่งขันกับต่างประเทศมากกว่าแข่งขันกันเอง” ยิ่งกว่านั้น สภาพการเมืองไทยภายหลังวิกฤตในปี 1997 ยังชี้นำไปในทางที่เปิดกว้างต่อกลุ่มคนที่หลากหลายมากขึ้น จึงเป็นงานที่ท้าทายอย่างยิ่งที่จะสร้างความร่วมมือและแข่งขันอย่างเหมาะสมทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจ เพื่อให้ประเทศไทยสามารถพัฒนาตนเองให้มีความแข็งแกร่งจนสามารถแสวงหาประโยชน์จากปฏิสัมพันธ์ระหว่างมหาอำนาจทางการเงินได้ดีกว่าเดิม

ยิ่งกว่านั้น หากไทยสามารถพัฒนาประเทศได้ถึงระดับหนึ่งแล้วย่อมสามารถยกระดับตนเองเป็นมหาอำนาจทางการเงินเข้าไปหาประโยชน์ในประเทศอื่นได้อีกด้วย ซึ่งไทยได้เคยทดลองทำมาแล้วครั้งหนึ่งในช่วงเฟื่องฟูของเศรษฐกิจไทยก่อนวิกฤตในปี 1997 และในอนาคตเมื่อไทยมีเศรษฐกิจที่แข็งแกร่งกว่านี้ โอกาสที่เปิดกว้างมากขึ้นในโลกยุคโลกาภิวัตน์ย่อมจะเอื้ออำนวยให้ไทยได้รับประโยชน์จากปฏิสัมพันธ์ทั้งรุกและรับได้ดียิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตาม เมื่อความมั่งคั่งร่ำรวยเกิดขึ้นในประเทศไทยแล้ว สิ่งที่ไม่ควรจะละเลยไป คือ การกระจายรายได้ให้กับคนส่วนใหญ่ในสังคม ซึ่งในอดีตที่ผ่านมาประเทศไทยยังอยู่ในกลุ่มประเทศกำลังพัฒนา อาจทำให้ชนชั้นนำมุ่งเน้นไปที่การสร้างความสำเร็จเติบโตทางเศรษฐกิจมากกว่าการกระจายรายได้ แต่ในอนาคตข้างหน้าประเทศไทยจะแสวงหาประโยชน์ได้มากมายนั้น ควรจะมีนโยบายเพื่อทำให้ความมั่งคั่งเกิดขึ้นกับทุกภาคส่วนในสังคม

6.2 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ประเทศไทยควรจะต้องจัดตั้งหน่วยงานเพื่อทำการศึกษาถึงความสำเร็จและล้มเหลวในโมเดลการพัฒนาประเทศของมหาอำนาจทางการเงินทั้งหลายให้ลึกซึ้ง ทั้งจุดอ่อนจุดแข็ง ข้อดีข้อเสีย เพื่อช่วยให้คนไทยได้รับรู้ถึงแนวทางการพัฒนาที่แตกต่างกันและไม่ถูกครอบงำทางความคิดจากมหาอำนาจทางการเงินประเทศใดมากเกินไป ที่สำคัญ เมื่อมีความรู้อย่างลึกซึ้งแล้ว ย่อมสามารถนำมาปรับใช้ เพื่อรับมือกับมหาอำนาจทางการเงินทั้งหลายได้ดียิ่งขึ้นที่สำคัญยังสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาประเทศไทยได้อย่างเหมาะสมอีกด้วย

2. การรับมือกับมหาอำนาจทางการเงินนั้น นอกจากเรียนรู้จุดอ่อนจุดแข็งของฝ่ายตรงข้ามแล้ว ยังต้องพยายามพัฒนาศักยภาพภายในประเทศ ทั้งการเมือง เศรษฐกิจ สังคมให้มีความแข็งแกร่ง เพื่อจะกลายเป็นฝ่ายได้รับประโยชน์มากที่สุดจากปฏิสัมพันธ์ของมหาอำนาจทางการเงินทั้งหลายที่เข้ามาเกี่ยวข้อง

แนวทางหนึ่งในการพัฒนาประเทศที่สรุปได้จากการศึกษาคั้งนี้ คือ คนไทยไม่ควรหวาดกลัวในการเปิดกว้าง เพื่อเรียนรู้สิ่งใหม่เพียงเพราะว่าสิ่งนั้นนำไปสู่ความฉ้อฉล รุนแรงและไร้เสถียรภาพ โดยเฉพาะประเทศที่ประสบความสำเร็จจนกลายเป็นมหาอำนาจทางการเงินนั้น ล้วนแล้วแต่เคยผ่านวิกฤตที่รุนแรงมาแล้วทั้งนั้น สิ่งสำคัญจึงไม่ใช่ทำอะไรไม่ให้เกิดวิกฤตแต่ต้องเปลี่ยนคำถามใหม่ว่าภายใต้ความเสี่ยงในระดับที่ยอมรับได้นั้น ทำอย่างไรจึงจะเปิดกว้างและเรียนรู้เพื่อแสวงหาประโยชน์จากสรรพสิ่งรอบตัวเราอย่างเหมาะสมที่สุด (Optimize)

3. ศึกษาแนวทางและความเป็นไปได้ของการสร้างความร่วมมือในภูมิภาค เพื่อรับมือกับมหาอำนาจทางการเงิน อย่างไรก็ตาม ในบริบทการแข่งขันร่วมมือที่สลับซับซ้อนในยุคโลกาภิวัตน์นั้นบางทีการแข่งขันร่วมมืออย่างชาญฉลาดกับมหาอำนาจทางการเงินทั้งหลายโดยตรง อาจได้ประโยชน์มากกว่าการสร้างความร่วมมือในภูมิภาคเพื่อเจรจาต่อรอง ดังนั้น ผู้กำหนดนโยบายจึงต้อง

ฉลาดเพียงพอในการเลือกเส้นทางที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศไทยสูงสุด ไม่ควรคิดแบบเหมารวมว่าการร่วมมือเพื่อต่อรองจะได้ประโยชน์มากกว่า เพราะในการร่วมมือนั้นย่อมมีต้นทุนแฝงเร้นอยู่ด้วยทางที่ดีที่สุด คือ การค้นคว้าวิจัยเพื่อหาทางเลือกเชิงกลยุทธ์ที่ดีที่สุดท่ามกลางความขัดแย้งร่วมมือของทุกประเทศบนโลกใบนี้

6.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต

เพื่อให้ประเทศไทยได้รับประโยชน์จากปฏิสัมพันธ์กับมหาอำนาจการเงินมากขึ้น จึงควรมีการศึกษาถึงรูปแบบการแข่งขันร่วมมือกับประเทศมหาอำนาจทางการเงินของประเทศญี่ปุ่น สิงคโปร์ เกาหลีใต้และจีน ที่ครั้งหนึ่งเคยเป็นประเทศกำลังพัฒนาเช่นเดียวกับไทยแต่ด้วยความฉลาดในการพัฒนาปฏิสัมพันธ์กับมหาอำนาจทางการเงิน จึงสามารถได้รับประโยชน์ในการพัฒนามากกว่าประเทศไทย หากสามารถศึกษาโดยเปรียบเทียบกับรูปแบบในประเทศไทย ย่อมจะทำให้ได้รับความรู้ที่เป็นประโยชน์เพิ่มมากขึ้นเพราะแต่ละประเทศย่อมมีเงื่อนไขและบริบทเฉพาะของตน จึงไม่อาจเลียนแบบกันได้ทั้งหมดแต่สามารถนำมาปรับใช้ได้หากเข้าใจบริบทและสถานการณ์อย่างลึกซึ้ง

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กุลลดา เกษบุญชู - มีด. **รัฐไทยกับโลกาภิวัตน์**, 2549.

จิตติศักดิ์ นันทพานิช และ สมลักษณ์ ศรีมาลี. **จุดตายเศรษฐกิจ**. กรุงเทพฯ : ประพันธ์สาส์น, 2542.

ฉลองภพ สุธงศ์กัฏาญจน์ และ ปกรณ์ วิชยานนท์. การพัฒนาความร่วมมือทางการเงินในภูมิภาค และโครงสร้างระเบียบการเงินของโลกเพื่อลดความเสี่ยงต่อการเกิดภาวะวิกฤตทางการเงิน.

สู่หนึ่งทศวรรษหลังวิกฤตเศรษฐกิจ : ได้เรียนรู้และปรับปรุงอะไรบ้าง ? กลุ่มที่ 1

การปรับปรุงการบริหารเศรษฐกิจในระดับมหภาค . 9-10 ธันวาคม 2549

ณ โรงแรมแอมบาสซาเดอร์ ซิตี้ จอมเทียน จังหวัดชลบุรี, 2549.

ชมรมร่วมใจไทยกู้ชาติ. **ขายนาคารของรัฐให้ต่างชาติ ประชาชนเสียอะไร?** กรุงเทพฯ :

สำนักพิมพ์สมิต , 2544.

ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์และโอฬาร ถิ่นบางเตียว. **เจ้าพ่อท้องถิ่น การเมือง โลกาภิวัตน์**. ใน ผาสุก

พงษ์ไพจิตร บรรณธิการ. **การต่อสู้ของทุนไทย 2 : การเมือง วัฒนธรรม เพื่อความอยู่รอด**.

กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, 2549.

ฐิตินันท์ พงษ์สุทธิรักษ์. **10 ปีวิกฤตเศรษฐกิจไทย กับประชาธิปไตยบนทาง 3 แพร่ง**.

กรุงเทพฯ : เอเอ เปเปอร์ สเตชันเนอรี่, 2550.

ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ. **การกู้เงินภายใต้เงื่อนไขของ IMF**, 2540.

ประสาร ไตรรัตน์วรกุล และธัญญลักษณ์ วัชรชัยสุรพล. **รูปแบบธุรกิจใหม่ (Business Model)**

ของธนาคารพาณิชย์เอกชน. **สู่หนึ่งทศวรรษหลังวิกฤตเศรษฐกิจ : ได้เรียนรู้และ**

ปรับปรุงอะไรบ้าง ? กลุ่มที่ 2 ความเปลี่ยนแปลงในภาคการเงินและการ

อภิบาลบริษัท . 9-10 ธันวาคม 2549 ณ โรงแรมแอมบาสซาเดอร์ ซิตี้ จอมเทียน

จังหวัดชลบุรี, 2549.

ปราณ พิสิฐเศรษฐการ. **ทักษิณมิกซ์และ CEO ประเทศไทย**. กรุงเทพฯ : มติชน , 2547.

ผาสุก พงษ์ไพจิตร. บทนำ : **การต่อสู้ของทุนไทย : การปรับตัวและพลวัตหลังวิกฤตปี 2540**.

ใน ผาสุก พงษ์ไพจิตร บรรณธิการ. **การต่อสู้ของทุนไทย 1 การปรับตัวและพลวัต**.

กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, 2546.

ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเคอร์. **เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ**. พิมพ์ครั้งที่ 3

เชียงใหม่ : ซิลค์เวอร์ม , 2546.

ผู้จัดการออนไลน์. IMFแนะวิธีแก้วิกฤต"แฮมเบอร์เกอร์"ไม่แรง-เข้มงวดเหมือนคราว

'ต้มยำกุ้ง'[online]. แหล่งที่มา : <http://www.citiserice.net/forum/index.php?topic=18083.0> [2009, April 26] , 2551.

นุชจรี เสน่หา. **พลวัตของความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกา**

(ปี 1989-2001). วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2546.

เนตรนาภา ไททย์เลิศศักดิ์. **กลุ่มทุนและธุรกิจครอบครัวไทย ก่อนและหลังวิกฤตปี 2540.**

กรุงเทพฯ : BrandAgebooks , 2549.

รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์. **เศรษฐกิจไทย หลังวิกฤตการณ์ ปี 2540.** กรุงเทพฯ : โครงการจัดพิมพ์
คบไฟ, 2545.

รัตพงษ์ สอนสุภาพ และ ประจักษ์ น้าประสานไทย. **Thaksino's Model ปฏิรูปความมั่งคั่งสู่**

ฐานอำนาจใหม่. กรุงเทพฯ : ยู เอ็ม ซี เพรส จำกัด, 2546.

สมพันธ์ เตชะอธิก. **กองทุนชุมชนให้อะไรกับสังคมไทย**[online]. แหล่งที่มา :

<http://www.thaingo.org/cgi-bin/content/content1/show.pl?0045>[2009, April 3] ,
2545.

สมภาพ มานะรังสรรค์. **พลวัตของระบบการเงินโลกกับผลกระทบต่อไทย.** กรุงเทพฯ :

ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง , 2546.

วรวิทย์ เจริญเลิศ และ บัณฑิตย์ ธนชัยเศรษฐวุฒิ. ใน กนกศักดิ์ แก้วเทพ และนวนน้อย ตีรรัตน์

บรรณานุกรม. **2540 จุดเปลี่ยนประเทศไทย.** กรุงเทพฯ : ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์
การเมือง, 2540.

วอลเดน เบลโล และคณะ. **โศกนาฏกรรมสยาม.** แปลโดย สุรนุช ธงศิลา. กรุงเทพฯ :

มูลนิธิโกมลคีมทอง , 2542.

วิรัตน์ แสงทองคำ. **The Fall of Thai banking.** กรุงเทพฯ : Manager Classic, 2548.

วิทยากร เชียงกุล **เศรษฐกิจไทย เศรษฐกิจโลก.** กรุงเทพฯ : วิทยุชุมชน, 2545.

วิทยากร เชียงกุล และคณะ. **วิกฤตเศรษฐกิจไทย ผลกระทบจากการรับเงินช่วยเหลือ IMF และ**

ทางออกสำหรับประชาชน. กรุงเทพฯ : ประพันธ์สาส์น, 2541.

วีรพงษ์ รามางกูร.. บทนำ. ใน ปราณ พิสิฐเศรษฐการ. **ทักษิณมิกซ์และ CEO ประเทศไทย.**

กรุงเทพฯ : มติชน ,2547

วีระยุทธ กาญจน์ชูฉัตร. 2549. **สองนคราค้าปลีกไทย.** ใน ผาสุก พงษ์ไพจิตร

บรรณานุกรม. **การต่อสู้ของทุนไทย 2 : การเมือง วัฒนธรรม เพื่อความอยู่รอด.** กรุงเทพฯ :

สำนักพิมพ์มติชน

อนุช อภาภิรมย์ และคณะ. **โบกมือลาโลกาภิวัตน์.** กรุงเทพฯ : มูลนิธิวิถีธรรม, 2544.

- อนุวัฒน์ ชลไพศาล. ฟันไปจากฉันทมติแห่งวอชิงตัน. **ประชาชาติธุรกิจ** : 6 , 2547.
- อักษรศรี พานิชสาส์น. บทวิพากษ์ “เศรษฐกิจบนฐานความรู้”. **วารสารสหวิทยาการ**. ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 , 2546.
- อัฉนา ไวกวามดี และ จิระพล มหุดติการ. พัฒนาการของนโยบายการเงินไทยในทศวรรษที่ผ่านมา. **สู่หนึ่งทศวรรษหลังวิกฤตเศรษฐกิจ : ได้เรียนรู้และปรับปรุงอะไรบ้าง ?**
กลุ่มที่ 1 การปรับปรุงการบริหารเศรษฐกิจในระดับมหภาค . 9-10 ธันวาคม 2549
ณ โรงแรมแอมบาสซาเดอร์ ซิตี้ จอมเทียน จังหวัดชลบุรี, 2549.
- อุกฤษฏ์ ปัทมานันท์. **วิกฤตไทย วิกฤตเอเชีย**. กรุงเทพฯ : สถาบันเอเชียศึกษา, 2542.
- อุกฤษฏ์ ปัทมานันท์. **การศึกษาเปรียบเทียบบทบาทสหรัฐอเมริกาต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจไทย ทศวรรษ 1960 และ 1990**. กรุงเทพฯ : สถาบันเอเชียศึกษา, 2544.
- อุกฤษฏ์ ปัทมานันท์. **วิกฤตการณ์เศรษฐกิจกับการปรับตัวของธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ : สถาบันเอเชียศึกษา, 2546.
- อุกฤษฏ์ ปัทมานันท์. **อุกฤษฏ์ ปัทมานันท์ : “นี่คือรัฐบาลเปรม 6”**. **วารสาร October No. 6 ปฏิวัติ 2549**, 2549.
- อุกฤษฏ์ ปัทมานันท์ และรัตพงษ์ สอนสุภาพ. มังกรฤทหนัดเขียวเล็บ : ธนาคารพาณิชย์ไทยหลังวิกฤตเศรษฐกิจ. ใน ผาสุก พงษ์ไพจิตร บรรณาธิการ. **การต่อสู้ของไทย 2 : การเมือง วัฒนธรรม เพื่อความอยู่รอด**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน} 2549.

ภาษาอังกฤษ

- Ariff, Mohamed and Khalid, Ahmed M. **Liberalization and growth in Asia : 21-st century challenges**. UK : Edward Elgar Publishing Limited.
- Available from: <http://www.globalpolicy.org/soecon/bwi-wto/stig.htm> [2009, March 7]
- The Dollars & Sense Collective. 2000. **The ABCs of the Global Economy**[online]. Available from: <http://www.dollarsandsense.org/archives/2000/0300collect.html> [2009, March 7]
- Balaam, David N. and Veseth, Michael. **Introduction to International Political Economy**. 3rd ed. USA:Pearson Prentice Hall, 2005.
- Bond, Patrick. **Their Reforms and Ours: Balance of forces and Economic Analysis in a New Global Financial Architecture**. In Walden Bello et al (eds.), **Global finance : new thinking on regulating speculative capital markets**. London : Zed Books. , 2000.

- Chang, Ha Joon. **Kicking Away the Ladder : Policies and Institutions for Economic Development in Historical Perspective**. London : Anthem Press, 2002.
- Fischer, Stanley. Globalization: Threat or Opportunity? An IMF Issues Brief[online]. Available from: <http://www.imf.org> [2009, March 6] ,2000.
- Henderson, Callum. **Asian Dawn**. Malaysia : McGraw-Hill ,2000.
- Hill, Hall. Forward. In Ariff, Mohamed and Khalid, Ahmed M. **Liberalization and growth in Asia : 21-st century challenges**. UK : Edward Elgar Publishing Limited, 2005.
- Kwan, C. H. **Yen Bloc : toward economic integration in Asia**. USA : Brookings Institution Press, 2001.
- Pasuk Phongpaichit and Chris Baker. **Thailand's crisis**. Thailand : Silkworm Books, 2000.
- Pasuk Phongpaichit and Cris Baker. **Thaksin:The business of politics in Thailand**. Chiangmai : Silkworm books, 2004.
- Rupert, Mark. And M. Scott Solomon. **Globalization and international political economy : the politics of alternative futures**. USA : Rowman & Littlefield Publishers, 2006.
- Schmidt, Vivien A. **The futures of European capitalism**. USA : Oxford University Press , 2002.
- Schumpeter, Joseph A. **Capitalism, Socialism and Democracy**. 5th ed. London : George Allen & Unwin, 1976.
- Stiglitz, Joseph. More Instruments and Broader Goals : Moving Toward the Post-Washington Consensus[online], 1998.
- Wade, Robert. 2001. The US Role in the Long Asian Crisis of 1990-2000. In Lukauskis, A.; Batista-Rivera, F. Edward Elgar. , Eds. **The Political Economy of the East Asian Crisis and its Aftermath : Tigers in Distress**. pp.195-226. UK : Edward Elgar Publishing.
- Zhang, Xiaoke. 2003. **The Changing Politics of Finance in Korea and Thailand : from deregulation to debacle**. USA : Routledge.

ภาคผนวก

ธนาคารพาณิชย์ ซึ่งเป็นภาคธุรกิจที่ส่งผลต่อโครงสร้างเศรษฐกิจไทยมากที่สุดและได้ถูกกล่าวหาว่า เป็นต้นเหตุสำคัญของวิกฤตเศรษฐกิจไทยนั้น ได้มีการปรับปรุงโครงสร้างธุรกิจไปอย่างมาก โดยได้ละทิ้งรูปแบบการดำเนินธุรกิจ ซึ่งในอดีตถูกกล่าวหาว่าเป็น “เสือนอนกิน” ไปอย่างสิ้นเชิง การปรับปรุงขนาดใหญ่ของธนาคารพาณิชย์ไทยภายหลังจากวิกฤต 2540 นี้ จึงนับว่าเป็นนิมิตหมายที่ดีของเศรษฐกิจไทยในอนาคต ที่จะต้องแสวงหาประโยชน์และลดความเสี่ยงจากโลกาภิวัตน์เพิ่มมากขึ้นโดยสามารถสรุปได้ดังนี้

รูปแบบธุรกิจ (business Model)	ก่อน วิกฤตเศรษฐกิจและการเงินในปี 2540	หลัง วิกฤตเศรษฐกิจและการเงินในปี 2540
โมเดลโครงสร้างธุรกิจ	มุ่งเน้นขยายสินเชื่อ เพื่อรายได้ดอกเบี้ยเป็นหลัก	ให้ความสำคัญกับรายได้ที่มีใช้ดอกเบี้ยมากขึ้น โดยลักษณะธุรกิจมีความเป็น “Consumer Banking” มากขึ้น
โมเดลการหาลูกค้าและรักษาความสัมพันธ์กับลูกค้า	- อยู่ที่ผู้จัดการสาขาเป็นหลัก - สาขาแต่ละแห่งรับฝากและปล่อยกู้เป็นเอกเทศ - มีการตั้งลูกค้าตามการย้ายของผู้จัดการสาขา	มีการแบ่งกลุ่มลูกค้าและระบุนความรับผิดชอบชัดเจน อาทิ ลูกค้ารายใหญ่และรายกลาง จะใช้ผู้ดูแลความสัมพันธ์ลูกค้า (RM) ส่วนลูกค้ารายย่อย จะใช้ช่องทางสาขาและทีมขายตรง เป็นต้น
โมเดลการขายและให้บริการ	- ไม่มีการจัดกลุ่มลูกค้าชัดเจน จึงไม่มีการวางแผนการขายในภาพรวมที่เป็นระบบ ทำให้ไม่เห็นความต้องการทั้งหมดของลูกค้า - วิธีการตลาดจะเป็นแบบ “One size fits all” - ใช้สาขาเป็นช่องทางการขายและให้บริการหลัก	- มีการวางแผนการขายที่แตกต่างกันตามกลุ่มลูกค้ากลุ่มผลิตภัณฑ์ และช่องทางการขาย โดยเริ่มมีการขายข้ามผลิตภัณฑ์ (Cross-sell) มากขึ้น เพื่อเพิ่มรายได้ค่าธรรมเนียม - มีการศึกษาความต้องการของลูกค้า เพื่อนำเสนอบริการให้ตรงกับความต้องการมากที่สุด - วิธีการตลาดจะแตกต่างกันตามกลุ่มลูกค้า - เพิ่มช่องทางการขายและให้บริการเป็นสาขาเครื่องอิเล็กทรอนิกส์ โทรศัพท์ อินเทอร์เน็ต ทีมขาย
การบริหารความเสี่ยง	- เน้นแต่ความเสี่ยงด้านเครดิต - ขาดกระบวนการเครดิตที่เป็นมาตรฐาน	- มีการพิจารณาความเสี่ยง 3 ด้านหลัก คือ ด้านเครดิต ด้านตลาด และด้านปฏิบัติการ

รูปแบบธุรกิจ (business Model)	ก่อน วิกฤตเศรษฐกิจและการเงินในปี 2540	หลัง วิกฤตเศรษฐกิจและการเงินในปี 2540
โมเดลเครดิต และการบริหาร ความเสี่ยง เครดิต	<ul style="list-style-type: none"> - ผู้จัดการสาขา/เขต/ภาค มีบทบาทสูงมาก ในการพิจารณาและอนุมัติเครดิตของลูกค้า ขาดการคานอำนาจที่ชัดเจน ขณะที่การวัดผลงานจะเน้นไปที่ปริมาณการปล่อยสินเชื่อมากกว่าคุณภาพ - นโยบายเครดิต หรือการปล่อยสินเชื่อ จะเน้นไปที่อุตสาหกรรมที่มีศักยภาพในการเติบโตและทำกำไรสูง และไม่นำมาซึ่งความเสี่ยงด้านการกระจุกตัวของเงินให้สินเชื่อเท่าที่ควร อีกทั้งขาดเครื่องมือสนับสนุน - การพิจารณาความเสี่ยงเครดิตไม่มีกระบวนการที่เป็นระบบ และขาดข้อมูลสนับสนุน - การอนุมัติเครดิต จะดูจากมูลค่าหลักประกันเป็นหลัก ผสมกับพิจารณาญาณของผู้จัดการสาขา/เขต/ภาค 	<ul style="list-style-type: none"> - มีการแยกกระบวนการพิจารณาและอนุมัติเครดิต ออกมารวมศูนย์ จากขั้นตอนการหาลูกค้า ทำให้มีการคานอำนาจ ขณะที่ในขั้นตอนการหาลูกค้า นั้นผู้ดูแลความสัมพันธ์ลูกค้า หรือทีมขาย จะถูกวัดผลงานจากทั้งปริมาณและคุณภาพสินเชื่อ - นโยบายเครดิต หรือการปล่อยสินเชื่อจะคำนึงถึงตัวแปรด้านการกระจุกตัวของเงินให้สินเชื่อในมิติต่าง ๆ เช่น กลุ่มลูกค้า กลุ่มผลิตภัณฑ์ และกลุ่มอุตสาหกรรม เป็นต้น รวมทั้งตัวแปรด้านอื่น ๆ อาทิ เศรษฐกิจ มหภาค นอกจากนี้ ยังมีการพัฒนาเครื่องมือเพื่อช่วยวัดความเสี่ยง เช่น Credit Scoring, Credit Rating และ Qualitative Risk Score เป็นต้น - การอนุมัติเครดิต จะดูจากฐานะทางการเงิน กระแสเงินสด และความสามารถในการชำระคืนหนี้ เพิ่มเติมจากการดูมูลค่าหลักประกัน
การบริหารความเสี่ยงด้านตลาด	<ul style="list-style-type: none"> - ในแง่ของความเสี่ยงด้านอัตราดอกเบี้ย ไม่มีกระบวนการที่เป็นระบบ - ในแง่ความเสี่ยงจากอัตราแลกเปลี่ยน ไม่มีกระบวนการที่เป็นระบบเช่นกัน เพราะอยู่ภายใต้ระบบอัตราแลกเปลี่ยนแบบคงที่ 	<ul style="list-style-type: none"> - มีการวิเคราะห์ระยะเวลาการเปลี่ยนแปลงอัตราดอกเบี้ยของสินทรัพย์และหนี้สิน มี Sensitivity Analysis มีเครื่องมือการวัดความเสี่ยงในรูปแบบจำลอง VaR มีการทำ Stress Testing และ Back Testing - มีการดำรงเงินกองทุนเพื่อรองรับความเสี่ยงด้านตลาด ซึ่งมีผลบังคับใช้ในปี 2548
การบริหารความเสี่ยงด้านปฏิบัติการ	<ul style="list-style-type: none"> - เป็นลักษณะ Reactive โดยจะทำการตรวจสอบและแก้ไข เมื่อปรากฏปัญหาจากกระบวนการปฏิบัติงาน 	<ul style="list-style-type: none"> - มีลักษณะ Proactive มากขึ้น โดยมีกระบวนการที่เป็นระบบ เพื่อมุ่งป้องกันและควบคุมความเสี่ยงด้านปฏิบัติการ ก่อนที่จะเกิดปัญหา - ธปท. เตรียมจะกำหนดให้มีการดำรงเงินกองทุนเพื่อรองรับความเสี่ยงด้านปฏิบัติการ ภายใต้ Basel II ซึ่งจะมีผลบังคับใช้ในปี 2551 เป็นต้นไป

ที่มา : ประสาร และ ัญญลักษณ์ (2549 : 19-20)

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

ชื่อ	นางสาวธัญชนก ศิวบุญยวงค์
ปีเกิด	วันที่ 9 มีนาคม พ.ศ. 2524
จบการศึกษา	มัธยมศึกษาตอนต้นจากโรงเรียนไผทอุดมศึกษา มัธยมศึกษาตอนปลายจาก โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา จบปริญญาตรีจากคณะเศรษฐศาสตร์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ประวัติการทำงาน	ทำงานด้านหลักทรัพย์ โดยให้คำแนะนำด้านการลงทุนในหลักทรัพย์ที่บริษัทหลักทรัพย์เกียรตินาคิน จำกัด และบริษัทหลักทรัพย์ เคจีไอ (ประเทศไทย) จำกัด (มหาชน)
ปัจจุบันทำงาน	บริษัท ไอเอ็นจี จำกัด ตำแหน่งที่ปรึกษาด้านการวางแผนการลงทุนและศึกษาต่อในหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต คณะเศรษฐศาสตร์ สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปี พ.ศ. 2548